

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 378.091.214-048.23:37.014.25(4)(043.5)

Іщенко Анатолій Анатолійович

ДИСЕРТАЦІЯ

**Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм
Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти**

01 Освіта

011 Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Анатолій Іщенко

Науковий керівник – Сбруєва Аліна Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор

Суми – 2026

АНОТАЦІЯ

Ищенко Анатолій Анатолійович. Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. – Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, 2026.

Дисертацію присвячено цілісному з'ясуванню теоретичних, нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти.

На основі аналізу, систематизації й узагальнення наукової інформації розглянуто концептуальну термінологію дослідження, а саме: «вища освіта», «освітній простір», Європейський простір вищої освіти, «євроінтеграція», «організаційно-педагогічні засади», «міждисциплінарний підхід», «міждисциплінарність».

На основі історико-генетичного та історико-порівняльного аналізу простежено становлення ідеї міждисциплінарності – від античної традиції єдності знання до сучасних постдисциплінарних концепцій. За допомогою історіографічного методу систематизовано ключові етапи наукової рецепції феномену у працях Платона, Арістотеля, гуманістів Ренесансу, просвітників, класиків соціальних наук XIX століття та провідних теоретиків XX-XXI ст. (Дж. Клайн, Г. Бергер, Л. Апостел, П. Дуге та ін.), що дозволило реконструювати еволюцію змісту поняття міждисциплінарності як наукової категорії.

Із застосуванням поняттєво-термінологічного аналізу виявлено та зіставлено різні типи недисциплінарних підходів (мульти-, плюри-, крос-, трансдисциплінарність), уточнено їх відмінності та функціональні межі в освітньо-науковому просторі. Методом контент-аналізу міжнародних

документів (звіти ОЕСР, матеріали ЮНЕСКО, документи Болонського та Зальцбурзького процесів) показано, що міждисциплінарність поступово інституціоналізується як принцип реформування вищої освіти, зокрема у докторській підготовці та розвитку ЄПВО. Міждисциплінарність потрактовано як епістемологічний, інституційний і культурний феномен, а не лише як методологію; поєднання філософського, соціологічного та освітньо-політичного аналізу в єдиній аналітичній рамці дало змогу пояснити її сучасну роль у трансформації університету та системи знання загалом.

З метою виявлення способів інституційного закріплення ідеї міждисциплінарності в європейській політиці вищої освіти здійснено системний та порівняльно-історичний аналіз документів Болонського та Зальцбурзького процесів. За допомогою контент-аналізу нормативних і програмних документів (декларацій, комюніке, рекомендацій та стратегій ЄС) простежено еволюцію репрезентації міждисциплінарності від її опосередкованої присутності (через поняття мобільності, гнучких траєкторій, інтеграції освіти і досліджень) до її прямого нормативного закріплення як стратегічного пріоритету розвитку ЄПВО та ЄДП, зокрема у Берлінському (2003) та Бергенському (2005) комюніке.

Методом дискурс-аналізу встановлено, що міждисциплінарність у європейських документах функціонує не лише як педагогічний прийом, а як принцип організації університету, досліджень і інноваційної діяльності. Особливу увагу приділено аналізу Зальцбурзьких принципів, які інтерпретують міждисциплінарність як нормативну вимогу до докторських програм і ключову умову формування дослідницьких та трансферних компетентностей здобувачів третього циклу.

З метою виявлення способів інституційного закріплення міждисциплінарності як стратегічного орієнтиру розвитку університетів здійснено системний, порівняльно-аналітичний та політико-документальний аналіз ключових нормативних і стратегічних документів ЄС у сфері вищої освіти та досліджень. За допомогою контент-аналізу та дискурс-аналізу

регламентів Еразмус+ (2013; 2021), стратегій Європейської Комісії, рекомендацій Ради ЄС, документів ЄПО та ЄДП простежено, як міждисциплінарність переходить від імпліцитної присутності (через поняття гнучкості, мобільності, інтеграції секторів і компетентнісного підходу) до системного принципу організації освітньо-дослідницького простору.

Методом структурно-функціонального аналізу встановлено, що міждисциплінарність у політиках ЄС виконує не лише педагогічну, а й інституційну функцію, забезпечуючи поєднання освіти, науки, інновацій та суспільної відповідальності університетів. За допомогою типологізації політичних інструментів (стратегії, рекомендації, ініціативи, програми) виявлено механізми підтримки міждисциплінарності: транснаціональні альянси, спільні програми й дипломи, модульні та гнучкі освітні траєкторії, міжсекторальні партнерства.

Доведено, що міждисциплінарність у європейській вищій освіті формується не як окрема освітня інновація, а як системний результат узгодженої реалізації освітніх, наукових та інноваційних політик ЄС, що трансформує університет із дисциплінарно замкненої інституції в мережеву, відкриту та проблемно-орієнтовану освітньо-дослідницьку екосистему.

У дослідженні здійснено історико-генетичний, структурно-хронологічний та нормативно-документальний аналіз розвитку програми Еразмус+ як інструменту інтернаціоналізації вищої освіти в Європейському Союзі. За допомогою аналізу політичних документів, програм дій та рішень інституцій ЄС реконструйовано основні етапи становлення програми: початковий (1973-1976), до-еразмусівський (1977-1987) та еразмусівський (з 1987 р. дотепер), що дозволило простежити трансформацію Еразмус від експериментальних форм співпраці до системного механізму мобільності, партнерств та освітніх реформ.

Структурно-функціональний аналіз засвідчив, що Еразмус+ виконує не лише освітню, а й соціальну, інноваційну та інтеграційну функції,

підтримуючи мобільність, спільні програми, цифрову трансформацію, інклюзію та сталий розвиток.

Показано, що Еразмус+ є комплексним інструментом реалізації європейських освітніх і наукових політик, який структурно забезпечує розвиток міждисциплінарних та міжсекторальних освітньо-дослідницьких форматів.

Здійснено системний, структурно-функціональний та нормативно-документальний аналіз організаційних і змістово-процесуальних засад програми Еразмус+ у межах ЄПВО. За допомогою контент-аналізу документів Європейської Комісії виявлено цілі, пріоритети, ключові дії та інституційні механізми реалізації програми, зокрема роль Європейської Комісії, Виконавчого агентства та національних агентств у забезпеченні її функціонування. Визначено, що міждисциплінарні програми Еразмус+ у ЄПВО ґрунтуються на поєднанні нормативних, організаційних і змістово-процесуальних засад. Нормативно міждисциплінарність закріплена як пріоритет Програми через підтримку інновацій, інклюзії, сталого розвитку та інтеграції освіти, науки й суспільства. Організаційно вона забезпечується багаторівневою системою управління за участі Європейської комісії, Виконавчого агентства, національних агентств і партнерських мереж. Змістово-процесуально міждисциплінарність реалізується через спільні навчальні програми, проблемно-орієнтоване та проєктне навчання, університетські альянси й стратегічні партнерства, що сприяють формуванню комплексних компетентностей і практично зорієнтованого знання.

Методом структурно-логічної реконструкції встановлено, що Еразмус+ поєднує мобільність, стратегічні партнерства, інновації, цифрову трансформацію, інклюзію та сталий розвиток у єдину програмну архітектуру. Особливо наголошено на ролі міждисциплінарності як засадничого принципу проєктів, спільних програм та університетських альянсів.

Доведено, що організаційна модель Еразмус+ функціонує не лише як інструмент фінансування, а як механізм інтеграції освіти, досліджень,

інновацій і суспільної взаємодії, формуючи умови для переходу університетів до міждисциплінарних і проблемно-орієнтованих форматів діяльності.

У дисертаційному дослідженні здійснено системний та порівняльний аналіз реалізації міждисциплінарного підходу в ключових напрямках програми Еразмус+ (КА1, КА2, КА3, Жан Моне) з метою виявлення тенденцій і специфіки його інституційного втілення. За допомогою контент-аналізу програмних документів, описів проєктів та аналітичних матеріалів простежено еволюцію міждисциплінарності від доповнювального поєднання дисциплін у мобільності до комплексної інтеграції знань у стратегічних партнерствах і політичному аналізі.

Методом типологізації та структурно-функціонального аналізу встановлено, що в межах КА1 домінує доповнювальна міждисциплінарність, орієнтована на розширення індивідуального освітнього досвіду; у КА2 формується комплексна міждисциплінарність, спрямована на створення нових освітніх моделей і рішень для соціальних і технологічних викликів; у КА3 міждисциплінарність набуває аналітико-політичного характеру як інструмент формування освітньої політики; у напрямі Жан Моне вона інституціоналізується як інтегративна основа викладання та досліджень європейських студій.

Визначено, що в межах різних дій програми Еразмус+ реалізуються диференційовані моделі міждисциплінарності (доповнювальна, комплексна, аналітико-політична та інтегративна), а також обґрунтовано трансформацію міждисциплінарності з методичного прийому в системоутворюючий принцип організації освітньо-наукової та політичної співпраці в Європейському просторі вищої освіти. Встановлено основні тенденції реалізації міждисциплінарного підходу на чотирьох рівнях: стратегічному (інституціоналізація міждисциплінарності як стандарту якості та її узгодження з пріоритетами ЄС), інституційному (формування міжуніверситетських консорціумів і трансформація внутрішніх структур університетів), програмно-змістовому (оновлення курикулумів і результатів навчання через спільні

програми, мікрокваліфікації та інтеграцію освіти, досліджень і практики) та методично-процесуальному (поширення проєктного, проблемно-орієнтованого, цифрового й гібридного навчання).

Сформовано систему критеріїв оцінювання ефективності впровадження міждисциплінарності в освітніх і науково-освітніх проєктах та інституційних практиках закладів вищої освіти (за її допомогою проаналізовані всі розглянуті проєкти і зроблені висновки про ступінь їх ефективності), що охоплює стратегічну релевантність, інституційні зміни, рівень інтеграції дисциплін, якість освітнього процесу, залучення стейкхолдерів, результативність, сталість і масштабованість. Критерії вибудовано як багаторівневу модель, яка відображає стратегічний, інституційний, програмно-змістовий, методично-процесуальний і результативний виміри реалізації міждисциплінарних підходів. Їх операционалізовано через систему індикаторів, що дозволяє фіксувати ступінь інтеграції, інституційну закріпленість, стійкість та вплив міждисциплінарних ініціатив на освітні програми, організаційні структури й соціальну роль університетів.

Розроблено комплекс практико-орієнтованих рекомендацій для науково-педагогічних працівників щодо інституційного впровадження результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітній процес закладів вищої освіти України, який передбачає аналітичне узгодження проєктних напрацювань із чинними освітніми програмами, їх дидактичну інтеграцію, утвердження міждисциплінарності як принципу педагогічного проєктування, створення внутрішніх механізмів поширення інновацій, розвиток рефлексивної педагогічної культури та підтримку довготривалих міжнародних академічних партнерств. Це дало змогу обґрунтувати модель трансформації індивідуального проєктного досвіду у спільний ресурс інституційного розвитку та оновлення освітніх практик університету.

Сформульовано також систему рекомендацій для закладів вищої освіти, спрямовану на інституціоналізацію результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ шляхом їх формального закріплення в освітніх програмах,

внутрішніх нормативних документах і стратегічних планах розвитку, створення механізмів підтримки й масштабування ефективних практик, інтеграції інновацій у систему забезпечення якості освіти, визнання проєктної діяльності як складової професійного зростання викладачів та формування культури інновацій і міждисциплінарної співпраці як основи стратегічної модернізації університетів у контексті європейської інтеграції.

Наукова новизна результатів полягає в тому, що:

уперше:

- концептуалізовано міждисциплінарність як системоутворюючий принцип розвитку Європейського простору вищої освіти на основі комплексного аналізу документів Болонського та Зальцбурзького процесів; простежено її еволюцію від імпліцитної ідеї початкових структурних реформ (гармонізація циклів освіти, мобільність, навчання впродовж життя, інтеграція освіти й досліджень) до експліцитного нормативного закріплення як стратегічного орієнтира європейської освітньої та дослідницької політики; здійснено реконструкцію еволюції концепції міждисциплінарності в європейських політико-освітніх документах у трьох взаємопов'язаних вимірах: теоретичному (перехід від розуміння міждисциплінарності як методологічного експерименту до принципу організації академічного знання та науково-освітньої діяльності), термінологічному (розширення семантики поняття від «поєднання дисциплін» до категорії, що охоплює освітні, дослідницькі, організаційні та соціальні аспекти функціонування університету) та політико-інституційному (інкорпорація ідей міждисциплінарності в нормативні орієнтири ЄПВО та ЄДП);

- цілісно охарактеризовано нормативні, організаційні та змістово-процесуальні засади інституціоналізації міждисциплінарності у вищій освіті ЄС на матеріалі стратегій ЄПВО й ЄДП, програми Еразмус+ та рамкових програм досліджень і інновацій, що дозволило обґрунтувати міждисциплінарність як системоутворювальну логіку європейських політик модернізації освіти, науки та інновацій (синтез знань, гнучкість програм,

трансверсальні компетентності, інноваційне мислення, взаємодія науки, економіки й суспільства); простежено еволюцію Еразмус+ від інструменту академічної співпраці до комплексної системи мобільності, партнерств та інновацій, визначено її нормативне підґрунтя;

- здійснено комплексний аналіз реалізації міждисциплінарності в програмі Еразмус+ (КА1, КА2, КА3, Жан Моне; 2016-2025) на основі її архітектури, стратегічних пріоритетів і репрезентативних кейсів проєктів за допомогою типології Г. Гекгаузена, що дало змогу перейти від теоретичних класифікацій до прикладного інструментарію дослідження міждисциплінарності в міжнародних освітніх проєктах; виявлено та систематизовано тенденції впровадження міждисциплінарності на чотирьох рівнях (стратегічному, інституційному, програмно-змістовому та методично-процесуальному), що дозволило концептуалізувати її як багаторівневу освітньо-інституційну практику та механізм інтеграції знань у ЄПВО; уведено до наукового обігу та систематизовано емпіричний корпус даних про міждисциплінарні практики Еразмус+ за 2016-2025 рр., і це дало підстави інтерпретувати міждисциплінарність як реально функціонуючий інструмент трансформації місії університету та формування транснаціональних освітньо-дослідницьких екосистем;

розроблено:

- авторську багаторівневу модель оцінювання ефективності реалізації ідей міждисциплінарності в програмах Еразмус+, що поєднує стратегічний, інституційний, програмно-змістовий, методично-процесуальний та результативний виміри, а також методику оцінювання ефективності проєктів Еразмус+ на основі зазначеної моделі; сформовано багаторівневу систему критеріїв оцінювання ефективності застосування міждисциплінарності в освітніх і науково-освітніх проєктах та інституційних практиках закладів вищої освіти (стратегічна релевантність, інституційна трансформація, міждисциплінарна інтеграція, якість освітнього процесу, залученість стейкхолдерів, результативність, стійкість і масштабованість), що охоплює

стратегічний, інституційний, програмно-змістовий, методично-процесуальний і результативний виміри реалізації міждисциплінарних підходів та забезпечує перехід від фрагментарного оцінювання до комплексного аналізу впливу міждисциплінарності на трансформацію освітніх програм, організаційних структур і соціальної ролі університетів;

- на основі авторської багаторівневої моделі оцінювання ефективності реалізації ідей міждисциплінарності розроблено систему практико-орієнтованих рекомендацій для науково-педагогічних працівників і закладів вищої освіти України щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітньому процесі, що охоплює адаптацію проєктних напрацювань до освітніх програм, їх дидактичне вбудовування, нормалізацію міждисциплінарності як принципу педагогічного дизайну, механізми внутрішнього поширення інновацій, формування культури рефлексивного аналізу та підтримку сталих міжнародних академічних зв'язків;

уточнено:

- поняттєво-термінологічний апарат дослідження, зокрема зміст понять «міждисциплінарність», «міждисциплінарна програма Еразмус+», «організаційно-педагогічні засади міждисциплінарності» у контексті розвитку Європейського простору вищої освіти;

- стан розробленості проблеми міждисциплінарності у зарубіжній та вітчизняній науковій думці з урахуванням сучасних пріоритетів європейської освітньої та дослідницької політики; на основі аналізу провідних теоретичних підходів і типологій міждисциплінарності (Г. Гекгаузена, Дж. Т. Клайн, Р. Фродемана та ін.) визначено рівні інтеграції дисциплін – від допоміжної та кооперативної до інтегративної й об'єднуючої, що дозволило інтерпретувати міждисциплінарність як багатовимірний феномен, який поєднує епістемологічний, організаційний, комунікативний і соціальний виміри.

набуло подальшого розвитку:

- уявлення про взаємозв'язок міждисциплінарності зі стратегічними цілями ЄПВО, зокрема в частині відображення ідей міждисциплінарної інтеграції в документах Болонського та Зальцбурзького процесів, нормативних актах ЄС і програмних засадах Еразмус+; розуміння міждисциплінарності як наднаціонального інструменту управління трансформаціями університетів, який забезпечує узгодження освітніх, дослідницьких та інноваційних політик ЄПВО й ЄДП, сприяє інтеграції знань, інституцій і соціально-економічних стейкхолдерів та формуванню спільної європейської освітньо-наукової культури;
- типологізація та інтерпретація міждисциплінарних програм Еразмус+ за ключовими напрямками дії (КА1, КА2, КА3, Жан Моне) з урахуванням сучасних концепцій міждисциплінарності та особливостей їх інституційного й змістово-методичного впровадження в практику закладів вищої освіти; методологічні підходи до аналізу інституційного та змістово-методичного впровадження міждисциплінарності в межах Еразмус+, що охоплюють трансформацію курикулумів, організаційних структур, педагогічних технологій (problem-based learning, challenge-based learning, blended and hybrid formats) і моделей партнерств, та дають підстави розглядати програму Еразмус+ як системний інструмент інтеграції знань і стратегічної модернізації університетів у ЄПВО;
- підходи до оцінювання й інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+, що враховують стратегічний, інституційний, педагогічний, соціальний і транснаціональний виміри та можливості їх імплементації в системі вищої освіти України, що дало підстави окреслити практичні можливості імплементації зазначених підходів у системі вищої освіти України.

Ключові слова: міждисциплінарність, Еразмус+, індивідуальна мобільність, стратегічні партнерства, підтримка розробки політики та співпраці, Жан Моне, Європейський простір вищої освіти, організаційно-

педагогічні засади, освітні програми, освітні програми ЄС, нормативні документи ЄС, Болонський та Зальцбурзький процес, вища освіта, країни ЄС, інтернаціоналізація, мобільність.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці,

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Іщенко, А. (2022а). Міждисциплінарний підхід як пріоритетна стратегія розвитку вищої освіти в країнах ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2(116), 265-276. Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/28-1.pdf>.

2. Іщенко, А., & Сбруєва, А. (2022). Міждисциплінарний підхід у підготовці магістрів: досвід проєктів Еразмус+. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3(117), 274-286. Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/Іщенко.pdf>.

3. Іщенко, А. А. (2023). Рецепція міждисциплінарного підходу в науковій думці. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 3(114), 16-28. Режим доступу: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(114\).2023.16-28](https://doi.org/10.35433/pedagogy.3(114).2023.16-28).

Публікації у наукових виданнях іноземних держав

4. Ishchenko, A. (2025a). Interdisciplinary projects of the Erasmus+ strategic partnership: the potential for the development of higher education in the EU and Ukraine. *Economics & Education*, 10(1), 54-58. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2025-1-7>.

5. Ishchenko, A. (2025b). Jean Monnet Projects: an interdisciplinary dimension. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 1(69), 9-13. <https://kelmczasopisma.com/ua/jornal/96>.

**Наукові праці,
які засвідчують апробацію матеріалів дисертації**

6. Іщенко, А. (2022b). Україна та ЄПВО: перспективи співробітництва у сфері вищої освіти. У *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи»* (С. 186–188). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1PjvF6mNtE-KVXEZJQeGt1hc8qhJgNECk/view?usp=sharing>.

7. Ishchenko, A. (2022). *European integration benchmarks of the higher education system of Ukraine: Challenges and achievements*. In O. I. Lokshyna (Ed.), *Comparative and international education – 2022: Challenges and prospects in conditions of the world turbulence: Book of abstracts of the 6th international conference* (pp. 42-46). Kyiv-Ternopil, Ukraine: Krok. Retrieved from https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Comparative_2022.pdf.

8. Іщенко, А. (2024a). Магістерські програми з германської філології: міждисциплінарний вимір. У *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (26 грудня 2023 року, м. Суми) (С. 20-23). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу: https://pedagogika.sspu.edu.ua/images/V_Міжнародна_науково-практична_конференція_Освіта_для_XXI_століття_виклики_проблеми_перспективи/zbirnik_materialiv_konferenciyi_osvita_dlya_21_st__4ee58.pdf#page=20

9. Іщенко, А. (2024b). Міждисциплінарні програми стратегічного партнерства Еразмус+: досвід для України. *Cultural and artistic processes in the context of the European scientific space: Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference* (pp. 215-217). Valencia, Spain: International Science Group. Retrieved from <https://isg-konf.com/uk/cultural-and-artistic-processes-in-the-context-of-the-european-scientific-space/>.

10. Іщенко, А. (2024c). Міждисциплінарні проєкти Еразмус+ із філологічною складовою: євроінтеграційний вектор. У *Сучасні тенденції у*

викладанні іноземних мов у світі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет конференції (5 грудня 2024 року) (с. 125-128). Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Режим доступу:

https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/nauka/konf/zbirnik_konferenciya_5_grudnya_2024_rikdocx_4cac2.pdf.

11. Іщенко, А. (2024d). Міждисциплінарність як методологічний орієнтир проєктів стратегічного партнерства університетів в Європейському Союзі. У С. З. Романюк (наук. ред.), *Актуальні проблеми професійної підготовки педагогів: національний та євроінтеграційний вимір: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (Чернівці, 21 травня 2024 р.) (с. 91-94). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Режим доступу:

<https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10267>.

12. Іщенко, А. (2024e). Проблема європеїзації вищої освіти України в наукових студіях. У М. А. Бойченко (відп. ред.), *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції* (26 квітня 2024 року, м. Суми) (с. 29-30). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу: https://pedagogika.sspu.edu.ua/images/%D0%A5_%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2024/zbirnik_materialiv_konferenciyi_innovrozv_vo_14_fef0d.pdf.

13. Іщенко, А. А. (2024). Осмислення поняття «освіта» у вітчизняних наукових студіях. У *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference* (April 26, 2024) (С. 150–151). Pisa, Italy: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-26.04.2024>.

ABSTRACT

Anatolii Anatoliiovych Ishchenko. Organizational and Pedagogical Foundations for the Implementation of Erasmus+ Interdisciplinary Programmes in the European Higher Education Area. – Qualifying research work on the rights of the manuscript.

Qualifying research work on the rights of the manuscript. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko. Sumy, 2026.

The thesis is devoted to a comprehensive clarification of the theoretical, regulatory, organizational, and content-procedural foundations for the implementation of Erasmus+ interdisciplinary programmes in the European Higher Education Area.

Based on the analysis, systematization, and generalization of scholarly information, the conceptual terminology of the study has been examined, namely: “higher education,” “educational space,” the European Higher Education Area, “European integration,” “organizational and pedagogical foundations,” “interdisciplinary approach,” and “interdisciplinarity.”

Drawing on historical-genetic and historical-comparative analysis, the study traces the formation of the idea of interdisciplinarity – from the ancient tradition of the unity of knowledge to contemporary post-disciplinary concepts. By means of the historiographical method, the key stages of scholarly reception of this phenomenon have been systematized in the works of Plato and Aristotle, Renaissance humanists, Enlightenment thinkers, classical nineteenth-century social scientists, and leading theorists of the twentieth and twenty-first centuries (J. T. Klein, H. Berger, L. Apostel, P. Duguet, among others), which made it possible to reconstruct the evolution of the content of interdisciplinarity as a scientific category.

Using conceptual and terminological analysis, the study identifies and compares different types of non-disciplinary approaches (multi-, pluri-, cross-, and transdisciplinarity), clarifying their distinctions and functional boundaries within the educational and research space. Through content analysis of international documents (OECD reports, UNESCO materials, and documents of the Bologna and Salzburg processes), it is demonstrated that interdisciplinarity is gradually becoming

institutionalized as a principle of higher-education reform, particularly in doctoral training and in the development of the European Higher Education Area. Interdisciplinarity is interpreted as an epistemological, institutional, and cultural phenomenon rather than merely a methodological stance; integrating philosophical, sociological, and education-policy analysis within a single analytical framework has made it possible to explicate its contemporary role in transforming the university and the knowledge system as a whole.

To identify the modes of institutional entrenchment of the idea of interdisciplinarity in European higher-education policy, a systemic and comparative-historical analysis of documents of the Bologna and Salzburg processes was conducted. By means of content analysis of regulatory and programmatic documents (declarations, communiqués, EU recommendations, and strategies), the evolution of the representation of interdisciplinarity is traced – from its mediated presence (through the notions of mobility, flexible learning trajectories, and the integration of education and research) to its direct normative formalization as a strategic priority for the development of the EHEA and the European Research Area, notably in the Berlin (2003) and Bergen (2005) communiqués.

By means of discourse analysis, it has been established that, within European policy documents, interdisciplinarity functions not only as a pedagogical technique but also as a principle for organizing the university, research, and innovation activity. Particular attention is devoted to the analysis of the Salzburg Principles, which construe interdisciplinarity as a normative requirement for doctoral programmes and a key condition for developing research and knowledge-transfer competences among third-cycle candidates.

In order to identify the modes of institutional entrenchment of interdisciplinarity as a strategic guideline for university development, a systemic, comparative-analytical, and policy-documentary analysis of key EU regulatory and strategic documents in higher education and research was conducted. Through content analysis and discourse analysis of the Erasmus+ regulations (2013; 2021), European Commission strategies, Council of the European Union recommendations,

and documents of the EHEA and the European Research Area, the study traces how interdisciplinarity shifts from an implicit presence (through the notions of flexibility, mobility, sectoral integration, and the competence-based approach) to a systemic principle underpinning the organization of the education-and-research space.

Using structural-functional analysis, the study establishes that interdisciplinarity in EU policies performs not only a pedagogical but also an institutional function, ensuring the integration of education, research, innovation, and universities' societal responsibility. Through the typologization of policy instruments (strategies, recommendations, initiatives, and programmes), mechanisms for supporting interdisciplinarity are identified, including transnational alliances, joint programmes and degrees, modular and flexible learning pathways, and cross-sector partnerships.

It is demonstrated that interdisciplinarity in European higher education is formed not as a stand-alone educational innovation but as a systemic outcome of the coordinated implementation of EU education, research, and innovation policies. This coordinated policy trajectory transforms the university from a discipline-bounded institution into a networked, open, and problem-oriented education-and-research ecosystem.

The study undertakes historical-genetic, structural-chronological, and regulatory-documentary analysis of the development of the Erasmus+ programme as an instrument of higher-education internationalization in the European Union. Based on an analysis of policy documents, action programmes, and decisions of EU institutions, the main stages of the programme's formation are reconstructed: the initial stage (1973-1976), the pre-Erasmus stage (1977-1987), and the Erasmus stage (from 1987 to the present), which makes it possible to trace the transformation of Erasmus from experimental forms of cooperation to a systemic mechanism for mobility, partnerships, and educational reform.

Structural-functional analysis has shown that Erasmus+ performs not only an educational function but also social, innovation-related, and integrative functions by supporting mobility, joint programmes, digital transformation, inclusion, and sustainable development.

It is demonstrated that Erasmus+ constitutes a comprehensive instrument for implementing European education and research policies and, in structural terms, enables the development of interdisciplinary and cross-sectoral education-and-research formats.

A systemic, structural-functional, and regulatory-documentary analysis of the organizational and content-procedural foundations of the Erasmus+ programme within the EHEA has been conducted. Through content analysis of European Commission documents, the study identifies the programme's objectives, priorities, key actions, and institutional implementation mechanisms, including the roles of the European Commission, the Executive Agency, and National Agencies in ensuring its operation.

It is determined that Erasmus+ interdisciplinary programmes in the EHEA rest upon an interrelated set of regulatory, organizational, and content-procedural foundations. At the regulatory level, interdisciplinarity is enshrined as a programme priority through the support of innovation, inclusion, sustainable development, and the integration of education, research, and society. At the organizational level, it is enabled by a multi-level governance system involving the European Commission, the Executive Agency, National Agencies, and partner networks. At the content-procedural level, interdisciplinarity is implemented through joint curricula, problem-oriented and project-based learning, university alliances, and strategic partnerships, which contribute to the development of complex competences and practice-oriented knowledge.

Using structural-logical reconstruction, it is established that Erasmus+ integrates mobility, strategic partnerships, innovation, digital transformation, inclusion, and sustainable development into a single programme architecture. Particular emphasis is placed on the role of interdisciplinarity as a foundational principle underpinning projects, joint programmes, and university alliances.

It is demonstrated that the organizational model of Erasmus+ functions not merely as a funding instrument but as a mechanism for integrating education, research, innovation, and societal engagement, thereby creating conditions for universities' transition towards interdisciplinary and problem-oriented modes of activity.

Within the thesis research, a systemic and comparative analysis of the implementation of the interdisciplinary approach across key strands of the Erasmus+

programme (KA1, KA2, KA3, and Jean Monnet) is conducted in order to identify trends and the specificities of its institutional enactment. Through content analysis of programme documents, project descriptions, and analytical materials, the study traces the evolution of interdisciplinarity from an additive combination of disciplines within mobility activities to a comprehensive integration of knowledge within strategic partnerships and policy analysis.

Through typologization and structural-functional analysis, it is established that within KA1, complementary interdisciplinarity predominates, oriented toward broadening individual educational experience; within KA2, comprehensive interdisciplinarity emerges, aimed at developing new educational models and solutions to social and technological challenges; within KA3, interdisciplinarity acquires an analytical and policy-oriented character as an instrument for shaping education policy; within the Jean Monnet strand, it is institutionalized as an integrative foundation for teaching and research in European Studies.

It is determined that differentiated models of interdisciplinarity (complementary, comprehensive, analytical-policy-oriented, and integrative) are implemented across the various actions of the Erasmus+ programme. The study substantiates the transformation of interdisciplinarity from a methodological technique into a system-forming principle for organizing educational, research, and policy cooperation within the European Higher Education Area. The main trends in implementing the interdisciplinary approach are identified at four levels: strategic (the institutionalization of interdisciplinarity as a quality standard and its alignment with EU priorities), institutional (the formation of inter-university consortia and the transformation of universities' internal structures), programme-and-content (the renewal of curricula and learning outcomes through joint programmes, micro-credentials, and the integration of education, research, and practice), and methodological-procedural (the diffusion of project-based, problem-oriented, digital, and blended learning).

A system of criteria for assessing the effectiveness of implementing interdisciplinarity in educational and research-and-education projects and in the institutional practices of higher education institutions has been developed (the system

was applied to analyse all projects considered and to draw conclusions regarding the degree of their effectiveness). The criteria encompass strategic relevance, institutional change, the level of disciplinary integration, the quality of the educational process, stakeholder engagement, performance, sustainability, and scalability. They are structured as a multi-level model reflecting the strategic, institutional, programme-and-content, methodological-procedural, and outcome dimensions of implementing interdisciplinary approaches. The criteria are operationalized through a set of indicators that make it possible to capture the degree of integration, institutional embeddedness, sustainability, and the impact of interdisciplinary initiatives on educational programmes, organizational structures, and the societal role of universities.

A set of practice-oriented recommendations for academic and teaching staff has been elaborated regarding the institutional adoption of outcomes from Erasmus+ interdisciplinary projects within the educational process of higher education institutions in Ukraine. The proposed set includes: analytical alignment of project outputs with existing educational programmes; their didactic integration; the consolidation of interdisciplinarity as a principle of pedagogical design; the establishment of internal mechanisms for disseminating innovations; the development of a reflective pedagogical culture; and support for long-term international academic partnerships. This makes it possible to substantiate a model for transforming individual project experience into a shared resource for institutional development and the renewal of university educational practices.

A system of recommendations for higher education institutions has also been formulated, aimed at institutionalizing the results of Erasmus+ interdisciplinary projects through their formal incorporation into educational programmes, internal regulatory documents, and strategic development plans; the establishment of mechanisms to support and scale effective practices; the integration of innovations into the quality assurance system; the recognition of project-based activity as a component of academics' professional development; and the cultivation of a culture of innovation and interdisciplinary collaboration as a foundation for the strategic modernization of universities in the context of European integration.

The scientific novelty of the results lies in the following:

For the first time:

- interdisciplinarity has been conceptualized as a system-forming principle for the development of the European Higher Education Area on the basis of a comprehensive analysis of documents of the Bologna and Salzburg processes; its evolution has been traced from an implicit idea within the initial structural reforms (harmonization of education cycles, mobility, lifelong learning, and the integration of education and research) to its explicit normative consolidation as a strategic guideline of European education and research policy; and the evolution of the concept of interdisciplinarity in European policy and educational documents has been reconstructed across three interrelated dimensions: theoretical (a shift from viewing interdisciplinarity as a methodological experiment to understanding it as a principle for organizing academic knowledge and research-and-education activity), terminological (an expansion of the concept's semantics from "combining disciplines" to a category encompassing educational, research, organizational, and social aspects of university functioning), and policy-institutional (the incorporation of ideas of interdisciplinarity into the normative reference points of the EHEA and the European Research Area);
- the regulatory, organizational, and content-procedural foundations of the institutionalization of interdisciplinarity in EU higher education have been comprehensively characterized on the basis of EHEA and European Research Area strategies, the Erasmus+ programme, and the framework programmes for research and innovation. This has made it possible to substantiate interdisciplinarity as the system-forming logic of European policies for modernizing education, research, and innovation (knowledge synthesis, programme flexibility, transversal competences, innovative thinking, and the interaction of science, the economy, and society). The evolution of Erasmus+ has been traced from an instrument of academic cooperation to a comprehensive system of mobility, partnerships, and innovation, and its normative underpinnings have been identified;
- a comprehensive analysis of the implementation of interdisciplinarity in the Erasmus+ programme (KA1, KA2, KA3, and Jean Monnet; 2016-2025) has been

conducted on the basis of its architecture, strategic priorities, and representative project cases using H. Heckhausen's typology. This enabled a shift from theoretical classifications to an applied toolkit for studying interdisciplinarity in international educational projects. Trends in the implementation of interdisciplinarity have been identified and systematized at four levels (strategic, institutional, programme-and-content, and methodological-procedural), which allowed its conceptualization as a multi-level educational and institutional practice and a mechanism for knowledge integration within the EHEA. An empirical corpus of data on Erasmus+ interdisciplinary practices for 2016-2025 has been introduced into scholarly circulation and systematized, providing grounds for interpreting interdisciplinarity as a functioning instrument for transforming the university mission and for shaping transnational education-and-research ecosystems;

Developed:

- an original multi-level model for assessing the effectiveness of implementing the ideas of interdisciplinarity within Erasmus+ programmes, integrating the strategic, institutional, programme-and-content, methodological-procedural, and outcome dimensions; as well as a methodology for evaluating the effectiveness of Erasmus+ projects on the basis of this model. A multi-level system of criteria for assessing the effectiveness of applying interdisciplinarity in educational and research-and-education projects and in the institutional practices of higher education institutions has been formulated (strategic relevance, institutional transformation, interdisciplinary integration, quality of the educational process, stakeholder engagement, performance, sustainability, and scalability). This system encompasses the strategic, institutional, programme-and-content, methodological-procedural, and outcome dimensions of implementing interdisciplinary approaches and enables a shift from fragmented evaluation to a comprehensive analysis of interdisciplinarity's impact on the transformation of educational programmes, organizational structures, and the societal role of universities;

- on the basis of the author's multi-level model for assessing the effectiveness of implementing the ideas of interdisciplinarity, a set of practice-oriented

recommendations has been developed for academic and teaching staff and for higher education institutions in Ukraine regarding the institutional consolidation of outcomes from Erasmus+ interdisciplinary projects within the educational process. The recommendations cover the adaptation of project outputs to educational programmes, their didactic embedding, the normalization of interdisciplinarity as a principle of pedagogical design, mechanisms for the internal dissemination of innovations, the formation of a culture of reflective analysis, and support for sustainable international academic partnerships;

Refined:

- the conceptual and terminological apparatus of the study, in particular the meanings of the concepts “interdisciplinarity,” “Erasmus+ interdisciplinary programme,” and “organizational and pedagogical foundations of interdisciplinarity” in the context of the development of the European Higher Education Area;
- the state of research on the problem of interdisciplinarity in international and Ukrainian scholarship, taking into account current priorities of European education and research policy. On the basis of an analysis of leading theoretical approaches and typologies of interdisciplinarity (H. Heckhausen, J. T. Klein, R. Frodeman, among others), levels of disciplinary integration have been identified – from auxiliary and cooperative to integrative and unifying – which has enabled the interpretation of interdisciplinarity as a multidimensional phenomenon combining epistemological, organizational, communicative, and social dimensions;

Further developed:

- the understanding of the interrelationship between interdisciplinarity and the strategic objectives of the EHEA, particularly with regard to the articulation of ideas of interdisciplinary integration in the documents of the Bologna and Salzburg processes, EU legal instruments, and the programme foundations of Erasmus+; as well as the interpretation of interdisciplinarity as a supranational governance instrument for university transformation that aligns the education, research, and innovation policies of the EHEA and the European Research Area, facilitates the

integration of knowledge, institutions, and socio-economic stakeholders, and contributes to shaping a common European education-and-research culture;

- the typologization and interpretation of Erasmus+ interdisciplinary programmes across key action strands (KA1, KA2, KA3, and Jean Monnet), taking into account contemporary concepts of interdisciplinarity and the specificities of their institutional and content-methodological implementation in higher education practice; as well as methodological approaches to analysing the institutional and content-methodological implementation of interdisciplinarity within Erasmus+, encompassing transformations of curricula, organizational structures, pedagogical technologies (problem-based learning, challenge-based learning, blended and hybrid formats), and partnership models, thereby providing grounds for considering Erasmus+ as a systemic instrument for knowledge integration and the strategic modernization of universities within the EHEA;

- approaches to assessing and institutionally embedding the results of Erasmus+ interdisciplinary projects that take into account strategic, institutional, pedagogical, social, and transnational dimensions, as well as the possibilities for their implementation within Ukraine's higher education system, which provides a basis for outlining practical avenues for applying these approaches in the national context.

Keywords: interdisciplinarity, Erasmus+, individual mobility, strategic partnerships, support for policy development and cooperation, Jean Monnet, European Higher Education Area, organizational and pedagogical foundations, educational programmes, EU educational programmes, EU regulatory documents, the Bologna and Salzburg processes, higher education, EU countries, internationalization, mobility.

LIST OF AUTHOR'S PUBLICATIONS

Research works,

in which the main scientific results of the thesis are published

Articles in professional scientific journals of Ukraine

1. Іщенко, А. (2022а). Міждисциплінарний підхід як пріоритетна стратегія розвитку вищої освіти в країнах ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія,*

інноваційні технології, 2(116), 265-276. Режим доступу:
<https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/28-1.pdf>

2. Іщенко, А., & Сбруєва, А. (2022). Міждисциплінарний підхід у підготовці магістрів: досвід проєктів Еразмус+. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3(117), 274-286. Режим доступу:
<https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/Іщенко.pdf>

3. Іщенко, А. А. (2023). Рецепція міждисциплінарного підходу в науковій думці. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 3(114), 16-28. Режим доступу:
[https://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(114\).2023.16-28](https://doi.org/10.35433/pedagogy.3(114).2023.16-28)

Publications in the professional scientific editions of the foreign countries

4. Ishchenko, A. (2025). Interdisciplinary projects of the Erasmus+ strategic partnership: the potential for the development of higher education in the EU and Ukraine. *Economics & Education*, 10(1), 54-58. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2025-1-7>

5. Ishchenko, A. (2025). Jean Monnet Projects: an interdisciplinary dimension. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 1(69), 9-13. <https://kelmczasopisma.com/ua/jornal/96>

Research works,

which certify the approbation of the materials of the thesis

6. Іщенко, А. (2022b). Україна та ЄПВО: перспективи співробітництва у сфері вищої освіти. У *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи»* (С. 186–188). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу:
<https://drive.google.com/file/d/1PjvF6mNtE-KVXEZJQeGt1hc8qhJgNECk/view?usp=sharing>.

7. Ishchenko, A. (2022). *European integration benchmarks of the higher education system of Ukraine: Challenges and achievements*. In O. I. Lokshyna (Ed.), *Comparative and international education – 2022: Challenges and prospects in conditions of the world turbulence: Book of abstracts of the 6th international*

conference (pp. 42-46). Kyiv-Ternopil, Ukraine: Krok. Retrieved from https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Comparative_2022.pdf.

8. Іщенко, А. (2024a). Магістерські програми з германської філології: міждисциплінарний вимір. У *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (26 грудня 2023 року, м. Суми) (С. 20-23). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу:

https://pedagogika.sspu.edu.ua/images/V_Міжнародна_науково-практична_конференція_Освіта_для_XXI_століття_виклики_проблеми_перспективи/zbirnik_materialiv_konferenciyi_osvita_dlya_21_st_4ee58.pdf#page=20

9. Іщенко, А. (2024b). Міждисциплінарні програми стратегічного партнерства Еразмус+: досвід для України. *Cultural and artistic processes in the context of the European scientific space: Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference* (pp. 215-217). Valencia, Spain: International Science Group. Retrieved from <https://isg-konf.com/uk/cultural-and-artistic-processes-in-the-context-of-the-european-scientific-space/>.

10. Іщенко, А. (2024c). Міждисциплінарні проекти Еразмус+ із філологічною складовою: євроінтеграційний вектор. У *Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет конференції* (5 грудня 2024 року) (с. 125-128). Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Режим доступу

https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/nauka/konf/zbirnik_konferenciya_5_grudnya_2024_rikdocx_4cac2.pdf

11. Іщенко, А. (2024d). Міждисциплінарність як методологічний орієнтир проектів стратегічного партнерства університетів в Європейському Союзі. У С. З. Романюк (наук. ред.), *Актуальні проблеми професійної підготовки педагогів: національний та євроінтеграційний вимір: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (Чернівці, 21 травня 2024 р.) (с. 91-94). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія

Федьковича.

Режим

доступу:

<https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10267>.

12. Іщенко, А. (2024е). Проблема європеїзації вищої освіти України в наукових студіях. У М. А. Бойченко (відп. ред.), *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції* (26 квітня 2024 року, м. Суми) (с. 29-30). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу:

https://pedagogika.sspu.edu.ua/images/%D0%A5_%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2024/zbirnik_materialiv_konferenciyi_innovrozv_vo_14_fef0d.pdf.

13. Іщенко, А. А. (2024). Осмислення поняття «освіта» у вітчизняних наукових студіях. У *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference* (April 26, 2024) (С. 150–151). Pisa, Italy: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-26.04.2024>.

ЗМІСТ

ЗМІСТ	28
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	30
ВСТУП	31
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ	
МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ В ЄПВО	42
1.1. Характеристика ключових понять та стану розроблення проблеми дослідження	42
1.2. Рецепція ідеї міждисциплінарності у світовому науковому просторі	66
1.3 Ідея міждисциплінарності в документах Болонського та Зальцбурзького процесів	88
Висновки до розділу 1.	106
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЗМІСТОВО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРОГРАМ ЕРАЗМУС+ У ЄПВО	109
2.1. Міждисциплінарний аспект ключових документів ЄС щодо розвитку вищої освіти	109
2.2. Генеза Еразмус+ у системі вищої освіти країн ЄС	127
2.3. Організаційні та змістово-процесуальні засади програм Еразмус+ у ЄПВО	141
Висновки до розділу 2.	152
РОЗДІЛ 3. МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВЕКТОР НАПРЯМІВ ЕРАЗМУС+	156
3.1. Ключовий напрям 1 – Індивідуальна навчальна мобільність	159
3.2. Міждисциплінарність як вектор проєктів стратегічного партнерства	179
3.3. Ключовий напрям 3 – Підтримка розробки політики та співпраці	196
3.4. Напрямок Жан Моне: міждисциплінарний вимір	211

Висновки до розділу 3.	225
ВИСНОВКИ	230
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	239
ДОДАТКИ	287

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВО – Вища освіта

ЄДП / ERA – Європейський дослідницький простір / European Research Area

ЄК / ЕС – Європейська Комісія / European Commission

ЄОП, ЄПО / EEA – Європейський освітній простір / European Education Area

ЄПВО / ENEA – Європейський простір вищої освіти / European Higher Education Area

ЄС – Європейський Союз

ЗВО – Заклад вищої освіти

ОЕСР / OECD – Організація економічного співробітництва та розвитку / Organisation for Economic Co-operation and Development

ЮНЕСКО / UNESCO – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури / United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ВСТУП

Актуальність досліджуваної теми. У кінці XX – на початку XXI століття під впливом глобалізаційних процесів та посилення євроінтеграції виникла необхідність створення єдиного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), метою якого було визначено забезпечення конкурентоспроможності та привабливості системи вищої освіти в країнах-членах ЄС та державах, що орієнтуються на їхні стандарти. У низці документів, а саме Болонській (The European Higher Education Area, 1999), Празькій (Towards the European Higher Education Area, 2001), Берлінській (Realising the European Higher Education Area, 2003), Бергенській (The European Higher Education Area – Achieving the Goals, 2005) деклараціях, Єреванському (Yerevan Communiqué, 2015), Паризькому (Paris Communiqué, 2018), Римському (Rome Ministerial Communiqué, 2020) комюніке й Тиранському комюніке (2024) та ін., визначено стратегію спільного розвитку вищої освіти з урахуванням регіональних та національних особливостей. Пріоритетним завданням ЄПВО став активний обмін досвідом для пошуку інноваційних методів, засобів, підходів до вирішення завдань підвищення якості вищої освіти.

Одним із пріоритетних шляхів підвищення якості вищої освіти вважається застосування міждисциплінарного підходу, під яким розуміють спосіб поєднання на практиці напрацювань окремих наук у навчальному процесі та дослідженнях. Незважаючи на те, що досліджуване явище виникло ще за часів Античності, його активно почали осмислювати у 70-х рр. XX ст., й подосі проблема не втрачає актуальності й вимагає ґрунтовних досліджень генези явища та його специфіки. На початку XXI ст. перспективність міждисциплінарного підходу пояснюється можливістю отримання різноаспектних знань завдяки синтезу найкращих здобутків із різних дисциплін. Фахівці, які мають міждисциплінарну підготовку, стають більш конкурентоспроможними: вони здатні адаптуватися, працювати в мультидисциплінарних командах, очолювати нові напрямки, що відкриває перспективу для системи вищої освіти у створенні освітніх програм, розробці

навчальних курсів тощо. Міждисциплінарний підхід також вчить мислити логічно й критично, формує вміння відшукувати інформацію, інтерпретувати її в контексті різних дисциплін, синтезувати на основі інтегративних знань теоретичні знання й навички використовувати їх на практиці, що неможливо послуговуючись лише однією наукою.

Курс України на євроінтеграцію активізував процес орієнтації вітчизняних стандартів на досвід країн ЄС в усіх сферах, зокрема і в системі вищої освіти. Враховуючи тенденції ЄПВО, в нормативно-правових документах, що забезпечують якість вищої освіти, наприклад, в Законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI ст.»), наказі № 128 «Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм» (2021), «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (2022) та ін. було акцентоване пріоритетне значення міждисциплінарного підходу.

На початку XXI століття важливим інструментом розвитку системи вищої освіти є програма ЄС Еразмус+ (далі – Програма), яка головною метою визначає підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку людей у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту в Європі та за її межами шляхом навчання впродовж життя, що сприяє сталому зростанню, створенню якісних робочих місць та соціальній згуртованості, стимулюванню інновації та зміцнення європейської ідентичності. Програма зосереджується на обміні досвідом між країнами-учасницями ЄС, а також тими, хто прагне його активно використовувати, що є надзвичайно важливим для створення Єдиного простору вищої освіти. Еразмус+ ґрунтується на європейській системі цінностей, зокрема акцентує повагу до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та визнання прав людини. Відтак відбувається євроінтеграція, що є процес впровадження європейських норм в усі сфери діяльності жителів країн, які обрали пріоритетом вступ до ЄС. Програма своїм пріоритетним завданням визначає підготовку всебічно розвинених спеціалістів різного профілю, які, отримавши знання за

європейськими стандартами, здатні не тільки якісно виконувати свої професійні обов'язки, а й популяризувати європейську систему цінностей.

Доцільність звернення до проблеми організаційно-педагогічних засад міждисциплінарних програм Еразмус+ у ЄПВО пов'язана із необхідністю розв'язання низки суперечностей під час реалізації такого типу проєктів, зокрема між:

- об'єктивною потребою подолання недостатньої обізнаності науково-педагогічних працівників (потенційних суб'єктів реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+) щодо виникнення і сутності міждисциплінарного підходу, його значення для сучасного наукового дискурсу та ролі в розвитку ЄПВО, а також подоланням консерватизму педагогічних практик і забезпеченням ефективного просування інноваційних підходів до розвитку теорії і практики вищої освіти у ЄПВО;

- запитом сучасного українського суспільства щодо інтеграції вітчизняної системи вищої освіти в ЄПВО та недостатністю наукового осмислення його нормативно-правової бази в українській педагогічній думці;

- наявністю позитивного досвіду впровадження міждисциплінарного підходу на прикладі проєктів різних напрямків Еразмус+ у країнах-учасниках Болонського процесу та відсутністю систематичних вітчизняних досліджень щодо організаційних, змістово-процесуальних засад міждисциплінарних програм Еразмус+ в ЄПВО, що сприятимуть активному залученню міждисциплінарного підходу як невід'ємної частини організації навчального процесу ЗВО України і світу.

З огляду на інтенсифікацію євроінтеграційних процесів, досвід Еразмус+ як носія знань про Європу та її цінності й традиції є перспективним для наукового студіювання. Також на особливу увагу заслуговує активізований у Програмі міждисциплінарний підхід, що є її важливою стратегічною засадою, надаючи проєктам інноваційності, глибини, комплексності, здатності до забезпечення співпраці між університетами, бізнесом, владою, громадами тощо. Унікальний досвід Еразмус+ дедалі

частіше привертає увагу дослідників, але все ще представлений у науковому дискурсі спорадично.

Досліджувана наукова проблема вимагає багатоаспектного аналізу стану її розробленості. Першочергово були опрацьовані студії, присвячені генезі та теоретичному підґрунтя міждисциплінарного підходу. Зокрема, це дослідження Л. Апостел (L. Apostel), Г. Бергер (G. Berger), А. Білл (A. Bill), Е. Бріггс (A. Briggs), А. І. Варгас (A. I. Vargas), М. Вельті (M. Welti), Р. Габерлі (R. Haberli), А. Гасні (A. Hasni), Г. Гекгаузен (H. Heckhausen), О. Гордійчук, В. Гроссенбахер (W. Grossenbacher), Дж. А. Джекобс (J. A. Jacobs), Н. Дячок, В. Жданова, А. Карлквіст (A. Karlqvist), Дж. Т. Клайн (J. T. Klein), Дж. Дж. Кокельманс (J. J. Kockelmans), Л. Левін (L. Levin), І. Ленуар (Y. Lenoir), І. Лінд (I. Lind), К. Майнцер (K. Mainzer), У. Макі (U. Mäki), Х. П. Мартінес (J. P. Martínez), Г. Мішо (G. Michaud), Б. Ніколеску (B. Nicolescu), Х. Пейро (J. Peiró), Ю. М. Рашкевич, Д. І. Розалес (D. I. Rosales), С. О. Сисоєва, С. Фрікель (S. Frickel), Р. В. Шольц (R. W. Scholz) та ін.

Проблема пошуку нових шляхів розвитку освіти у європейських країнах, перспективи Європейського простору вищої освіти та аналіз документів, що координують національні реформи, репрезентовані у низці праць українських та закордонних дослідників: А. Атлас (A. Atlas), Н. Батечко, В. Білокопитов, А. Боярська-Хоменко, А. Корбетт (A. Corbett), Дж. Фігель (J. Figel), Й. Гайсман (J. Huisman), Б. Кем (B. Kehm), О. Локшина, М. Мендель (M. Mendel), Н. В. Мосьпан, О. Б. Проценко, Ю. М. Рашкевич, Й. Е. Русель (J. E. Ruszel), А. Сбруєва, О. Семенов, С. Сисоєва, Б. Стенсакер (B. Stensaker), Ж. Чернякова, С. Шитікова та ін.

Питання специфіки Програми Еразмус+ та її перспективи для України і світу розглянуті у працях Ю. Ватах, В. Герасимчук, А. Голобородько, Ю. Заячук, С. Калашнікова, О. Кравченко, Л. Кудирко, О. Локшиної, А. Сбруєвої, І. Сікорської, М. Філіп'євої, Чу Їн, А. Ходжаян, С. Шитікової та ін.

Отже, актуальність, теоретична та практична значущість проблеми, а також її недостатня розробленість зумовили вибір теми дослідження

«Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Теоретичні та методичні засади інноваційного розвитку освіти у національному, європейському та глобальному контекстах» (реєстраційний номер 0121U107883).

Тему дисертації затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 3 від 31 жовтня 2022 року); тему уточнено вченою радою СумДПУ імені А. С. Макаренка (протокол №3 від від 20 жовтня 2025 року).

Мета дослідження – з'ясувати теоретичні, нормативні, організаційні та змістово-процесуальні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти задля посилення міждисциплінарного вектору проєктів Еразмус+ та розробки рекомендацій для ЗВО України щодо імплементації міждисциплінарного підходу в освітній процес.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. уточнити поняттєво-термінологічний апарат дослідження й охарактеризувати стан розробленості проблеми у зарубіжній та вітчизняній науковій думці;
2. концептуалізувати міждисциплінарність як системоутворюючий принцип розвитку ЄПВО на основі аналізу документів Болонського та Зальцбурзького процесів; простежити еволюцію міждисциплінарності від імпліцитної ідеї початкових структурних реформ Болонського процесу (гармонізація циклів освіти, мобільність, навчання впродовж життя, інтеграція освіти й досліджень) до експліцитного нормативного закріплення як стратегічного орієнтира європейської освітньої та дослідницької політики;
3. окреслити нормативні, організаційні та змістово-процесуальні засади міждисциплінарних програм програм Еразмус+ в ЄПВО;

4. простежити тенденції та специфіку втілення міждисциплінарного підходу на прикладі ключових напрямів Еразмус+ (КА1 «Індивідуальна мобільність», КА2 «Співпраця задля розвитку інновацій та обміну кращими практиками (стратегічні партнерства)», КА3 «Підтримка розробки політики та співпраці», Жан Моне).
5. розробити авторську систему критеріїв оцінювання ефективності застосування ідей міждисциплінарності, рекомендації для науково-педагогічних працівників та ЗВО України щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітньому процесі.

Об'єкт дослідження – міждисциплінарні проєкти Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти.

Предмет дослідження – теоретичні, нормативні, організаційні та змістово-процесуальні засади реалізації міждисциплінарних проєктів Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період утворення та розвитку Європейського простору вищої освіти (нижня межа дослідження – 40-х-60-ті рр. XX ст. – «доболонський період», верхня межа дослідження – 2024 рік – ухвалення Тиранського комюніке). З метою цілісного висвітлення генези ідеї міждисциплінарності хронологічні рамки розгляду означеного аспекту дослідження було розширено (від доби Античності до сучасності).

Територіальні межі дослідження охоплюють територію ЄПВО, тобто країни-учасниці Болонського процесу, на освітні системи яких поширюється нормативна база реформ та реалізуються проєкти Еразмус+.

Методологічну основу дослідження складають загальні принципи теорії наукового пізнання, діалектичні принципи взаємозв'язку та взаємозумовленості процесів, взаємовпливу і взаємозалежності явищ об'єктивної дійсності; положення про єдність теорії та практики. В основу конкретної методології дослідження покладено такі підходи: *системний*, що був застосований для дослідження способів інституційного закріплення міждисциплінарності в

політиці ЄС; *компаративний*, який уможливив порівняльний аналіз нормативної бази ЄПВО та організаційні, змістові та стратегічні засади проєктів Еразмус+; *аксіологічний* сприяв осмисленню специфіки втілення європейських цінностей у нормативно-правовій базі ЄПВО та Програмі Еразмус+; *герменевтичний*, на основі аналізу теоретичних праць та нормативно правової бази ЄПВО та Програми Еразмус+, допоміг простежити виникнення і розвиток міждисциплінарного підходу як невід’ємної частини реформування сучасної системи вищої освіти для підвищення її якості і конкурентоспроможності випускників на світовому ринку праці.

Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань використано систему взаємопов’язаних та взаємодоповнюючих **методів**: теоретичних, зокрема загальнонаукових (*аналіз, синтез, зіставлення, порівняння, узагальнення, систематизація*), що допомогли розглянути та впорядкувати концептуальну термінологію дослідження, уточнити понятєво-термінологічний апарат; спеціалізованих: на основі історико-генетичного та історико-порівняльного аналізу простежено становлення ідеї міждисциплінарності – від античної традиції єдності знання до сучасних постдисциплінарних концепцій; за допомогою історіографічного методу систематизовано ключові етапи наукової рецепції феномену, що дозволило реконструювати еволюцію змісту поняття міждисциплінарності як наукової категорії; структурно-хронологічний реконструював етапи становлення програми Еразмус+ (1973-дотепер); порівняльно-аналітичний та політико-документальний аналіз сприяв виокремленню ключових нормативних і стратегічних документів ЄС у сфері вищої освіти та досліджень; *понятєво-термінологічний аналіз* сприяв виявленню та зіставленню типів недисциплінарних підходів, уточненню їх відмінності та функціональні межі в освітньо-науковому просторі; *контент-аналіз* допоміг проаналізувати звіти ОЕСР, ЮНЕСКО, документи Болонського і Зальцбурзького процесів, простежити еволюцію репрезентації міждисциплінарності в нормативних актах ЄС та регламентах Еразмус+, виявити цілі, пріоритети й механізми реалізації програми; *дискурс-аналіз* сприяв

з'ясуванню специфіки функціонування міждисциплінарності в європейських документах, виявив перехід від імпліцитного до експліцитного закріплення цієї ідеї; *структурно-функціональний аналіз* визначив функції міждисциплінарності (педагогічна, інституційна, інноваційна); *метод типологізації* допоміг виокремити моделі міждисциплінарності в напрямках Еразмус+; *нормативно-документальний аналіз* дозволив виявити й інтерпретувати, як у регламентах, стратегіях і програмних документах ЄС закріплено цілі, механізми та інституційні форми реалізації міждисциплінарності в межах ЄПВО та програми Еразмус+; *методом структурно-логічної реконструкції* простежена архітектура Еразмус+; за допомогою *методу моделювання* створено багаторівневу систему критеріїв оцінювання ефективності реалізації ідеї міждисциплінарності на конкретних прикладах та розроблено рекомендації щодо запровадження здобутків міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в Україні.

Джерельну базу дослідження становлять:

- політичні й аналітичні документи Європейської Комісії та Європейської асоціації університетів з проблем розвитку Болонського процесу та ЄПВО;
- законодавчі документи України щодо розвитку вищої освіти;
- матеріали та підсумкові документи (декларації) самітів міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу;
- наукові публікації (дисертації, монографії, статті) закордонних та українських науковців щодо широкого кола аспектів досліджуваної проблеми (Апостел Л. (Apostel, L.), Бергер Г. (Berger, G.), Бріггс Е. (Briggs, A.), Бугров В., Дебич М., Фродеман Р. (Frodeman, R.), Гекгаузен Г. (Heckhausen, H.), Клайн Дж. Т. (Klein, J. T.), Кокелманс Й. Й. (Kockelmans, J. J.), Мішо Г. (Michaud, G.), Пачеко Р. С. С. (Pacheco, R. C. S.), Рашкевич Ю. М., Репко А. (Repko, A.), Сбруєва А. А., Сисоєва С. О., Шостак Р. (Szostak, R.));
- матеріали міждисциплінарних проєктів, розміщені на сайті Еразмус+.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що вперше в українській педагогічній науці цілісно з'ясовано

теоретичні, нормативні, організаційні, стратегічні та змістово-процесуальні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у ЄПВО, що передбачало:

- системне з'ясування взаємозв'язку між концепцією міждисциплінарності та стратегічними цілями ЄПВО, визначеними у комюніке міністерських конференцій, а також відображення цих засад у нормативних актах ЄС і проєктних документах Еразмус+;
- розкриття динаміки становлення та розвитку міждисциплінарного підходу в контексті розвитку ЄПВО;
- узагальнення й систематизацію типології міждисциплінарних програм Еразмус+ за ключовими напрямками дії (КА1, КА2, КА3, Жан Моне) на основі класифікації Г. Гекгаузена та теоретичних напрацювань Л. Апостела, Г. Бергер, Е. Бріггс, Дж. Т. Клайн, Дж. Дж. Кокелманса, Г. Мішо, Р. Фродеман, Р. С. С. Пачеко та ін.;
- виявлення особливостей реалізації міждисциплінарності у проєктах Еразмус+, що дозволило простежити шлях інституційного впровадження, змістово-методичних підходів та орієнтирів ЗВО у контексті європейських тенденцій;
- розроблення авторської системи критеріїв оцінювання ефективності просування ідей міждисциплінарності у програмах Еразмус+ зі шкалою оцінювання;
- формулювання рекомендацій для науково-педагогічних працівників та ЗВО України щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітньому процесі.

Отже, дослідження вперше обґрунтовує цілісну концепцію міждисциплінарних програм Еразмус+ як чинника формування інноваційної парадигми європейської вищої освіти, що поєднує політичні, нормативні, змістові й організаційні рівні ЄПВО.

У дослідженні уточнено понятійно-термінологічний апарат дослідження у зв'язку з сучасними європейськими освітніми тенденціями.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що простежена автором генеза міждисциплінарного підходу та вивчення використання його ідей на практиці відкриває перспективи для: впровадження інноваційного підходу для використання в ЗВО України і світу та допоможе у підготовці грантових заявок Еразмус+; викладання навчальних курсів історико-педагогічної та порівняльно-педагогічної спрямованості для студентів, магістрантів та аспірантів педагогічних закладів вищої освіти; активізації подальших наукових пошуків у відповідних галузях наукового знання.

Результати дисертаційної роботи **впроваджено** у практику роботи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 542 від 09.03.2026 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 962/0151/02 від 12.03.2026 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 21-н від 12.03.2026 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні результати роботи обговорювалися й отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (2022-2026 роки).

Основні положення дисертації представлено в доповідях на Міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи» (Суми, 2022; 2023; 2024), «Comparative and international education – 2022: challenges and prospects in conditions of the world turbulence» (Kyiv, 2022), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (Суми, 2022; 2024), «Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи» (Суми, 2023), «Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation» (Pisa, Italian Republic, 2024), «Актуальні проблеми професійної підготовки педагогів: національний та євроінтеграційний вимір» (Чернівці, 2024), «Cultural and artistic processes in the

context of the European scientific space» (Валенсія, Іспанія, 2024), «Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі» (Суми, 2024).

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 публікаціях автора (з них 12 одноосібних): 3 статті у фахових виданнях України, 2 – у закордонних виданнях, 8 матеріалів апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (369 найменувань, із них 238 іноземними мовами) та додатків. Повний обсяг дисертації – 521 сторінка. Основний зміст викладено на 208 сторінках. Робота містить 6 таблиць, 16 додатків на 235 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ В ЄПВО

1.1. Характеристика ключових понять та стану розроблення проблеми дослідження

Курс України на євроінтеграцію активізував процес орієнтації вітчизняних стандартів на досвід країн ЄС в усіх сферах, зокрема і в системі вищої освіти. Враховуючи тенденції ЄПВО, в нормативно-правових документах, що забезпечують якість вищої освіти, наприклад, в Законах України «Про вищу освіту» (Верховна Рада України, 2014), «Про освіту» (Верховна Рада України, 2017), наказі МОН № 128 «Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм» (Міністерство освіти і науки України, 2021), «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки» (Кабінет Міністрів України, 2022) та ін. було акцентоване пріоритетне значення міждисциплінарного підходу в сфері вищої освіти, що зумовлює нагальну потребу його наукового осмислення.

Для здійснення ґрунтовного дослідження та задля уникнення термінологічної неузгодженості, вважаємо за необхідне на початку дисертаційної роботи з'ясувати поняттєвий апарат. Реалізацію цього завдання плануємо здійснити за допомогою характеристики основних базових явищ, здійсненої на основі аналізу їх рецепції в нормативно-правовій базі України та Європейських країн, закордонних сучасному науковому дискурсі, пов'язаних із проблемою організації педагогічних засад розвитку міждисциплінарних магістерських програм у Європейському просторі вищої освіти. За логікою нашого дослідження такими поняттями вважаємо: «вища освіта», «освітній простір», «Європейський простір вищої освіти» (ЄПВО), «євроінтеграція», «організаційно-педагогічні засади», «педагогічний підхід», «міждисциплінарний підхід» та «міждисциплінарність». Для забезпечення порівняльно-термінологічного аналізу наводимо потрактування зазначених

термінів в українському та світовому науковому дискурсі з метою виокремлення спільних та відмінних рис.

Розглянемо сутність терміну «вища освіта», який є одним із ключових для нашої дисертаційної роботи. У Законі України «Про вищу освіту» (2014) зазначається, що «вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації» (Верховна Рада України, 2014). Процес здобуття цього рівня здійснюється у закладі вищої освіти, що відповідає визначенням державою вимогам. Це специфічний вид установи, яка є «юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність», забезпечує організацію та успішну реалізацію освітнього процесу.

Система вищої освіти регулюється за допомогою сформованої Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки державної політики, що полягає у: 1) сприянні сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; 2) доступності вищої освіти; 3) незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів); 4) міжнародній інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи; 5) наступності процесу здобуття вищої освіти; 6) державній підтримці підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності; 7) державній підтримці освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності

університетів, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів вищим навчальним закладам, що провадять таку діяльність; 8) сприянні здійсненню державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти; 9) відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою (Верховна Рада України, 2014).

Сучасне вітчизняне наукове осмислення досліджуваного явища ґрунтується на Законі «Про вищу освіту» (2014). У «Національному освітньому глосарії» (2014) вища освіта осмислюється як «сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі/закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти, що за складністю є вищим, ніж рівень повно загальної середньої освіти» (Захарченко та ін., 2014, с. 15).

Розглянемо потрактування терміна «вища освіта» у світовому науковому дискурсі. Почнемо з «Всесвітньої декларації про вищу освіту для двадцять першого століття» (1998), яка проголосила вищу освіту важливим компонентом культурного, соціально-економічного й екологічно стійкого розвитку громад і націй, чим відкрила перспективу для її розбудови. У документі зазначається, що поняття включає «всі типи навчання, підготовки для досліджень на післяшкільному рівні, які надаються університетами або іншими навчальними закладами, які затверджені як заклади вищої освіти компетентними державними органами» (UNESCO, 1998, р. 2). У документі зазначається про труднощі на шляху реалізації завдань вищої освіти, зокрема фінансування, справедливість умов доступу до інформації, професійний розвиток персоналу, підвищення та збереження якості навчання, можливість працевлаштування випускників, встановлення ефективних угод про співпрацю та справедливий доступ до переваг міжнародного співробітництва

тощо. Зазначаються і переваги, нові можливості, які надає вища освіта. Це розвиток технологій, які покращують способи виробництва, управління, поширення, доступу та контролю знань тощо. Визначається високе призначення вищої освіти, обов'язком якої є «забезпечення переважання цінностей та ідеалів культури миру та мобілізація інтелектуальної спільноти з цією метою» (UNESCO, 1998, р. 3). Першочерговим завданням вищої освіти у цей період було визначено: 1) збільшувати свою спроможність жити в умовах невизначеності; 2) змінюватися та запроваджувати зміни; 3) задовольняти соціальні потреби та сприяти солідарності та справедливості; 4) зберігати та застосовувати наукову ретельність та оригінальність у дусі неупередженості, як основну передумову для досягнення та підтримки необхідного рівня якості; 5) забезпечити інтеграцію студентів у глобальну систему знань наступного століття тощо (UNESCO, 1998, р. 4).

У «Рішенні Європейського Парламенту та Ради № 1298/2008/ЕС від 16 грудня 2008 року про заснування програми дій Erasmus Mundus 2009-2013», спрямованої на підвищення якості вищої освіти та сприяння міжкультурному взаєморозумінню через співпрацю з третіми країнами, зазначається, що вища освіта – це «всі типи курсів навчання або набори курсів навчання, або підготовки для дослідження на післясередньому рівні, які визнані відповідним національним органом як такі, що належать до системи вищої освіти» (European Parliament & Council of the European Union, 2008, р. 4). Схоже потрактування знаходимо у «Глобальній конвенції про визнання кваліфікацій щодо вищої освіти Депозитарій: ЮНЕСКО» (2019) під вищою освітою розуміються «усі типи навчальних програм або наборів курсів навчання на післясередньому рівні, які визнані компетентними органами держави-учасниці або її складової одиниці як належні до її системи вищої освіти». Зазначається, що прийом на навчання до ЗВО на програми вищої освіти – це «дія або система, що дозволяють особам, які мають кваліфікацію, продовжити здобуття вищої освіти у певному закладі освіти та/або за певною освітньою

програмою» (UNESCO, 2019, р. 48). Логічним завершенням процесу навчання вважається присвоєння офіційної кваліфікації.

Отже, в українських та закордонних нормативно-правових документах простежується суголосна ідея щодо ВО: організація наступного етапу здобуття освіти після школи повинна організовуватися відповідно до державних стандартів і контролюватися відповідними структурами. Результатом цього процесу є формування компетентного фахівця, який має необхідну систему знань, умінь і навичок для певної спеціальності, а також світоглядних та громадянських якостей, морально-етичних цінностей тощо (Додаток Б. Таблиця Б.1.).

Важливим для нашого дисертаційного дослідження є термін «освітній простір». Експерти ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) під цим поняттям розуміють «фізичний простір, який підтримує різноманітні та багатогранні програми навчання й викладання, а також педагогічні підходи, включно з сучасними технологіями; простір, що демонструє оптимальну, економічно ефективну експлуатацію та функціонування впродовж часу; простір, який поважає та узгоджується з навколишнім середовищем; а також такий, що сприяє соціальній участі, забезпечуючи здорове, комфортне, безпечне та стимулююче середовище для його користувачів» (Kuuskorpi & Cabellos González, 2011, pp. 1-2). М. Дельден зосереджує увагу на осмисленні фізичного й психічного здоров'я, почуття викладача у межах освітнього простору, тобто простору, де відбувається освітній процес (Deldén, 2014, p. 51).

Сучасні українські науковці, зокрема А. Цимбалару, осмислюючи сутність терміну, зауважують про «багатомірність і різноплановість смислового поля цієї дефініції» (Цимбалару, 2016, с. 42). Дослідниця виокремлює два аспекти потрактування явища, а саме: 1) інституційний – освітній простір як певна частка соціуму, де створено умови для розвитку особистості; 2) субстанціональний (або індивідуальний) – освітній простір як можливість і наявність формування особистісного простору суб'єкта

освітнього процесу (Цимбалару, 2016, с. 42-44). Аналізуючи погляди сучасних дослідників на сутність поняття, О. Козійчук наголошує, що освітній простір варто розглядати не тільки як локацію, у межах якої здійснюється освітній процес, а й «різні чинники, умови, зв'язки та взаємодії суб'єктів освіти, що визначають характер освітніх процесів загалом. Ідея складної та багаторівневої просторової організації та самоорганізації освітнього простору є сполучною ланкою між простим емпіричним уявленням про освітню установу (як інститут) і уявленням про неї як систему» (Козійчук, 2017, с. 31). Ю. Білоус та В. Білоус під поняттям «освітній простір» розуміють «територію на якій функціонують, здійснюють організацію загальноосвітнього процесу та взаємодіють між собою заклади загальної середньої освіти різних типів та форм, та учасники освітнього процесу, що забезпечують реалізацію освітньої діяльності» (Костащук & Білоус, 2015, с. 145-148).

Вважаємо, що у пошуку дефініції терміна, варто першочергово з'ясувати визначення поняття «простір», під яким у наукових студіях розуміють форму «буття матерії, що характеризує її протяжність, структурність, співіснування та взаємодію елементів у всіх матеріальних системах» (Шульц, 2011, с. 6). Відтак, під поняттям «освітній простір» пропонуємо розуміти процес обміну і поширення інформації наукового та навчального характеру з метою впливу на свідомість і поведінку реципієнта, зокрема набуття ним необхідних для здобуття певної кваліфікації чи компетентностей знань, умінь і навичок.

Таблиця 1.1.

**Осмислення поняття «освітній простір»
у працях українських та закордонних дослідників**

Автор	Рік	Визначення	Ключове слово
Kuuskorpi & González	2011	Поєднання фізичного простору і часу, в якому реалізуються численні програми викладання та навчання	програма
M. Deldén	2014	Місце, в якому відбувається навчальний процес (наприклад, конкретна школа чи університет)	місце
А. Цимбалару	2016	Частка соціуму, де створено умови для розвитку особистості та можливість формування особистісного простору суб'єкта освітнього процесу	простір

О. Козійчук	2017	Не тільки локальний простір, а й різні чинники, умови, зв'язки та взаємодії суб'єктів освіти, що визначають характер освітніх процесів загалом	суб'єкти освіти
Г. Сазоненко	2021	Простір спільного буття, перетворений усіма суб'єктами виховання на чинник інтегративного впливу на розвиток і самореалізацію особистості.	простір
О. М. Спірін	2021	Освітній простір, що надає суб'єктам можливості самовизначення власного образу та вибору шляхів побудови індивідуальної освітньої траєкторії; реалізуються принципи відкритої освіти, забезпечується доступ до відкритих інформаційно-освітніх ресурсів усієї світової спільноти, у будь-який час та з будь-якого місця з інтернет-підключенням.	простір
О. В. Сухомлинська	2021	Простір, протягом якого зберігається загальнодержавна єдність в освіті під час децентралізації; забезпечується взаємозв'язок і наступність освітніх структур та права на повноцінну освіту незалежно від місця проживання	простір
Ю. Білоус	2022	Освітній простір, як складова геопростору (не локальний, а глобальний контекст)	простір

На основі Табл.1.1 можемо зробити висновок, що зарубіжні дослідники під поняттям «освітній простір» першочергово розуміють часово-просторовий континуум в якому відбувається освітній процес. Українські дослідники окрім вивчення локальних осередків освітнього простору, акцентують на характерних для освіти процесах і чинниках, наприклад, розвиток особистості, взаємодія суб'єктів освіти тощо (Додаток Б, Таблиця Б.2.).

Під поняттям «Європейський простір вищої освіти» (ЄПВО) у науковому дискурсі розуміють «єдиний європейський освітній простір всіх країн, які беруть участь у Болонському процесі, у сфері вищої освіти» (Європейська комісія, 2022, с. 9). У «Будапештсько-Віденській декларації про Європейський простір вищої освіти» (2010) зазначається, що ЄПВО є простором вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, що заснований на довірі, співпраці та повазі до «різноманітності культур, мов і систем вищої освіти». Важливими для реалізації цих ідей визначаються керівники закладів, викладачі, дослідники, адміністративний персонал та, звичайно ж, студенти: «заклади вищої освіти за підтримки відданого персоналу можуть виконувати свої різноманітні місії в суспільстві знань; і де студенти, які користуються перевагами мобільності з плавним і справедливим визнанням їхніх

кваліфікацій, можуть знайти найкращі освітні шляхи» (European Ministers of Education, 2010, р. 1). Автори документу зауважують про важливість постійного розвитку та обміну знаннями і досвідом країн-учасниць Болонського процесу для покращення та зміцнення ЄПВО.

У Паризькому комюніке (2018) зазначено, що в ЄПВО всі «цілі та політики» узгоджуються спочатку на єдиному європейському рівні, а «потім запроваджуються в національних освітніх системах і закладах вищої освіти». Акцентується, що це специфічний простір, де «уряди, заклади вищої освіти і стейкхолдери разом формують ландшафт вищої освіти» (Paris Communiqué, 2018, р. 1). Його створення та ефективне функціонування є підтвердженням європейської ідеї єднання заради спільної мети – покращення сфери вищої освіти. Важливим завданням ЄПВО є європеїзація вищої освіти, тобто «створення нового простору діяльності, мислення, політик засобами мереж, асоціацій, структур у межах Європейського Союзу, посилення ролі національних діячів у конструюванні цього простору через взаємопроникнення політичних ідей, знань, даних та практик; формування спільної політики або освітнього простору як результату загального регулювання з боку ЄС засобом відкритого методу координації» (Grek & Lawn, 2012, as cited in Lokshyna, 2018, р. 50). Для забезпечення цього процесу у наш час розроблені й поширені програми Еразмус +, Socrates, різноманітні гранти на навчання та дослідження тощо та Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ECTS).

У Римському комюніке (Rome Communiqué, 2020) ЄПВО розглядається не лише як сукупність національних освітніх систем, що взаємодіють, а й як цілісна спільнота зі спільними цінностями та принципами розвитку. Наголошується, що це спільнота країн, що співпрацюють на основі спільних зобов'язань для структурних реформ у системах вищої освіти, підкріплених загальними цінностями, такими як «академічна свобода, інституційна автономія, участь студентів і співробітників, а також публічна відповідальність за вищу освіту» (Rome Communiqué, 2020, р. 5). Визначення

підкреслює роль ЄПВО як наднаціональної платформи, яка сприяє не лише узгодженню стандартів і реформ, але й формуванню єдиної європейської освітньої культури.

У Тіранському комюніке (Tirana Communiqué, 2024) визначено, що ЄПВО є добровільним міжурядовим процесом, у межах якого його члени та консультаційні учасники спільно розробляють політику та «м'які» правові зобов'язання (soft-law commitments). Ці зобов'язання затверджуються компетентними органами влади країн-членів і реалізуються в кожній національній освітній системі у тісній співпраці з представниками академічної спільноти, включаючи заклади вищої освіти, студентів і викладачів.

На порталі Європейського простору вищої освіти подається таке визначення поняття «ЄПВО»: «результат політичної волі 49 країн, які крок за кроком створили простір на спільних цінностях і використовуючи спільні інструменти». Зазначається про важливість Болонського процесу, завдяки якому «країни, установи та зацікавлені сторони постійно адаптують свої системи вищої освіти», що зміцнює механізми забезпечення якості вищої освіти у країнах-учасниках (European Higher Education Area and Bologna Process, n.d.).

Таблиця 1.2.

**Осмислення «Європейський простір вищої освіти»
в ключових документах ЄС**

Джерело	Рік	Визначення	Мета
Будапештсько-Віденська декларація про Європейський простір вищої освіти	2010	Простір вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу	Розвиток та обмін знаннями і досвідом країн-учасниць Болонського процесу для зміцнення ЄПВО
Паризьке комюніке	2018	Єдиний європейський простір вищої освіти всіх країн-учасниць Болонського процесу	Європеїзація вищої освіти, посилення національних стратегій розвитку вищої освіти, формування спільної політики або освітнього простору як результату загального регулювання з боку ЄС

<i>Римське комюніке</i>	2020	Спільнота 49 країн, що співпрацюють на основі спільних зобов'язань для структурних реформ у системах вищої освіти	Створення єдиного простору співпраці, що ґрунтується на спільних цінностях та спрямований на розвиток якості й доступності вищої освіти.
<i>Тіранське комюніке</i>	2024	Добровільний міжурядовий процес, заснований на Болонському процесі, у межах якого його члени та консультаційні учасники спільно розробляють політики та «м'які» правові зобов'язання. Ці зобов'язання ухвалюються компетентними державними органами країн-членів і впроваджуються в кожній освітній системі у співпраці та консультаціях із представниками академічної спільноти, закладів вищої освіти, студентів і працівників.	Розвиток як простору, де студенти й працівники можуть вільно пересуватися, де кваліфікації визнаються справедливо й максимально автоматично, а системи вищої освіти ґрунтуються на довірі, якості, інклюзивності, інноваціях та академічній свободі
<i>Рада Європи</i>	2024	Єдиний європейський простір вищої освіти всіх країн-учасниць Болонського процесу, заснований на спільних цінностях з використанням спільних інструментів	Адаптація системи вищої освіти країн-учасниць до єдиних Європейських стандартів

У Табл.1.2 показано, що від початку розбудови ЄПВО та активізації Болонського процесу й до сьогодні, в документах ЄС не змінилося бачення поняття «Європейський простір вищої освіти», під яким розуміють Єдиний європейський простір вищої освіти 49 (на сьогодні) країн-учасниць Болонського процесу, створений з метою обміну знань і досвіду для формування спільної європейської політики у розбудові та зміцненні системи вищої освіти. Водночас ЄПВО слід розглядати як цілісну «систему, що взаємопов'язує усі ланки освіти держав-членів ЄС в рамках освіти впродовж життя» та «забезпечує синергію усіх стратегічних пріоритетів», серед яких особливе значення має «квадрат знань» – освіта, дослідження, інновації та послуги суспільству (Локшина, 2023, с. 12).

Розглядаючи сутність поняття «ЄПВО», слушно згадати термін «євроінтеграція», який потрактовують як «процес політичної,

юридичної, економічної (а в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі» (Гладій, 2015, с. 83), що реалізується за допомогою розширення Європейського Союзу та ради Європи. Країнами-членами ЄС є держави, що підписали Договори Європейського союзу про єдину конституційну основу та мають єдину систему цінностей (повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини, зокрема прав меншин) (Європейська комісія, 2022, с. 9). На сьогодні членами ЄС є 27 країн: Австрія, Бельгія, Болгарія, Греція, Данія, Естонія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Фінляндія, Франція, Іспанія, Нідерланди, Ірландія, Литва, Люксембург, Латвія, Мальта, Німеччина, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Швеція, Угорщина, Італія (Європейська комісія, 2022, с. 7).

Ще одним важливим поняттям нашого дисертаційного дослідження є «організаційно-педагогічні засади». Термін складається з двох частин. «Педагогічні», тобто ті, які мають відношення до педагогіки, зумовлені нею. Нагадуємо, що таке «педагогіка – це наука про «викладання як професійна практика та як галузь академічного навчання. Це не лише практичне застосування викладацьких або педагогічних навичок, але також питання навчальної програми та сукупність теорії, що стосується того, як і чому відбувається навчання» (Wallace, 2009, р. 219). У «Сучасному тлумачному словнику української мови» зазначається, що «засади» – це: 1) основа чогось, те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; 2) вихідне, головне положення, принципи, основа світогляду; 3) спосіб, метод здійснення чого-небудь (Бусел, 2005, с. 157). Л. Березівська потрактовує поняття «організаційні засади» як «підготовку, розробку і прийняття основоположних документів, здійснення та реалізацію реформи, її організаторів і учасників» (Березівська, 2009, с. 5). Педагогічними (тобто процесуально-змістовими) засадами дослідниця визначає педагогічні причини й цілі, принципи, напрями, результати і наслідки, досвід реформ. А. Колісніченко пропонує розмежовувати терміни «організаційні засади» та «педагогічні засади». Під

першим поняттям дослідниця розуміє «нормативні документи, які регламентують цю підготовку, структурні компоненти системи підготовки вчителів іноземних мов, а також особливості взаємозв'язків між цими компонентами» (Колісніченко, 2020, с. 94). «Педагогічні засади» вона потрактовує як стандарти професійної підготовки, що «функціонують у тісному зв'язку, сприяючи здійсненню підготовки вчителів іноземних мов більш цілісно, охоплюючи усі можливі компоненти» (Колісніченко, 2020, с. 128). Безпосередньо під поняттям «організаційно-педагогічні засади» у наукових розвідках розуміють «сукупність взаємозалежних і взаємозумовлених положень (нормативне забезпечення та стандарти освіти), педагогічних основ (мети, умов, форм, методів, змісту, підходів) та принципів, що забезпечують становлення особистості компетентного фахівця» (Шевчук, 2016, с. 120), а також мотивують до активної взаємодії навчального процесу та наукової діяльності.

У науковій літературі «педагогічний підхід» визначається як виокремлення «головних компонентів в освітньому процесі, вирішення яких дозволить досягати оптимальних результатів у навчанні, вихованні та розвитку суб'єктів учіння, і концентрація науково-педагогічних зусиль для їх реалізації» (Сікорський, 2021, с. 97). Дослідники акцентують діалектичний, системний, аксіологічний, акмеологічний, компетентнісний, синергетичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, міждисциплінарний тощо підходи, які обираються відповідно до цілей навчального процесу та наукової діяльності (Антонова та ін., 2023, с. 6).

Таким чином, окреслення організаційно-педагогічних засад і педагогічних підходів дозволяє зафіксувати не лише структурні та нормативні умови функціонування освітнього процесу, а й ті концептуальні орієнтири, які визначають його зміст, методологію та ціннісні пріоритети. Одним із таких ключових орієнтирів у сучасній вищій освіті є міждисциплінарність, що постає не лише як окремий педагогічний підхід, а як комплексний принцип організації знання, навчання і дослідження. Саме тому подальший аналіз

зосереджується на теоретичному осмисленні поняття міждисциплінарності, його еволюції в науковому дискурсі та різних моделях його інтерпретації, які визначають способи інтеграції дисциплін у сучасній освітній і науковій практиці.

Значний внесок у рецепцію міждисциплінарності зробила американська професорка Джулі Томпсон Клайн (Julie Thompson Klein). Їй належить низка праць, на які посилаються сучасні дослідники: «Міждисциплінарність: історія, теорія і практика» (Interdisciplinarity: History, theory, and practice, 1990), «Перетинання кордонів: знання, дисципліни та міждисциплінарність» (Crossing boundaries: Knowledge, disciplinarity, and interdisciplinarity, 1996), «Трансдисциплінарність: спільне вирішення проблем між наукою, технологіями та суспільством: ефективний спосіб управління складністю» (Transdisciplinarity: Joint problem solving among science, technology, and society: An effective way for managing complexity, 2001), «Міждисциплінарність і комплексність: Стосунки, що розвиваються» (Interdisciplinarity and complexity: An evolving relationship, 2004), «Гуманітарні науки, культура та міждисциплінарність» (Humanities, culture and interdisciplinarity, 2005), «За межами міждисциплінарності: гранична робота, комунікація та співпраця в 21 столітті» (Beyond interdisciplinarity: Boundary work, communication, and collaboration in the 21st century, 2021) та ін.

Г. Гекгаузен у праці «Дисциплінарність та міждисциплінарність» (1972) визначає шість типів міждисциплінарності від «меншого» до «більшого»:

- 1) невибіркова міждисциплінарність (indiscriminate interdisciplinarity) – змішування навчальних програм, що забезпечує професійну підготовку для практиків доуніверситетської підготовки, але також зустрічається, коли «імперіалістична» дисципліна основна, інші – «допоміжні»;
- 2) псевдоміждисциплінарність (pseudo-interdisciplinarity) – поєднання дисциплін, що використовують однакові аналітичні інструменти (наприклад, математичні або комп'ютерні моделі тощо);
- 3) допоміжна міждисциплінарність (auxiliary interdisciplinarity) – метод, який

використовується однією дисципліною, дає дані, які мають «значення індексу» для іншої дисципліни на її рівні теоретичної інтеграції; 4) комплексна міждисциплінарність (*composite interdisciplinarity*) – різні дисципліни об'єднуються для застосування різних методів у спробі вирішити проблему (цей тип міждисциплінарності бере участь у технологічних інструментах, де переслідується ієрархічна послідовність чітких цілей, які можуть змінити систему «людина-середовище» або навіть інновувати); 5) додаткова міждисциплінарність (*supplementary interdisciplinarity*) – дисципліни в одній галузі частково збігаються через відповідність між теоретичними рівнями інтеграції для повнішого уявлення про предмет (існує на межі дисциплін); 6) об'єднуюча (або уніфікуюча) міждисциплінарність (*unifying interdisciplinarity*) – узгодженість між двома дисциплінами щодо предмета, рівнів теоретичної інтеграції та методів (наприклад, у сферах, де біологія досягає фізики) (Heckhausen, 1972, pp. 87-89).

Важливим досягненням у вивченні міждисциплінарного підходу є публікація «Оксфордського посібника з міждисциплінарності» (*The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*, 2017), який створювався протягом 25 років і видавався у 2010 та 2017 рр. і позиціонується як підсумок тривалих досліджень проблеми. Автори розділів – відомі дослідники проблеми Г. Бамер (G. Bammer), А. Л. Вогел (A. L. Vogel), С. Генрі (S. Henry), Дж. Т. Клайн, П. Мартін (P. J. S. Martin), Б. А. Стіпелман (B. A. Stipelman), С. Тернер (S. Turner), К. Л. Хол (K. L. Hall), К. Холі (K. Holley), Дж. А. Якобс (J. A. Jacobs) та ін. Книга складається з таких частин: «Ландшафт знань», «Міждисциплінарність, трансдисциплінарність та дисциплінарність», «Міждисциплінарні напрямки», «Переключення та перспективи інтеграції», «Трансдисциплінарність і професії», «Інституалізація між- та трансдисциплінарності». Дослідники зосередили увагу на вивченні типології міждисциплінарності, співвіднесеності дисциплінарного й міждисциплінарного підходу в системі вищої освіти, навели приклади методів та прийомів викладання, охарактеризували міждисциплінарні навчальні

програми, здійснили аналіз залучення міждисциплінарності у викладанні гуманітарних та технічних дисциплін, біології, математики, фізики тощо.

На особливу увагу заслуговує розвідка Р. Фродемана, присвячена осмисленню сучасного стану вивчення та застосування міждисциплінарного підходу, а також прогнозування його майбутнього. Дослідник зауважує, що на сьогодні «міждисциплінарність складається не лише з дослідження того, як інтегрувати різні види дисциплінарного знання – назовемо це епістемічним завданням, – а й аналізу проблем, пов'язаних із ефективним спілкуванням з різними аудиторіями – назовемо це політичним і риторичним елементом». Автор зауважує про захоплення вченими епістемологією, самим методом, що спричинило на практиці відхід від практичного застосування ідей, і, як наслідок, «з часом спільнота стає замкнутою та відтворює атрибути дисциплінарної культури – невиразний словниковий запас, канон, закрита група, конференції та журнали». Р. Фродеман наголошує на необхідності риторично чутливої міждисциплінарності, що «починається з потреб і точки зору конкретної аудиторії в певному контексті, озброєної набором підходів, які можна налаштувати за потреби» (Frodeman, 2017, pp. 4-5). Це контрастує, на думку дослідника, з методологічним підходом «зверху вниз», який має набір певних принципів, які використовуються програмно. Він висловлює припущення про те, що, оскільки ці неоднозначності служили «багатьом цілям і аудиторіям», то їх «користь закінчилася» і міждисциплінарний підхід знаходиться «на своєму піку». Дослідник погоджується, що у XXI ст. міждисциплінарність може стати головним фактором трансформацій у вищій освіті, але водночас зауважує про зміни у суспільстві, які безумовно змінять університети: вплив корпоративних моделей, політична орієнтація, революція в інформаційно-комунікаційних технологіях (мережа Інтернет). Автор висновує, що якщо міждисциплінарність, яка вже кілька десятиліть визначалася як академічна інновація, повинна охоплювати інший набір проєктів (убачає перспективу в гуманітаристиці), щоб надалі залишатися актуальною. Р. Фродеман вважає, що підхід продовжує вирішувати важливі

політичні, демократичні та технократичні проблеми. На думку вченого, міждисциплінарність – це «місток між академічними софістами та рештою суспільства», який буде потрібен у майбутньому, адже завжди необхідні ті, хто вміє «ставити запитання, а не лише давати відповіді», це «загальне міркування про те, чи можуть і в якій мірі знання допомогти нам досягти вічної мети жити хорошим життям» (Frodeman, 2017, pp. 7-8).

Починаючи з 2000-х рр. у науковому дискурсі неодноразово з'являлися розвідки, присвячені огляду ідей відомих дослідників міждисциплінарності, наприклад, Л. Апостела, М. Буазо, Г. Бергера, П. Дуге, Дж. Т. Клайн, М. Нісані, Р. Фродемана та ін. В основному це праці теоретичного спрямування, що мають за мету дослідити генезу міждисциплінарності, її філософську підоснову, прослідкувати формування термінологічного апарату, зазначити переваги у порівнянні з дисциплінарним підходом тощо та порівняти думки вчених щодо цих питань. Це статті М. Мак Леода (M. MacLeod, 2015), А. Макмуртрі (A. Mcmurtry, 2011), Т. Вілтаген (T. Wilthagen), Е. Аартс (E. Aarts) та П. Вальк (P. Valcke) (2018), Д. Вернл (D. Wernl) та Ф. Дарблей (F. Darbellay, 2016), Дж. Джекобс (J. A. Jacobs, 2009), К. А. Куевас-Гарсія (C. A. Cuevas-Garcia, 2017), М. І. Кайзер (M. Kaiser), М. Кронфельднер (M. Kronfeldner) та Р. Мен'єс (R. Meunier, 2016), Х. П. Мартінес (J. P. Martínez), Дж. Пейро (J. Peiró), Д. І. Росалес (D. I. Rosales) та А. І. Варгас (A. I. Vargas, 2022), В. Політі (V. Politi, 2019), А. Репко (A. Repko) та Р. Шостак (R. Szostak, 2008), У. Мекі (U. Mäki, 2016), Г. Стюарт (H. Stuart, 2018), Х. Торен (H. Thoren) та Дж. Персон (J. Persson, 2011) та ін.

Серед широкого загалу можемо виокремити розвідку І. Ленуара (Y. Lenoir) та А. Хасні (A. Hasni) «Міждисциплінарність: для відкритого шлюбу розуму, руки та серця» (*La interdisciplinaridad: por un matrimonio abierto de la razón, de la mano y del corazón*, 2004), присвячену характеристиці трьох концепцій міждисциплінарності та специфіці їх застосування в освітньому процесі: 1) франкомовна європейська, закріплена у гносеологічних вимірах

дисциплінарного знання та наукової раціональності – логіка, орієнтована на пошук сенсу; 2) англомовна північноамериканська, носить методологічний характер і належить до основної турботи про «ноу-хау» – інструментальна логіка, орієнтована на пошук функціональності; 3) бразильська, що має феноменологічну перспективу, віддає перевагу людському та афективному вимірам – суб'єктивна логіка, прагне реалізації «я». На думку вчених, така «диференціація обумовлена тим, що його концептуалізація базується на різних цілях, на різних об'єктах вивчення, оскільки використовує референтну систему та різні модальності застосування» (Lenoir y Sauvé, 1998, as cited in Lenoir & Hasni, 2004, p. 170). Дослідники зауважують про глобальність явища, адже воно охопило науковий дискурс у франкомовних, німецько-скандинавських, англо-саксонських й іспано- і португаломовних країнах. Автори пояснюють різницю між концепціями так: якщо північноамериканська та бразильська концепції вимагають пошуку «знання як бути», то йдеться про два сенси: у США – відноситься до соціальної інтеграції та супроводжує «знання того, як робити», що дуже важливо; у Бразилії – результат самоаналізу. Не зважаючи на те, що три бачення проблеми можуть здатися різними за змістом, на думку І. Ленуара та А. Хасні, вони є взаємодоповнюючими: ефективне використання ідей міждисциплінарності на практиці можливе з урахуванням критичного мислення, методології, виконання продуктивної дії та суб'єктивізму дослідника.

Також варте уваги дослідження А. Четіпарамб «Міждисциплінарність: огляд літератури» (Interdisciplinarity: a literature review) у якому здійснено огляд концепції з акцентуацією на її функціонуванні у сфері освіти (розглянуто її наслідки для навчання) (а не досліджень) і актуальності для політики. Дослідниця обрала для аналізу такі види джерел: друкована продукція (журнали, наукові монографії та збірники), веб-сайти навчальних закладів, організацій і груп, програмні документи та урядові публікації. Розвідка складається з п'яти розділів: 1) висвітлює сутність дисциплінарності; 2) уточнює природу міждисциплінарності; 3) демонструє застосування

підходів на практиці; 4) характеризує міждисциплінарне навчання; 5) розглядає специфіку політики вищої освіти у Великобританії (Chettiparamb, 2007).

У 2000-х рр. у науковому дискурсі розповсюдженими стали також спроби представити застосування міждисциплінарного підходу на практиці. Привертають увагу розвідки Е. М. Амірі (E. M. Amiri, 2022), К. Думе-Серхал (C. Doumet-Serhal), С. Гімадзідіс (S. Gimatzidis), Б. Венінгер (B. Weninger), К. Вон Роден (C. Von Rëuden) та К. Копетські (K. Kopetzky, 2023), Л. Евіс (L. Evis, 2022), Н. Ікбал (N. Iqbal, 2023), А. Канмаз (A. Kanmaz, 2022) Я. Каралі (Y. Karali, 2021), Н. Рекха (N. Rekha, 2022), Т. Шпінде (T. Spinde, 2021), А. Фрідоу (A. Friedow), Е. Бланкеншіп (E. Blankenship), Дж. Грін (J. Green) та В. Строуп (W. Stroup, 2012), Е. Шпелт (E. Spelt, 2009), М. Шарма (M. Sharma) та М. Шукла (M. Shukla, 2018) та ін. Також з'явилися і ґрунтовні праці, у яких представлений досвід розробок та впровадження міждисциплінарної освіти в вищих навчальних закладах. Наприклад, практичний посібник Л. Де Гріф (L. De Greef), Г. Пост (G. Post), К. Вінк (C. Vink) та Л. Вінтінг (L. Wenting) «Проектування міждисциплінарної освіти» (Designing Interdisciplinary Education, 2017) у якому представлений двадцятирічний досвід авторів у викладанні та навчанні в Амстердамському університеті з застосуванням міждисциплінарного підходу. Праця також містить огляд літератури з теми та приклади інших міждисциплінарних ініціатив в Університеті Амстердама, Утрехтському університеті, Університеті Вагенінгена, Університеті Лейфани, Манчестерському університеті, Імперському коледжі Лондона, Університетському коледжі Лондона, Асоціації для Міждисциплінарні дослідження та багато інших. Дослідники зауважують, що розвиток суспільства та сучасних технологій, глобалізаційні процеси спричиняють виникнення різних питань, які можуть бути вирішені тільки з урахуванням міждисциплінарного підходу: «Зараз, як ніколи, перед вищою освітою стоїть завдання навчити студентів дивитися за межі власної дисципліни та знаходити інноваційні інтегровані рішення наших сучасних проблем» (De Greef, et al.,

2017, р. 11). У посібнику представлений досвід «конструктивного узгодження» (ґрунтується на результатах, пов'язаний із конструктивістським розумінням навчання), у межах якого студенти не є пасивними індивідами, які просто засвоюють знання, але й активно навчаються, інтегруючи новий матеріал із попередніми знаннями та досвідом. Викладання та навчання позиціонуються як інтерактивна система чотирьох компонентів: 1) передбачуваних результатів навчання; 2) того, що робить викладач; 3) того, що робить учень; 4) оцінки навчального процесу. Така модель «дозволяє розробникам курсів і програм узгоджувати зміст, викладання та навчальну діяльність із запланованими результатами міждисциплінарного навчання. Правильна відповідність між цими компонентами робить загальний досвід навчання прозорим і значущим для студентів» (De Greef, et al., 2017, р. 12). Автори висновують, що використання підходу – це основа ефективної академічної практики.

В українському науковому дискурсі рецепція міждисциплінарності актуалізувалась починаючи з 2010-х рр. Використовуючи досвід закордонних колег, вітчизняні дослідники приділили увагу теоретичним питанням, пов'язаним із застосуванням підходу в наукових дослідженнях та в організації навчального процесу: пояснення сутності проблеми та наведення дефініцій ключових термінів (міждисциплінарність, мультидисциплінарність, трансдисциплінарність та ін.) знаходимо у О. Казакевич (2020), А. Колота (2014), Ю. Олізько (2015), Н. Терентьєва (2017), І. Шкури та Ю. Шулик (2020) та ін.; осмислення окремих ідей міждисциплінарності у О. Гордійчук (2015), І. Коновальчук (2013), А. Крижановського (2021), І. Лисого (2010), К. Мізіна (2017), Т. Тибайкіної (2013), І. Сегетій (2015) та ін.; опис методології міждисциплінарного дослідження є у Н. Дячок (2017), О. Кургаєва, О. Палагіна (2009), С. Сисоєвої (2017), В. Чебанова (2018) та ін.

Однією з праць, де репрезентовано обґрунтування використання концепції в системі вищої освіти, є розвідка І. Нечитайло «Міждисциплінарність як основа розвитку сучасного університету та його

освітніх програм» (2020). Серед проблем, що актуалізують використання підходу дослідниця виокремлює «пов'язані зі здоров'ям населення, соціальною нерівністю та дискримінацією, екологічною ситуацією та багато інших, неможливо досягнути внутрішніми ресурсами однієї науки (спеціальності, дисципліни)». Сучасний ринок праці вимагає від закладів вищої освіти виховання фахівців, які «вміють балансувати на перетині різних наук (спеціальностей, дисциплін) бачать ситуацію всебічно і багатогранно» (Нечитайло, 2020, с. 370). Дослідниця зауважує, що саме домінування компетентнісного підходу в сучасній системі освіти сприяє забезпеченню «гнучкості професійних траєкторій випускників». Вона наголошує, що в сучасному українському університеті використання ідей міждисциплінарності – не «данина моді», а нагальна потреба.

Важливими є праці, присвячені специфіці функціонування ідей міждисциплінарності в українському науковому дискурсі. Зокрема, О. Агапова зауважує: «В умовах інтеграції Українського дослідницького простору до Європейського дослідницького простору варто приділяти особливу увагу мультидисциплінарним, міждисциплінарним і трансдисциплінарним дослідженням як ключовим елементам наукового прогресу» (2022, с. 34). Дослідниця вбачає доцільність в активній розробці інтеграційних наукових проєктів, що мають такі особливості: 1) дослідження здійснюються на принципі поєднання двох дисциплін (результат – утворення нової дисципліни); 2) в межах кількох тісно пов'язаних дисциплін проводяться дослідження, що передбачають широке запозичення концепцій і методів; 3) у дослідженнях беруть участь експерти з різних дисциплін, які працюють над спільною складною проблемою, що «не лише покращує розуміння, але й підтримує дії щодо вирішення спільної проблеми» (Агапова, 2022, с. 35). Суголосні ідеї простежуються і у розвідці В. Желанової «Впровадження стратегій міждисциплінарності в сучасній вищій освіті» (2021), яка пояснює посилену увагу до підходу «соціально-економічними, інноваційно-освітніми трансформаціями в житті України, а також глобалізаційними та

євроінтеграційними процесами, зорієнтованими на інтеграцію нашої держави із світовою спільнотою, новим трактуванням освіти як соціокультурного й аксіологічного феномену, швидкоплинністю й змінюваністю сучасного суспільства, які об'єктивно зумовлюють зміни векторів розвитку всіх ланок освіти у напрямі впровадження ідей міждисциплінарного підходу в форматі міждисциплінарної інтеграції» (Желанова, 2021, с. 477). Дослідниця наводить приклад ефективного застосування підходу на кафедрі теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, де здійснюється підготовка здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою 011.00.01 «Педагогіка вищої школи».

Свій приклад практичного застосування ідей міждисциплінарності подають В. Огнев'юк, О. Проценко та О. Мельниченко, які переконані, що підхід є актуальним, позаяк він дозволяє проникнути в суть певного явища, «подивитися на нього під різними кутами зору, об'єктивно оцінити та проаналізувати отриману інформацію», що, безумовно, у наш час посилення глобалізаційних процесів є надзвичайно важливим. Автори наголошують, що головним завданням викладачів є добір таких зв'язків між дисциплінами, які «здатні викликати мислення вищого порядку, відкидаючи слабкі зв'язки, які можуть спровокувати когнітивний дисонанс. Міждисциплінарні дослідження створюють більш інноваційне та стимулююче освітнє середовище та запроваджують нові способи мислення та діяльності, визначаючи знання та компетенції кожної людини» (Огнев'юк, Проценко, & Мельниченко, 2021, с. 3-4). Дослідники доводять ефективність міждисциплінарного підходу у професійній підготовці здобувачів вищої освіти освітньої програми «Управління закладом освіти» на базі досвіду викладання курсу «Освітологія» Київського університету імені Бориса Грінченка як міждисциплінарного предмету навчання. Міждисциплінарність реалізувалася за допомогою інтеграції знань із філософії освіти, історії освіти, освітньої політики, освітнього права, управління освітою, економіки освіти, соціології освіти,

культурології освіти. Автори констатують, що підхід суттєво розширив їхній науковий світогляд та підвищив рівень методологічної культури, сприяв усвідомленню актуальних проблем сфери освіти та пошуку засобів їх вирішення.

Конкретні переконливі приклади впровадження інноваційних для вітчизняного наукового й освітнього простору ідей міждисциплінарності знаходимо також у працях Л. Березовської (2019), Н. Білової (2021), А. Грінченко (2015), Я. Нахаєвої, І. Гуменної (2021), Л. Дімової (2020), Л. Загвойської (2009), Г. Карась (2021), К. Карпенко (2014), В. Липова, В. Красномоєць (2014), О. Красовської (2015), О. Кузьменка (2021), Т. Лукашової, О. Страха (2021), Л. Покудіної (2017), С. Склера (2022), О. Приятельчука, О. Ступницького (2021), О. Семеног, Т. Ярошенко (2017) та багатьох ін.

У наш час міждисциплінарний підхід залишається актуальним у світі та у вітчизняному науковому й освітньому просторі, позаяк, ураховуючи тенденцію до синтезу та інтеграції знань, ідею згуртованості заради спільної мети, забезпечує «процес і практику, за допомогою якої встановлюється набір цілеспрямованих домовленостей і відчуття спільноти, які в кінцевому підсумку інтегрують ідеї з іншими для формування кінцевого продукту» (Rhoten, O'Connor & Hackett, 2009, p. 87). Сучасна українська дослідниця В. Шмагіна зауважує, що активне застосування міждисциплінарного підходу в закладах вищої освіти сприяє реалізації таких цілей: 1) підвищенню практичних знань студентів, що допомагає у підготовці до викликів майбутньої професійної діяльності; 2) університет налагоджує діалог із бізнес-партнерами, пропонуючи конкурентоспроможних фахівців, які володіють інноваційними технологіями й компетентностями; 3) навчальний заклад отримує можливість співпраці з потенційними інвесторами, які будуть зацікавлені в інноваційних розробках; 4) суспільство зможе використовувати науковий потенціал вищих навчальних закладів для вирішення різноманітних

проблем; 5) університети підвищують освітній рівень до європейських стандартів (Шмагіна, 2020, с. 61).

Особливо важливими у контексті ідеї інтеграції української системи вищої освіти у світовий та європейський освітній простір є дослідження вітчизняних науковців, зосереджені на вивченні закордонного досвіду організації системи вищої освіти на прикладі конкретних країн. Світовій практиці присвячені розвідки І. Бахова («Тенденції розвитку полікультурної освіти у професійній підготовці фахівців Канади і США (друга половина XX – початок XXI ст.)», 2019), Ю. Бойчука, А. Боярської-Хоменко та Л. Штефан («Adult vocational education system in Ukraine and Central Europe», 2022), Я. Гулецької («Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США», 2008), М. Дебич («Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід», 2019), Н. Долінської («Педагогічна складова у системі підготовки викладачів в університетах США», 2019), О. Огієнко («Полікультурність як провідний принцип функціонування систем вищої освіти США, Канади, Великої Британії і Австралії», 2019), М. Сандул («Конкурентні переваги системи вищої освіти США на міжнародній арені», 2015), Л. Сідун («Розвиток полікультурної освіти у вищій школі США», 2021), О. Слоньовської («Полікультурна освіта майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади», 2011), Ю. Шаранової («Виховання громадянськості студентів у закладах вищої освіти США», 2021), А. Чирви («Тенденції інтернаціоналізації змісту вищої освіти в університетах Канади», 2012) та ін.

Досвід країн ЄС вивчали М. Гагарін («Зарубіжна система вищої освіти», 2017), Ю. Грищук («Роль полікультурних європейських традицій у реформуванні педагогічної освіти Республіка Польща», 2017), Д. Желанова («Ціннісний компонент змісту університетської освіти в Норвегії та в Україні: порівняльний аналіз», 2021), А. Колісніченко («Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов в університетах Нідерландів», 2020), О. Локшина (2023, 2024a, 2024b), І. Степаненко («Філософсько-методологічні

проблеми узгодження національного, загальноєвропейського і глобального у процесах інтернаціоналізації вищої освіти», 2015), А. Сбруєва («Болонський процес як європейський вимір глобальної інтернаціоналізації вищої освіти», 2005), О. Тригубчак («Організаційно-педагогічні засади інтеркультурної освіти в Італійській Республіці», 2023) та ін.

За допомогою порівняльно-термінологічного аналізу було з'ясовано, що ключові поняття дисертаційного дослідження «Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ в ЄПВО» – «вища освіта», «освітній простір», «Європейський простір вищої освіти» (ЄПВО), «євроінтеграція», «організаційно-педагогічні засади», «педагогічний підхід», «міждисциплінарний підхід» та «міждисциплінарність» – окреслюють цілісну систему теоретичних і практичних орієнтирів розвитку сучасної ВО.

Вища освіта в національному та міжнародному дискурсі трактується як рівень освітньої діяльності, спрямований на формування компетентного, мобільного й соціально відповідального фахівця, здатного до безперервного навчання та інноваційної діяльності.

Поняття «освітній простір» у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників (А. Цимбалару, О. Козійчук, Kuuskorpi & González, Deldén та ін.) розкриває багатовимірність середовища, у якому поєднуються фізичні, соціальні, когнітивні та комунікативні чинники освітнього процесу.

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) визначається як результат Болонського процесу – міжурядового об'єднання на основі спільних цінностей, стандартів якості, академічної свободи й інституційної автономії, де здійснюється узгодження політик і розвиток «м'яких» правових зобов'язань (European Ministers of Education, 2024).

Поняття «євроінтеграція» трактується як процес політичної, економічної, культурної та освітньої консолідації європейських держав, спрямований на створення єдиного освітнього простору та підвищення конкурентоспроможності знань. У цьому контексті важливими є організаційно-педагогічні засади, які забезпечують нормативну, змістову та

методичну єдність освітнього процесу, а також визначають педагогічні принципи, умови, методи та підходи формування компетентного фахівця.

Педагогічний підхід розглядається як система методологічних орієнтирів, що об'єднує різні напрями – системний, аксіологічний, компетентнісний, особистісно орієнтований, міждисциплінарний – із метою досягнення цілісності навчання і виховання.

Особливе місце у структурі дослідження займають категорії «міждисциплінарність» і «міждисциплінарний підхід», що розглядаються як провідні концепти сучасної освітньої науки. У працях Г. Гекгаузена, Дж. Т. Клайн, Р. Фродемана, І. Ленуара, А. Хасні, А. Четіпарамб та інших науковців міждисциплінарність постає як інтегративна методологія, здатна забезпечити цілісне пізнання складних соціальних і наукових процесів та формування нової культури мислення.

Отже, аналіз ключових понять засвідчує, що міждисциплінарність і євроінтеграція формують теоретичну та організаційно-педагогічну основу модернізації вищої освіти. Їх взаємодія забезпечує розвиток освітнього простору як відкритої системи, орієнтованої на якість, інклюзивність, інновації та академічну свободу – визначальні чинники формування сучасного фахівця в умовах ЄПВО.

1.2. Рецепція ідеї міждисциплінарності у світовому науковому просторі

Ідея міждисциплінарності має тривалу історію розвитку та сягає своїми коренями в античну традицію єдності знань (Klein, 1990). Її витоки простежуються ще у Платона (427-347 до н.е.), який у «Державі» описував ідеальну освіту як гармонійне поєднання філософії, математики, музики, гімнастики та риторики. Він вважав, що істинне пізнання досягається не ізольовано, а через діалектичне осмислення взаємозв'язків між сферами знання (Платон, 2000). У діалозі «Софіст» Платон зазначає: «Знання також, безсумнівно, є одним, але кожна його частина... відзначається особливою назвою» (as cited in Cat, 2015), що засвідчує розуміння ним взаємозв'язку

знань, які поділені між різними сферами наук (філософія, математика, музика, риторика). Арістотелю (384-322 до н.е.) належить перша спроба створити системну класифікації наук (теоретичні, практичні, поетичні), де філософія виступала об'єднуючою ланкою.

На думку М. Вілсона, у працях «Метафізика», «Фізика», «Друга аналітика» продемонстроване прагнення філософа до впорядкування знання як єдиного цілого (Wilson, 2000, р. 3). Ще один науковець Античності, Піфагор (VI ст. до н.е.), зробив відкриття про взаємозв'язок музики й математики, адже гармонія музичних звуків описувалась через числові пропорції (Barker, 1984, р. 144). Ідеї міждисциплінарності простежуються і в античній трагедії, зокрема в Софокла та Евріпіда, завдяки осмисленню людини крізь призму філософії, релігії, етики, політики тощо (Knox, 1964).

У Середньовіччі в університетах та монастирських школах навчання відбувалось на семи вільних мистецтвах, що поділялись на: 1) Trivium: граматика, логіка, риторика – основа мовного та критичного мислення; 2) Quadrivium: арифметика, геометрія, музика, астрономія – математика як ключ до природничих знань. Спочатку студенти опановували мови і раціональні навички (Trivium), потім переходили до численницьких наук (Quadrivium), що засвідчує логічну та хронологічну інтеграцію знань для єдиного результату (Haskins, 1923, pp. 37-38; Leff, pp. 307-308; Tanzella-Nitti, 2013).

В епоху Ренесансу та Гуманізму (XV-XVI ст.) ідеї міждисциплінарності отримали подальшого розвитку, створюючи підґрунтя для сучасного потрактування феномену. У працях Петрарки та Колуччо Салютаті з'явився термін «*studia humanitatis*», що позначав нову освітню програму, яка складалася з граматики, риторики, історії, поезії та філософії (доповнення trivium). Важливо, що навчання мало не лише освітню, а й морально-етичну мету, формуючи «*prudentia*» – вміння міркувати і діяти для покращення стану суспільства (Kristeller, 1979; Nauert, 2006). Такий підхід, на думку Р. Блека, був

переосмисленням античного ідеалу *civic virtue* (громадянської доброчесності) (Black, 2001).

Епоха Просвітництва (XVII-XVIII ст.), як і Ренесанс, мала велике значення для розвитку ідеї синтезу знань, адже «означало відродження та практичне розширення знань для вирішення проблем. У багатьох відношеннях повернення до міждисциплінарності означає повернення до природного відчуття епістемології для загального блага для нас самих та суспільства» (Babich, 2020, Chapter VI). Наприклад, «Encyclopédie» Дідро і Д'Ааламбера (1751-1772) поєднувала знання з різних галузей науки. Праця презентує синтетичну модель, де знання класифікується за трьома гілками: історія (пам'ять), філософія (раціональність), мистецтво (уява) – тобто спостерігаємо поєднання науки й мистецтва. К. Бабіч також згадує про працю Девіда Г'юма «Про стандарт смаку» («Of the Standard of Taste»), де застосовуються літературні приклади для дослідження природи смаку за допомогою філософії, естетики та літературознавства (Babich, 2020, Chapter VI).

У XIX ст. розвиток міждисциплінарності пов'язують із моделлю навчання, яку запропонував Вільгельм фон Гумбольдт, що поєднувала дослідження й викладання, а також об'єднувала гуманітарні та природничі науки у єдиному академічному просторі. У межах його ідеї університет осмислювався як центр «цілісного мислення», де студенти навчаються не лише здобувати знання, а й активно творити його через науковий пошук (van Bommel, 2015). У цей період ідеї міждисциплінарності простежуються також у працях таких учених: 1) О. Конт запропонував три стадії розвитку знання (теологічна, метафізична, позитивна) і розглядав соціологію як науку, яка синтезує історію, психологію, економіку, право і біологію для дослідження суспільства (Comte, 1830); 2) Е. Дюркгейм визначав соціологію як науку про соціальні факти, які мають незалежне існування від індивідуальної свідомості. Він активно поєднував статистику, психологію та філософію моралі (Durkheim, 1951, 1982).

Поняття «міждисциплінарність» (interdisciplinarity) актуалізувалося у 20-х рр. XX ст. у межах соціальних наук і потрактовувалося як «застосування ідей та точок зору з більш ніж однієї загальноприйнятої дисципліни» (Miller, 2010). Термін почав використовуватись у науковому дискурсі завдяки Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), яка у 1970 р. організувала перший міжнародний науковий семінар, за результатами якого був опублікований звіт «Міждисциплінарність: проблеми викладання та досліджень в університетах». У документі термін потрактовувався як будь-яка взаємодія: від «простої передачі ідей до взаємної інтеграції організаційних концепцій, методології, процедур, епістемології, термінології, даних та організації досліджень і освіти» (Apostel, et al., 1972, p. 25). Автори наголошували, що наукова діяльність втратила ефективність під впливом дисциплінарної множинності, яку необхідно усунути шляхом синтезу різних дисциплін. Відтак постало питання реалізації міждисциплінарного підходу в університетах у межах навчального процесу і в контексті наукових досліджень.

У 1980-х роках, незважаючи на посилення уваги до міждисциплінарних інновацій, значна кількість питань не була вирішена. Науковий пошук активізувала затверджена у 1998 р. на конференції ЮНЕСКО «Всесвітня Декларація про Вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи» (World Declaration on Higher Education in the Twenty-first Century. Vision and Action) (UNESCO, 1998). Дослідники присвятили свої студії проблемі термінологічної неузгодженості, окресленню методологічних засад, визначенню перспектив підходу тощо. Зокрема, Дж. Клайн осмислила міждисциплінарність як «засіб вирішення проблем і відповідей на питання, які неможливо розв'язати задовільно за допомогою окремих методів або підходів» (Klein, 1990, p. 196). Дослідниця переконана, що міждисциплінарне дослідження «спирається на дисциплінарні перспективи та інтегрує їхнє розуміння за допомогою побудови більш комплексної перспективи. У цьому питанні міждисциплінарне навчання не є простою згадкою, а доповнює

дисципліни та коректує їх» (Klein & Newell, 1998, p. 3). П. ван ден Бессelaar та Г. Гаймерікс зауважують, що завдяки міждисциплінарності вибудовується глибока інтеграція двох або більше дисциплінарних підходів з самого початку і упродовж усього дослідження (van den Besselaar & Heimeriks, 2001).

В. Боїш Мансіля та Е. Доз Дурейзінг виокремлюють такі компоненти міждисциплінарного дослідження: вирішення питань або вирішення складних проблем; враховування різних дисциплінарних аспектів; інтеграція різноманітних дисциплінарних уявлень за допомогою побудови більш комплексної перспективи; вирішення складних проблем, що не можуть бути реалізованими за допомогою однієї дисципліни; виправлення, доповнення дисциплінарних підходів (as cited in Augsburg, 2016, p. 19). Визначаючи сутність міждисциплінарності залучення окремою наукою методів іншої, Б. Ніколеску виділяє такі рівні: 1) застосування (виникнення) нових методів; 2) епістемологічний (генерує деякі цікаві аналізи епістемології закону); 3) генерація нових дисциплін (Nicolescu, 1998).

Д. Ротен, Е. О'Коннор та Е. Дж. Гакетт потрактовують міждисциплінарність як «процес і практику, за допомогою якої встановлюється набір цілеспрямованих домовленостей і відчуття спільноти, які в кінцевому підсумку інтегрують ідеї з іншими для формування кінцевого продукту» (Rhoten, O'Connor & Hackett, 2009, as cited in Augsburg, 2016, p. 18). Раймонд С. Мілер у своєму дослідженні пояснює значення досліджуваного поняття: «Міждисциплінарність – це аналітично рефлексивне дослідження методологічних, теоретичних та інституційних наслідків впровадження міждисциплінарних підходів до навчання та досліджень» (Miller, 2010).

Першою вагомою сучасною працею, присвяченою осмисленню поняття «міждисциплінарність», став звіт Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) «Міждисциплінарність: проблеми викладання та досліджень в університетах» (1972). Звіт складається з трьох частин: «Думки та факти» (інформація, зібрана під час опитування університетів про міждисциплінарну

діяльність у викладанні та дослідженні), «Термінологія та концепції» (осмислення проблеми у контексті розвитку наукових знань і вимог індустріального суспільства), «Проблеми та рішення» (представлені навчальні плани, методи навчання та програми підготовки вчителів, які є основними для будь-якої реорганізації університетів). Дослідження має міжнародний характер, адже в його підготовці взяли участь учені з Австралії, Австрії, Бельгії, Канади, Данії, Фінляндії, Франції, Федеративної Республіки Німеччина, Греції, Ісландії, Ірландії, Італії, Японії, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Іспанії, Швеції, Туреччини, Великобританії та США. Автори збірника розглядають міждисциплінарність «як важливий ключ до інновацій, необхідних в університетах для задоволення інтелектуальних і соціальних запитів сучасності», а міждисциплінарний підхід потрактовують як перспективний шлях, що допоможе «уніфікувати знання людей» (Miller, 2010, р. 10-11). Науковці визначають головну мету праці – з'ясувати, наскільки міждисциплінарність є результативною та зауважують, що під час написання цієї праці спиралися лише на дослідження проблеми в університетах країн ОЕСР у певний історичний період – 70-ті рр. XX ст., а тому не претендують на універсальність.

Один із авторів праці, П. Дуге (P. Duguet), вважає актуалізацію міждисциплінарності у системі вищої освіти природним явищем, що походить від дисциплінарного підходу, який об'єднуючи різні предмети, «має претензію на універсальність і певним чином на єдність» у досягненні мети – отриманні необхідного комплексу знань із певної спеціальності. Оскільки термінологічний апарат у той час був не сформований, дослідник пояснює різницю між «багатодисциплінарністю» (pluridisciplinary) та «міждисциплінарністю» (interdisciplinary). Під першим поняттям він розуміє «просто зіставлення дисциплін», під другим – «інтеграцію концепцій і методів у цих дисциплінах», тобто взаємозв'язок. П'єр Дуге зазначає, що опитування університетів, які стосуються міждисциплінарної діяльності, допомогло з'ясувати такі положення щодо інтеграції знань: це сприятиме поєднанню

науки та досліджень; допоможе подолати розрив, який зараз існує між науковими дослідженнями та викладанням в університеті; посилить студентську готовність застосовувати знання на практиці, так і їхню особисту єдність (Apostel, et al., 1972, p. 11).

Гай Бергер (Guy Berger), спираючись на результати опитування серед університетів ОЕСР вважає, що розвиток міждисциплінарності пояснюється запитами сучасного суспільства та його ностальгією за науковим і літературним гуманізмом вісімнадцятого століття. «Вічна тема науки над науками або абсолютного знання, вимоги, які наука висуває в результаті свого розширення, криза в університеті, усі ці елементи, без сумніву, поєднуються разом, щоб надати сучасному історичному виміру міждисциплінарності», – зауважує дослідник (Apostel, et al., 1972, p. 24). Як і Пьер Дуге, він вважає необхідним пояснити відтінки значень термінів, що зустрічаються у багатьох присвячених проблемі розвідках. Посилаючись на колег Гі Мішо (Guy Michaud) та Кларка Абта (Clark C. Abt), автор зазначає, що: 1) дисциплінарність (discipline) – це спеціальна сукупність знань, які можна викладати, з власним фоном освіти, навчання, процедур, методів і областей змісту; 2) мультидисциплінарність (multidisciplinary) – це зіставлення різних дисциплін, іноді без явного зв'язку між ними (наприклад, музика, математика, історія); 3) багатодисциплінарність (pluridisciplinary) – це зіставлення дисциплін, які вважаються більш-менш спорідненими (наприклад, математика та фізика, або французька, латинська та грецька: «класичні гуманітарні науки» у Франції); 4) міждисциплінарність (interdisciplinarity) – це взаємодія між двома чи більше різними дисциплінами, що здійснюється на рівні від простого обміну ідеями до взаємної інтеграції організаційних концепцій, методології, процедур, епістемології, термінології, даних, організації досліджень і освіти в досить великій сфері. Міждисциплінарна група складається з осіб, які пройшли підготовку в різних галузях знань (дисциплінах), із різними концепціями, методами, даними та термінами, організованими в спільні зусилля щодо спільної проблеми з постійним взаємозв'язком між учасниками

з різних дисциплін; 5) трансдисциплінарність (transdisciplinary) – це встановлення загальної системи аксіом для певного набору дисциплін (наприклад, аутіопологія (authiorology), яка розглядається як «наука про людину та її досягнення», за Лінтоном) (Apostel, et al., 1972, pp. 25-26).

Гай Бергер переконаний, що узгодження термінологічного апарату надзвичайно важливе, адже результати опитування засвідчили, що респонденти не чітко усвідомлюють різницю між поняттями: «Відповіді показують, що те, що один автор називає взаємодією, інший вважає просто зіставленням, і тому міждисциплінарним називають те, що, як сподівалися, буде класифіковано як мультидисциплінарне, в результаті чого інтеграція понять часто виявляється простою інтеграцією термінів». Такі показники, на думку дослідника, розчаровують, бо принцип міждисциплінарності полягає в об'єднанні, а не багатоманітності. Водночас, наявність термінологічного розмаїття є позитивним чинником, адже свідчить про «спільні й протилежні думки щодо знання, структури галузей знання та значення універсальності». Плюралізм думок щодо міждисциплінарності, її незрозумілість загалом, на думку автора, пояснюється кризою, у якій знаходилися ЗВО у 70-х рр. Він вважає правильне розуміння поняття надзвичайно важливим, адже воно об'єднує взаємовідносини та педагогічні комунікації, інституційні структури, знання, значення університету і навіть значення культури в соціальній системі (Apostel, et al., 1972, pp. 33-34). У підсумку Гай Бергер зауважує, що міждисциплінарність – не просто оновлення традиційних підходів у навчанні чи думки про розподіл дисциплін, це корпус питань, що стосуються цілей і функцій університетів, статусу знань (р. 74).

Лео Апостел у розділі «Термінологія та концепції» аналізує доповіді колег Гайнца Гекгаузена (Heinz Heckhausen), Марселя Буазо (Marcel Boisot), Еріха Янча (Erich Jantsch), Андре Ліхнеровича (Andre Lichnerowicz), Жана Піаже (Jean Piaget). Дослідник вважає, що перед тим, як говорити про міждисциплінарність, потрібно з'ясувати сутність поняття «дисципліна»: «Це концепція перетворення нелегалізованих фактів в організовані факти,

пов'язані між собою законами, перетворення, яке ніколи не є повністю завершеним і завжди залишає за собою певний залишок, який ще належить трансформувати» (Apostel, et al., 1972, p. 78). Посилаючись на доповіді Гайнца Гекгаузена та Марселя Буазо автор зауважує, що значення терміна змінюється залежно від галузі знань, адже «іноді дисципліна визначається з посиланням на її процедури спостереження (спектрографія), іноді з посиланням на її пояснення моделі (фізика), іноді з посиланням на її об'єкт (історія)» (р. 78). Лео Апостел вважає за необхідне розглянути спробу Еріха Янча осмислити міждисциплінарність із точки зору загальної системи суспільства (pp. 97-121), з'ясувати сутність міждисциплінарності на прикладах Андре Ліхнеровича (математика як універсальна мова) (pp. 121-127) та Жана Піаже (теорія психодинаміки знання як універсальної мови) (pp. 127-139). Розглядаючи думки вчених, він спонукає освітян та науковців замислитися, чи відповідає монодисциплінарна система, так як міждисциплінарна, запитам сучасності.

У другій частині розділу Лео Апостел репрезентує своє бачення проблеми, акцентуючи на шляхах розвитку міждисциплінарних наукових досліджень, розроблених Рухом за єдину науку (Wiener Kreis), Товариством дослідження загальних систем, «Centre International d'Epistemologie Genetique» та спорідненими групами в Гарварді та Стенфорді, шляхом застосування загальної праксеології до історії науки, зробленого Гоканом Тернебомом (Håkan Törnebohm), різними групами вчених і філософів у країнах Східної Європи, які намагалися застосувати загальні принципи діалектичного матеріалізму до окремих галузей науки і розглядали в «герменевтиці» науки як системи символів (Кассіпер). Автор вважає ці спроби перспективними, хоча «жодна з них поки що не є повністю успішною» (Apostel, et al., 1972, p. 141). Дослідник висновує, що уникнути міждисциплінарного підходу в цей історичний період не можливо і «кожна наука стає міжнауковою», а дослідники працюють в умовах синтезу знань (pp. 179-180).

У частині «Проблеми та рішення» Ейза Бріггз (Asa Briggs) та Гі Мішо (Guy Michaud) зосереджують увагу на осмисленні процесу змін в університеті

як інституції та підходів до накопичення та передачі наукових знань, акцентуючи міждисциплінарність як явище, що «лежить на зустрічі цих двох течій і є їх прямим наслідком, тому вона постає одним із ключових елементів будь-якого вирішення кризи в університеті» (Apostel, et al., 1972, p. 183). Дослідники розробили зразок моделі міждисциплінарного університету з особливим акцентом на «Міжнародні відносини», де будуть зібрані викладачі й студенти з права, економіки, політики, географії, історії, соціології тощо з різних континентів, але «набраних і відібраних на основі міждисциплінарності та усвідомлення міжнародного виміру того, що вони вивчають» (p. 254). Автори детально описали структуру університету, зміст та навчальні програми. Варто згадати про методи, які подосі залишаються актуальними для реалізації міждисциплінарного підходу: аналіз преси; опитування особистостей зі світу політики та дипломатії та членів міжнародних організацій; проведення дискусій за круглим столом, щоб чітко розглянути тип відносин; моделювання студентами аналогічних типів ситуацій і фігурування їх можливих наслідків (p. 257). Ейза Бріггс та Гі Мішо переконані, що запропонована модель університету сприяє формуванню креативності, створенню студентами нового стилю спілкування, спрямованого у майбутнє тощо.

Наступною важливою для осмислення проблеми стала книга «Міждисциплінарність у вищій освіті» (Interdisciplinarity in higher education, 1979) за редакцією Дж. Кокельманса (Joseph J. Kockelmans). Дослідник, як і його попередники, наголошує на необхідності пошуку вичерпних дефініцій термінів. У розділі «Чому міждисциплінарність?» він розглядає сутність ключових понять, осмислює безпосередньо міждисциплінарність «в обмеженому сенсі» цього слова та характеризує явище трансдисциплінарності. Автор під міждисциплінарністю розуміє «вирішення важливих проблем між дисциплінами, які жодна з них не здатна адекватно сформулювати та розглянути» (Kockelmans, 1979, p. 94). Дж. Кокельманс зауважує, що у науковій літературі це поняття розглядається в широкому (всі

недисциплінарні зусилля в дослідницькій, освітній чи адміністративній діяльності) і вузькому (створення нової дисципліни, сфера дослідження якої лежить між двома іншими дисциплінами, які вже існують) значеннях. Прикладом останнього є соціальна психологія, біофізика, психолінгвістика тощо.

Дж. Кокельманс вважає, що термін «міждисциплінарність» (interdisciplinarity) першочергово стосується наукової сфери (вузьке значення), потім освіти. На його думку, це дослідження, здійснене одним або кількома вченими, які намагаються вирішити низку проблем, що не може бути досягнуто лише шляхом інтеграції частин існуючих дисциплін у нову дисципліну, наприклад, психолінгвістику, біофізику (Kockelmans, 1979, p. 71). Автор зазначає, що водночас цей процес породжує питання: 1) чи повинна стати нова міжнаукова сфера як міждисципліна частиною звичайної навчальної програми університету; 2) чи має існувати адміністративний підрозділ в університеті, що функціонує як відділ чи інститут і відповідає за надання персоналу, приміщення, навчальні програми для студентів тощо (р. 73). Стосовно міждисциплінарності у сфері освіти, дослідник переконаний, що вона існувала завжди, адже і у середній школі, і на рівні бакалаврату та магістратури всі учні/студенти вивчають певну кількість дисциплін одночасно.

У 70-80-х рр. ЮНЕСКО зацікавилася проблемою міждисциплінарності в освіті і науці, присвятивши їй збірки «Семінар з підготовки вчителів для та через міждисциплінарність» (Seminar on the training of teachers for and through interdisciplinarity, 1970), «Міждисциплінарність у вищій освіті: дослідження» (Interdisciplinarity in Higher Education: A Study, 1983), «Міждисциплінарність в загальній освіті» (Interdisciplinarity in General Education, 1986). У доповідях зауважується стрімкий розвиток підходу, адже «численні проблеми сучасної науки лежать на межі та перетинаються між кількома дисциплінами» (UNESCO, 1986, p. 4). Водночас акцентована відсутність чіткої дефініції терміну в науковому дискурсі. Тому симпозіум із міждисциплінарності

ЮНЕСКО запропонував визначення (зі звіту Генерального директора Виконавчій раді про підготовку середньострокового плану на 1984-1985 рр., 113 EX/4, пункт 426), яке підтримали всі учасники: «З точки зору епістемології, концепцію міждисциплінарності можна розглядати як форму співпраці між різними дисциплінами, які сприяють досягненню спільної мети і які, через їх об'єднання, сприяють виникненню та просуванню нових знань» (UNESCO, 1986, р. 7). Окрім пошуку вичерпної дефініції, також були розглянуті важливі теоретичні питання класифікації, форм, тем, проблем та ідей. У 1987 р. у збірці ЮНЕСКО «Перспективи: кварталний огляд освіти» (Prospects: quarterly review of education) з'явилась розвідка Дж. Вайдеану (G. Vaideanu) «Міждисциплінарність в освіті: орієнтовний синтез» (Interdisciplinarity in education: a tentative synthesis), спрямована на вивчення умов застосування підходу в системі освіти. Дослідник зауважує, що посилена увага багатьох фахівців до міждисциплінарності зробила її самоціллю. Водночас він додає: «Цей підхід, однак, здається, втрачає актуальність на користь іншого, який розглядає міждисциплінарність як спосіб розгляду та організації освітнього змісту, що тягне за собою певні наслідки щодо освітніх цілей, а також методів і технік навчання та оцінювання» (UNESCO, 1987, р. 490). Автор розглядає питання поєднання ідей міждисциплінарності та навчання впродовж життя, формальної та неформальної освіти, проектування змісту середньої освіти тощо. Підсумовуючи, Дж. Вайдеану наголошує на важливості міждисциплінарного підходу як засобу переходу від теорії до практики, від навчання до реального життя.

Наступною важливою працею для осмислення сутності міждисциплінарного підходу стала збірка матеріалів конференції ОСЕР «Переосмислення міждисциплінарності: переоцінка концепції в аспекті інституційного досвіду» (Interdisciplinarity Revisited: Re-Assessing the Concept in the Light of Institutional Experience, 1985). Учасники заходу констатували, що, порівняно з 70-ми рр., зацікавленість міжпредметною взаємодією знизилася і знову почала панувати дисциплінарність. Відтак дискусія щодо

взаємодії та результативності обох підходів продовжилася: «Міждисциплінарність, навіть коли їй вдається розшифрувати існуючі навчальні програми, залишається заручником дисциплін» (Levin & Lind, 1985, p. 208). У підсумку дослідники дійшли висновку про необхідність співпраці дисциплін для вирішення важливих наукових проблем.

Дж. Кокельманс у 1986 р. повернувся до аналізу проблеми у розвідці «Міждисциплінарність та університет: мрії та реальність» («Interdisciplinarity and the university: dreams and reality»). На його думку, дискусії з цього питання виникли під впливом постійного збагачення людства знаннями, які потрібно систематизувати і передати студентам. Дослідник наголошує на необхідності вивчення досвіду минулого і здійснює огляд особливостей розвитку університету як соціального інституту від середини дев'ятнадцятого століття до «сьогодення» (тобто 80-ті рр. ХХ ст.). Він переконаний, що основна проблема вищої освіти полягає зовсім не у відсутності знань, а скоріше у відсутності справжнього розуміння вже відомих знань. Також важливим фактором стало те, що «студенти не можуть прийняти «лідеруючу» позицію в суспільстві через відсутність знань у сферах спеціалізації, відмінних від їх власної» (Kockelmans, 1986, p. 2). Важливими факторами впливу визначені посилення секуляризації та диверсифікації навчальної програми та зростання сучасної дисципліни як нового соціального інституту. Спираючись на власний п'ятнадцятирічний досвід вивчення проблеми, Дж. Кокельманс зауважує, що студенти, які навчалися за пріоритетною в багатьох університетах дисциплінарною моделлю не відповідають запропонованим посадам і мають здійснити міждисциплінарне підвищення кваліфікації, щоб «вписатися в багатовимірний виробничий процес» (p. 14). Автор висновує про розуміння роботодавців та суспільства важливості міждисциплінарного питання, навіть якщо ЗВО його ігнорують. Водночас, дослідник зауважує, що завдяки його зусиллям та співпраці з однодумцями, за означений період відбулися суттєві зміни у вирішенні проблеми: виникла невелика кількість міждисциплінарно зорієнтованих університетів, дослідницьких центрів, постійно зростає

публікаційна активність із теми. Відтак Дж. Кокельманс наголошує на необхідності змін у вищій освіті з акцентом на міждисциплінарному підході.

Починаючи з актуалізації міждисциплінарного підходу у 70-х рр., у науковому дискурсі неодноразово з'являлися праці, присвячені осмисленню проблеми у контексті освітнього процесу у ЗВО: С. Бейліс (S. Bailis) «Розробка міждисциплінарної навчальної програми та навчальні інновації» (Interdisciplinary Curriculum Design and Instructional Innovation, 2002), Д. Мілс (D. Mills) та М. Губер (M. Huber) «Антропологія та освітня «торгова зона»: дисциплінарність, педагогіка та професіоналізм» (Anthropology and the Educational «Trading Zone»: Disciplinarity, Pedagogy and Professionalism, 2005), Ф. Габельнік (F. Gabelnick) «Досягнення міждисциплінарних інновацій: лідерство та навчання в громаді» (Achieving Interdisciplinary Innovation: Leading and Learning in Community, 2002), Г. Гекгаузен (H. Heckhausen) «Дисциплінарність і міждисциплінарність» (Discipline and Interdisciplinarity, 1972) та ін. Зокрема Де Зюре (1999), запозичивши ідеї Дж. Т. Клайн (1990, р. 55), так пояснює функціонування підходу в освітньому процесі: «міждисциплінарні ініціативи часто описуються формою або структурою, яку вони приймають (наприклад, командне викладання), мотивацією, що стоїть за ними (наприклад, задовольнити потреби суспільства або зайнятості), як дисципліни будуть взаємопов'язані (наприклад, математика буде поєднана з хімією), або шляхом позначення рівня інтеграції (наприклад, від запозичення до синтезу)». Дослідник зауважує, що термін «міждисциплінарність» у навчанні використовується по-різному як концепція, методологія, процес, спосіб пізнання і навіть філософія. Суголосну ідею висловлює К. Гейнз (C. Haynes), наголошуючи різноаспектність, ситуативний та суб'єктивний характер міждисциплінарності: «Завдання міждисциплінарного дослідника полягає в тому, щоб винайти новий дискурс, який критично поєднує ключові елементи кількох дисциплінарних дискурсів і який відповідає його чи її власному самопочуттю» (Haynes, 2002, с. xiv). Відтак, міждисциплінарність

визначається автором як складний «психологічний і когнітивний процес», її не можна навчати односторонньо.

У період з 70 по 90-ті рр. було опубліковано низку праць, спрямованих на виокремлення та характеристику типів міждисциплінарності. Зокрема, Дж. Кокельманс висловив переконання, що у вузькому значенні поняття міждисциплінарність відрізняють від інших недисциплінарних підходів у науці та освіті за допомогою термінів: «мультидисциплінарність» (multidisciplinarity) – викладання та дослідження здійснюють викладачі, які в кожному випадку діють як дисциплінарні особи, під керівництвом яких людина, наприклад, може вивчати одночасно або послідовно грецьку, французьку та математику; «плюридисциплінарність» (pluridisciplinarity) – наукова робота (викладання, дослідження, навчання), що виконується одним або декількома вченими, передбачає таке поєднання різних дисциплін, за допомогою яких компетентність в одній дисципліні передбачає наявність ґрунтовних знань з інших, наприклад, біолог, який добре розуміється на фізиці, хімії та математиці; «кросдисциплінарність» (crossdisciplinarity) – наукова робота, виконана одним або декількома вченими, які намагаються вирішити одну або декілька проблем, використовуючи ідеї та методи чи прийоми деяких суміжних дисциплін (наприклад, економісти, соціологи, лікарі та архітектори намагаються знайти краще вирішення житлової проблеми у великому місті); «трансдисциплінарність» (transdisciplinarity) – наукова робота, що виконується групою вчених, кожен з яких має освіту в одній або кількох різних дисциплінах, для систематичного вивчення можливостей подолання негативних побічних ефектів спеціалізації, щоб зробити освіту (і дослідження) більш соціально значущими. Також дослідник пояснює значення поняття «дисциплінарність (disciplinary) – наукова робота (дослідницька, викладацька чи обидві), виконана одним або декількома вченими в межах однієї дисципліни (наприклад, робота одного математика або групи математиків у сфері дисципліни «математика») (Kockelmans, 1979, p. 70-71). Формуючи перелік понять та їх дефініцію, дослідник керувався такими

критеріями: список термінів не повинен містити нічого, що не має безпосереднього відношення до дискусії з міждисциплінарних питань; список має бути повним у тому сенсі, що вибрані позначки є адекватними для характеристики різних недисциплінарних зусиль у навчанні, дослідженні та управлінні; термінологія має бути визначена якомога чіткіше; ні сама термінологія, ні надані визначення не повинні містити явних посилань на наукові, методологічні, соціально-політичні чи філософські питання, щодо яких немає спільної згоди (Kockelmans, 1979, p. 69).

М. Буазо (M. Boisot) запропонував інший тип класифікації міждисциплінарності, розподіливши явища, які він визначає як «матеріалізацію взаємодії між об'єктами», на «необроблені» (не мають пояснення) та «легалізовані» (пояснені). Класифікація дослідника містить такі пункти: 1) лінійна міждисциплінарність (linear interdisciplinarity) – «необроблені» (unprocessed) явища однієї дисципліни легалізуються (пояснюються) законами іншої дисципліни; 2) структурна міждисциплінарність (structural interdisciplinarity) – «взаємодія між двома або більше дисциплінами призводить до створення сукупності нових законів, що утворюють основну структуру оригінальної дисципліни, яка не може бути зведена до формальної комбінації її генераторів»; 3) обмежувальна міждисциплінарність (restrictive interdisciplinarity) – хоча пряма взаємодія між дисциплінами відсутня, але вони «вводяться в гру через сферу застосування, де кожна дисципліна накладає технічні, економічні або людські обмеження на інші» (Boisot, 1972, pp. 94-95).

Варто згадати також про розвідки, присвячені вивченню передумов міждисциплінарності. Скажімо Д. Брюер (D. Brewer), аналізуючи стан вивчення екологічних проблем, зауважує про міждисциплінарність як засіб заповнення прогалів, що існують у традиційній дисциплінарній системі: «Значна частина високоякісної науки висвітлює екологічні проблеми, але вона часто погано організована або неповна. Вона часто не має міждисциплінарної інтеграції та синтезу, які дозволяють розглядати проблеми в ширшому

контексті, особливо в екологічно чутливому та розумному контексті» (Brewer, 1995, р. 327). Дослідник наголошує, що для вирішення певної проблеми потрібне поєднання різних дисциплін та методів. Суголосну думку висловлює Б. Розамонд (B. Rosamond), який пояснює необхідність міждисциплінарного підходу посиленням глобалізаційних процесів: «це не що інше, як запрошення подумати про патологічні обмеження, які дисциплінарність накладає на розвиток знань про глобалізацію та її наслідки» (Rosamond, 2006, р. 518). Він переконаний, що міждисциплінарний підхід буде продуктивним, коли дослідники усвідомлять «розрив у знаннях», який створює міждисциплінарність (р. 530).

М. Нісані у праці «Десять вітань міждисциплінарності: аргументи на користь міждисциплінарного знання та дослідження» (Ten Cheers for Interdisciplinarity: The Case for Interdisciplinary Knowledge and Research, 1997) виокремлює десять позицій: 1) творчість часто вимагає міждисциплінарних знань; 2) іммігранти часто роблять важливий внесок у нову сферу діяльності; 3) дисциплінарні спеціалісти часто допускають помилки, які найкраще можуть виявити люди, знайомі з двома чи більше дисциплінами; 4) деякі важливі теми дослідження знаходяться поміж традиційними дисциплінами; 5) багато інтелектуальних, соціальних і практичних проблем потребують міждисциплінарних підходів; 6) міждисциплінарне знання та дослідження нагадують нам про ідеал єдності знання; 7) міждисциплінарні спеціалісти користуються більшою гнучкістю у своїх дослідженнях; 8) більше ніж вузькодисциплінарні спеціалісти, інтердисциплінарні спеціалісти часто пригощають себе інтелектуальним еквівалентом подорожей у нові країни; 9) міждисциплінарні спеціалісти можуть допомогти подолати комунікаційні прогалини в сучасній академії, тим самим допомагаючи мобілізувати її величезні інтелектуальні ресурси для досягнення більшої соціальної раціональності та справедливості; 10) поєднуючи фрагментовані дисципліни, міждисциплінарні спеціалісти можуть зіграти певну роль у захисті академічної свободи (Nissani, 1997, р. 201). Дослідник наголошує, що багато

інтелектуальних, соціальних і практичних проблем сучасності не можуть бути адекватно розв'язані у межах однієї дисципліни.

Варто згадати і праці, у яких висловлювалися сумніви щодо ефективності посиленої акцентуації міждисциплінарного підходу. Так, Дж. Вітте (J. Witte) та Дж. Робічер (J. Robitscher) у розвідці «Міждисциплінарність і дисципліни» (Interdisciplinarity and the Disciplines, 1999) зазначають про «м'який інтелектуальний екуменізм» – спробу об'єднати всі дисципліни в один колективний дискурс або набір методів. Дослідники висловлюють занепокоєння, що це прагнення перетворить міждисциплінарність на бюрократичну дисципліну, яка продукуватиме спрощені знання (as cited in Chettiparamb, 2007, p. 16). Також аргументи проти міждисциплінарності висловив Б. Гансон (B. Hansson) у праці «Міждисциплінарність: з якою метою?» (Interdisciplinarity: For What Purpose?), визначаючи її як «паразитичне явище, не здатне існувати без дисциплін» та те, чого не можливо досягти на практиці (Hansson, 1999, p. 340).

У 70-90 рр. XX ст. значна увага приділялася дослідженню взаємозв'язку дисциплінарного та міждисциплінарного підходу. Наприклад, В. Бехтель визначив такі моделі взаємодії: розвиток концептуальних зв'язків з використанням точки зору в одній дисципліні для зміни точки зору в іншій дисципліні; визнання нового рівня організації з власними процесами з метою вирішення невирішених проблем у існуючій сфері; використання методів дослідження, розроблених в одній дисципліні, для розробки теоретичної моделі в іншій; модифікація та розширення теоретичної основи з однієї області для застосування в іншій; розробка нової теоретичної основи, яка може змінити концептуалізацію досліджень в окремій галузі, намагаючись їх інтегрувати (Bechtel, 1986, as cited in Klein, 2000, p. 6). Інший дослідник, А. Карлквіст (A. Karlqvist) у праці «Вихід за межі дисциплін: значення міждисциплінарності» (Going Beyond Disciplines: The Meanings of Interdisciplinarity, 1999) виокремив моделі міждисциплінарних досліджень: 1) уніфікації знань (спроба продемонструвати, що дві речі насправді є проявом

однієї структури. Якщо це відбувається, формується нова теорія і розвиваються нові методи); 2) додавання або накопичення знань з багатьох галузей для досягнення спільної мети; 3) знання сумісні, але потребують додаткової інтерпретації, щоб бути значущими; 4) не лише теорії, але й базові припущення та парадигматичні основи для теорій відрізняються, як у випадках, коли природничі та соціальні науки об'єднуються; 5) сутність теорій і методів відрізняється, а також існують інтерпретаційні та концептуальні відмінності в культурі (as cited in Chettiparamb, 2007, p. 18).

Рейнольдс вважає дисциплінарний і міждисциплінарний підхід однаково ефективними, а їх використання залежить від типу проблемних ситуацій. Він виділяє такі: інтелектуальні задачі з традиційної дисципліни (дисциплінарність); багатодисциплінарні проблеми, які в основному є інтелектуальними не є політичною діяльністю, але не може бути успішно здійснена в рамках обмежень однієї дисципліни (перетин кордонів певних дисциплін); породжені чітко мультидисциплінарні проблеми все більше суспільством і вирізняється відносно короткими курсами, що викликають в деяких випадках для результату стратегії, а в інших випадках для швидкого технологічного вирішення проблеми (міждисциплінарність) (Klein, 2000, p. 13).

У 90-х рр. Дж. Т. Клайн потрактовує міждисциплінарність як перспективний підхід. Вона досліджує генезу явища, зауважуючи, що за останнє століття його сутність пояснювалася як методологія, концепція, процес, спосіб мислення, філософія та рефлексивна ідеологія тощо. Дослідниця переконана: бажання покращити навчальний процес, уникнути фрагментарності у знаннях – це той чинник, що сприяв постійним поверненням до проблеми у різні хронологічні періоди. Авторка подає таке визначення поняття: «Міждисциплінарність – це засіб вирішення проблем та відповідей на питання, які не можуть бути задовільно вирішені з використанням окремих методів чи підходів. Незалежно від того, чи є контекст короткостроковою інструментальністю чи довгостроковою

реконцептуалізацією епістемології, концепція є важливою спробою визначити та встановити загальну основу (Klein, 1990, p. 196). Професорка аналізує сучасний її стан системи вищої освіти та зазначає: кордони між дисциплінами зникають за допомогою запозичень знань підвищенням спеціалізації всередині дисциплін і залученням (і фінансуванням) вирішення складних соціальних і технічних проблем: «Взаємодії та реорганізації, які створює перетин меж, є такими ж центральними у виробництві та організації знань, як формування та підтримка меж; і крім того, ретельний огляд перетину меж показує, що дисциплінарність і міждисциплінарність є продуктивною напругою в динаміці доповнення та критики» (Klein, 1996, as cited in Chettiparamb, 2007, p. 15). Водночас авторка зауважує, що академічні відділи, механізми фінансування та процеси експертної оцінки залишаються традиційно у межах дисциплінарного підходу, і це заважає розвитку інноваційності (Klein, 1996).

Дж. Т. Клайн у праці «Розвиток міждисциплінарних досліджень» наголошує на винятковому значенні міждисциплінарного навчання, яке «не є простим доповненням, а доповнює та коригує дисципліни» (Klein & Newell, 1998, p. 3). Посилаючись на перше міжнародне дослідження міждисциплінарної діяльності, яке здійснила ОЕСР (1970), дослідниця нагадує про основні джерела міждисциплінарної діяльності: розвиток науки (знань), потреби студентів, потреби в професійній підготовці, початкові потреби суспільства та проблеми функціонування та управління університетами. Здійснивши історичний екскурс, вона наголошує, що підхід залишається актуальним, позаяк покращує загальну та гуманітарну освіту, професійну підготовку, вирішення соціальних, економічних і технологічних проблем, активізує соціальну, політичну та епістемологічну критику, сприяє розвитку викладачів, скорочує фінансові витрати (p. 4). Авторка наголошує, що у кінці 90-х рр. XX ст. міждисциплінарність вже не сприймається науковим загалом як «маргінальне явище».

Дж. Т. Клайн розглядає співвіднесеність понять «міждисциплінарність» і «комплексність» (complexity). Дослідниця зазначає, що вони пов'язані в

широкому діапазоні практик, від літературознавства, фізики та біології до освіти, державної політики та екологічних досліджень: «Поєднання цих двох ідей має потужні наслідки для найосновніших понять, <...> природи знання, структури університету, характеру розв'язання проблем, діалогу між наукою та гуманітарними науками та теоретичного зв'язку комплексності та міждисциплінарності» (Klein, 2004, р. 2). Дж. Т. Клайн, розглядаючи праці колег із цієї проблеми, наголошує, що сучасне знання вже не є лінійним, як у минулому. На початку нового тисячоліття воно осмислюється як мережа з багатьма «вузлами» та динамічна система. Слушною є думка, що у наш час «метафора єдності з її супутніми цінностями універсальності та визначеності була замінена метафорами множинності реляційності у складному світі» (р. 3). Не зважаючи на те, що традиційний поділ на дисципліни зберігається у вищих навчальних закладах, межі між ними вже «розмиваються» та «застарівають». Нові спеціальності, що виникають, мають гібридний характер. Наприклад: поєднання астрофізики та штучного інтелекту, нейроендокринологія, альянс фізіології, ендокринології та нейрофізіології тощо. Авторка висновує, що система освіти, як і наука, тяжіє до міждисциплінарного дослідження, кінцевою метою якого «стає розуміння частини світу, змодельованої конкретною складною системою» (р. 8).

Дж. Т. Клайн у праці «Типологія міждисциплінарності» («Typologies of interdisciplinarity», 2017), посилаючись на типологію ОЕСР 1970-72 рр., зосереджує увагу на термінах «мультидисциплінарний» (multidisciplinary), «міждисциплінарний» (interdisciplinary) та «трансдисциплінарний» (transdisciplinary), що «складають словник» і розширюють поняття «міждисциплінарність» (interdisciplinarity). Авторка наголошує на необхідності дотримуватися традиційної таксономії, проте не заперечує нових спроб узгодження термінологічного апарату. Зокрема важливим визначає осмислення поняття «міждисциплінарний», під яким розуміє вирішення проблеми за допомогою багатьох дисциплін. Дослідниця акцентує типологію зі звіту Національних академій наук Сполучених Штатів (*Facilitating*

Interdisciplinary Research, 2005), у якій виділено чотири основні чинники міждисциплінарності: властива складність природи та суспільства, бажання досліджувати проблеми та питання, які не обмежуються однією дисципліною, необхідність вирішення суспільних проблем, потужність нових технологій (Klein, 2017, p. 31).

У книзі «За межами міждисциплінарності: гранична робота, комунікація та співпраця в 21 столітті» (2021) розглядається ключова термінологія (мульти-, між- та трансдисциплінарні форми), міжсекторальна робота, яка охоплює дисципліни, галузі, професії, уряд та промисловість, а також спільноти на Півночі та Півдні. Дж. Т. Клайн, зауважує: серед наукового загалу існує думка, що «міждисциплінарність більше не є адекватним терміном для пояснення неоднорідності діяльності» (Klein, 2021, p. 5). Авторка не погоджується з цим твердженням, наголошуючи, що навіть якщо дефініція терміна не відображає всіх існуючих відтінків дійсності, це не повинно призводити до відмови від усієї концепції. Підсумовуючи всі свої напрацювання з теми, вона прагне «переорієнтувати наше уявлення» про проблему. Вона зауважує про певні хибні уявлення про сутність явища, наприклад: міждисциплінарність і дисциплінарність пов'язані, успішна міждисциплінарна ініціатива у перспективі стає просто черговою дисципліною, дихотомія спеціалістів проти спеціалістів широкого профілю тощо. Дослідниця наголошує, що множинність термінів «не означає автоматично какофонії. <...> визначення міждисциплінарності різняться залежно від методів дослідження та освіти, їх зв'язку з дисципліною, ступенів взаємодії та інтеграції, моделей спілкування та обміну, а також цілей, контексту та результатів» (p. 1). Авторка робить спробу осмислити ті явища, що відбуваються «поза межами міждисциплінарності»: до – дисциплінарність, після – постдисциплінарність або недисциплінарність. Тому необхідним є ґрунтовне вивчення різних теорій і практик. Тільки так можна усвідомити значення як дисциплінарних, так і міждисциплінарних досягнень. Праця авторки засвідчує, що визначення термінологічного апарату подосі

залишається актуальним, адже «міждисциплінарність, <...> концепція з тисячею облич, сама пластичність якої дозволяє включати дисципліни та граничну роботу в той самий простір і час» (р. ix).

Не зважаючи на тривалу історію вивчення міждисциплінарності, проблема осмислення поняття не втрачає актуальності (див. Додаток В, Таблиця В.1.). Поняттєво-термінологічний аналіз допоміг визначити, що у розвідках термін використовується для позначення синтезу знань із більш ніж однієї дисципліни. Під міждисциплінарним підходом розуміють спосіб поєднання на практиці напрацювань окремих наук у навчальному процесі та дослідженнях.

1.3. Ідея міждисциплінарності в документах Болонського та Зальцбурзького процесів

У наукових працях під Болонським процесом розуміють систему заходів європейських державних установ, університетів, міждержавних та громадських організацій, що «мають відношення до вищої освіти, спрямованої на структурне реформування національних систем, зміну освітніх програм і відповідних інституційних перетворень з метою створення до 2010 р. європейського наукового та освітнього простору для підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи» (Язвінська, 2006, с. 68). Важливим кроком реформування системи освіти є активне застосування міждисциплінарного підходу, адже це відповідає ключовій меті європейської освітньої ініціативи – створити гнучкий, конкурентоспроможний та інноваційний простір вищої освіти. Розглянемо кілька документів Підготовчого, чи Доболонського періоду, у яких окреслюються передумови створення ЄПВО та простежується ідея міждисциплінарності.

Лісабонська конвенція «Про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні» (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, 1997) акцентує важливість ВО для сприяння миру, взаєморозумінню та толерантності, а також у

створенні взаємної довіри та поваги між народами та державами. Спираючись на Європейську конвенцію про еквівалентність дипломів, що дають право на вступ до університетів (1953, ETS № 15) та її Протокол (1964, ETS № 49), Європейську конвенцію про еквівалентність періодів університетського навчання (1956, ETS № 21), Європейську конвенцію про академічне визнання університетських кваліфікацій (1959, ETS № 32), Конвенцію про визнання навчання, дипломів та ступенів з вищої освіти в державах, що належать до регіону Європи (1979), Європейську конвенцію про загальну еквівалентність періодів університетського навчання (1990, ETS № 138), Міжнародну конвенцію про визнання навчання, дипломів та ступенів у галузі вищої освіти в арабських та європейських державах, що межують із Середземномор'ям (1976 р.), прийняту в рамках ЮНЕСКО, міністри розглянули такі питання:

- право кваліфікованих кандидатів подавати заявки та бути розглянутими для вступу до вищої освіти;
- компетенція органів влади;
- основні принципи, пов'язані з оцінюванням кваліфікацій;
- визнання кваліфікацій, що дають доступ до вищої освіти;
- визнання періодів навчання;
- визнання кваліфікацій вищої освіти;
- механізми впровадження інновацій тощо (Council of Europe & UNESCO, 1997).

Документ важливий, адже у ньому простежується основа для розбудови ЄПВО, завдяки акцентуації організаційних моментів для створення єдиного навчального середовища, мобільності студентів та визнанні кваліфікацій і періодів навчання в іншій країні. Хоча у ньому безпосередньо не використовується термін «міждисциплінарність», але зазначається, що визнанню підлягають усі кваліфікації, навіть ті, які здобуті за інноваційними чи новими освітніми програмами. Це положення засвідчує відкритість до різноманітних форм навчання, включно з міждисциплінарними підходами та програмами, що реалізуються на стику різних галузей знань.

Сорбонська декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» (Joint Declaration on Harmonisation of the Architecture of the European Higher Education System, 1998) наголосила значення університетів для формування єдиного європейського простору, серед якого освіта має ключову роль. Міністри проголосили, що важливими кроками для реформування ВО є освіта впродовж життя, використання кредитів та періодів навчання, мобільність студентів та викладачів, інклюзивність. Наголошується на необхідності зробити європейські університети більш привабливими й конкурентоспроможними шляхом запровадження нових освітніх траєкторій, що фактично відкриває шлях до створення програм на поєднанні наук. Особливе значення має акцент на мобільності, яка передбачає взаємодію різних академічних традицій і дисциплін та тим самим сприяє формуванню міждисциплінарного підходу в освітньому процесі. Крім того, ідея університетської автономії, підкреслена у декларації, забезпечує простір для розробки інноваційних навчальних планів, зокрема таких, що виходять за межі традиційних дисциплінарних рамок (Sorbonne Declaration, 1998). Таким чином, хоча Сорбонська декларація прямо не проголошує міждисциплінарність, але закладає інституційні та організаційні умови для її розвитку в європейських університетах, поєднуючи прагнення до гармонізації системи освіти з відкритістю до інноваційних програм і гнучких освітніх траєкторій.

Офіційним початком масштабного освітнього проекту вважається підписання декларації (Bologna Declaration) в Болонському університеті (звідки й назва) у 19 червня 1999 року. Метою цієї реформи було визначено «конвергенцію європейських систем вищої освіти» (Ніколаєнко, 2007, с. 3), а завданням — «формування Європейського простору вищої освіти, що ґрунтується на спільності принципів функціонування систем вищої освіти країн-учасниць» (Вакарчук, 2008, с. 5). Основними поняттями Болонській декларації є навчальний модуль (змістовний), або модуль, освітньо-

кваліфікаційні рівні (бакалавр, магістр), навчальний кредит, або кредит, навчальний рейтинг, або рейтинг, тьюторіал, тьютор тощо.

У Болонській декларації поняття «міждисциплінарність» також, як і в Сорбонській, не використовується, однак у тексті документа чітко окреслені засади, що сприяють її утвердженню у вищій освіті, а саме: 1) впровадження трьох циклів навчання створили умови для інтеграції між різними освітніми галузями, адже мобільність і кредитна система відкривали студентам можливість формувати гнучкі траєкторії навчання, поєднувати дисципліни з різних сфер та здобувати комплексні знання; 2) підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти у світовому вимірі та її здатності відповідати на виклики сучасного ринку праці зумовило необхідність підготовки фахівців нового типу, здатних мислити комплексно й працювати в умовах міжгалузевої взаємодії, що є сутністю міждисциплінарного підходу. Була наголошена також важливість привабливості європейських університетів для студентів з усього світу, що неможливо забезпечити без розвитку інноваційних міжгалузових програм, які відповідають запитам глобалізованого суспільства (European Ministers of Education, 1999).

Лісабонська стратегія (Lisbon Strategy, 2000) від Європейської Ради наголосила на необхідності відповіді глобалізаційними процесам шляхом активізації процесу структурних реформ для конкурентоспроможності та інновацій. У документі освіта визначається невід'ємною частиною життя суспільства і закликає до її реформування разом із іншими сферами. Проголошується необхідність зробити ВО доступною, якісною та забезпечити можливість академічної мобільності (European Council, 2000). Хоча Лісабонська стратегія не оперує поняттям «міждисциплінарність», її концептуальна основа – економіка знань, інновації, мобільність, трикутник «освіта-наука-бізнес» – визначила міждисциплінарність як практичну умову конкурентоспроможності ЄС. Вона стала стимулом для розвитку освітніх і наукових програм на стику дисциплін, заклавши фундамент для подальшої

інтеграції університетів у Європейському просторі вищої освіти та досліджень.

Саламанська конвенція (Salamanca Convention, 2001), як і попередні документи, презентувала своє бачення ЄПВО, який має бути побудований на європейських традиціях освіти як суспільної відповідальності, мати відкритий доступ до бакалаврату та магістратури, забезпечувати освіту протягом усього життя. Важливим акцентом стало зауваження про необхідність поєднання ВО та наукових досліджень, які мають стати «рушійною силою вищої освіти». Отже, створення ЄПВО має відбуватися паралельно з розбудовою Європейського дослідницького простору (ЄДП) (European University Association, 2001).

Саламанська конвенція не вживає поняття «міждисциплінарність» безпосередньо, але закладає його змістовні підвалини. Документ наголошує на необхідності інтеграції спеціальної освіти в загальну систему, що вимагає поєднання різних педагогічних і соціальних практик. У ньому підкреслюється важливість співпраці урядів, міжнародних організацій, неурядових інституцій, батьківських спільнот та організацій осіб з інвалідністю, тобто йдеться про широке міжгалузеве партнерство. Значну увагу приділено підготовці вчителів, де вимагається поєднання знань із педагогіки, психології, соціальної роботи й спеціальної освіти, що формує міждисциплінарний підхід у навчанні фахівців.

Працьке комюніке «До Європейського простору вищої освіти» (Prague Communiqué, 2001) стало наступним важливим кроком після Болонської декларації на шляху реформування європейської системи вищої освіти (Другий етап Болонського процесу). Міністри зібралися у м. Прага (Чехія), щоб оцінити «досягнення і визначити напрями та пріоритети дій на наступні роки». Було визначено, що ЄС поступово розширюється, і це сприяє поширенню демократичних цінностей, ідеї різноманіття культур та мов. У сфері вищої освіти здобутками стали Конвенція європейських вищих навчальних закладів (Саламанка, 29-30 березня 2001 р.), рекомендації Конвенції європейських учнів (Гетеборг, 24-25 березня 2001 р.), активне

залучення до Болонського процесу Європейської асоціації університетів і Асоціації національних союзів студентів в Європі. Була відзначена конструктивна допомога Європейській комісії в роботі з забезпечення якості освіти, розробці структури ступенів. Також міністри наголосили на важливості транснаціональної освіти та навчання протягом усього життя тощо (European Ministers of Higher Education, 2001). Празьке комюніке акцентувало важливість сприяння «європейському підходу» до вищої освіти, що полягає у збільшенні розвитку модулів, орієнтацією або організацією на всіх рівнях курсів і програм з «європейським» змістом в університетах країн-учасниць.

Празьке комюніке репрезентує ідею міждисциплінарності опосередковано, через акцент на інтеграції різних функцій та вимірів освіти у формуванні ЄПВО. В документі наголошується участь університетів, студентів та інших зацікавлених сторін у процесах реформування, що передбачає колективний, багатоплановий підхід до освітньої політики. Також відзначено соціальний вимір, який інтегрує питання доступності, інклюзії та рівних можливостей у сферу вищої освіти.

Наступною подією Болонського процесу став саміт в Берліні 18-19 вересня 2003 року з підписанням комюніке «Реалізація Європейського простору вищої освіти» (Realising the European Higher Education Area). Після преамбули з традиційним ствердженням послідовності розбудови європейської системи вищої освіти й спадковості ідей поширення європейського світогляду, міністри наголосили на необхідності створення міцних зв'язків між ЄПВО та науково-дослідницькою системою відповідних країн (створення Європи Знань), для збереження культурного та лінгвістичного багатства Європи, яке «базується на успадкованій різноманітності традицій, та сприяння потенціалу інновацій, соціальному і економічному розвитку, через зміцнення співробітництва між Європейськими вищими навчальними закладами» (Realising the European Higher Education Area, 2003, р. 2).

У Берлінському комюніке ідея міждисциплінарності простежується у прагненні інтегрувати освіту та дослідження, заклавши докторантуру як важливий третій цикл академічної підготовки. Це рішення не лише розширило освітню структуру, а й відкрило можливості для посилення синергії між навчальними програмами та дослідницькою діяльністю. Документ також наголосив на важливості мобільності на рівні докторантури та післядипломної освіти, підтримці спільних докторських програм і розвитку дослідницьких мереж – всі ці ініціативи спрямовані на поглиблену взаємодію дисциплін та інституцій. Також комюніке підкреслює необхідність посилення зв'язків між Європейським простором вищої освіти (EHEA) та Європейським простором досліджень (ERA). Завдяки цьому забезпечується цілісний розвиток університетів у їхніх трьох ключових функціях – навчанні, дослідженні та інновації – що є яскравим вираженням міждисциплінарної моделі вищої освіти (Realising the European Higher Education Area, 2003). У Берлінському комюніке вперше з'являється формулювання про «сприяння міждисциплінарності» (*«the promotion of interdisciplinarity»*). Це вживання має принципове значення, адже воно чітко окреслює міждисциплінарність як необхідну умову розвитку європейської вищої освіти. Контекст, у якому згадується термін, пов'язаний із поєднанням навчального процесу й дослідницької діяльності, а також із завданням підвищення якості освітніх програм і посилення конкурентоспроможності ЄПВО.

Конференція у м. Берген (Норвегія) 2005 р. з підписанням комюніке «Європейський простір вищої освіти – досягнення цілей» (The European Higher Education Area – Achieving the Goals) стала новим здобутком Болонського процесу. Метою зібрання став аналіз особливостей реалізації завдань розвитку ЄПВО, визначених на попередніх етапах з акцентуацією на інноваціях (національні рамки кваліфікацій, національні системи забезпечення якості вищої освіти, ECTS тощо) та проголошення плану створення ЄПВО до 2010 року (Bergen Communiqué, 2005). Бергенське комюніке, як і попередні документи, приділило увагу впровадженню дворівневої системи,

вдосконаленню систем попереднього навчання, академічній мобільності, забезпеченню привабливості ЄПВО і співпраця з іншими країнами світу та ін.

Особливу увагу міністри приділили розробці і впровадженню національних рамок кваліфікацій, та узгодження їх з вимогами ЄПВО: «Ми приймаємо загальну рамку кваліфікацій ЄПВО, що складається з трьох рівнів. Рамка кваліфікацій ЄПВО (*A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area*) (Bologna Working Group on Qualifications Frameworks, 2005, р. 9) містить опис навчальних результатів характерного для першого, другого та третього циклів вищої освіти (бакалавр, магістр, доктор): знання та розуміння; застосування знань і розумінь; формування суджень; комунікація; уміння навчатися. Також Рамка кваліфікацій ЄПВО містить обсяг програм підготовки для кожного з циклів у кредитах ЄКТС (Захарченко, Міюсов, & Парменова, 2017, с. 24).

Бергенське комюніке створює передумови для виходу освіти за межі вузької спеціалізації, орієнтуючи університети на підготовку дослідників, здатних працювати у складних і комплексних середовищах, що потребують взаємодії різних дисциплін. Це свідчить про стратегічне розуміння міждисциплінарності як одного з головних чинників підвищення якості європейської освіти та її відповідності викликам сучасного суспільства. Прикметно, що у тексті документу є слово «interdisciplinary» у прямому значенні. У розділі, присвяченому розвитку третього циклу вищої освіти, зазначається необхідність того, щоб програми докторантури сприяли міждисциплінарному навчанню та формуванню трансферних навичок. Це свідчить, що документ не лише опосередковано вказує на інтеграцію різних галузей знань, а й прямо фіксує міждисциплінарність як пріоритет розвитку європейського простору вищої освіти.

На Конференції міністрів у м. Лондон (Великобританія) 16-19 травня 2007 р. було підписане комюніке «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації» (*Towards the European Higher Education Area – responding to challenges in a globalised world*). Метою

визначено розвиток механізмів реалізації, виокремленню та усуненню перешкод на шляху болонських реформ.

Лондонське комюніке не містить прямого вживання терміна «міждисциплінарність», однак його зміст закладає передумови для розвитку міждисциплінарного підходу у сфері вищої освіти. У документі наголошується на необхідності створення гнучких освітніх траєкторій, що передбачають поєднання різних навчальних програм, розширення мобільності та співпраці між закладами освіти, а також інтеграцію професійних і академічних напрямів. Зауважено важливість соціального виміру, зокрема забезпечення доступності та рівних можливостей, що вимагає поєднання освітніх, соціальних і політичних підходів. Крім того, акцент на взаємозв'язку освіти, інновацій та економічного розвитку спрямовує університети на поєднання дослідницької, навчальної та прикладної діяльності (London Communiqué, 2007).

Наступним кроком Болонського процесу став Льовенський саміт 28-29 квітня 2009 р., на якому було підписане комюніке «Болонський процес у період до 2020 року – ЄПВО у новому десятилітті» (Bologna Process for the period up to 2020 – ENEA for the new decade). У преамбулі зазначений привід зібрання: підбити підсумки досягнень і встановити пріоритети розвитку вищої освіти в Європі на наступні десять років в умовах фінансово-економічної кризи. На початку автори нагадують та конкретизують мету ЄПВО є: забезпечення вищих навчальних закладів необхідними ресурсами для продовження виконання всіх спектрів своїх цілей, таких як підготовка тих, хто навчається, до життя в якості активних громадян демократичного суспільства, підготовка студентів для їх майбутньої кар'єри і створення умов для їх особистого розвитку, створення і підтримка широкої, передової бази знань і стимулювання наукових досліджень та інновацій (Leuven Communiqué, 2009).

У Льовенському комюніке міждисциплінарність розглядається як ключовий чинник формування компетентностей, необхідних для сучасного ринку праці та суспільства знань. Наголошується на тому, що студенти мають

отримувати освіту, яка не обмежується рамками окремої спеціальності, а формує ширший спектр знань і вмінь, серед яких особливе значення мають критичне мислення, інноваційність та здатність працювати в умовах комплексних завдань. Комюніке підкреслює важливість розвитку навчальних програм, що поєднують теоретичну підготовку з практичним досвідом, а також акцентує на тісному зв'язку між освітою, дослідженнями та інноваціями, що вимагає інтеграції різних галузей знань. Важливою визначається й підготовка фахівців до вирішення глобальних викликів, зокрема соціальних, культурних та економічних, що також передбачає міждисциплінарний підхід. Отже, Львівське комюніке окреслює модель освіти, яка поєднує академічні, наукові та прикладні складові й орієнтована на формування випускників, здатних діяти у багатовимірному, взаємопов'язаному світі.

Важливою подією також став Будапештсько-Віденський ювілейний саміт 12 березня 2010 р., на якому була підписана «Декларація про Європейський простір вищої освіти» (Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area), що передбачалося Болонською Декларацією у 1999 році. Цей документ став офіційним початком роботи «конкурентоспроможного на міжнародному рівні та привабливого Європейського простору вищої освіти, в якому вищі навчальні заклади, за підтримки відданих викладачів і студентів, можуть здійснювати свої різноманітні місії у суспільстві знань, і в якому студенти, користуючись перевагою мобільності з безперешкодним і справедливим визнанням кваліфікацій, можуть знайти найбільш підходящу траєкторію отримання освіти» (Budapest-Vienna Declaration, 2010, р. 1). Хоча в документі не вживається термін «міждисциплінарність», загальний контекст – з акцентом на інклюзію, співпрацю, міжнародне партнерство і координацію різних груп – створює умови для міждисциплінарного підходу.

Своє бачення формування ЄПВО представив документ Стратегія «Європа 2020» (Europe 2020), що підтримав ідею підвищення ефективності та

міжнародної привабливості європейських ЗВО, а також запропонував підвищити загальну якість усіх рівнів освіти та навчання в ЄС, «поєднуючи як досконалість, так і рівність, шляхом сприяння мобільності студентів та мобільності стажерів, а також покращити ситуацію з працевлаштуванням молоді» (European Commission, 2010, р. 13). Стратегія «Європа 2020» не використовує термін «міждисциплінарність», однак її структура та ключові ініціативи створюють підґрунтя для розвитку цього підходу. У документі визначено три стратегічні пріоритети – розумне, стале та інклюзивне зростання, які передбачають інтеграцію освітньої, науково-дослідницької, економічної та соціальної політики. Значну увагу приділено інноваціям, що реалізуються через такі флагманські ініціативи, як Innovation Union та Youth on the Move, спрямовані на підвищення якості освіти, розвиток досліджень та зміцнення конкурентоспроможності Європи. Особливе значення має фінансова підтримка досліджень у рамках програми Horizon 2020, яка орієнтована на інтеграцію різних наукових галузей задля вирішення комплексних викликів сучасності. У такий спосіб стратегія непрямо закріплює міждисциплінарність як умову інноваційного розвитку, підвищення мобільності та формування компетентностей, необхідних для сталого суспільства знань.

Отже, після підписання Болонської декларації відбулася низка зустрічей європейських міністрів, на яких поступово вибудовувалося бачення розвитку Болонського процесу та формувалася ідея необхідності міждисциплінарного підходу (Див. Додаток Г, Таблиця Г.1.).

Таблиця 1.3

**Конференції з питань Болонського процесу
(Луговий & Калашнікова, 2014, с. 8)**

№	Дата, місце	Документ	Форма Відображення ідеї міждисциплінарності
1	18-19 червня 1999 р., м. Болонья (Італія)	Болонська декларація	Опосередковано – акцент на гармонізації структур і мобільності, що створює умови для міждисциплінарності, але термін прямо не вживається

2	18-19 червня 2001 р., м. Прага (Чехія)	Празьке комюніке «До Європейського простору вищої освіти»	Прямо – наголос на інноваційних програмах, розвитку досліджень і навчанні протягом життя, що передбачає міждисциплінарний підхід
3	19-30 вересня 2003 р., м. Берлін (Німеччина)	Берлінське комюніке «Створення Європейського простору вищої освіти»	Так – підкреслено зв'язок освіти і науки, підтримку дослідницького виміру, що передбачає міждисциплінарність
4	19-20 травня 2005 р., м. Берген (Норвегія)	Бергенське комюніке «Європейський простір вищої освіти – досягнення цілей»	Опосередковано – зазначається співпраця університетів та наукових центрів, інтеграція освіти і досліджень
5	16-19 травня 2007 р., м. Лондон (Сполучене Королівство)	Лондонське комюніке «У напрямі до Європейського простору вищої освіти: відповідаючи на виклики глобалізації»	Так – акцент на інноваціях, гнучких освітніх траєкторіях і міжгалузевих компетентностях
6	28-29 квітня 2009 р., м. Льовен / Лувен-ла-Нев (Франція)	Льовенське/Лувенське комюніке «Болонський процес 2020 – Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі»	Так – згадується необхідність міждисциплінарних навичок для сучасного ринку праці
7	10-12 березня 2010 р., м. Будапешт (Угорщина) та м. Відень (Австрія)	Будапештсько-Віденська декларація про Європейський простір вищої освіти	Опосередковано – підкреслюється взаємозв'язок освіти, науки та інновацій
8	26-27 квітня 2012 р., м. Бухарест (Румунія)	Бухарестське комюніке «Використання нашого потенціалу з найбільшою користю: консолідація Європейського простору вищої освіти»	Так – акцент на міжгалузевих дослідженнях і компетентностях, потрібних для інноваційного суспільства

Таблиця 1.3 демонструє розвиток ідеї міждисциплінарності в документах Болонського процесу, засвідчуючи поступовий перехід від опосередкованих згадок до її прямого закріплення як стратегічного орієнтира. У початкових деклараціях (1999-2001) вона проявлялася через акценти на гармонізації структур, мобільності та навчанні впродовж життя. У Берлінському комюніке (2003) вперше прямо вжито поняття «promotion of interdisciplinarity» у контексті поєднання освіти й досліджень. Подальші документи (2005, 2009) конкретизували це завдання, зокрема у програмах докторантур, підкреслюючи міждисциплінарне та міжсекторальне навчання.

Лондонське (2007) і Бухарестське (2012) комюніке не вживають терміна наряду, але акцентують на гнучких освітніх траєкторіях, соціальному вимірі й міжгалузевих дослідженнях. Будапештсько-Віденська декларація (2010) підкреслює взаємозв'язок освіти, науки та інновацій, що також відкриває простір для міждисциплінарної співпраці. Отже, простежується поступова еволюція: від непрямих описів до прямого визнання міждисциплінарності як одного з ключових чинників модернізації європейської вищої освіти, особливо в контексті підготовки дослідників та розвитку компетентностей для інноваційного суспільства.

Україна офіційно приєдналася до Болонського процесу у 2005 р., підписавши декларацію на Бергенській конференції. Хоча В. Бахрушин та Ю. Рашкевич переконують, що інтеграційні процеси у вітчизняній системі ВО розпочалися після ідеї впровадження трициклової структури з освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста, бакалавра та магістра (неповна, базова та повна вища освіта) після підписання Закону України «Про освіту» в 1996 р., Постановою КМУ від 20 січня 1998 р. № 65 та Законом України «Про вищу освіту» 2002 р. з деталізованим описом цих рівнів. Наступними кроками дослідники вважають впровадження ЄКТС, додаток до диплому (Diploma Supplement), Національну рамку кваліфікацій (National Qualification Framework), забезпечення якості вищої освіти (QA), інтернаціоналізацію ВО (Internationalisation) (Бахрушин & Рашкевич, 2020, с. 4) (Додаток Г, Таблиця Г.2.).

Дослідники Н. Батечко, О. Бульвінська, О. Локшина, О. Проценко та ін. висловлюють суголосну думку, наголошуючи, що програми Еразмус+ є одним із «найвпливовіших інструментів європеїзації» (Сисоєва, 2020, с. 12). Т. Димань, О. Боньковський та А. Вовкогон зауважують про важливість таких проєктів, адже у їх межах було створено інструмент перезарахування навчальних досягнень, отриманих студентом в іншому університеті за програмами мобільності – ЄКТС, а також цінною є сама практика академічної

мобільності за якої один чи два семестри студенти можуть навчатися в іншому університеті (Димань, Боньковський, & Вовкогон, 2017, с. 19).

Україна поступово інтегрувала ключові принципи європейського простору вищої освіти, серед яких важливе місце посіла ідея міждисциплінарності. Цей підхід увійшов в освітню політику країни не як формальна вимога, а як необхідність модернізації вищої освіти та наукових досліджень у відповідь на глобальні виклики.

Глобалізаційні процеси кінця XX – початку XXI століття вплинули на всі сфери європейського суспільства, зокрема реформувань зазнала система вищої освіти. Важливим кроком до цього став Болонський процес та розбудова ЄПВО у межах ЄОП, що демонструє унікальний досвід комунікації та співпраці. Реформування ВО має пріоритетне значення для ЄС, адже сприяє її гармонізації та підвищує привабливість європейської освіти на міжнародному рівні.

Коли після перших років реформування ВО у Європі постала необхідність чіткого окреслення завдань і стандартів для третього циклу – докторських програм, логічним продовженням і доповненням Болонського процесу став Зальцбурзький процес. Якщо Болонська декларація (1999) та інші розглянуті вище комюніке заклали основу гармонізації структур ВО у двох циклах (бакалавр-магістр), то вже на початку 2000-х років стало очевидним, що без інтеграції дослідницького виміру ці перетворення будуть неповними. ЄПВО почав споріднюватися ЄДП, і це спричинило посилення уваги до докторських програм, які поєднують освіту і науку. Зміна акцентів спонукала Європейську асоціацію університетів (EUA) організувати у 2005 році в Зальцбурзі конференцію, де було сформульовано «Десять Зальцбурзьких принципів» (European University Association, 2005). «Перетворення наукових програм на освітньо-наукові слугувало важливим чинником інтеграції просторів вищої освіти та наукових досліджень. З проголошенням докторської освіти завершальним етапом вищої освіти у ЄПВО, найбільш представницька регіональна професійна асоціація провайдерів вищої освіти, що надають

ступені PhD – Європейська асоціація університетів (European University Association (EUA)) здійснила масштабний дослідницький проект (Doctoral Programmes for the European Knowledge Society) з метою визначення основоположних принципів докторської підготовки та сприяння розвитку міжнародного академічного співробітництва у розробці та реалізації докторських програм», – зауважують І. Єременко та А. Сбруєва (2017).

Документ «Doctoral Programmes for the European Knowledge Society», у якому сформульовані так звані «10 Зальцбурзьких принципів», потрактовував докторську освіту насамперед як дослідницька діяльність, що має забезпечувати оригінальний внесок у науку та поєднувати освітній і науковий виміри. Важливою умовою її якості визнається інституційна автономія університетів, належне фінансування й чітка система забезпечення стандартів. Особливий акцент зроблено на міждисциплінарності, інтернаціоналізації та академічній мобільності, які розглядаються як необхідні чинники формування сучасних дослідницьких компетентностей. Наголошено, що докторські програми мають виходити за межі вузької спеціалізації, підтримуючи дослідження, які поєднують різні наукові галузі, а міждисциплінарність є ключовою умовою інноваційності досліджень та формування компетентностей майбутніх науковців (European University Association, 2005).

Отже, документ акцентував міждисциплінарність як нормативну вимогу до докторських програм у ЄПВО, перетворивши її з одного зі шляхів покращення якості освіти на один із фундаментальних принципів третього циклу.

У 2010 році Європейська асоціація університетів підготувала документ «Salzburg II Recommendations», який став логічним продовженням «Зальцбурзьких принципів» 2005 року та деталізував їх практичне втілення у сфері докторської освіти. Наголошувалася, що третій цикл вищої освіти має ґрунтуватися на проведенні оригінальних наукових досліджень, а не зводитися до продовження магістерського рівня. Докторська підготовка повинна формувати у здобувачів науковий світогляд, креативність і здатність до

інтелектуальної автономії. Особливе значення надається індивідуалізації освітньо-наукового маршруту, адже шлях кожного дослідника унікальний за темою і за професійним становленням (European University Association, 2010).

«Salzburg II Recommendations» важливий для розвитку ідеї міждисциплінарності в ЄПО та ЄПВО, адже визначає її як один із ключових орієнтирів розвитку докторської освіти в Європі, як практична необхідність сучасного суспільства знань та інноваційної економіки. Наголошено, що PhD-програми мають будуватися так, щоб здобувачі залучалися до досліджень, які виходять за межі вузької спеціалізації, і здобували досвід співпраці з різними науковими галузями та секторами. Особливу увагу приділено створенню інноваційних структур – зокрема докторських шкіл, де міждисциплінарне навчання поєднується з розвитком трансферних навичок, таких як комунікація, управління проєктами чи критичне мислення. Відтак міждисциплінарність постає обов'язковою умовою якісної підготовки дослідників, адже саме вона дозволяє формувати здатність працювати у нових контекстах, вирішувати комплексні проблеми та забезпечувати конкурентоспроможність європейських докторських програм у глобальному просторі освіти й науки.

У документі «Taking Salzburg forward: Implementation and new challenges» відображено ключові тенденції розвитку PhD-програм: перехід від індивідуальної моделі підготовки до структурованих докторських шкіл, посилення інтеграції освіти та досліджень, зміцнення інституційної автономії університетів у сфері організації докторських програм. Значна увага приділяється забезпеченню якості, прозорості та відповідності докторської освіти стандартам ЄПВО (European University Association Council for Doctoral Education, 2016).

Для розвитку ідеї міждисциплінарності звіти EUA-CDE Reports важливі, адже в них ця ідея потрактовується як стратегічний компонент сучасної докторської освіти. Наголошується, що складні наукові та суспільні проблеми XXI століття не можуть бути вирішені в межах окремої дисципліни, тому PhD-

програми мають створювати умови для інтеграції знань з різних галузей. Міждисциплінарність розглядається у двох вимірах: як організаційний принцип докторських шкіл, що об'єднують різні факультети й наукові напрями, та як невід'ємна складова підготовки здобувачів, яким необхідно здобувати навички роботи у ширших дослідницьких і професійних контекстах.

Ще одним важливим документом для Зальцбурського процесу є Римське комюніке (Rome Communiqué, 2020), що визначило стратегічні орієнтири розвитку ЄПВО на XXI століття. Акцентується необхідність зміцнення академічної мобільності, розвитку цифрових інструментів для визнання кваліфікацій і забезпечення якості, а також посиленні соціального виміру освіти через інклюзію та справедливий доступ. Важливе місце займають пріоритети сталого розвитку, інновацій та цифрової трансформації, що узгоджуються з цілями ООН до 2030 року.

У Римському комюніке ідея міждисциплінарності простежується контекстуально. Документ наголошує на необхідності розвитку інноваційних освітніх програм і гнучких навчальних траєкторій, які інтегрують цифрові, соціальні та дослідницькі компетентності, що фактично передбачає вихід за межі окремих дисциплін. Важливим є також акцент на поєднанні ЄПВО та ЄДП, що сприяє створенню умов для міждисциплінарних досліджень, особливо у сфері PhD-підготовки. Окремий розділ документа присвячено внеску в реалізацію цілей сталого розвитку, де підкреслюється потреба поєднання економічних, соціальних, екологічних і культурних вимірів, що за своєю природою є міждисциплінарним завданням.

Важливим стратегічним документом ЄС є «Комюніке про розвиток університетів» (European strategy for universities, 2022), який зосереджений на визначенні майбутньої ролі університетів у суспільстві знань. У ньому підкреслюється, що університети перебувають на перетині освіти, науки, інновацій та суспільного розвитку й мають вирішальне значення для формування демократичних цінностей, стійкого зростання та

конкурентоспроможності Європи. Документ визначає чотири основні напрями розвитку: посилення європейського виміру у сфері освіти та досліджень, утвердження університетів як носіїв європейського способу життя, розширення їхньої спроможності у контексті зеленого й цифрового переходів та зміцнення глобальної конкурентоспроможності (European Commission, 2022).

«Комюніке про розвиток університетів» також наголошує, що університети мають сприяти подоланню сучасних глобальних викликів – зеленого й цифрового переходів, сталого розвитку, соціальної інклюзії та демократичної стійкості. Усі ці завдання за своєю сутністю є міждисциплінарними, адже вимагають інтеграції знань із різних галузей: від природничих і технічних наук до гуманітарних та соціальних. Університети закликаються до створення партнерств між секторами та дисциплінами, що дозволить «підтримувати транснаціональні та міждисциплінарні команди, які здатні вирішувати суспільні виклики інноваційними способами». Важливим інструментом такого підходу визначено європейські університетські альянси, у рамках яких студенти й дослідники отримують доступ до інтегрованих програм та спільних досліджень, де міждисциплінарність є обов'язковою умовою (European Commission, 2022).

Розглянуті документи ЄС засвідчують, що у межах Зальцбурзького процесу міждисциплінарність поступово перетворилася на один із фундаментальних орієнтирів європейської освіти (див. Додаток Г, Таблиця Г.3., Г.4.). Якщо на початковому етапі (Зальцбург I, 2005) вона була сформульована як базовий принцип, що визначає якість PhD-програм та орієнтує дослідження на вихід за межі окремої спеціальності, то вже в подальших документах акцентовано на практиках її реалізації – створенні структурованих програм, інтеграції з інноваційною сферою та міжсекторальній співпраці. Університети почали активно впроваджувати міждисциплінарні дослідницькі школи, міжнародні мережі й партнерства, що створило нову модель докторської освіти в Європі. Зрештою

міждисциплінарність була закріплена вже не лише як академічний принцип, а як стратегічний чинник інноваційності та конкурентоспроможності Європейського простору вищої освіти і Європейського дослідницького простору.

Еволюція Болонського та Зальцбурзького процесів демонструє поступове утвердження міждисциплінарності – від ідеї до конкретних інституційних практик і стратегічних політик. Це свідчить про її системоутворюючу роль у модернізації європейської освіти, яка орієнтує університети на підготовку фахівців, здатних працювати у глобальному середовищі, розв'язувати комплексні проблеми та забезпечувати інноваційний розвиток суспільства знань у Європі.

Висновки до розділу 1

Застосування загальнонаукових методів (аналіз, синтез, зіставлення, порівняння, узагальнення, систематизація) та методу термінологічного аналізу дозволило схарактеризувати ключові поняття дослідження: «вища освіта», «освітній простір», «Європейський простір вищої освіти» (ЄПВО), «євроінтеграція», «організаційно-педагогічні засади», «педагогічний підхід», «міждисциплінарний підхід» та «міждисциплінарність». Визначено, що всі розглянуті поняття мають інтернаціоналізований і порівняльний характер, що зумовлено інтенсивною інтеграцією України в ЄПВО. Здійснений порівняльно-термінологічний аналіз засвідчив наявність як спільних рис (уніфікованість, спрямованість на компетентнісне навчання, європейські цінності), так і специфіки, пов'язаної з особливостями національних традицій і наукових підходів.

Історико-генетичний, історико-порівняльний аналіз та історіографічний метод сприяли зіставленню поглядів на сутність поняття «міждисциплінарність», дозволили виокремити етапи розвитку цього явища у світовому науковому дискурсі. Пропонуємо поділити увесь період розвитку

підходу від Античності до сьогодення на дві частини: підготовчу та активної розробки концепції (див. Додаток В, Таблиця В.1.).

Представлений структурно-хронологічний аналіз засвідчує, що міждисциплінарність не є раптовою інновацією кінця XX століття, а має глибоке інтелектуальне коріння у філософських, освітніх та наукових традиціях Заходу. Водночас саме з 1970-х років вона набуває статусу самостійної теоретичної та інституційної концепції, що поступово трансформується з аналітичного підходу у нормативний принцип організації науки й освіти.

Порівняльно-аналітичний та політико-документальний аналіз ключових європейських нормативних документів Болонського та Зальцбурзького процесів засвідчив, що на їх початкових етапах міждисциплінарність не фігурує як окремо сформульований принцип, але існує імпліцитно – через акценти на гармонізації структур, мобільності, гнучких освітніх траєкторіях, інтеграції освіти та досліджень, а також орієнтацію на компетентності, необхідні для інноваційного суспільства. У таких документах, як Лісабонська конвенція, Сорбонська та Болонська декларації, ідея міждисциплінарності функціонує як передумова, що створює організаційні та інституційні умови для виходу за межі традиційної дисциплінарної моделі.

Наступні етапи Болонського процесу засвідчують поступовий перехід від опосередкованої присутності ідеї до її концептуального оформлення та нормативного закріплення, де міждисциплінарність набуває статусу усвідомленого інструменту підвищення якості освіти, розвитку дослідницького виміру та конкурентоспроможності європейських університетів. У подальших документах вона конкретизується як вимога до докторських програм, міжгалузевих компетентностей, інноваційних освітніх траєкторій і підготовки фахівців для вирішення комплексних суспільних викликів.

Зальцбурзький процес поглиблює та інституціоналізує цю тенденцію, перетворюючи міждисциплінарність на нормативну вимогу до якості PhD-

підготовки, тісно пов'язану з інтернаціоналізацією, міжсекторальною співпрацею та розвитком трансферних навичок. Таким чином, міждисциплінарність у межах Зальцбурзького процесу постає не лише як педагогічний або методологічний підхід, а як стратегічний інструмент формування дослідницького потенціалу Європи.

Отже, можемо спостерігати, як міждисциплінарність поступово стає обов'язковою умовою для вирішення наукових та освітніх проблем. Вона стає ключовою стратегією для багатьох проєктів, зокрема є фундаментальною для програми Еразмус+, що буде доведено у наступних розділах.

Зміст першого розділу висвітлено в таких публікаціях автора: (Іщенко, 2022а; 2022b; 2024а; 2024е), (Іщенко & Сбруєва, 2022), (А. А. Іщенко, 2023; 2024), (Ishchenko, 2022; 2025b).

РОЗДІЛ 2

НОРМАТИВНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЗМІСТОВО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРОГРАМ ЕРАЗМУС+ У ЄПВО

2.1. Міждисциплінарний аспект ключових документів ЄС щодо розвитку вищої освіти

Глобалізаційні процеси початку XXI ст., функціональне розширення процесу євроінтеграції, орієнтація на створення єдиного освітнього простору актуалізували проблему пошуку якісно нових підходів організації системи освіти в державах-членах ЄС та країн, що орієнтуються на європейські стандарти. Стратегія спільного розвитку передбачає активний обмін досвідом, «оновлення інформації/знань, появи нових вимог до професійних, соціальних, цифрових і комунікаційних компетентностей, що впливають на загальний рівень життя й забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці» (Боярська-Хоменко & Друганова, 2025, с. 426), позаяк кожна з окремих представниць спільноти має традиції та специфіку в організації освітнього простору. Одним із головних напрямів для співпраці стала розробка новітніх підходів для покращення системи вищої освіти, яка має пріоритетне значення для розвитку сучасного суспільства, оскільки «знання й уміння, набуті людиною <...>, з часом втрачають свою актуальність і потребують удосконалення» (Boichuk, Boiarska-Khomenko, & Shtefan, 2022, р. 22). Центральним орієнтиром цих реформ поступово стає міждисциплінарність – як умова синтезу знань, підвищення гнучкості освітніх програм, розвитку інноваційного мислення та конкурентоспроможності випускників. Вона розглядається ЄС не лише як методологічний принцип модернізації навчального змісту, а й як інструмент формування нових типів компетентностей, здатних забезпечити ефективну взаємодію науки, економіки й суспільства. Саме тому європейські політичні документи, ініціативи, стратегії і рекомендації дедалі частіше акцентують на інтеграції різних галузей

знання, створенні спільних міжуніверситетських ініціатив і підтримці гнучких освітніх траєкторій студентів у межах ЄПВО.

Регламент (ЄС) № 1288/2013 Європейського Парламенту і Ради від 11 грудня 2013 року (European Parliament & Council of the European Union, 2013) є базовим актом, що встановлює програму Еразмус+ як інтегровану програму Європейського Союзу у сферах освіти, навчання, молоді та спорту на період 2014-2020 років. Цей документ закріплює правовий статус програми, визначає її цілі, загальну архітектуру та принципи реалізації, а також забезпечує узгодженість із ширшими стратегічними пріоритетами Європейського Союзу у сфері розвитку людського капіталу, інновацій та соціальної згуртованості. Регламент надає програмі характер системного інструменту освітньої політики ЄС, який поєднує мобільність, інституційну співпрацю та підтримку реформ у сфері освіти й підготовки кадрів. Особливістю Регламенту є те, що він інтегрує низку попередніх програм (Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig, Youth in Action, Erasmus Mundus та інші) в єдину рамку, що дозволяє забезпечити їхню стратегічну узгодженість і підвищити ефективність використання ресурсів. У такий спосіб Еразмус+ постає не як сукупність окремих ініціатив, а як цілісна політико-програмна конструкція, спрямована на підтримку навчальної мобільності, розвитку компетентностей, інституційних партнерств та модернізації освітніх систем.

Регламент не містить прямого визначення або нормативного закріплення поняття міждисциплінарності, однак створює нормативні умови для її розвитку через підтримку інтегрованого навчання, міжсекторальної співпраці, інноваційних форматів освітньої діяльності та гнучких навчальних траєкторій. Акцент на партнерствах між закладами освіти, науковими установами, бізнесом і громадським сектором формує структурні передумови для поєднання різних галузей знань і практик, що є сутнісною характеристикою міждисциплінарного підходу. Таким чином, міждисциплінарність у межах документу постає не як окрема задекларована мета, а як імпліцитний принцип організації співпраці та інновацій.

Регламент (ЄС) 2021/817 Європейського Парламенту і ради від 20 травня 2021 року (European Parliament & Council of the European Union, 2021) встановлює правову основу для реалізації програми Еразмус+ на період 2021-2027 років, формалізуючи її як єдину програму ЄС у сферах освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. Регламент визначає стратегічні цілі програми, серед яких підтримка навчання впродовж життя, сприяння мобільності студентів, викладачів та іншого освітнього персоналу, розвиток співпраці між освітніми установами та іншими зацікавленими сторонами, посилення інклюзії та доступності, стимулювання інноваційних підходів у сфері освіти й тренінгу тощо. Також, документ містить положення щодо механізмів імплементації й управління програмою, зокрема встановлює загальні засади для щорічних робочих програм, критерії оцінювання результативності, умови надання грантів і фінансової підтримки для фізичних осіб і організацій, що беруть участь у заходах Еразмус+. Фактично цей нормативний акт визначає не лише правову структуру та зміст програми, але й конкретизує її функціональні пріоритети, таким чином сприяючи послідовній реалізації політики ЄС у сфері освіти, професійної підготовки та молодіжної діяльності на наступні семирічні цикл.

Документ не має прямої згадки поняття «міждисциплінарність». Однак у практичних матеріалах і супровідній документації, що ґрунтується на цьому регламенті (наприклад, у програмних керівництвах Еразмус+, аналітичних звітах тощо), міждисциплінарність може опосередковано присутня як одна з освітніх цілей або очікуваних результатів діяльності програми, але це вже не частина тексту самого регламенту, а трактування на рівні опису реалізації або змістових пріоритетів програми в межах конкретних секторів освіти чи досліджень (наприклад, у настановах щодо співпраці університетів, інноваційних проектів, навчання впродовж життя тощо).

Актуальними Ключовими документами ЄС щодо міждисциплінарного вектору розвитку ВО є: «Оновлений порядок денний ЄС для вищої освіти» (Renewed EU Agenda for Higher Education, 2017), «Рекомендація Ради щодо

навчання задля зеленого переходу та сталого розвитку» (Council Recommendation on learning for the green transition and sustainable development, 2022), «Європейська стратегія для університетів» (European Strategy for Universities, 2022), «Рекомендація Ради щодо наведення мостів для ефективної європейської співпраці у сфері вищої освіти» (Council Recommendation on building bridges for effective European higher education cooperation, 2022), «Повідомлення Комісії про досягнення Європейського простору освіти до 2025 року» (Communication on achieving the European Education Area by 2025, 2020). Підкреслимо, що ідея міждисциплінарного підходу у ВО активно підтримується ЄК у межах низки стратегічних ініціатив та програм, спрямованих на модернізацію та інновації: Ініціатива «Європейські університети» (European Universities initiative), Європейський простір досліджень (ERA) та Європейський простір освіти (EEA), Digital Education Action Plan (2021-2027) тощо.

«Оновлений порядок денний ЄС для вищої освіти» (Renewed EU Agenda for Higher Education, 2017) визнає, що вища освіта має вирішальне значення для «інклюзивного, демократичного» майбутнього Європи. В умовах швидких соціальних, економічних, технологічних змін ВО має гнучко реагувати на потреби ринку праці, інновацій, ролі громадян, а також сприяти соціальній мобільності та сталому розвитку. Документ покликаний дати «новий імпульс» (new impetus) системам вищої освіти у країнах-членах ЄС, через перегляд та оновлення підтримки з боку Єврокомісії, з урахуванням сучасних викликів, і підготувати фундамент для чергового бюджетного та програмного циклу (European Commission, 2017b).

Важливим документ визначає зобов'язання ВО має давати не лише вузькоспеціалізовані знання, а формувати трансверсальні (міждисциплінарні) компетентності: цифрова грамотність, автономність, креативність, здатність працювати з інформацією, вирішувати складні завдання, адаптуватися до змін.

«Оновлений порядок денний» став першою великомасштабною ініціативою, цілковито присвяченою розвитку вищої освіти на рівні ЄС, яка

визначає стратегічні орієнтири для університетів у середньо- й довгостроковій перспективі. Він задає рамку трансформації від класичної моделі університету до інноваційної, гнучкої та інтегрованої інституції, що поєднує освітню, дослідницьку, інноваційну й соціальну функції та здатна діяти в умовах постійних трансформацій.

Документ формує політичний і програмний підмурок для розвитку міждисциплінарних освітніх і дослідницьких практик, адже чітко вказує на потребу синтезу знань, співпраці між різними науковими галузями, об'єднання університетів із бізнесом, державним сектором і громадськими організаціями. Йдеться про стимулювання програм, що виходять за межі традиційних дисциплінарних кордонів і відповідають на складні суспільні виклики.

«Європейська стратегія для університетів» (European Strategy for Universities, 2022) є ключовим програмним документом Європейської Комісії, спрямованим на формування цілісного бачення розвитку університетського сектору в Європейському Союзі в умовах цифрової, екологічної та соціальної трансформацій. Стратегія визначає роль університетів як центральних інституцій Європейського простору освіти та досліджень, покликаних забезпечити конкурентоспроможність ЄС на світовому ринку знань та інновацій (European Commission, 2022).

Документ також акцентує на розвитку транскордонних програм, гнучких форм навчання, цифрових і модульних форматів, освіти впродовж життя та мікрокредитів, що створює умови для індивідуалізованих і міждисциплінарних освітніх шляхів, доступних студентам із різним досвідом і потребами. Особлива увага приділена визнанню кваліфікацій і результатів навчання, що підсилює мобільність і долає бар'єри між дисциплінами та секторами.

Рекомендація Ради щодо наведення мостів для ефективної європейської співпраці у сфері вищої освіти (Council Recommendation on building bridges for effective European higher education cooperation, 2022) – це офіційний акт,

ухвалений Радою Європейського Союзу 5 квітня 2022 року. Документ має на меті створити належні умови для глибшої, більш сталої та ефективної транснаціональної співпраці між закладами вищої освіти по всій Європі, з огляду на актуальні виклики: цифрову й «зелену» трансформації, демографічні зміни, потребу в інноваціях й інтеграції знань. Рекомендація покликає стати частиною «пакету» ЄС для модернізації університетів (в межах European Strategy for Universities), і закликає держави-члени створити національні умови, що сприяють спільним програмам, мобільності, спільним дипломам та іншій інституційній співпраці (Council of the European Union, 2022a).

Серед ключових положень документу – стратегічна орієнтація на глибоку, більш сталу та ефективну транснаціональну співпрацю між закладами вищої освіти на рівні окремих інституцій. Це має зробити університети сильнішими разом, сприяти створенню спільних освітніх і наукових просторів і підготувати студентів, дослідників та академічний персонал до умов глобального, динамічного і невизначеного майбутнього.

Важливо, що Рекомендація відіграє ключову роль у підсиленні міждисциплінарності в європейській вищій освіті через такі механізми:

- створюючи правовий та інституційний простір для транснаціональних альянсів, спільних програм та спільних дипломів, документ сприяє тому, що студенти та викладачі з різних країн та різних академічних профілів можуть співпрацювати. Це – фундамент для міждисциплінарних програм, де поєднуються різні галузі знань;
- гнучкі форми навчання, змішана/цифрова/мобільна траєкторія, можливість обирати компоненти з різних закладів і напрямів – це створює умови для перетину дисциплін та інтеграції різних компетентностей у одному освітньому маршруті;
- залучення не лише університетів, а й закладів прикладної освіти, мистецьких, професійних тощо – означає, що знання й практики з різних сфер (гуманітарні, технічні, творчі, прикладні) можуть об'єднуватися, створюючи міжсекторні і міждисциплінарні освітні екосистеми;

- сприяння створенню спільних ресурсів, обміну дослідниками, викладачами та студентами через кордони та дисципліни – підсилює інноваційний потенціал університетів та їхню здатність реагувати на складні соціальні, екологічні, технологічні виклики.

Загалом рекомендація закладає нормативно-політичну базу для того, щоб міждисциплінарність стала не винятком, а органічною частиною устрою європейської вищої освіти, спрямованою на інтеграцію знань, компетентностей і ресурсів у відповідь на глобальні виклики.

У вересні 2020 року Європейська Комісія опублікувала Повідомлення Комісії про досягнення Європейського простору освіти (ЄПО) до 2025 року (Communication on achieving the European Education Area by 2025), що формалізувало візію створення єдиного Європейського освітнього простору до 2025 року. Цей документ став стратегічним планом та дорожньою картою для систем освіти й вищої освіти країн-членів ЄС, визначивши цілі та ключові напрями реформ, щоб освіта стала ефективним інструментом соціального, економічного й культурного розвитку (European Commission, 2020b).

Документ також передбачає цілі та орієнтири: наприклад, підвищити охоплення вищою освітою, збільшити участь дорослих у навчанні, зменшити кількість ранніх відмов від освіти, покращити цифрову грамотність, сприяти сталому навчанню та екологічній освіті.

Повідомлення комісії має ключове значення для просування міждисциплінарності в європейській освіті і науці, адже створює умови для гнучких, індивідуалізованих освітніх маршрутів, які можуть поєднувати дисципліни – наприклад, природничі з гуманітарними, технології з соціальними або екологією.

Таблиця 2.1.

Орієнтири ЄПО, що сприяють міждисциплінарності у вищій освіті

Орієнтир ЄПО	Зміст	Вплив на міждисциплінарність
Гнучкі, персоналізовані освітні траєкторії	Модульність, мікрокредити, навчання протягом життя	Дають змогу поєднувати дисципліни та створювати індивідуальні міждисциплінарні програми

Розширення мобільності (фізичної, цифрової, змішаної)	Підтримка студентів і викладачів у транскордонній співпраці	Студенти формують досвід навчання в різних дисциплінарних і культурних контекстах
Інтеграція цифрових технологій і цифрової грамотності	Розвиток EdTech, онлайн-платформ, інноваційних форматів навчання	Створення умов для поєднання знань різних галузей (STEM + SSH, медіа + комп'ютерні науки тощо)
Освіта для «зеленого» переходу та сталого розвитку	Поєднання екологічної, економічної та соціальної складових	Сприяє синтезу природничих, технічних і соціогуманітарних знань
Посилення ролі вищої освіти в інноваціях	Співпраця з бізнесом, громадським сектором, R&D	Розвиток міждисциплінарних досліджень і практико-орієнтованих проєктів
Підтримка педагогів	Нові підходи до підготовки викладачів, професійний розвиток	Поширення міждисциплінарних методологій у викладанні
Європейський вимір у співпраці університетів	Спільні програми, дипломи, консорціуми	Інституціоналізація міждисциплінарності на рівні освітніх політик

У поданій вище таблиці узагальнено та систематизовано ключові орієнтири ЄПО, що створюють нормативні, організаційні та педагогічні передумови для розвитку міждисциплінарності у вищій освіті. Продемонстровано зв'язок між стратегічними пріоритетами ЄПО, їхнім змістовим наповненням та їхнім функціональним впливом на формування міждисциплінарних освітніх програм, дослідницьких практик і педагогічних підходів. Таким чином, міждисциплінарність постає не як ізольована освітня інновація, а як системний результат реалізації комплексу європейських освітніх політик.

Таким чином, міждисциплінарність у вищій освіті в межах ЄПО формується не як окрема дидактична інновація, а як структурний наслідок трансформації університету – від дисциплінарно замкненої інституції до відкритої, мережевої та проблемно-орієнтованої освітньо-дослідницької екосистеми. Сукупність орієнтирів ЄПО, осмислена як візія освіти майбутнього (Локшина, 2024b, с. 7), переорієнтовує вищу освіту з відтворення галузевого знання на інтеграцію різних способів пізнання, що відповідає логіці сучасних соціальних, технологічних та екологічних викликів. У цьому контексті міждисциплінарність постає не як додаток до традиційної освіти, а

як її нова нормальність і базова умова релевантності університету в XXI столітті.

Ініціатива «Європейські університети» (European Universities initiative) – це ініціатива ЄС, покликана створити транснаціональні альянси закладів вищої освіти по всій Європі. Через ці альянси університети прагнуть сформувати довгострокове, структурне та стає співробітництво, об'єднавши освітню, наукову та інноваційну діяльність (EURASHE, n.d.).

Ініціатива передбачена як ключовий елемент реалізації European Strategy for Universities, що закладає нову парадигму розвитку європейської вищої освіти – більш інтегровану, гнучку й орієнтовану на глобальні виклики (DAAD Brussels Office, n.d.).

Основні положення і структура ініціативи «Європейські університети» такі:

- Формування транснаціональних альянсів університетів – альянси можуть об'єднувати різні типи закладів: дослідницькі університети, коледжі, університети прикладних наук, технічні, мистецькі – що забезпечує широкий спектр освітньої і наукової діяльності (European Commission, 2025b).
- Спільна довгострокова стратегія в освіті, науці й інноваціях – альянси створюють об'єднані освітні простори із можливістю спільних програм, спільних дипломів, спільних дослідницьких та інноваційних проєктів (DAAD Brussels Office, n.d.).
- Мобільність і гнучкість на всіх рівнях – студенти, науковці та персонал можуть переміщатися між країнами та закладами, використовувати модульні / гнучкі / змішані освітні траєкторії, що сприяє інтеграції між різними освітніми системами (European Commission, 2025b).
- Інтеграція освіти, досліджень і інноваційної діяльності – альянси покликані об'єднувати освітню програму з науковою та інноваційною діяльністю, тобто стати міждисциплінарними освітньо-дослідницькими екосистемами (DAAD Brussels Office, n.d.).

- Сприяння спільним європейським дипломам і освітнім траєкторіям – працює над тим, щоб перетин кордонів, міждисциплінарна інтеграція та міжнародна мобільність стали звичною практикою, а не винятком (EU-CONEXUS, 2025).
- Соціальна відповідальність і залучення до вирішення глобальних викликів – альянси спрямовані на те, щоб університети не лише готували фахівців, але й були активними агентами змін у суспільстві, працювали над проблемами, які потребують мультидисциплінарного підходу (EURASHE, n.d.).

Ініціатива «Європейські університети» має особливе значення для розвитку міждисциплінарності у вищій освіті ЄС. Поєднуючи різні типи закладів – дослідницькі університети, університети прикладних наук, технічні та мистецькі інституції – ініціатива створює організаційну платформу для синтезу знань і компетентностей. Такий формат співпраці дає змогу студентам і дослідникам працювати над спільними проектами, що охоплюють природничі, технологічні, гуманітарні, соціальні й креативні дисципліни, та сприяє формуванню нового типу освітнього простору, де інтеграція різних наукових галузей є природною умовою ефективної взаємодії. Таким чином, ініціатива «Європейські університети» виступає каталізатором системної трансформації університетів, сприяючи переходу від традиційних інституцій до гнучких, відкритих, міждисциплінарних освітньо-дослідницьких спільнот, які водночас виконують освітню, наукову та суспільну місії.

Документи, що стосуються Європейського простору досліджень (ЄПД, ERA) та Європейського простору освіти (ЄПО, EEA) наголошують на необхідності синергії та взаємозв'язків між вищою освітою, дослідженнями та інноваціями, що передбачає інституційні трансформації та підтримку міждисциплінарних підходів.

ЄПД – це стратегічна ініціатива ЄС, покликана створити єдиний, «ринок» досліджень, інновацій та технологій без кордонів (European Commission, n.d.-n). Завдяки координації наукової політики, інтеграції

ресурсів, міжнародній мобільності та спільним програмам, ЄПД має на меті підвищити ефективність і конкурентоспроможність наукових закладів і сприяти вільному обігу знань і технологій.

ЄПО – ініціатива ЄС, мета якої – побудова спільного, узгодженого, інклюзивного та сучасного освітнього простору для всіх рівнів освіти (шкільна, професійна, вища, освіта дорослих) серед країн-членів ЄС (European Commission, 2025c). ЄПО покликана сприяти доступу до якісної освіти, мобільності, навчання протягом життя, цифровізації, екологічності та співпраці між освітніми системами (SwissCore, 2021), навчання мов та визнання кваліфікацій (Локшина, 2024а, с. 9).

Обидві ініціативи – ЄПД і ЄПО – взаємодіють і доповнюють одна одну: освіта, наука та інновації розглядаються як єдиний простір, де знання циркулює, а міждисциплінарність та міжнародне співробітництво стають нормою.

Документ ЄДП «До створення Європейського дослідницького простору» (Towards a European Research Area), було опубліковано як офіційне звернення комісії до Європейського парламенту, Ради, Комітету економічних і соціальних справ та Комітету регіонів (European Commission, 2000). Мета – запропонувати створення ЄДП як наднаціонального науково-дослідницького «ринку», що має подолати фрагментацію, ізолюваність та сегментацію національних систем досліджень у ЄС і забезпечити вільний рух дослідників, знань, технологій та інфраструктур (Austrian Research Promotion Agency (FFG), 2020). Запуск ЄДП у 2000-ому став стратегічним кроком у межах ширшої політики ЄС, спрямованої на створення «ринку знань» – інтеграцію науки, досліджень та інновацій на європейському рівні, що мало підвищити конкурентоспроможність і ефективність наукової діяльності (ALLEA, n.d.).

Документ окреслює такі ключові ідеї та стратегічні завдання:

- Подолання фрагментації національних систем досліджень: ERA має об'єднати ресурси, інфраструктуру, програми та політики досліджень

різних країн, створивши єдину, інтегровану європейську науково-дослідницьку спільноту (ERA Portal Austria, n.d.).

- Свобода пересування дослідників, знань і технологій: документ передбачає механізми для мобільності дослідників, взаємного визнання кваліфікацій, спрощення адміністративних та фінансових бар'єрів, щоб забезпечити вільний обмін кадрами та ідеями по всій Європі (European University Association. (n.d.).
- Спільні дослідницькі інфраструктури та координація політик: створення об'єднаних європейських дослідницьких інфраструктур, програм, спільних проєктів, з метою досягнення критичної маси, мультидисциплінарності та ефективності (European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, n.d.).
- Координація національних політик з досліджень та інновацій – узгодження зусиль держав-членів і спільних програм на рівні ЄС, щоб досягти синергії та уникнути дублювання (European University Association. (n.d.).

Документ «До створення Європейського дослідницького простору» має стратегічне значення для розвитку науки й освіти в Європі, зокрема з огляду на міждисциплінарність. Створення загальноєвропейського «ринку досліджень» дає змогу об'єднувати дослідників із різних країн, галузей і наукових напрямів, що формує основу для появи сталих міждисциплінарних дослідницьких мереж. Вільна мобільність учених та відкритий обіг знань створюють необхідні передумови для реалізації спільних міждисциплінарних проєктів, у межах яких природничі, технічні, соціальні, гуманітарні й креативні дисципліни інтегруються задля вирішення комплексних суспільних проблем. Отже, документ виступає не лише політичним декларативним сигналом, а й інституційною та нормативною базою розбудови науково-освітнього простору, у якому міждисциплінарність постає системною цінністю й ключовою умовою інноваційного розвитку ЄС (European Commission, 2000).

Рекомендація Ради (ЄС) 2021/2122 щодо Пакту про дослідження та інновації в Європі (Council Recommendation (EU) 2021/2122 on a Pact for Research and Innovation in Europe, 2021) визначила орієнтири для держав-членів щодо розвитку дослідницької та інноваційної політики. Мета документа – закласти спільні принципи, цінності й пріоритети, які формують довготривалий фундамент ЄДП. Рекомендація зосереджена на посиленні координації між рівнями управління (ЄС – національним – регіональним), підтримці відкритості, мобільності та інклюзивності, а також забезпеченні гендерної рівноваги й етичності досліджень. Рекомендація стимулює довгострокові інвестиції в R&I, модернізацію наукових систем і тіснішу інтеграцію з промисловими та економічними політиками для посилення суспільної цінності інновацій.

У тексті Рекомендації прямо або опосередковано згадується поняття міждисциплінарний підхід. Наприклад:

- у розділі про «цінності та принципи» наголошується на синергіях між R&I та секторними, індустріальними політиками – тобто стимулюється інтеграція науки, технологій, промисловості та політики розвитку;
- поняття «співпраця», «координація», «коєрентність» між країнами, секторами й рівнями управління створює простір для мультидисциплінарних досліджень і проектів, які поєднують різні галузі науки, технологій, соціальних або економічних політик;
- акценти на відкритість, мобільність, інтегрованість інфраструктур, рівні можливості, інклюзивність (для країн/регіонів з меншими R&I-можливостями) означають, що всі системи – наукові, освітні, індустріальні – мають бути відкритими до різних дисциплін і груп учасників (Council of the European Union, 2021);
- нарешті, сама ідея спільних пріоритетів дій на рівні ЄС + національних стратегій стимулює проекти, які об'єднують ресурси й знання з різних секторів, щоб адресувати великі суспільні виклики – які зазвичай вимагають міждисциплінарного підходу.

«Політичний порядок денний Європейського дослідницького простору на 2022-2024 роки» (ERA Policy Agenda 2022-2024) є першою трирічною дорожньою картою реалізації оновленого Європейського дослідницького простору (ERA), що трансформує стратегічні орієнтири Pact for Research and Innovation in Europe у конкретні спільні дії для ЄС і держав-членів. Документ має добровільний характер і не змінює законодавства, але слугує політичним інструментом для залучення країн, наукових інституцій та інших стейкхолдерів до узгодженого впровадження реформ у сфері досліджень та інновацій, сприяючи координації політик у галузях науки, інновацій, мобільності, відкритості та наукової інфраструктури (European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, 2021).

Хоча «Політичний порядок...» не містить окремого структурного розділу, присвяченого міждисциплінарності, низка закладених у ній положень безпосередньо сприяє розвитку міждисциплінарних і міжсекторальних досліджень. Запровадження відкритої науки, реформи оцінювання наукових результатів, розвиток дослідницьких інфраструктур, підтримка мобільності кадрів і посилення процесів перетворення знань на цінність (knowledge valorisation) формують середовище, у якому інтеграція різних галузей знання, науки та інновацій стає необхідною умовою підвищення впливу R&I на соціально-економічний розвиток.

Узагальнюючи зазначимо, що ERA Policy Agenda 2022-2024 створює політичні, управлінські й інституційні умови, які не лише допускають, а й заохочують міждисциплінарні підходи як інструмент підвищення ефективності європейської дослідницької системи та її здатності відповідати на комплексні суспільні виклики.

«Політичний порядок денний Європейського дослідницького простору на 2025-2027 роки» (ERA Policy Agenda, 2025-2027) є новою трирічною дорожньою картою розвитку ЄДП, сформованою у співпраці з державами-членами ЄС, асоційованими країнами та іншими стейкхолдерами в межах ERA Forum під стратегічним наглядом ERAC. Документ має добровільний характер

і, так само як попередня програма 2022-2024 років, не змінює законодавство, а визначає рамки координації політик, інвестицій і реформ у сфері досліджень та інновацій (Council of the European Union, 2025).

Структурно документ охоплює три основні компоненти: політичний наратив, що формулює загальні цілі та уроки попереднього циклу; 11 довгострокових структурних політик, орієнтованих на підтримку відкритої науки, наукових інфраструктур, реформу оцінювання, розвиток наукових кар'єр, перетворення знань на цінність (knowledge valorisation), інклюзивність та інтеграцію науки з освітою й суспільством; а також 8 цільових дій, спрямованих на вирішення актуальних викликів, серед яких – застосування принципів рівності у відкритій науці (open science), розвиток моделі «наука для формування політики» (science-for-policy), впровадження штучного інтелекту в дослідження, забезпечення дослідницької безпеки, підтримка індустріальної трансформації та нових підходів у біомедичних дослідженнях.

Загалом документ оновлює політику ЄДП із урахуванням сучасних глобальних викликів – зокрема цифрової та екологічної трансформації, необхідності швидких інноваційних рішень та посилення стійкості європейської науково-інноваційної системи.

Хоча термін «міждисциплінарність» може не бути прямо сформульований як окремий пункт, сама структура та зміст ERA Policy Agenda 2025-2027 створює сприятливі умови для міждисциплінарної, міжсекторної та трансдисциплінарної діяльності: серед цільових дій – напрями, які за своєю природою вимагають міждисциплінарного підходу: наприклад, «AI in science» (штучний інтелект у науці) – поєднує комп'ютерні науки, методологію, етику, дослідження; «science for policy» – поєднує науку, політику, суспільство; біомедичні нові методології – можуть вимагати одночасного залучення біологів, медиків, етиків, регуляторів тощо (Inspiring ERA, 2025).

Отже, обидва документи «Політичний порядок...» 2022-2024/2025-2027, без оголошення «міждисциплінарність» як самостійної мети, закладає інституційні, політичні та структурні передумови для її реалізації, стимулює

інтеграцію науки з технологіями, політикою, суспільством та ринком, що робить міждисциплінарні, трансдисциплінарні та мультисекторальні дослідницькі проєкти природним продовженням європейської R&I-політики.

Документ «Рамкові програми ЄС з досліджень та інновацій» («EU Framework Programmes for Research and Innovation», 2017) є аналітичним оглядом, підготовленим Службою досліджень Європейського Парламенту, що узагальнює еволюцію рамок програм ЄС від перших FP до «Horizon 2020», розкриваючи їхні цілі, структуру, механізми фінансування та зміни в пріоритетах дослідницько-інноваційної політики Союзу. У звіті показано перехід від підтримки здебільшого фундаментальних досліджень до комплексного фінансування всього циклу R&I з акцентом на транснаціональну співпрацю, інновації, вирішення суспільних викликів і формування Європейського дослідницького простору (ERA), що посилює синергію між науковими системами країн ЄС і підвищило їхню глобальну конкурентоспроможність (Reillon, 2017).

У звіті міждисциплінарність розглядається як один із ключових принципів еволюції рамок програм ЄС. Підкреслюється, що перехід від вузькотематичних досліджень до підтримки комплексних проєктів дозволив поєднувати різні наукові галузі задля вирішення масштабних суспільних викликів, зокрема у сфері охорони здоров'я, екології, безпеки та цифрових трансформацій. Важливими інструментами такої інтеграції стали підтримка наукової мобільності, розвиток інфраструктур, приватно-публічні партнерства, гранти для дослідницьких мереж, а також діяльність Європейської дослідницької ради (ERC) та програм MSCA, які об'єднують представників різних дисциплін і секторів. Крім того, посилення ролі інновацій сприяло переходу від фінансування переважно фундаментальних досліджень до підтримки повного циклу R&I – від базового знання до прикладних розробок і комерціалізації, що природно активізує взаємодію між академічною наукою, інженерією, промисловістю й соціальними науками. Сукупно ці зміни забезпечили формування «критичної маси» знань, талантів

та ресурсів на рівні ЄС, необхідної для вирішення таких комплексних проблем, як кліматичні зміни, охорона здоров'я та цифрова трансформація, що за своєю природою вимагають міждисциплінарного підходу.

Ще одним важливим документом ЄС щодо ЄПО є «ET 2020 – Стратегічні рамки європейського співробітництва в галузі освіти та навчання» (ET 2020 – Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training, 2009). У 2009 році Рада ЄС ухвалила цю стратегічну рамку, яка стала базовим документом для розвитку співробітництва у сфері освіти та професійної підготовки в Європейському Союзі до 2020 року. Її мета – забезпечити якісну, гнучку, інклюзивну та конкурентоспроможну освіту відповідно до потреб економіки знань та соціальної згуртованості ЄС (European Union, 2016).

Хоч термін «міждисциплінарність» безпосередньо фігурує в документі нечасто, ET 2020 закладає критично важливі передумови її інституціоналізації в європейській політиці освіти. Орієнтація на розвиток креативності, інноваційності та підприємливості передбачає інтеграцію різних галузей знань – технічних, гуманітарних, мистецьких – що сприяє поширенню міждисциплінарних освітніх підходів. Перехід до компетентнісного навчання також зумовлює потребу у виході за межі вузьких дисциплін, оскільки комплексні навички, такі як критичне мислення, командна взаємодія, цифрова та громадянська грамотність, формуються лише в середовищі, де знання з різних сфер поєднуються і доповнюють одне одного. Розвиток освіти впродовж життя розглядається як динамічна, багатокomпонентна модель навчання, що дозволяє здобувачам комбінувати модулі з різних галузей залежно від професійних потреб та викликів ринку праці, що прямо стимулює міжгалузеву гнучкість освітніх траєкторій. А підтримка мобільності – фізичної та віртуальної – забезпечує доступ до різних науково-освітніх традицій і сприяє міжгалузевому академічному обміну, посилюючи взаємопроникнення знань і методологій між дисциплінами в європейському освітньому просторі.

Узагальнюючи аналіз стратегічних документів ЄС у сфері вищої освіти та досліджень, також можна побачити чітку системну логіку: вони не лише визначають концептуальні засади модернізації університетської освіти, але й формують підґрунтя на поглиблення транскордонної співпраці. Саме ці стратегічні орієнтири стали підґрунтям для створення та розширення програми Еразмус+, яка виконує роль практичного інструмента реалізації задекларованих цілей – забезпечує мобільність, підтримує університетські альянси, стимулює спільні інноваційні та міждисциплінарні проекти, трансформуючи політичні пріоритети ЄС у вимір конкретних освітніх і наукових практик (European Commission, 2017c).

На сьогодні нормативно-правова база ЄС та різноманітні ініціативи допомагають функціонуванню Еразмус+ у таких вимірах:

- позиціонування Програми як інструменту реалізації політик. Наприклад, коли бачення створення ЄПО формується на рівні політики, Еразмус+ надає фінансування, структуру і механізм мобільності та співпраці, що дозволяє реалізувати ці політичні цілі на практиці;
- підтримка інновацій та міждисциплінарності: модернізація освіти, гнучкі підходи, інтеграція навчання, досліджень і інновацій, реалізуються завдяки Еразмус+, що надає можливість студентам, викладачам, університетам співпрацювати, обмінюватися знаннями й досвідом між різними країнами та дисциплінами;
- мобільність і співпраця як основа інтегрованої Європи, адже основні напрями Еразмус+ – це міжнародна співпраця, обмін досвідом, спільні програми, розвиток людського капіталу, відкритість освіти;
- гнучкість і універсальність Еразмус+ уможливорює реалізацію різноманітних ініціатив – від студентських обмінів до масштабних транснаціональних альянсів університетів (наприклад, European Universities Initiative), підтримка реформ освіти, цифровізації, міждисциплінарних програм, інклюзивної освіти, молодіжних проектів тощо.

Нормативні документи та ініціативи ЄС у сфері освіти та науки створили ідеологічну, політичну та нормативну основу для інтеграції, модернізації та інтернаціоналізації освіти в Європі. Програма Еразмус+ стала практичним інструментом реалізації цих цілей. Вона об'єднала попередні розрізнені ініціативи в єдину комплексну систему, дала змогу втілювати політичні амбіції на практиці – мобільність, співпрацю, інновації, і, головне, міждисциплінарність.

2.2. Генеза Еразмус+ у системі вищої освіти країн ЄС

З кінця XX ст. й подосі проєкти Еразмус+ є важливим інструментом інтернаціоналізації ВО в ініціативі міжнародної співпраці ЄС, про що свідчить низка нормативних документів ЄС та України. Аналіз джерельної бази дозволив виокремити та проаналізувати основні етапи існування програми, яка була б здатна поєднувати студентів і викладачів з різних країн та простежити формування її сучасних засадничих принципів.

Перший етап (1973-1976 рр.) – початковий, коли було створено першу Програму дій у сфері освіти на європейському рівні і почали вибудовуватися основи стратегічних засад Еразмус+.

У 1973 році відбулося перше розширення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС – тепер Європейський Союз) завдяки приєднанню Данії, Ірландії та Великої Британії до Європейських співтовариств (правонаступник – ЄС). Це спонукало Європейську комісію створити новий Директорат з питань освіти та навчання в межах Генерального директорату з досліджень і науки того ж 1973 року. Основними векторами діяльності стали такі: розвиток спільної освітньої політики: підтримка мобільності, визнання кваліфікацій тощо. Створення Директорату стало важливим етапом у розвитку спільної освітньої політики ЄС, оскільки до того часу освіта не була предметом спільної компетенції. Ця ініціатива заклала основу для першої європейської програми дій у сфері освіти, метою якої була підтримка освітнього, професійного та особистісного розвитку учасників по всій Європі.

А. Корбетт зауважує, що у цей період стало зрозумілим: «освіта потребує серйозного політичного потенціалу. Створення директорату дозволило Європейській комісії систематично займатися питаннями освіти та професійного навчання, що стало основою для подальших ініціатив у цій сфері» (Corbett, 2006, с. 13). Також створення Директорату освіти та навчання стало важливим кроком для майбутнього формування Еразмус+ й уможливило пошук інновацій в національних освітніх системах.

У 1976 р. була започаткована Перша Програма дій у сфері освіти на європейському рівні. Її метою було створення основ для співпраці між країнами-членами ЄС у сфері освіти. Основні цілі програми стали: заохочення обміну студентами, викладачами та ідеями між країнами-членами, підвищення якості освіти через співпрацю, розробка спільних навчальних програм; підтримка мовного навчання та розуміння культурного різноманіття Європи тощо (Pépin, 2006, с. 17).

У 1976 р. була підписана Резолюція Ради (Resolution of the Council and of the Ministers of Education) та міністрів освіти, що стала першим офіційним документом, який заклав основу для спільної освітньої політики в ЄЕС. Цей документ визначив напрямки дій, спрямованих на посилення співпраці між країнами-членами у сфері освіти, з повагою до національних систем та без втручання в їхню автономію (Council of the European Communities, 1976). Резолюція стала підґрунтям для майбутніх освітніх ініціатив ЄС, наприклад: Eurydice, ARION та Еразмус.

У Другому етапі (1977-1987 рр.) – до-Еразмусівському, важливою подією стало створення Спільної програми навчання (JSP – Joint Study Programme) (Commission of the European Communities, 1985) у вищій освіті, що стала першою програмою Європейських Спільнот, яка діяла у 1980-х роках (переважно з 1976 до запуску Erasmus у 1987 році). Програма фінансувалася завдяки щорічним грантам ЄК для планування спільних навчальних проєктів між університетами різних країн. Метою програми було сприяння створенню спільних курсів навчання та підтримка мобільності студентів і викладачів.

Метою JSP стало заохочування до участі щонайменше трьох університетів з різних країн для розробки та впровадження спільних навчальних проєктів. На прикладі програми було протестовано формати академічної мобільності, встановлено перші «міжуніверситетські угоди», які згодом були стандартизовані у програмі Еразмус, спонукання до створення ЄПВО. Результатом JSP було створення до 1985 р. понад 400 спільних програм навчання, що стало основою для подальшого розвитку програми Еразмус.

Успіх JSP надихнув ЄК, зокрема Директорат з питань освіти під керівництвом Пітера Сазерленда (Peter Sutherland), на створення нової програми під назвою Еразмус з академічної мобільності, що зробила б студентську мобільність системною, масштабною та підтримуваною на рівні ЄС. Пропозиція була представлена у документі COM 756 (Comission Proposal 756) (European Commission, 1985).

Незважаючи на перспективність нової програми, її впровадження відбулося не одразу, цьому передували дискусії переважно з фінансових та правових причин. Після узгодження всіх проблемних питань, програму було офіційно затверджено 15 червня 1987 р. Рішенням Ради 87/327/ЄЕС (Council of the European Communities, 1987). Основними цілями Програми були визначені: сприяння розвитку європейської ідентичності через обмін студентами та викладачами, формування пулу випускників з досвідом міждержавної співпраці, посилення взаємодії між громадянами з метою консолідації ідеї «Європи народів». Програма базувалася на статтях 128 та 235 Договору про заснування Європейського економічного співтовариства (Court of Justice of the European Communities, 1989), що дозволяло розширити сферу дії програми на вищу освіту. Важливим було те, що Програма зобов'язувала університети визнавати періоди навчання, проведені студентами в інших країнах-членах ЄС, що сприяло академічній інтеграції. У документі COM(89) 235 final (Communication from the commission to the council ERASMUS Programme, 1989) були сформовані стратегічні дії, спрямовані на ефективну роботу Еразмус:

- розвиток Європейської університетської мережі (EUN) як основи для довгострокового розвитку програми Еразмус. Було запропоновано посилити підтримку цієї мережі та включити до рішення конкретні заходи щодо поширення інформації про програму;
- впровадження системи оцінювання – постійний механізм моніторингу та оцінювання, що має бути чітко визначений у рішенні;
- більш гнучка система розподілу ресурсів відповідно до потреб програми;
- підготовка до другої фази програми: Комісія запропонувала, щоб зміни набули чинності з 1 січня 1991 р., за винятком деяких положень, які мали бути впроваджені раніше. Це дозволило б забезпечити плавний перехід до наступного етапу реалізації програми (European Commission, 1989).

Ці пропозиції свідчать про прагнення ЄК адаптувати програму Еразмус до змін у сфері вищої освіти та забезпечити її ефективне функціонування в умовах розширення ЄС.

Після цієї події розпочався Третій етап (1987-2027 рр.) – Еразмусівський, що триває подосі. Рішенням Ради 87/327/ЄЕС від 15 червня 1987 р. була встановлена програма дій у сфері мобільності студентів ЗВО у ЄС Еразмус. У документі зазначається, що рішення спрямовані «на те, щоб надати кожній особі можливість досягти найвищого можливого рівня професійної підготовки, необхідного для її професійної діяльності, а також стосуються розширення професійної підготовки для задоволення вимог, що виникають внаслідок технічного прогресу, пов'язуючи різні форми професійної підготовки із соціальним та економічним розвитком» (Council of the European Communities, 1987). Відповідно до Рішення, Програма Еразмус на початковому етапі мала такі стратегічні засади: підтримувати обмін студентів між університетами держав-членів, надавати гранти студентам для навчання за кордоном, заохочення міжуніверситетського співробітництва, займатися розробкою спільних навчальних програм. У звіті Європейської Комісії за 1987 р. (Commission of the European Communities, 1988a) зазначалися перші

успішні кроки розбудови програми: встановлення міжуніверситетських зв'язків для сприяння студентській мобільності, планування фінансової підтримки грантів, забезпечення академічного визнання періодів навчання за кордоном, сприяння мовній підготовці та культурній інтеграції учасників. Незважаючи на позитивні зрушення, зазначаються й певні виклики, які заплановано подолати у наступні роки, зокрема, неузгодженість академічного визнання навчання між університетами, фінансова нерівність у доступі до грантів, нерівномірний рівень участі між країнами, проблеми з організацією обмінів через адміністративні бар'єри.

Комюніке Європейської Комісії до Ради «Програма ERASMUS: перші результати та майбутні перспективи» (Erasmus Programme. First results and future perspectives, 1988) зазначає про значне зростання кількості студентів, які беруть участь у програмі обміну, що «свідчить про високий інтерес до мобільності вищої освіти» та розширення мережі міжуніверситетського співробітництва в межах Європейського Співтовариства (Commission of the European Communities, 1988b). Важливо, що Програма Еразмус розглядається як ключовий інструмент у формуванні ЄПВО, «Європи громадян», сприяючи мобільності студентів та викладачів і зміцненню міжкультурних зв'язків.

Ураховуючи позитивні наслідки впровадження Програми, Звіт ЄК (Erasmus programme. Report on the experience acquired in the application of the Erasmus programme, 1987-1989) зазначив такі основні стратегічні засади Еразмус за 1987-89 рр.: розвиток міжуніверситетської співпраці (ICP), фінансова підтримка мобільності студентів, академічне визнання навчання за кордоном, мобільність викладачів та адміністративного персоналу, розвиток спільних навчальних програм, підтримка інформаційних та консультаційних центрів (Commission of the European Communities, 1989).

Важливість Еразмус+ неодноразово підкреслювалася у нормативних документах ЄС, зокрема тих, що стосуються розбудови ЄПВО. Наприклад, у Паризькому комюніке (Paris Communiqué, 2018, с. 3) акцентується важливість міжнародної мобільності, спільних освітніх програм та цифрових

інструментів, які є пріоритетними для Еразмус+. Також міністри закликають використовувати Програму для посилення співпраці й поза мобільністю та для досягнення прогресу з ключових зобов'язань. У Римському комюніке наголошується важливість Програми для досягнення цілей ЄПВО, а саме для створення інклюзивного, інноваційного та взаємопов'язаного простору вищої освіти (Rome Communiqué, 2020). У Тиранському комюніке зазначено, що Еразмус+ сприяє поглибленню інституційної співпраці, впровадженню спільних програм навчання та забезпеченню безперешкодного обміну електронними даними через ініціативу Європейської студентської картки (Tirana Communiqué, 2024, с. 6). Важливість Програми для Болонського процесу підкреслюється також у Резолюції Європейського парламенту (European Parliament, 2012) та згадується у Доповіді про реалізацію Болонського процесу (European Higher Education Area, 2024) як ключовим інструмент для підтримки мобільності та інтернаціоналізації вищої освіти в Європі.

Періодизація та історія розвитку програми Еразмус+ були розглянуті у Додатку Д, Таблиці Д.1. На цьому етапі пропонуємо розглянути актуальні для періоду 2021-2025 рр. документи, що є підґрунтям для стратегій та тенденцій Програми.

У «Виконавчому рішенні Комісії – рамці заходів з інклюзії програм Еразмус+ та Європейського корпусу солідарності на 2021-27 роки» зазначається про Створення рамкової системи заходів інклюзії для програм Еразмус+ та Європейського корпусу солідарності, щоб полегшити доступ для осіб з меншими можливостями, усунути перешкоди, які можуть заважати такому доступу, та сприяти більш інклюзивному суспільству (European Commission, 2021a).

У стратегії «Керівні принципи впровадження» (Implementation Guidelines – Erasmus+ and European Solidarity Corps Inclusion and Diversity Strategy, 2021) Еразмус+ також розглядається як один із ключових інструментів ЄС для просування інклюзії та різноманіття в освіті, молодіжній

політиці та волонтерстві, що забезпечує рівний доступ до міжнародних можливостей, зокрема для осіб з меншими можливостями, і «сприяє створенню інклюзивного європейського суспільства» (European Commission, 2021b).

За ініціативи ЄС був опублікований «План дій щодо цифрової освіти 2021-2027» (Digital Education Action Plan), у якому пріоритетом визначається трансформація освіти та створення високоякісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі та країн-членів. Зазначається, що Еразмус+ важлива для цього процесу, адже позиціонується як основний інструмент фінансування та впровадження інноваційних цифрових рішень у сфері освіти та навчання в ЄПВО (European Commission, 2020a).

«План дій щодо цифрової освіти (2021-2027)» з акцентуацією на діджиталізації набув актуальності у контексті пандемії COVID-19, допомагаючи продовжувати навчальний процес відповідно високих стандартів ЄПВО.

У Керівництві до Програми зазначається, що Еразмус+ є важливим для підтримки громадян країн-членів «різного віку в набутті цифрових навичок та компетентностей, необхідних їм для життя, навчання, роботи, реалізації своїх прав, отримання інформації, доступу до онлайн-сервісів, спілкування, критичного споживання, створення та поширення цифрового освітнього контенту» (European Commission, 2025a, p. 8), що відповідає стратегіям Рекомендації Ради Європейського Союзу «Про ключові чинники успішної цифрової освіти та навчання» (Council Recommendation on the key enabling factors for successful digital education and training) (Council of the European Union. 2023) та «Керівні принципи впровадження – Цифрова стратегія Еразмус+ та Європейського корпусу солідарності» (Implementation guidelines – Erasmus+ and European Solidarity Corps Digital Strategy) (European Commission, 2024b).

Важливою стратегічною засадою Еразмус+ також визначено захист довкілля та боротьбу зі зміною клімату. Зокрема про це зазначено у

«Європейському зеленому курсі» (European Green Deal) (European Commission, n.d.-ap). Сприяючи екологічній трансформації через освіту, навчання та молодіжні ініціативи Програма реалізує проєкти, в основі яких розвиток екологічної свідомості та ідеї сталого розвитку, що передбачає активну інтеграцію екологічної тематики у навчання. Еразмус+ розглядається як інструмент реалізації цих ідей і в Рекомендації Ради ЄС «Про навчання для зеленої трансформації та сталого розвитку» (Council Recommendation on learning for the green transition and sustainable development, 2022). Основним завданням стратегії є розвиток екологічної свідомості громадян, а саме розуміння сутності екологічних проблем (наприклад, зміна клімату, втрати біорізноманіття, забруднення тощо) (Council of the European Union, 2022b).

Варто також уточнити відповідність стратегічних засад Еразмус+ ідеям сталого розвитку. У Таблиці 2.2. зазначено, що Програма безпосередньо суголосна восьми позиціям із переліку (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) (United Nations, 2015). В цілому, Еразмус+ інтегрує принципи сталого розвитку в освітні, молодіжні та культурні ініціативи через фінансування проєктів, які сприяють соціальній, економічній та екологічній трансформації.

Таблиця 2.2.

Відповідність Еразмус+ Цілям сталого розвитку ООН

Ціль ООН	Відповідність у Еразмус+
4. Якісна освіта	Основна місія програми – забезпечити доступ до якісної, інклюзивної освіти та навчання протягом життя.
5. Гендерна рівність	Підтримка рівних можливостей для участі жінок і чоловіків у проєктах, обмінних програмах та стажуваннях.
8. Гідна праця та економічне зростання	Стажкування, професійна підготовка, підприємництво та розвиток навичок для ринку праці.
10. Зменшення нерівності	Доступність програми для учасників з обмеженими можливостями, соціально незахищених груп.
11. Сталий розвиток міст і громад	Проєкти мобільності та освіти на місцях, що сприяють зміцненню локальних громад.
12. Відповідальне споживання і виробництво	Екологічні підходи у реалізації заходів: мінімізація відходів, цифровізація, зелений транспорт.

<i>13. Боротьба зі зміною клімату</i>	Підтримка екологічної освіти, проєктів сталого розвитку, ініціатив з зеленої трансформації.
<i>17. Партнерство заради сталого розвитку</i>	Міжнародна співпраця у сфері освіти, науки, культури між країнами ЄС та за його межами.

Орієнтація Програми на екологічну проблематику відтворена і в «Рекомендаціях щодо впровадження Зеленої стратегії програм Еразмус+ та Європейського корпусу солідарності» (Implementation guidelines – Erasmus+ and European Solidarity Corps Green Strategy), де надаються практичні вказівки для інтеграції тематики в проєкти. За цим документом, основними напрями «зеленої стратегії» Еразмус+, окрім вже зазначених, є сприяння сталим практикам мобільності: використання екологічно чистих видів транспорту під час мобільностей, таких як поїзди чи автобуси, що замінюють авіаперельотів. Також рекомендується впровадження компенсаційних заходів для зменшення вуглецевого сліду (European Commission, 2024b).

Еразмус+ також є важливим шляхом реалізації стратегії «Європейські молодіжні цілі» (European Youth Goals) (European Youth Forum, 2018), що містять одинадцять позицій:

- Connecting EU with Youth – Посилення зв'язку молоді з Європейським Союзом.
- Equality of All Genders – Рівність усіх статей.
- Inclusive Societies – Інклюзивні суспільства, які приймають усіх.
- Information & Constructive Dialogue – Доступ до надійної інформації та розвиток критичного мислення.
- Mental Health & Wellbeing – Психічне здоров'я та добробут.
- Moving Rural Youth Forward – Підтримка молоді у сільській місцевості.
- Quality Employment for All – Якісне працевлаштування для всіх.
- Quality Learning – Якісна освіта та навчання.
- Space and Participation for All – Простір і можливості для участі кожного.
- Sustainable Green Europe – Сталий та екологічний розвиток Європи.
- Youth Organisations & European Programmes – Підтримка молодіжних організацій і доступ до європейських програм.

Відповідно пріоритетів ЄС, кожен проєкт у сфері молоді, підтриманий Програмою (скажімо, молодіжні обміни, тренінги, волонтерські ініціативи тощо) мають відповідати тематиці «Європейських молодіжних цілей».

Еразмус+ одним із пріоритетів визначає залучення громадян (особливо молоді) до участі демократичних процесів (яка є подекуди обмеженою) та підвищення їхніх знань про ЄС, а також намагається допомогти їм подолати труднощі в активній участі у своїх громадах, політичному та соціальному житті Союзу. SALTO Participation & Information Resource Centre для розвитку громадянської активності розробили «Стратегію участі молоді» (SALTO-YOUTH, 2020), що спрямована на посилення участі молоді в демократичному житті завдяки Еразмус+ та European Solidarity Corps.

Актуальним у період 2021-2027 рр. для навчання молоді за допомогою проєктів Еразмус+ залишається також «Youthpass» (2007) (частина програм «Еразмус+: Молодь у дії» та «Європейський корпус солідарності»), що допомагає задокументувати набуті компетенції та досвід, сприяє рефлексії над особистим навчальним процесом та підвищує впізнаваність неформального навчання серед роботодавців та освітніх установ. Ще одна актуальна ініціатива ЄК – «Європейська стратегія навчання (European Training Strategy, ETS, 2021-2027)» (SALTO-YOUTH, 2021), що спрямована на підвищення якості молодіжної роботи в Європі через розвиток компетенцій молодіжних працівників і тренерів. Вона була вперше впроваджена в рамках програми YOUTH (2000-2006), а зараз оновлена. Зв'язок ETS з Еразмус+ простежується у підтримці розвитку молодіжних працівників завдяки мобільності та навчанню, сприянні визнання молодіжної роботи як професійної діяльності на європейському рівні тощо.

В Україні Програма Еразмус+ реалізується в межах Законів «Про освіту» «Про вищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» у площині європейської інтеграції, академічної мобільності, модернізації освіти та міжнародного співробітництва. Структурно-логічний аналіз Закону України «Про освіту»

(Верховна Рада України, 2017) дає змогу стверджувати, що Еразмус+ допомагає реалізації його положень, оскільки: сприяє інтернаціоналізації освіти, підтримує мобільність студентів і викладачів, допомагає модернізувати зміст і методики навчання, посилює інституційну спроможність українських ЗВО і професійно-технічних закладів.

Законом України «Про вищу освіту» (Верховна Рада України, 2014а) демонструє суголосність ідей з Еразмус+ у площині орієнтації на якісну, сучасну та інтегровану в європейський простір освіту. Програма фактично підтримує реалізацію положень цього закону в таких аспектах:

- Академічна мобільність: Закон прямо визнає академічну мобільність як частину навчального процесу; Еразмус+ надає фінансування для обміну студентами, викладачами та адміністративним персоналом між українськими та європейськими закладами вищої освіти; кредити, здобуті за кордоном, визнаються за допомогою системи ECTS, що відповідає вимогам закону.
- Європейські стандарти якості: Закон визначає орієнтацію на європейські принципи забезпечення якості вищої освіти; Еразмус+ через проєкти типу СВНЕ (Capacity Building in Higher Education) сприяє впровадженню інституційних реформ та покращенню якості управління у ЗВО.
- Автономія університетів: Закон надає ЗВО академічну, організаційну та фінансову автономію; Еразмус+ зміцнює цю автономію, даючи університетам можливість самостійно формувати партнерства, подавати проєкти, розробляти нові програми.
- Інтернаціоналізація освіти: участь у Еразмус+ дає змогу ЗВО стати частиною глобальних освітніх консорціумів, інтегрувати іноземні практики, проводити спільні дослідження, що безпосередньо відповідає стратегічним цілям, прописаним у законі.
- Дипломи спільного зразка: Закон дозволяє здобуття спільних і подвійних дипломів, що реалізується через проєкти Еразмус Veylec.

Еразмус+ також активно сприяє реалізації деяких положень Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (ПТО) (Верховна Рада України, 1998), наприклад, у сфері міжнародного співробітництва, модернізації змісту освіти та професійного розвитку кадрів, що сприяє зближенню вітчизняної системи освіти до європейських стандартів і відкриває нові можливості для молоді та педагогів. Співвідношення Закону і Програми відбувається завдяки:

- Європейській інтеграції системи ПТО: Закон підтримує міжнародну співпрацю в освіті, що реалізується через участь у програмі Еразмус+; напрям VET (Vocational Education and Training) у рамках Еразмус+ сприяє модернізації системи ПТО, що узгоджується з національними освітніми реформами.
- Міжнародна мобільність учнів та викладачів: Еразмус+ надає можливість студентам і викладачам закладів ПТО брати участь у міжнародних стажуваннях, обмінах, навчанні за кордоном, що відповідає нормам закону про створення умов для професійного розвитку і обміну досвідом.
- Інноваційні методики навчання: Еразмус+ фінансує проєкти, які дозволяють впроваджувати сучасні педагогічні підходи, цифрові інструменти, а також розробляти нові навчальні програми – усе це передбачено законом як частина модернізації системи ПТО.
- Партнерство з роботодавцями: Закон передбачає тісну взаємодію з ринком праці, а Еразмус+ підтримує проєкти, у яких залучаються роботодавці до підготовки кадрів, що відповідає реальним потребам економіки.
- Підвищення кваліфікації викладачів: Програма дає можливість викладачам ПТО проходити навчання в країнах ЄС, підвищуючи професіоналізм і набуваючи нових методик викладання.

У сфері розширення міжнародного наукового співробітництва Програма Еразмус+ також перегукується з положеннями Закону України «Про наукову і

науково-технічну діяльність» (Верховна Рада України, 2016) за такими аспектами:

- Міжнародна наукова співпраця: Закон закликає до активної участі українських учених у міжнародних наукових програмах; Еразмус+ підтримує проекти між університетами ЄС і країн-партнерів, зокрема Україною, які включають наукові дослідження, обміни молодими вченими, спільні дослідницькі програми.
- Молоді вчені та мобільність: Закон надає особливу увагу підтримці молодих учених; Еразмус+ через свою академічну мобільність (наприклад, магістерські програми Erasmus Mundus, програми наукового стажування) відкриває можливості для аспірантів і молодих науковців.
- Розвиток інновацій та інтеграція у світовий науковий простір: Закон закріплює мету інтеграції української науки до Європейського дослідницького простору (ERA); Еразмус+ сприяє цьому через проекти, які поєднують освіту, науку та технології, зокрема в напрямках інноваційної діяльності, цифровізації, сталого розвитку.
- Наукова інфраструктура та міждисциплінарність: проекти Еразмус+ часто орієнтовані на побудову науково-освітньої інфраструктури: створення спільних лабораторій, дослідницьких центрів, платформ співпраці між ЗВО і науковими установами.
- Гармонізація наукових стандартів: участь в Еразмус+ вимагає дотримання наукової етики, відкритості та прозорості, що відповідає нормам закону щодо академічної доброчесності як обов'язкової умови навчання, професійної діяльності та важливою складовою академічної культури; детальніше див. у працях Семеніхіної (2024, 2025) та Семеніхіної, Удовиченко і Удовиченко (2024).

Еразмус+ є важливою складовою виконання «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» (2014b), у питаннях освіти, науки, молоді та мобільності, адже євроінтеграція України в ЄПВО здійснюється, зокрема, й

завдяки програмі Еразмус+. Програма в контексті Угоди забезпечує такі можливості:

- академічну мобільність – реалізація пунктів угоди про інтеграцію у Європейський простір вищої освіти (ЕНЕА);
- сприяння реформам у сфері освіти – допомога у впровадженні європейських стандартів в управлінні університетами та організації освітнього процесу;
- професійний розвиток молоді – участь у проєктах молодіжної мобільності, волонтерських і навчальних програмах;
- інституційне зміцнення освіти і науки – підтримка інновацій, міждисциплінарних досліджень, партнерств між закладами освіти та роботодавцями.

Структурно-логічний аналіз та узагальнення матеріалів нормативних та стратегічних документів ЄС, а також окремих положень законів України «Про освіту» «Про вищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом дозволили узагальнити основні стратегічні засади Програми Еразмус+. Найбільш пріоритетними вважаємо такі: 1) соціальна інклюзія – забезпечення вільного доступу до навчання для всіх, особливо для осіб з меншими можливостями; 2) зелений перехід та сталий розвиток, що сприяє розвитку екологічної свідомості, інтегруючи принципи сталого розвитку у всі сфери діяльності; 3) цифрова трансформація – розвиток цифрових навичок та розширення цифрових рішень у навчанні; 4) європейські цінності та активне громадянство – підтримка проєктів, які сприяють демократії, правам людини, європейській ідентичності, культурному обміну, боротьбі з дезінформацією; 5) якість, інновації та співпраця, що спрямована на розвиток інноваційної освіти, співпраці між закладами освіти, молодіжними та спортивними організаціями; 6) міжнародна відкритість – розширення участі партнерських країн поза межами ЄС, зокрема

через програми мобільності, спільні магістерські програми (Еразмус Мундус) та міжнародні проекти співпраці тощо.

Варто зазначити про міждисциплінарність, що є основою для проєктів Еразмус+, і про це ми можемо зробити висновок проаналізувавши основні стратегічні засади Програми. Для неї характерне поєднання знань з різних дисциплін для досягнення максимального ефекту. Наприклад, проєкти, спрямовані на формування європейської ідентичності, синтезують знання з права, психології, культурології, історії тощо. Всі зазначені стратегічні засади визначають напрямки розвитку програми та забезпечують відповідність Еразмус+ сучасним викликам.

2.3. Організаційні та змістово-процесуальні засади програм Еразмус+ у ЄПВО

На сьогодні однією з найбільш відомих і перспективних освітніх програм ЄС вважається Еразмус+, що функціонує завдяки ініціативі Виконавчого агентства з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (EACEA) під керівництвом Генерального директорату Європейської Комісії з питань освіти та культури (DG EAC) (European Commission, 2019). Проєкт зосереджений на розвитку міжнародної співпраці у сфері освіти, молоді та спорту, що «має на меті підтримку освітнього, професійного та особистісного розвитку громадян ЄС і поза його межами задля внеску до стійкого зростання, якості робочих місць і соціального згуртування» (Програма ЄС Еразмус+, n.d.). Розвиток інновацій та посилення європейської ідентичності проголошені головними завданнями діяльності Еразмус+. Зокрема важливими є міжгалузеві стратегічні партнерства, що засвідчує відповідність програми одному з домінантних завдань ЄПВО – синтезу найкращих здобутків національних освітніх програм та інтеграції знань із різних дисциплін для підвищення якості освіти і підготовки всебічно розвиненого фахівця.

Еразмус+ (англ. Erasmus+) – програма обмінів студентів, викладачів та науковців (European Commission, n.d.-au). Назва походить від імені

голландського теолога епохи пізнього Відродження Еразма Ротердамського. Апеляція до цієї постаті зумовлена його активністю у сфері освіти: він багато подорожував та працював у багатьох європейських університетах, що відповідає принципам програми. Також назва є акронімом: *Erasmus – European Community Action Scheme for the Mobility of University Student* («Схема дії європейського співтовариства для підвищення мобільності студентів університетів») (Прісовська, 2018, с. 42).

У довіднику Еразмус+ («Erasmus+ Programme Guide», 2025) зазначається, що програма призначена для підтримки зусиль країн-учасниць програми ефективно використовувати потенціал талановитих людей Європи і соціальний капітал, підтверджуючи принцип безперервного навчання шляхом поєднання підтримки та формального, неформального і неофіційного навчання в системі освіти, навчання та молодіжних сферах. Також створюються умови для підвищення можливості для мобільності та співпраці з країнами-партнерами, зокрема, в сферах вищої освіти та молоді. Відповідальною за програму є Європейська комісія, яка керує бюджетом і встановлює пріоритети, цілі і критерії на постійній основі, орієнтує й контролює загальну реалізацію, моніторинг і оцінювання на європейському рівні та на національному рівні (European Commission, 2025a, pp. 9-10, 25).

У 1980 р. на підґрунті Резолюції Ради та міністрів освіти (Council of the European Communities, 1976) розпочинає роботу Європейська освітня інформаційна мережа (Eurydice (European Education Information Network)), яка, на переконання В. Кременя, поступово «стала не лише установою для збору і порівняння статистичних даних та успішних практик країн, але й невід'ємним компонентом розроблення політики у галузі освіти та професійної підготовки в європейському співтоваристві» (Національна академія педагогічних наук України, 2016, с. 166). Успіх Eurydice сприяв тому, що у 80-90-ті рр. XX ст. почали виникати подібні структури, наприклад: ENIRDEM – Європейська мережа для покращення досліджень та розвитку в управлінні освітою; EUDISED (Європейські документаційні та інформаційні системи для освіти);

ENIC Network (Європейська мережа національних інформаційних центрів) та ін. (Малицька, 2016).

Важливою складовою розбудови Єдиного Європейського простору є розвиток системи ВО, яка об'єднує кращі здобутки європейської культури, поширює європейські цінності та спосіб життя. Важливим кроком Європейської освітньої політики К. де Віт та Дж. Верховен (n.d., як цитується у Білокопитов, 2014), вважають кооперацію на рівні країн-членів одним із аспектів якої стало створення низки програм, що дозволяли викладачам і студентам бути академічно мобільними – подорожувати з метою отримання нових знань, умінь і навичок:

1) програми професійної освіти та посилення зв'язків освіти з промисловістю:

- Comett (співпраця між університетом та виробництвом для покращення якості підготовки до технологічних змін);
- Petra (професійна підготовка молоді – перехід молоді до активного дорослого та професійного життя);
- Eurotecnet (розвиток інновацій у галузі професійної підготовки; врахування технологічних змін у системі професійної підготовки й методах навчання); Power (розвиток політики інновацій та обміну досвідом у професійній підготовці);

2) програми мобільності, установлення контактів між ЗВО, вивчення європейських мов:

- Erasmus (програма підтримки обміну пілот-студентами протягом шести років);
- Lingua (поширення знань іноземних мов; підготовка значної кількості європейців до спілкування як мінімум двома іноземними мовами);
- Youth For Europe (сприяння «європейськості» серед молодих людей з усіх прошарків суспільства та заохочення їх до участі в демократичному процесі);

- Jean Monnet (забезпечення найякіснішого викладання, дослідження, аналізу й діалогу в галузі дисциплін із європейської інтеграції у вищих навчальних закладах Європейського Союзу та поза його межами);
- 3) підтримка маргінальних груп і регіонів:
- Now, Iris (розвиток інновацій у професійній підготовці з метою забезпечення більш активної участі жінок у процесах європейської освітньої політики),
- Helios, Handynet, Horizon, Tempus (трансєвропейська мобільність у вищій освіті; зміна систем вищої освіти в країнах Центральної та Східної Європи);
- 4) програма, що передбачає обмін інформацією, розробка методів визнання дипломів (Eurymice, ECTS) (Білокопитов, 2014, с. 38).

У 1987 р. Європейським Союзом була заснована програма Еразмус, яка мала за мету сприяння тіснішій співпраці між університетами в Європі, що зумовило створення організованої та інтегрованої системи транскордонного студентського обміну (European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, 2025). В Історичних архівах інституцій ЄС (European Union, n.d.) подається узагальнена інформація щодо суспільно-політичних та освітніх чинників, які сприяли виникненню і розвитку різних програм, зокрема й Еразмус (див. Додаток Д, Таблиця Д.2.).

Досліджуючи передумови виникнення Еразмус та її результативність Й. Русель (Ruszel, 2018, с. 278) зауважує, що великий вплив на створення програми мала сама ідея об'єднання європейських країн в один союз, яка існувала задовго до Маастрихтського договору, одразу після падіння Римської імперії. «Її реалізацію здійснили такі європейські лідери, як Кароль Великий, Оттон II та Наполеон, проте ці спроби закінчилися невдачами. Після Другої світової війни тенденції до об'єднання Європи посилювалися», – дослідниця цитує працю «Broszura edukacyjna Baza wiedzy o UE, cz. I». Вона переконана, що ці ідеї сприяли створенню Європейського економічного співтовариства 16 квітня 1948 р., Європейської консультації 5 травня 1949 р. Саме ці організації

7 лютого 1992 р. в Маастрихті підписали акт про створення Європейського Союзу. Виникнення численних освітніх програм, на думку О. Локшиної (2007b, с. 38), зумовлено тим, що «з другої половини 80-х рр. все більшої ваги для ЄС набуває ідея значущості людських ресурсів для підвищення конкурентоспроможності національних економік», відтак постає нагальна потреба підготовки висококваліфікованих фахівців у різних сферах. У цей час актуальною була ідея, що для створення єдиного освітнього європейського простору «громадяни Європи повинні мати можливість навчатися та стажуватися в кожній частині Європи (наприклад, де вища якість або нижчі ціни)» (Mendel, & Atlas, 2012, р. 16). Однією з найперспективніших програм у цьому руслі стала Еразмус.

На початковому етапі, у 1987-1995 рр., діяльність Erasmus охоплювала такі напрямки: 1) програми міжуніверситетського співробітництва – кооперативні мережі між вищими навчальними закладами різних відповідних держав; 2) програми мобільності студентів, які дозволяють організовувати та підтримувати мобільність студентів, які проходять тривалий (3-12 місяців) період навчання за кордоном в іншій відповідній державі; 3) програми мобільності викладацького персоналу, які дозволяють викладацькому персоналу закладів, що беруть участь у програмах міжуніверситетського співробітництва, викладати звичайні програми в інших відповідних державах протягом періодів до одного року; 4) програми розробки навчальних програм для підтримки спільної розробки нових навчальних програм або модифікації існуючих навчальних програм для використання всіма зацікавленими партнерами міжуніверситетського співробітництва; 5) інтенсивні програми тривалістю до одного місяця, які об'єднують співробітників і студентів з кількох відповідних держав для інтенсивного вивчення певної теми; 6) гранти на відвідування для персоналу вищої освіти; 7) гранти на студентську мобільність; 8) заходи щодо сприяння мобільності через академічне визнання навчання за кордоном і кваліфікацій тощо (Publications Office of the European Union, 2014).

Починаючи з 1995 року програма Еразмус увійшла до складу програми Socrates. У 1989 р. завдяки розширенню обміну для професійної підготовки людського потенціалу актуальності набула програма Tempus (1989-2006 рр.) (Локшина, 2007а). Протягом майже 30 років ЄС розробляв стратегії розбудови системи вищої освіти за допомогою програм Темпус, Еразмус, Еразмус Мундус, Рамкової програми і Горизонту 2020. У 2014 році була запроваджена нова програма Еразмус+, що поєднала сім діючих європейських програм у сфері освіти, науки та спорту, зокрема й Еразмус, Темпус та Еразмус Мундус (Шитікова, 2016, с. 54). На сьогодні існує два цикли програми: період 2014-2020 рр. та період 2021-2027 рр. (детальніше про етапи становлення Еразмус+ у Додатку Д, Таблиці Д.1.).

Еразмус+ є програмою міжнародної співпраці ЄС з іншими країнами, що підтримує проекти, партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти, підготовки, молоді та спорту, яка надає унікальний досвід навчання/стажування в європейських університетах, сприяє ознайомленню з вищою освітою країн – членів програми, обміну знаннями, ідеями, контактами та відповідає зовнішнім пріоритетам і стратегії ЄС (Заячук, 2021, с. 9). Загальна мета Програми полягає в тому, щоб підтримати освітній, професійний та особистий розвиток людей у сфері освіти, навчання, молоді та спорту в Європі та за її межами шляхом навчання впродовж життя, сприяючи таким чином сталому зростанню, якісним робочим місцям та соціальній згуртованості, стимулюванню інновацій та зміцненню європейської ідентичності та активного громадянства. Як така, Програма має бути ключовим інструментом для побудови Європейського освітнього простору (див. Додаток Д, Таблиця Д.3.), підтримуючи реалізацію європейського стратегічного співробітництва у сфері освіти та навчання з його основними галузевими програмами. Програма має конкретні цілі: 1) сприяти навчальній мобільності окремих осіб і груп, а також співпраці, якості, інклюзії та справедливості, досконалості, креативності та інновацій на рівні організацій і політик у сфері освіти та навчання; 2) сприяти неформальній та інформальній

навчальній мобільності та активній участі серед молоді, а також співпраці, якості, інклюзії, креативності та інновацій на рівні організацій і політик у сфері молоді; 3) сприяти навчальній мобільності спортивного персоналу, а також співпраці, якості, залученню, творчості та інноваціям на рівні спортивних організацій і спортивної політики (European Commission, 2025a, p. 6).

Діяльність Програми Еразмус+ відбувається завдяки Європейській Комісії (ЄК), що керує бюджетом і встановлює усталені пріоритети, цілі і критерії. Також завдяки цій організації відбувається контроль за загальною реалізацією, моніторингом та оцінюванням на європейському та національному рівнях.

На європейському рівні Виконавче агентство ЄК з питань освіти, аудіовізуальних засобів та культури відповідає за реалізацію централізованих заходів Програми Еразмус+, тобто простежує процес виконання всіх проєктів від поданої заявки до розповсюдження результатів і забезпечення довготривалого впливу (European Commission, 2025a, p. 2).

Незважаючи на пряму підпорядкованість ЄК, реалізація Програми Еразмус+ здійснюється головню завдяки Непрямому управлінню, тобто питання бюджету вирішують Національні управління (НУ). Ця схема наближає Еразмус+ до її бенефіціарів і має змогу адаптуватися до особливостей національної освіти, професійної підготовки та молодіжних систем у країнах-членах Програми, які створюють одне або кілька Національних управлінь (сполучна ланка між ЄК та організаціями, які беруть участь на місцевому, регіональному та національному рівнях). НУ спрямовані на супровід потенційних заявників та бенефіціарів Програми на всіх етапах, від першого контакту з Програмою та процесу подання заявки до реалізації проєкту та остаточної оцінки (European Commission, 2025a, pp. 19-20).

Окрім ЄК та НУ, існують ресурсні центри та інформаційні офіси, платформи та мережі знань і експертів, що сприяють реалізації програми Еразмус+ (European Commission, 2025a, pp. 21-25).

Особливо важливими для організації проєктів Еразмус+ є Національні офіси, які є головними координаційними центрами в країнах-партнерах, адже вони надають допомогу ЄК, Виконавчому агентству та Місцевій владі в реалізації Програми (European Commission, 2025a, p. 24) (Додаток Д, Таблиця Д.4.).

Як бачимо, Програма Еразмус+ має чітку організацію, що дозволяє здійснювати контроль над виконанням проєктів та розповсюджувати їх результати швидко й ефективно.

Програма передбачає, що «основною цільовою групою Еразмус+ є окремі особи» (European Commission, 2025a, pp. 30-31). Проте варто пам'ятати, що ці особи мають бути представниками певних організацій, установ, органів або груп, які організовують заходи, що підтримуються нею. Тому умови доступу до Програми стосуються цих двох учасників: «учасників» (осіб, які беруть участь у заходах проєкту Еразмус+ і можуть отримати частину гранту ЄС, призначеного для покриття витрат на участь) та «організацій-учасниць» (включаючи неформальні групи молодих людей, залучених до проєкту Еразмус+, як заявників, партнерів та самозайнятих осіб). Як для учасників, так і для організацій-учасниць умови участі залежать від країни, в якій вони знаходяться.

Учасники проєктів Еразмус + повинні бути зареєстровані в державі-члені ЄС або третій країні, що задіяна у Програмі. Конкретні умови участі в проєктах залежать від специфіки обраного напрямку. Всі проєкти подаються та реалізуються організаціями-учасницями. Якщо комісія підтримує проєкт і надає фінансування, організація-заявник стає бенефіціаром гранту і підписує угоду, що надає право на отримання фінансової підтримки для реалізації їхнього проєкту.

У довіднику до Програми за 2025 р. зазначається, що Еразмус+ своїми засадничими пріоритетами визначає такі:

- інклюзії та різноманітності – сприяння рівним можливостям та справедливості для всіх в усіх діях у межах планування та реалізації проєктів;
- цифрової трансформації – підкреслюється важливість цифрової освіти, адже зростає потреба використовувати потенціал цифрових технологій для викладання та навчання;
- навколишнє середовище та боротьба зі зміною клімату – збільшення кількості можливостей мобільності в зелених перспективних сферах, що сприятиме розвитку компетенцій, покращить кар’єрні перспективи та залучить учасників до сфер, що є стратегічними для сталого зростання, з особливою увагою до розвитку сільських районів (стале сільське господарство, управління природними ресурсами, захист ґрунтів, сільське господарство тощо);
- участь у демократичному житті, спільні цінності та громадянська активність – спрямування на вирішення проблеми обмеженої участі громадян у демократичних процесах та їхньої недостатньої обізнаності про Європейський Союз, а також намагається допомогти їм подолати труднощі в активній участі у своїх громадах або в політичному та соціальному житті Союзу (European Commission, 2025a, pp. 7-10).

У Довіднику програми також визначаються основні організаційні засади та характеристики Еразмус+, а саме:

- багатомовність як символ прагнення ЄС бути єдиним у різноманітності (знання мінімум двох мов), адже знання іноземних мов є однією з навичок, що допоможуть професійно реалізуватися;
- міжнародний вимір у сфері мобільності, співпраці та політичного діалогу, що передбачає підтримку європейських організацій у вирішенні глобальних викликів, спричинених глобалізацією, зміною клімату та цифровим переходом, зокрема, шляхом активізації міжнародної мобільності та співпраці з третіми країнами, що зміцнює роль ЄС на світовому рівні;

- підтвердження навичок і кваліфікацій Еразмус+ відповідає інструментам ЄС для забезпечення прозорості та визнання компетенцій, навичок і кваліфікацій, зокрема Europass, Youthpass, Європейська рамка кваліфікацій (EQF), Європейська система переказу та накопичення кредитів (ECTS), Європейська рамка забезпечення якості (EQAVET), Європейський реєстр забезпечення якості (EQAR), Європейську асоціацію забезпечення якості у вищій освіті (ENQA), а також загальноєвропейські мережі у сфері освіти та навчання, що підтримують ці інструменти, зокрема Національний інформаційний центр академічного визнання (NARIC), мережі Euroguidance, Національні центри Europass та Національні координаційні пункти EQF;
- відкритий доступ до досліджень та даних Еразмус+ – дані, зібрані проектами, слід публікувати як «відкриті дані», тобто з відкритою ліцензією, у відповідному форматі та на відповідній платформі відкритих даних та ін. (European Commission, 2025a, pp. 10-14).

Важливо, що одним із засадничих принципів проєктів Програми Еразмус+ є міждисциплінарність. Наприклад, зазначається, що Альянси університетів¹ (European Commission, 2025b) узгоджують стратегію, спільно розробляють навчальні програми (включно з інтегрованими/спільними ступеннями), забезпечують безшовну мобільність студентів і персоналу, поєднують освіту, дослідження, інновації та взаємодію з суспільством. Ініціатива реалізується насамперед коштом Еразмус+, плануючи спільні заходи, мають на меті зміцнити інноваційний потенціал Європи шляхом стимулювання інновацій через співпрацю та обмін знаннями між вищою освітою, професійною освітою та навчанням (як початковою, так і безперервною) та ширшим соціально-економічним середовищем, включаючи

¹ **Європейські альянси університетів**, або **європейські альянси** (European Universities alliances) – це транснаціональні партнерства між закладами вищої освіти, які забезпечують довгострокову співпрацю між інституціями всіх типів по всій Європі (Académie de recherche et d'enseignement supérieur (ARES), n.d.).

дослідження, що підтримує розвиток почуття ініціативи та підприємницького мислення в ЄС. Для цього мають реалізуватися кілька кроків (розширення кадрового потенціалу, сприяння корпоративній соціальній відповідальності, стимулювання ініціативності, покращення якості та актуальності навичок, розроблених та сертифікованих через системи освіти та навчання тощо), серед яких першим визначено «сприяння новим, інноваційним та міждисциплінарним підходам до викладання та навчання: сприяння інноваціям у розробці та наданні освіти, методах викладання, методах оцінювання, навчальному середовищі та/або розвитку нових навичок» (European Commission, 2025a, pp. 291, 297-298).

Створюючи інноваційні спільні програми, університети мають розробити систему заходів, що будуть сприяти розвитку потенціалу європейської вищої освіти та посилювати її конкурентноспроможність у світі. Зокрема планується розробка, тестування та впровадження нових методів, інструментів та матеріалів навчання (таких як *нові міждисциплінарні навчальні програми*, орієнтоване на учня та реальне проблемне навчання) через практичне навчання та стажування студентів (European Commission, 2025a, pp. 315-316).

Зазначається, що всі претенденти на отримання гранту, незалежно від напрямку, можуть зосереджуватися як одній конкретній дисципліні в галузі європейських студій, або ж звертатися до можливостей *міждисциплінарного підходу* і, таким чином, вимагати академічного внеску кількох професорів та експертів (European Commission, 2025a, p. 370).

Отже, можемо зробити висновок, що Еразмус+, починаючи з 1987 р. й подосі, активно розвивається та вибудовує чіткі організаційні й змістовно-процесуальні засади. Встановлено, що основними організаційними засадами програми є відповідність інструментам ЄС для забезпечення прозорості та визнання компетенцій, навичок і кваліфікацій, розвиток комунікативних компетентностей, мобільність викладачів і студентів, відкритий доступ до навчальних матеріалів та наукових досліджень тощо. Еразмус+ сформував

напрями, дії, принципи і завдання, спрямовані на розвиток інновацій та популяризації європейського досвіду. Прикметно, що Програма розробила ключові дії та їх напрями з метою охопити всі рівні освіти: шкільна, професійна, вища. У проєктах можуть брати участь як шкільний персонал, учителі, викладачі, тренери, так і учні, студенти, магістранти, аспіранти, що вибудовує чітку систему спрямовану від сьогодення у майбутнє, тобто довготривалий вплив всіх проєктів для просування європейських студій і формування європейської системи цінностей у багатьох поколіннях.

З'ясовано, що сьогодні одним із пріоритетних організаційних засад у навчанні й дослідницькій діяльності є міждисциплінарний підхід, що ґрунтується на синтезі актуальних здобутків із різних дисциплін та їх практичному використанні. Його активне застосування сприяє формуванню всебічно розвиненого конкурентоспроможного фахівця.

Висновки до розділу 2

У розділі окреслено міждисциплінарний вимір нормативної бази ЄПВО, визначені організаційні та змістово-процесуальні засади програм Еразмус+. За допомогою структурно-хронологічного методу було визначено, що міждисциплінарність у ЄПВО осмислюється як принцип модернізації, який поступово переходить із рівня декларативних намірів до рівня конкретних регуляторних вимог, інституційних механізмів.

Застосування контент-аналізу та дискурс-аналізу нормативно-правових і стратегічних документів ЄС дало змогу виявити, що міждисциплінарність у політиці розвитку вищої освіти та науки функціонує передусім як імпліцитний структурний принцип, а не як чітко термінологічно закріплене поняття.

Застосування політико-документального аналізу дозволило простежити трансформацію уявлення про університет: від носія галузевого знання до відкритої, мережевої інституції, відповідальної за вирішення комплексних соціальних, цифрових і екологічних викликів. Саме через аналіз риторики «мостів», «екосистем», «навчання впродовж життя» та «сталого переходу»

виявлено, що інтеграція знань із різних сфер подається як необхідна умова ефективності освіти й інновацій.

Нормативно-документальний аналіз документів різних періодів допоміг встановити еволюцію підходів: від загальних закликів до співпраці й мобільності до інституційно оформлених механізмів спільних програм, спільних дипломів і транснаціональних альянсів університетів.

Застосування структурно-функціонального аналізу дало змогу визначити, які саме елементи політики фактично реалізують міждисциплінарність: модульність навчальних програм, мікрокредити, мобільність, інтеграція освіти з дослідженнями та інноваціями, нові підходи до оцінювання наукових результатів і суспільної цінності знань. Це дозволило перейти від опису намірів до розуміння механізмів впливу політики на практику.

Структурно-функціональний аналіз дозволив розглянути міждисциплінарність не як окрему педагогічну інновацію, а як результат взаємодії політичних, інституційних, економічних і культурних чинників у межах Європейського простору освіти та Європейського дослідницького простору. У цьому вимірі міждисциплінарність постає як нова нормативна «нормальність» функціонування університетів у ХХІ столітті.

Застосування історико-генетичного аналізу дозволило простежити поетапне формування Програми «Еразмус+» – від перших освітніх ініціатив Європейських Співтовариств у 1970-х роках до сучасної комплексної програми Європейського Союзу у сфері освіти, молоді та спорту. Виділення початкового, до-еразмусівського та еразмусівського етапів дало змогу встановити, що Програма виникла не як одноразове політичне рішення, а як результат тривалого накопичення інституційних практик співпраці, мобільності та взаємного визнання вищої освіти.

Історико-порівняльний аналіз документів різних періодів дозволив показати еволюцію Програми від інструмента академічного обміну до багатовимірного механізму реалізації політик ЄС у сферах інклюзії,

цифровізації, сталого розвитку, молодіжної участі та громадянських цінностей. Це дозволило встановити, що сучасний Еразмус+ виконує не лише освітню, а й соціальну, економічну та культурну функції.

Застосування структурно-функціонального аналізу дало змогу визначити, які саме інструменти забезпечують реалізацію стратегічних пріоритетів Програми: система трансферу кредитів, міжуніверситетські мережі, грантова підтримка мобільності, спільні програми, цифрові платформи, інструменти інклюзії та екологічні стратегії. Саме ці механізми перетворюють політичні декларації на реальні освітні практики.

Залучення політико-документального аналізу українського законодавства дозволило встановити узгодженість Програми «Еразмус+» з законами України у сфері освіти, науки та професійної підготовки, а також з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Це підтверджує, що участь України в Програмі є не зовнішнім додатком, а частиною системної євроінтеграції.

Системний підхід дозволив узагальнити, що Еразмус+ функціонує як інтегрована платформа поєднання освіти, науки, молодіжної політики та громадянської участі, формуючи нову модель європейської вищої освіти, засновану на мобільності, відкритості, інклюзії та міждисциплінарності як відповіді на сучасні виклики.

Застосування контент-аналізу програмних і нормативних матеріалів дозволило встановити, що Програма «Еразмус+» у сучасному вигляді є не просто інструментом академічної мобільності, а комплексною політико-освітньою рамкою, спрямованою на поєднання освіти, досліджень, інновацій та взаємодії з суспільством у межах Європейського простору вищої освіти. Аналіз довідників Програми та стратегічних документів показав, що її пріоритети – інклюзія, цифрова трансформація, сталий розвиток і громадянська участь – формують нову модель університету як відкритої та соціально відповідальної інституції.

Залучення структурно-функціонального аналізу дало змогу простежити багаторівневу систему управління Програмою – від Європейської Комісії та Виконавчого агентства до національних управлінь, ресурсних центрів і інформаційних мереж. Це дозволило встановити, що ефективність Програми забезпечується не централізацією, а поєднанням європейської координації з національною адаптацією, що підвищує її доступність, гнучкість і релевантність для різних освітніх контекстів. Визначено, що саме через такі механізми, як мобільність студентів і викладачів, спільні навчальні програми, мікрокваліфікації, відкриті освітні ресурси, системи визнання результатів навчання та інструменти забезпечення якості відбувається практична реалізація стратегічних цілей Програми. Це дозволило перейти від опису декларацій до розуміння того, як саме політика трансформується у щоденні освітні практики.

З'ясовано, що міждисциплінарність у Програмі «Еразмус+» функціонує як базовий принцип організації навчання та співпраці, а не як факультативна характеристика. Вона проявляється у спільній розробці програм, інтеграції освіти з дослідженнями та інноваціями, поєднанні гуманітарних, соціальних, природничих і технічних знань для розв'язання складних суспільних проблем.

Зміст другого розділу висвітлено в таких публікаціях автора: (Іщенко & Сбруєва, 2022), (Ishchenko, 2025b).

РОЗДІЛ 3

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВЕКТОР НАПРЯМІВ ЕРАЗМУС+

Архітектура Еразмус+ поєднує напрями навчальної мобільності КА1 «Індивідуальна навчальна мобільність», КА2 «Співпраця задля розвитку інновацій та обміну кращими практиками (стратегічні партнерства)», КА3 «Підтримка розробки політики та співпраці» та Жан Моне (Модуль, Кафедра, Центр досконалості) (European Commission, 2025a). У сукупності це забезпечує як безпосередні результати (компетентності, мобільність, інновації на рівні організацій), так і системний вплив (політичні зміни, стандарти, спільноти практик), узгоджений зазначеними чотирма горизонтальними пріоритетами програми.

Одним із пріоритетних завдань Еразмус+ є модернізація освіти, зокрема завдяки міждисциплінарному підходу, що реалізується як на рівні курсів та модулів, так і через політики та інструменти співпраці з економікою й суспільством (European Commission, 2024c). Отже, програма не лише підтримує міждисциплінарні практики, а й переорієнтовує системи вищої освіти на інтеграцію знань заради вирішення комплексних викликів. Проаналізувавши «Путівник програми» за 2025 рік та сайт програми (European Commission, 2025b), виокремимо основні вектори міждисциплінарності в Еразмус+:

1. Політична рамка: інтер- та трансдисциплінарність як програмна норма – програма поглиблює міждисциплінарну співпрацю ЗВО, посилює зв'язки «освіта-наука-інновації» та формує середовище, де інституції працюють з оточуючими інноваційними екосистемами. У пріоритетах для вищої освіти підкреслено і трансдисциплінарні підходи (зокрема у контексті «зеленого переходу»), а також розроблення транснаціональних і трансдисциплінарних навчальних планів та challenge-based навчання. Це робить міждисциплінарність не побічним ефектом, а очікуваним результатом проєктного дизайну.

2. Інституційні механізми, що створюють міждисциплінарність – Європейські університети (European Universities) – ключовий інструмент Еразмус+, який переводить міждисциплінарність на рівень глибинної інституційної співпраці: спільні, гнучкі та інноваційні курикулуми на основі міждисциплінарних і міжсекторних підходів, «живі лабораторії», команди, що працюють за challenge-based логікою над реальними суспільними проблемами. Це напряду стимулює інтеграцію знань і методів між факультетами, галузями та зовнішніми стейкхолдерами.

3. Інструменти співпраці та інновацій. У межах КА2 Еразмус+ фінансує партнерства для інновацій (Alliances for Innovation), які цілеспрямовано об'єднують університети, професійну освіту, бізнес і дослідницьке середовище («трикутник знань»). Така міжсекторна взаємодія – природний драйвер міждисциплінарних досліджень, навчальних модулів і підприємницьких рішень.

4. Заохочення трансдисциплінарних підходів та інноваційних практик (inverted learning, COIL, research-based, blended intensive programmes), які формують у студентів і викладачів здатність працювати на межах дисциплін і секторів; окремо підтримуються STEAM-логіки у модернізації STEM-курикулумів.

5. Мобільність як каталізатор інтеграції. Навчальна мобільність (KA1) і Blended Intensive Programmes сприяють спільній розробці модулів кількома ЗВО та командній роботі над проблемами, що потребують перетину методів і мов різних дисциплін; це пришвидшує появу спільних (joint) курсів і траєкторій.

- *Мультидисциплінарність*: мобільність і короткі інтенсивні програми розширюють «панораму» дисциплін довкола проблеми.
- *Кросдисциплінарність*: Alliances for Innovation і партнерства з бізнесом/НГО переносять методи з однієї галузі в іншу.

- *Інтердисциплінарність*: альянси Європейських університетів створюють спільні курикулуми та «living labs», де інтегруються теорії й методи різних дисциплін.
- *Трансдисциплінарність*: стратегічні пріоритети прямо вимагають трансдисциплінарних підходів і проектування програм на перетині академії, індустрій та територіальних екосистем (Додаток Е, Таблиця Е.1.).

Теоретичним підґрунтям для аналізу міждисциплінарного спрямування проєктів Еразмус+ стали класифікації Гі Мішо і Г. Гекгаузена (Додаток Е, Таблиця Е.2.), що були опубліковані у збірці «Interdisciplinarity: Problems of Teaching and Research in Universities» (Apostel, et al., 1972, pp. 25-26, 87-89). Г. Гекгаузен виокремив такі види міждисциплінарності: 1) невибіркова (indiscriminate interdisciplinarity), що складається з «енциклопедичних спроб», які закінчуються «змішуванням навчальних програм» (міждисциплінарні дослідження потрактовуються як протидія принципу дисциплінарності) та «забезпечує професійну підготовку для доуніверситетських практик»; 2) псевдоміждисциплінарна (pseudo-interdisciplinarity) створює програми, що поєднують знання з різних дисциплін (наприклад, антропологія, економіка, географія, політологія, психологія та соціологія тощо). Вважається, що вони ведуть у різних професійних напрямках: інформатика та комп'ютерне програмування, юриспруденція, педагогічна підготовка, адміністрування тощо; 3) допоміжна (auxiliary interdisciplinarity) простежується, коли метод, який використовується однією дисципліною, дає дані, які мають «значення індексу» для іншої дисципліни на її рівні теоретичної інтеграції; 4) комплексна (composite interdisciplinarity) відбувається, коли різні дисципліни об'єднуються для застосування різних методів у спробі вирішити проблему. Цей тип міждисциплінарності пов'язаний із технологічним інструментарієм, у якому переслідується ієрархічна послідовність чітких цілей, які можуть змінити систему «людина-середовище» або навіть інновувати; 5) додаткова (supplementary interdisciplinarity) реалізується, якщо дисципліни в одній галузі

частково збігаються в певних предметах, тобто на межі дисциплін (перекриття виникають через відповідність між теоретичними рівнями інтеграції, за межами цієї конкретної категорії перекриття може не бути); 6) об'єднуюча, або уніфікуюча (*unifying interdisciplinarity*) відбувається, коли існує узгодженість між двома дисциплінами щодо предмета, рівнів теоретичної інтеграції та методів. Наприклад, у сферах, де біологія межує з фізикою.

Для аналізу були обрані проекти Еразмус+ КА1 «Індивідуальна навчальна мобільність», КА2 «Співпраця задля розвитку інновацій та обміну кращими практиками (стратегічні партнерства)», КА3 «Підтримка розробки політики та співпраці» та Жан Моне (Модуль, Кафедра, Центр досконалості), де чітко простежувався міждисциплінарний вектор (хоча, загальновідомо, що за своєю природою Програма побудована за принципом синтезу знань). Охопити всі проекти у межах дисертаційного дослідження неможливо, тому були обрані лише окремі приклади за 2016-2025 рр. (сайт надає детальну інформацію про проекти за цей період). Принципом відбору було прагнення висвітлити репрезентацію різних рівнів інтеграції дисциплін (за Г. Гекгаузенем, Гі Мішо) і продемонструвати їх відповідність ключовим пріоритетам програми Еразмус+. Метою аналізу проєктів було визначення ефективності реалізації ідеї міждисциплінарності на конкретних прикладах. Для цього було розроблено авторську систему критеріїв оцінювання ефективності просування ідей міждисциплінарності в межах програм Еразмус+ із відповідною шкалою оцінювання, а також сформульовано рекомендації для науково-педагогічних працівників і закладів вищої освіти України щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітньому процесі. У зв'язку з обмеженим обсягом дисертаційної роботи, вони подані у Додатках Ж, И, К).

3.1. Ключовий напрям 1 – Індивідуальна навчальна мобільність

Перший Ключовий напрям Програми Еразмус+ «Індивідуальна навчальна мобільність» зосереджений на підвищенні рівня знань, умінь і

навичок учнів, студентів, стажерів, дорослих учнів та молоді в інших закладах освіти на території певної країни чи за її межами. КА1 має на меті виконання таких завдань: 1) підвищення ефективності навчання; 2) покращення можливостей працевлаштування та перспектив кар'єри; 3) підвищення ініціативності та підприємливості; 4) підвищення самоповаги та самооцінки; 5) покращення знань іноземних мов та цифрових компетентностей; 6) розширення міжкультурної обізнаності; 7) більш активна участь у житті суспільства; 8) покращення позитивної взаємодії з людьми різного походження; 9) краще усвідомлення європейського проекту та цінностей ЄС; 10) підвищення мотивації для участі в майбутній (формальній/неформальній) освіті чи навчанні після періоду мобільності за кордоном. Зазначені позиції стосуються переважно студентів. Для викладачів та молодих спеціалістів прогнозуються інші результати: 1) покращення компетентності, пов'язаної з їхніми професійними профілями (викладання, навчання, робота з молоддю тощо); 2) ширше розуміння політики, практик, та систем освіти, навчання та роботи з молоддю в різних країнах; 3) збільшення спроможності ініціювати зміни в плані модернізації та міжнародної відкритості в своїх освітніх організаціях; 4) краще розуміння взаємозв'язків між формальною та неформальною освітою, професійним навчанням і ринком праці відповідно; 5) підвищення якості їх роботи та діяльності на користь студентів, слухачів, учнів; 6) краще розуміння та реагування на всі види різноманіття, наприклад, соціальне, етнічне, мовне, гендерне та культурне різноманіття, а також різноманітні здібності; 7) підвищення здатності задовольняти потреби людей з обмеженими можливостями; 8) посилення підтримки та просування заходів мобільності для учнів; 9) розширення можливостей для професійного та кар'єрного розвитку; 10) покращені іноземні мовні та цифрові компетенції; 11) підвищення мотивації та задоволення від щоденної роботи (European Commission, 2025a, p. 38).

У період з 2014 по 2020 рр. КА1 підтримував такі напрями діяльності: 1) мобільність студентів і працівників вишів: можливості для студентів,

стажерів, молодих людей і волонтерів, а також для викладачів, учителів, тренерів, молодіжних працівників, працівників закладів вищої освіти та громадських організацій для навчання та/або отримання досвіду роботи в іншій країні; 2) спільні магістерські програми Еразмус Мундус: інтегровані міжнародні освітні програми високого рівня, представлені консорціумами закладів вищої освіти, які надають стипендії кращим магістрантам світу; 3) студентські позики для навчання на магістерських програмах Еразмус+ (волонтерські проекти): студенти закладів вищої освіти з країн-членів програми можуть отримати позику в рамках Програми Еразмус+, виїхати за кордон для здобуття повного ступеня магістра. Студенти повинні самі звернутися до національних банків або студентських кредитних установ (European Commission, 2017a, p. 11). У Програмі Еразмус+ на 2021-2027 рр. були додані підвиди зазначених напрямків, які ідейно є продовженням існуючих та їх уточненням: 1) заходи щодо участі молоді – молодіжні місцеві та транснаціональні ініціативи, які здійснюються неформальними групами молодих людей та/або молодіжними організаціями, з метою залучення до участі в демократичному житті ЄС; 2) мобільність персоналу у сфері спорту: персоналу спортивних організацій, насамперед масового спорту, для підвищення компетенцій та кваліфікації; 3) DiscoverEU, що надає 18-річним юнакам можливість здійснити короткострокову індивідуальну або групову подорож досвід по всій Європі, яка сприяє почуттю приналежності учасників до ЄС та дозволяє їм досліджувати його культурне розмаїття; 4) вивчення мови учасниками, які здійснюють мобільність за кордоном через інструмент Erasmus+ Online Language Support (OLS), адаптований за потреби до окремих секторів, оскільки електронне навчання пропонує переваги для вивчення мови з точки зору доступу та гнучкості; 5) віртуальні обміни у сфері вищої освіти та молоді: ця дія дає можливість організовувати онлайн-заходи між людьми, які сприяють міжкультурному діалогу та розвитку навичок спілкування між особами з третіх країн, не пов'язаних з програмою, держав-членів ЄС або третіх країн, пов'язаних із програмою (European Commission, 2025a, p. 15).

У межах напрямку КА 103 «Мобільність студентів і співробітників закладів вищої освіти в програмних межах» був реалізований в Університеті Гартфордшира (Великобританія) «Проект мобільності студентів і співробітників закладів вищої освіти» (Higher education student and staff mobility project, 2017-2018 pp.). Його мета – запропонувати студентам можливості навчання за кордоном, а також програми, спрямовані на те, щоб «відповідати характеристикам випускників університету, які включають атрибут «глобальної обізнаності»». Це програма в'їзної мобільності вчителів, яка передбачає дослідницький форум і ярмарок навчання за кордоном, що сприяє розвитку можливостей мобільності. «Проект мобільності студентів і співробітників закладів вищої освіти» є ключовим для програми інтернаціоналізації університету в контексті посилення глобальних перспектив у навчальній програмі, розширення співпраці з партнерами щодо спільного навчання, розробки навчальних програм і досліджень тощо (European Commission, n.d.-v).

Оскільки у проєкті Еразмус+ беруть участь студенти й співробітники з різних факультетів: інженери, економісти, гуманітарії, соціальні працівники тощо, це означає, що дисципліни представлені паралельно, без глибокої інтеграції змісту: медики займаються медициною, економісти – бізнесом, інженери – технікою. У самих навчальних чи робочих траєкторіях немає об'єднання змісту дисциплін у новий спільний курс. Це ознака мультидисциплінарності: єдність рамки (мобільність), але збереження автономності кожної дисципліни. Попри домінування мультидисциплінарності, у проєкті простежуються також:

- 1) плюридисциплінарність: усі факультети координуються навколо спільної стратегічної мети – інтернаціоналізація та розвиток глобальної обізнаності. Це більше, ніж просто «паралельність», бо є єдиний «стрижень», який організовує участь різних галузей;
- 2) інтердисциплінарність: у випадках, коли створюються спільні курси, подвійні дипломи чи інтегровані навчальні програми з партнерами за кордоном. Тут уже відбувається певна інтеграція

навчального змісту й методів. Основна тканина проєкту – це мультидисциплінарність (паралельна участь різних дисциплін у мобільності). Але, завдяки стратегії університету та співпраці з партнерами, з'являються елементи плюри- (спільна рамка «глобальної обізнаності») та частково інтердисциплінарності (спільні освітні програми).

Одним із напрямків Дії КА1 є КА 105 «Мобільність молоді». У його межах 2020 року стартував проєкт «Молодь у мистецтві» (Youth in ART, 2020-2022 рр.), що мав на меті створити «творчий простір для міжкультурного діалогу між молодими людьми, щоб разом поекспериментувати, як мистецтво та мистецьке самовираження можуть бути ефективними для розширення можливостей молодих людей і залучення їх до активної громадянської позиції» (European Commission, n.d.-aw). Проєкт «Молодь у мистецтві» має міждисциплінарний характер, адже інтегрує знання з педагогіки (неформальна освіта), мистецтвознавства, культурології, підприємництва, медіа.

Структура проєкту допомагає дійти висновку щодо домінування в ньому рис плюридисциплінарності, оскільки різні мистецькі практики (театр, живопис, музика) та освітньо-соціальні підходи поєднані в єдиній рамці, підпорядкованій спільній меті – використати мистецтво для міжкультурного діалогу й соціальних змін. Водночас простежується інтердисциплінарність: інтеграція мистецтва з підприємництвом, цифровими технологіями та психологією створює новий простір для взаємного збагачення дисциплін. Нарешті, проєкт має трансдисциплінарний характер, оскільки виходить за межі академії й безпосередньо взаємодіє з громадами, порушуючи питання дискримінації, екології та соціальної інтеграції. Отже, «Молодь у мистецтві» є прикладом поєднання дисциплінарних рівнів, що переростає у ширший суспільний вимір.

Актуальність проєкту КА 1 «Індивідуальна навчальна мобільність» «Розширення професійних маршрутів» (Expanding Professional Routes, 2021-2022 рр.) пояснюється необхідністю боротьби з ростом рівня безробіття серед молоді в Європі, що часто може бути спричинене невмінням презентувати себе

на ринку праці. Відтак метою програми було підвищити самооцінку студентів шляхом вдосконалення навичок навчання та інтеграції у професійне середовище. Результатами «Розширення професійних маршрутів» став розвиток численних комунікативних навичок, мультикультурної комунікації, вміння брати участь у різноманітних неформальних освітніх заходах (наприклад: спілкування, робота в команді, вирішення проблем, управління часом і бюджетом, критичне мислення, прийняття рішень тощо) (European Commission, n.d.-p). Проєкт був успішним, що зумовило його продовження у форматі KA1 та KA2.

«Розширення професійних шляхів» можна визначити як плюри-інтердисциплінарний, оскільки він поєднує різні дисциплінарні напрями та водночас інтегрує їх у спільний освітньо-соціальний простір. Його зміст охоплює елементи кар'єрного консультування, підприємництва, цифрових технологій, психології та громадянської освіти, які об'єднані навколо спільної мети – підтримки молоді у пошуку альтернативних професійних можливостей і підвищенні їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Така координація окремих сфер знань та практик без їх повного злиття відповідає рівню плюридисциплінарності, оскільки дисципліни діють узгоджено, зберігаючи власну специфіку, але підпорядковуються спільній проблематиці. Водночас у межах реалізації проєкту простежуються й ознаки інтердисциплінарності, що виявляються в інтеграції методів і підходів: створення дорожніх карт працевлаштування поєднує психологічні техніки самопізнання й розвитку самооцінки з інструментами менеджменту й планування; розробка бізнес-планів культурних та соціальних ініціатив вимагає синтезу підприємницьких і творчих навичок; використання цифрових медіа для поширення можливостей поєднує технологічні й освітні компетентності. Таким чином, проєкт не лише координує кілька сфер навколо однієї мети, а й створює простір їхньої інтеграції, що дозволяє розглядати його як проєкт змішаного типу.

Завдяки напряму КА 107 «Мобільність студентів і співробітників закладів вищої освіти між країнами-учасниками Програми та країнами-партнерами» був реалізований проєкт «Project for higher education student and staff mobility between Programme Countries and Partner Countries», 2016-2018 pp.). Мета полягала в забезпеченні підтримки мобільності викладачів Університету Редінга (Великобританія) та Університетом Назарбаєва (Казахстан), що передбачала побудову зв'язків між закладами вищої освіти, а саме підтриму в розробці післядипломної освіти (European Commission, n.d.-af).

За класифікацією Г. Гекгаузена цей проєкт ідентифікується як інтердисциплінарний із елементами плюридисциплінарності. Його плюридисциплінарний характер виявляється в поєднанні фармацевтичних наук, географії, екології та адміністративних практик, об'єднаних спільною метою – розбудовою аспірантської підготовки в НУ та зміцненням партнерства з Редінгом. Водночас проєкт має й інтердисциплінарний вимір, адже передбачав інтеграцію методів і знань різних галузей: стажування у двох школах університету, спільне керівництво аспірантами та дослідження (розробка фармацевтичних матеріалів у Редінгу та їхні біологічні випробування в НУ). Отже, проєкт поєднав координацію різних дисциплін із їхнім реальним синтезом, заклавши основу для довгострокової академічної співпраці та розвитку аспірантури в міжнародному контексті.

Аналогічний проєкт у межах КА 107 також реалізувався в Університеті Умео (Швеція) (European Commission, n.d.-ag). Цей навчальний заклад, починаючи з середини 90-х років, за допомогою програм Еразмус розвинув співпрацю з європейськими університетами в сферах досліджень, навчання, розвитку освіти та мобільності студентів і персоналу. Зокрема, тривала співпраця відбулась із Сумським державним університетом (Україна). Довгостроковими результатами проєкту стали набуті знання і навички співробітників і студентів, які брали участь, а також привнесення міжнародної компетенції та культури в університети в рамках викладання та розробки

курсів і, що важливо, дослідницької освіти. Співпраця сприяла початку додаткових спільних проєктів, наукових публікацій для фахових журналів, спільних грантів та участі в конференціях.

Цей проєкт за класифікацією Г. Гекгаузена визначається як плюри-інтердисциплінарний. По-перше, він має ознаки плюридисциплінарності, адже об'єднує кілька сфер діяльності – медичну біохімію, освітнє адміністрування, організацію міжнародної мобільності та академічне управління. Усі вони координуються навколо спільної мети: розвиток мобільності студентів і персоналу, підвищення якості освітнього процесу та розбудова міжнародного партнерства. Кожна з дисциплін зберігає власну специфіку, але діє у спільному проєктному контексті. Водночас у проєкті простежуються риси інтердисциплінарності, оскільки відбувається не лише координація, а й інтеграція знань та практик. Поєднання наукових досліджень, викладання і міжнародного освітнього менеджменту сприяло появі нових результатів – спільних наукових публікацій, участі у конференціях, грантових заявках та розробці курсів. Таким чином, дисципліни взаємопроникають і створюють якісно новий освітньо-науковий простір.

Напрямок КА 152-YOU має назву «Мобільність молоді». Одним із його проєктів є «Молодь укладає договір із Землею» (Youth Make a Pact with Earth, 2022-2023 pp.) (European Commission, n.d.-ay), метою якого визначено розширення знань 50 молодих людей із Греції, Латвії та Португалії про Європейську зелену угоду та їх підтримка під час життя ідей Європейського кліматичного пакту. Молоді був запропонований простір, де вони отримали можливість обговорювати в малих і великих групах актуальні проблеми, дискутували, проводити презентації та розвивати необхідні компетенції soft skills для пошуку креативних рішень у сфері кліматичних заходів для Європейської зеленої угоди. Проєкт підтримував молодь у створенні серії медіа-продуктів (мотиваційних фільмів, плакатів, відео та письмових особистих відгуків), які використовувалися для просування знайдених рішень і

заохочення близько 1500 молодих людей з усіх онлайн-спільнот до активної участі в Європейському кліматичному пакті.

Проект «Молодь укладає пакт із Землею» можна визначити як плюриінтердисциплінарний із трансдисциплінарним виміром. Він поєднує різні сфери – екологію, медіа, освіту, громадську активність та волонтерство – навколо спільної теми Європейського зеленого курсу, що відповідає рівню плюридисциплінарності. Водночас проект має інтердисциплінарний характер завдяки інтеграції екологічних знань із медіакомунікаціями, освітніми методами та організаційними практиками. Виразний трансдисциплінарний вимір проявляється у виході за межі академії: робота з місцевими громадами, створення кліматичних акцій і медіапродуктів, які залучили тисячі молодих людей, робить результати проекту реальною суспільною практикою, спрямованою на розвиток екологічної свідомості та активного громадянства.

Проект «Молодь каже НІ! гендерно-зумовленому насильству» (Youth says NO! to Gender Based Violence, 2022-2023 pp.) (European Commission, n.d.-az) був зосереджений на реалізації низки завдань, зокрема сприяти розвитку ключових компетенцій, які дозволять молодим людей будувати особистісні та соціальні стосунки через навчання відповідно до ідеї навчання впродовж життя. У межах проекту були реалізовані місцеві та віртуальні підготовчі сесії, спрямовані на обговорення тем проекту з молодими людьми, підготовку їх до вирішення мовних та міжкультурних питань. Результатом «Молодь каже НІ! гендерно-зумовленому насильству» стала розробка інформаційного цифрового контенту для підвищення обізнаності з тематики проекту, який поширено серед населення (наприклад, фотографії, відео та листівки для розповсюдження через соціальні мережі), зацікавлених сторін (інформаційні бюлетені), медіа (прес-релізи) тощо, видання посібника, буклету із резюме проекту. Проект об'єднує такі галузі знань, як соціологія, психологія, педагогіка, права людини, гендерні студії, цифрові технології та громадянська освіта довкола спільної мети – профілактики гендерного насильства, що відображає плюридисциплінарність. Проект також має інтердисциплінарний

характер, адже інтегрує різні підходи: психологічні практики поєднані з методами неформальної освіти, адвокаційні інструменти – з цифровими технологіями, що дозволило створити практичні продукти (посібники, цифрові матеріали). Водночас проєкт виходить у суспільний простір, залучаючи громади, поширюючи результати та формуючи нові практики протидії насильству, що свідчить про його трансдисциплінарний вимір. «Молодь каже НІ! гендерно-зумовленому насильству» є прикладом інтеграції знань і практик, які переходять у площину реальних соціальних змін.

Проєкт напрямку КА 154-YOU «Заходи щодо участі молоді» «Співпрацюймо та творимо разом» (Let's co-operate and co-create, 2023-2024 pp.) (European Commission, n.d.-al) забезпечує сприятливе середовище для молоді (150 осіб), яка прагне навчатися і бути активним учасником суспільного життя. «Забезпечуючи участь молодих людей, ми створюємо середовище, в якому вони беруть на себе відповідальність за власне майбутнє та майбутнє суспільства», – зауважують автори. Метою проєкту було визначено надання молоді можливості брати участь у демократичних процесах у місцевій громаді та зміцнення особистісних, професійних, соціальних та цифрових знань молоді.

Проєкт «Співпрацюймо та творимо разом», за класифікацією Г. Гекгаузена, є інтердисциплінарним із трансдисциплінарними елементами. Він інтегрує громадянську освіту, соціологію, педагогіку, молодіжну роботу, цифрові технології та місцеве самоврядування у спільних заходах (партисипативний бюджет, зустрічі з владою, співтворення програм). Трансдисциплінарний вимір виявляється у залученні громади й органів влади, що забезпечило реальні суспільні результати – впровадження муніципального бюджету участі для молоді та зростання громадянської активності. Таким чином, проєкт поєднує освітні, соціальні й управлінські практики та трансформує їх у дієві механізми демократичних змін.

Ще одним проєктом напрямку КА 154-YOU є «Горизонт» (Horizon, 2023 p.), що своєю метою визначив поширення знань про ЄС та надання

можливості молоді, подорожувати Європою (Данія, Швеція, Фінляндія, Німеччина, Хорватія, Естонія та Австрія). Також автори прагнули підвищити обізнаність про екологічно відповідальні методи подорожі та, загалом, про екологічний перехід. Пріоритетним визначено не тільки міждисциплінарний підхід, а й інклюзивний, адже були залучені учасники з «усіх верств суспільства, молодих людей з різними ідентичностями, більшість з яких стикаються з власними соціальними бар'єрами, і через цей проект допомогти їм подолати їх» (European Commission, n.d.-w). Проєкт «Горизонт» належить до плюридисциплінарних із вираженими інтер- та трансдисциплінарними елементами. Він поєднав культурологію, історію, соціологію, екологічні науки та неформальну освіту, створюючи для учасників цілісний досвід. Плюридисциплінарність проявилася у паралельному залученні різних сфер, інтердисциплінарність – у взаємопроникненні знань про європейську ідентичність та екологічну свідомість, а трансдисциплінарність – у виході за межі академії завдяки взаємодії з місцевими жителями, аналізу культурних і екологічних практик та формуванню громадянської позиції. Отже, «Горизонт» можна визначити як плюри-інтердисциплінарний проєкт із трансдисциплінарним виміром, що сприяє розвитку європейської ідентичності, екологічної відповідальності та громадянської активності молоді.

У межах напрямку КА 183 «Віртуальні обміни у сфері вищої освіти та молоді» реалізується проєкт «DiGE – Digit@lly Разом за гендерну рівність» (DiGE – Digit@lly Together for Gender Equality, 2022-2025 pp.) (European Commission, n.d.-e), що спрямований на розширення знань 336 молодих людей віком 18-25 років із 7 країн (Болгарія, Велика Британія, Гана, Кенія, Малаві, Кіпр та Іспанія) у питаннях гендеру та цифрових технологій. Проєкт відповідає ідеям Сталого розвитку до 2030 року (досягнення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок), Лісабонській угоді (необхідність заохочувати участь молодих людей у демократичному житті), а також ідеї гендерної рівності.

Проект є прикладом інтердисциплінарності, що простежується у поєднанні гендерних студій, цифрових технологій, освіти, молодіжної політики та соціології, де знання взаємно інтегруються: цифрові інструменти використовуються для просування рівності, а гендерна чутливість вбудовується у технологічні та освітні формати. Водночас, помітний трансдисциплінарний вимір, що виражений у виході за межі академічних і секторальних рамок: він об'єднує молодь із різних культурних і соціальних контекстів (ЄС, Африка, Близький Схід), залучає третій сектор (молодіжні організації), освітні структури та широку громадськість. Практичний акцент на створенні цифрових адвокаційних інструментів та організації масових заходів з реальним суспільним впливом демонструє спрямованість на трансформацію соціальних практик. Отже, це інтердисциплінарний проект із трансдисциплінарним потенціалом, що поєднує знання та практики науки, технологій і громадянського суспільства.

Проект «NELS – Навички наступного рівня для студентських лідерів» (NELS – Next Level Skills for Student Leaders, 2025-2028 pp.) (European Commission, n.d.-ae) створений для підвищення здібностей лідерів студентів у Європі та країнах Африки. Метою діяльності визначена розбудова міжкультурного діалогу, що ґрунтується на «основних цінностях свободи, толерантності та недискримінації». Також проект спрямований на розвиток критичного мислення, медіаграмотності, лідерських якостей та побудову ефективного спілкування.

Інтердисциплінарність у проекті виявляється у поєднанні педагогіки, цифрових технологій, комунікаційних студій, соціології та політології. У програмах розглядаються як глобальні мегатренди та цифрова трансформація, так і розвиток критичного мислення, медіаграмотності, лідерства й демократичної участі. Це означає взаємопроникнення знань із різних сфер для комплексної підготовки студентських лідерів. Трансдисциплінарність проявляється у виході за межі академічного середовища: NELS залучає студентів, університети, студентські спілки та глобальні мережі (зокрема,

Глобальний студентський форум), спрямовуючи знання й навички безпосередньо на практичну зміну освітнього простору та громадянської культури. Завдяки цифровим платформам і мікрокредитам (ECTS) результати програми інтегруються і в академічну сферу, і в громадянське суспільство. Отже, «NELS» є інтердисциплінарним проєктом із сильним трансдисциплінарним потенціалом, що поєднує академічні знання та реальні практики студентського самоврядування для формування лідерів нового покоління.

Розглянуті проєкти Дії КА1 напрямку «Мобільність студентів і працівників» зосереджені на створенні можливостей для навчання здобувачів освіти та отриманні досвіду роботи викладачів в іншій країні, що суттєво підвищує рівень знань, розвиває комунікативні навички та сприяє активізації творчого потенціалу обох категорій для розвитку вищої освіти на національному та міжнародному рівні. Важливою складовою проаналізованих програм є використання міждисциплінарного підходу (див. Додаток Л, Таблиця Л.1.). Визначено, що інтеграція знань відбувається як серед споріднених галузей знань (наприклад, медичні дисципліни, теорія комунікації та теорія міжкультурної комунікації), так і серед різних дисциплін (наприклад, педагогіка і підприємництво чи право і культурологія тощо).

Застосування міждисциплінарного підходу в розглянутих проєктах Програми «Еразмус+» забезпечує їхню високу ефективність, релевантність і стійкий суспільний вплив, оскільки дозволяє інтегрувати знання, методи та практики з різних сфер для розв'язання комплексних соціальних проблем. Саме завдяки поєднанню екології, освіти, медіа та громадянської активності проєкти сприяють формуванню екологічної свідомості й активного громадянства; інтеграція психології, педагогіки, прав людини та цифрових технологій дозволяє створювати дієві інструменти профілактики насильства; поєднання соціології, управління, громадянської освіти й цифрових платформ формує реальні механізми участі молоді в демократичних процесах; а інтеграція гендерних студій, цифрових інструментів і молодіжної роботи

забезпечує міжкультурний діалог та соціальну інклюзію. Таким чином, міждисциплінарність дозволяє перейти від фрагментарних освітніх заходів до цілісних програм розвитку особистості, громад і інституцій, підвищує адаптивність проєктів до різних соціальних контекстів, сприяє трансферу знань у практику та посилює довіру до результатів з боку суспільства, органів влади й освітніх установ. У підсумку міждисциплінарний підхід є не лише методологічною засадою, а й ключовим чинником успіху, інноваційності та довготривалого впливу програм «Еразмус+» у ЄПВО.

Другий напрям Дії КА1, «Еразмус Мундус», складається з таких компонентів: магістерські курси, створені на основі об'єднання мінімум трьох університетів із щонайменше трьох країн Європи; стипендії для студентів старших курсів та науковців зі всього світу; магістерські курси, спрямовані на розвиток партнерської співпраці з університетами третіх країн; підтримка заходів, спрямованих на удосконалення та забезпечення привабливості європейської вищої освіти (Комісаров & Комісаров, 2013). Як бачимо, увага зосереджується на ідеї євроінтеграції, синтезу знань у межах підготовки магістерських програм.

Еразмус Мундус поділяється на два не пов'язаних між собою напрями: Спільні магістерські програми (EMJM – Erasmus Mundus Joint Masters) та Розроблення дизайну магістерських програм (EMDM – Erasmus Mundus Design Measures). Наголошується, що EMJM «інтегрована високоякісна транснаціональна освітня програма магістерського рівня, яка викладається міжнародним партнерством закладів вищої освіти (ЗВО) з різних країн світу та, у відповідних випадках, з іншими академічними та/або неакадемічними партнерами, які мають особливий досвід та професійну зацікавленість у певних освітніх напрямках/професійних сферах» (European Commission, 2021с, с. 1). Проєкт реалізується завдяки: 1) інституційному академічному співробітництву для демонстрації європейської досконалості у сфері вищої освіти; 2) індивідуальній мобільності зі стипендіями для всіх студентів програми. Період реалізації – шість років, що дозволяє підготувати чотири

випуски магістрів. У керівництві до програми зазначається, що подати заявку може будь-яка розташована в країні-члені або країні-партнері державна/приватна організація: університети, підприємства, фонди тощо. Диплом спільний або багатосторонній. Основними завданнями програми є такі: 1) сприяння накопиченню передового досвіду, підвищення якості, інновації, досконалості та розвитку інтернаціоналізації у закладах вищої освіти; 2) підвищення якості і привабливості європейської вищої освіти та підтримки зовнішніх напрямів ЄС в галузі вищої освіти, пропонуючи стипендії кращим магістрам з усього світу; 3) підвищення рівня компетентностей і навичок випускників магістратури, і, зокрема відповідність фахівців потребам ринку праці, більшого залучення роботодавців (European Commission, 2021c).

Одним з таких проєктів є «Міждисциплінарна математика» («InterMaths Erasmus Mundus Joint Master Degree», 2020) (European Commission, n.d.-z), присвячений математичному моделюванню та симуляції міждисциплінарного спрямування, позаяк акцентує на біомедичних науках та промисловій інженерії. Програма об'єднала Університет Л'Аквіли (UAQ), Гамбурзький технологічний університет (TUHH), Віденський технологічний університет (TUW), Автономний університет Барселони (UAB) та Університет Лазурного берега в Ніцці (UCA). «Міждисциплінарна математика» готує спеціалістів у науковій галузі, а також у виробничій сфері, зокрема у промисловому машинобудуванні, виробництві, фармацевтиці, біомедичній промисловості. У межах проєкту здійснюються дослідження на європейських підприємствах і забезпечується унікальна інтегрована програма відповідно до інноваційних галузей науки і техніки. Проєкт, за класифікацією Г. Гекгаузена, варто зарахувати до об'єднуючої міждисциплінарності, оскільки він об'єднує математику, біомедичні науки та промислову інженерію в єдину інтегровану освітньо-наукову програму. У межах цієї програми створюються нові методології та дослідницькі підходи, що виходять за межі окремих дисциплін і формують цілісну галузь знання – прикладну міждисциплінарну математику.

Проект «HumanResponse – скоординована гуманітарна допомога, охорона здоров'я та переміщення» (HumanResponse – Coordinated Humanitarian Response, Health and Displacement, 2024-2030 pp.) (European Commission, n.d.-x) визначив за мету забезпечити унікальну міждисциплінарну програму, яка об'єднує європейські та африканські університети із Португалії, Норвегії та Уганди в навчанні про життєво необхідну допомогу та переміщення в нестабільних умовах. HumanResponse – це освітня платформа, на якій формується «стійка глобальна робоча сила для вирішення майбутніх гуманітарних криз». Проект має кілька періодів, серед яких перший, другий і третій є академічною мобільністю з міждисциплінарним спрямуванням.

Програма «HumanResponse» не обмежується застосуванням окремих методів різних дисциплін, а створює цілісну інтегровану освітньо-наукову платформу, де поєднуються соціологія, державна політика, менеджмент, охорона здоров'я, дизайн, розвиток та соціальна робота. Метою є підготовка стійкої глобальної робочої сили для реагування на гуманітарні кризи. Така інтеграція виходить за межі звичайної співпраці, адже програма формує новий тип знань і практик, де гуманітарне реагування осмислюється як комплексна багатовимірна сфера, що поєднує науку, політику та професійну діяльність. Саме тому проект можна розглядати як приклад об'єднуючої міждисциплінарності, яка продукує якісно новий підхід до гуманітарних студій і практик.

Напрямок Розроблення магістерських програм Еразмус Мундус (EMDM) основною метою визначає інноваційність та прагнення до інтеграції. Проект реалізується спільно закладами вищої освіти різних країн світу, або «іншими академічними та/або неакадемічними партнерами» (European Education and Culture Executive Agency, 2022). Наголошується, що у межах нової Програми Еразмус+ 2021-2027 міжнародний вимір охоплює сфери вищої освіти (VO), професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти (VET – П(ПТ)ФПВО), молоді і спорту. Основною метою є створення інноваційних та

високо інтегрованих магістерських програм, що передбачають партнерство, залучення успішних студентів із різних країн, обов'язкову фізичну мобільність для всіх учасників, спільний або багатосторонній диплом після завершення навчання. Очікуваними результатами EMDM вважаються розробка спільних структурних складових програми: дизайну програми, адміністративного та фінансового управління, освітніх послуг для магістрантів, заходів для поширення інформації про співпрацю, проєкту Партнерської та Студентської угоди, політики з отримання ступеню, активізація процесу акредитації тощо. Цей проєкт є прикладом координації зусиль різних університетів для створення цілісної, високо інтегрованої магістерської програми, яка охоплює не лише академічні дисципліни, а й управлінські, адміністративні та механізми співпраці. За класифікацією Г. Гекгаузена, такий формат найточніше відповідає уніфікуючій міждисциплінарності, оскільки в межах цієї ініціативи вибудовується не просто співпраця, а нова інтегрована освітня система з власною структурою, методологією та результатами.

Дослідивши основні особливості програми Еразмус Мундус та ознайомившись із представленими для вільного доступу в Каталозі схвалених Європейською Комісією проєктів (Erasmus Mundus Catalogue) (European Education and Culture Executive Agency, n.d.) магістерськими програмами, зауважуємо про пріоритетність міждисциплінарного підходу. Розглянемо його реалізацію на конкретних прикладах. На увагу заслуговує проєкт «Європейський магістр права, даних і штучного інтелекту» (The European Master in Law, Data and Artificial Intelligence – EMILDAI, 2022) (European Commission, n.d.-i), що ідентифікується як міжнародна міждисциплінарна програма Ірландії, Франції, Іспанії та Італії. Реалізується завдяки діяльності Авіньйонського, Дублінського, Ліонського ЗВО, Університету Пізи та взаємодії з понад сімдесятьма державними й приватними організаціями, що беруть участь в організації стажувань, семінарів, тематичних тижнів, літніх шкіл тощо. Міждисциплінарний підхід реалізується завдяки синтезу права,

кібербезпеки, етики та розробки штучного інтелекту. Проєкт «Міжнародний магістр екологічних технологій та інженерії – фаза консолідації» (International Masters in Environmental Technology and Engineering – Consolidation phase, 2022-2027 pp.) (European Commission, n.d.-aa) розроблений ЗВО Нідерландів, Бельгії та ін. й спрямований на підготовку магістрів із будь-якої країни світу. Міждисциплінарність простежується у настанові до поєднання знань із захисту навколишнього середовища, очищення (стічних) вод, відновлення ресурсів та циклічної економіки. Програма передбачає навчання протягом 4 семестрів (120 ЕС), починаючи з базових та вступних тем в Університеті хімії та технології в Празі (Чеська Республіка). Проєкт поєднує оффлайн та онлайн-освіту в кожному семестрі, що, на думку організаторів, створює сприятливі умови для формування сприятливого освітнього середовища та забезпечує високий ступінь консолідації.

Проєкт «Міжнародний магістр екологічних технологій та інженерії – фаза консолідації» поєднує екологію, хімію, інженерію, економіку, підприємництво та менеджмент ресурсів у єдину навчальну траєкторію, яка включає як базову підготовку, так і спеціалізацію, стажування та дослідження тощо. Важливим є те, що студенти одночасно здобувають знання в кількох університетах та отримують користь від інтегрованого поєднання фізичного та онлайн-навчання. За класифікацією Г. Гекгаузена, така форма співпраці належить до об'єднуючої міждисциплінарності, адже передбачає повноцінне поєднання змісту, методів і теорій різних дисциплін задля формування нової цілісної галузі знань і практик – у цьому випадку екологічної інженерії з акцентом на технології очищення води, відновлення ресурсів і розвиток циркулярної економіки. Проєкт не просто комбінує дисципліни, а створює інтегрований освітньо-науковий простір, у якому формується новий тип фахівця й нові підходи до вирішення глобальних екологічних проблем.

Напрямок КА 125 «Волонтерські проєкти», або «Молодіжні обміни» зосереджений на підтримці реалізації проєктів, що об'єднують молодих людей з різних країн для обміну та навчання за межами їх формальної системи освіти.

Завданнями цієї Дії Еразмус+ є: 1) сприяння міжкультурному діалогу, навчанню та формуванню європейської ідентичності; 2) розвиток компетентностей молодих людей; 3) зміцнення європейських цінностей та руйнування щодо них упереджень та стереотипів; 4) підвищення обізнаності щодо суспільно актуальних тем та залучення до участі в демократичному житті. Напрямок передбачає зустрічі груп молодих людей із принаймні двох різних країн, які збираються на короткий період для спільного впровадження програми неформального навчання (поєднання семінарів, вправ, дебатів, рольових ігор, симуляцій, заходів на свіжому повітрі тощо) на актуальну для європейських студій тематику (European Commission, 2025a, pp. 149-150).

Проект «Поділіться можливостями» (Share the opportunities, 2018-2019 pp.) (European Commission, n.d.-aj) реалізувався в Латвії, в муніципалітеті Балві та Вілака за участі двох учасників волонтерської роботи з Німеччини та Грузії. Метою визначено урізноманітнення діяльності дітей та молоді, зміна стереотипів у суспільстві та побудова позитивного міжнародного середовища. Заходи проекту спрямовані на вивчення та практику англійської, німецької та грузинської мов. Проект створив позитивне середовище, яке сприяло розумінню інших культур, толерантності та значення солідарності в сучасності, а також подолати стереотипи щодо ЄС.

У проєкті «Поділіться можливостями» простежується поєднання освітньої, культурної та соціальної діяльності, однак не формується нова інтегрованої наукової галузь, а радше забезпечується співіснування і взаємодія різних сфер практичної діяльності. Передбачається застосування знань і методів із різних галузей (у цьому випадку – педагогіка, міжкультурна комунікація, соціальна робота, мовна освіта) для вирішення конкретної практичної проблеми – розвитку молодіжної діяльності та сприяння культурному діалогу. Проект створює платформу для взаємодії дисциплін і практик, але не трансформує їх у нову цілісну наукову дисципліну, тому його доцільно віднести саме до комплексної міждисциплінарності.

Метою проєкту «Молодіжний журнал «ГОЛОСИ»» (Youth Magazine VOICES, 2018-2021 pp.) (European Commission, n.d.-ах) стало об'єднання та поширення досвіду міжкультурної співпраці молоді різних культурних та соціальних верств. Волонтер із Фінляндії протягом 12 місяців працював у Скоп'є, (Македонія) разом із місцевими та більш досвідченими міжнародними волонтерами для створення журналу македонською, албанською та англійською мовами під назвою «VOICES». Також були організовані семінари, спрямовані на розвиток мистецьких і творчих навичок або знання іноземної мови. Тематичною концепцією визначено розкриття соціальних та екологічних проблем, які недостатньо висвітлюються в основних медіа та популяризація місцевих та міжнародних програм волонтерства й неформальної освіти. Різні підходи та методи застосовуються разом для досягнення практичної мети – залучення молоді до соціально значущих тем і розвитку творчих та комунікаційних навичок. Проєкт є зразком комплексної міждисциплінарності, оскільки дисципліни працюють у комплексі для реалізації спільного практичного завдання, але не утворюють нової інтегрованої наукової галузі.

Розглянуті проєкти Дії КА1 напрямку «Еразмус Мундус» засвідчують прагнення надати здобувачам ступеня «магістр» якісну освіту, залучити їх до європейських проєктів та допомогти набути та розвинути компетентності для повсякденного життя та професійного майбутнього. Напрямок «Молодіжні обміни/Волонтерство» допомагає молоді всебічно розвивати здібності, сприяє участі в розбудові громадянського суспільства, вчить пропонувати креативні вирішення актуальних проблем на місцевому, регіональному, національному та транснаціональному рівнях. Завдання програми досягаються завдяки інноваційним технологіям навчання, зокрема міждисциплінарному підходу (див. Додаток Л, Таблиця Л.2.). Поєднання знань у магістерських програмах «Еразмус Мундус» спрямований на формування сучасного спеціаліста, який володіє знаннями зі споріднених та «далеких» наук, що посилює конкурентоспроможність випускників на ринку праці. У напрямі «Молодіжні

обміни/Волонтерство» міждисциплінарність допомагає розвинути творчі здібності, комунікативні навички (міжособистісна та міжкультурна комунікація), здатність до управління, просування європейської системи цінностей та демократичних ідей в усьому світі.

Отже, КА 1 Програми Еразмус+ «Індивідуальна навчальна мобільність» збільшує можливості здобувачів працювати у майбутньому на національному та міжнародному рівнях. Проєкти у його межах є інноваційними програмами для студентів, слухачів, учнів відповідно до їхніх потреб та вподобань, які реалізуються для створення привабливого освітнього простору та мають значний потенціал для майбутньої професійної самопрезентації випускників. Проєкти, що були проаналізовані у цьому підрозділі (див. Додаток Л, Рисунок Л.1., Л.2.), демонструють перевагу ознак інтердисциплінарності та плюридисциплінарності. Це свідчить про те, що більшість програм орієнтується на поєднання знань і методів кількох галузей науки й практики для досягнення спільної мети, проте без повного злиття у нову інтегровану дисципліну. Водночас трансдисциплінарні ознаки демонструють прагнення виходити за межі академічного середовища, інтегруючи знання у реальні соціальні, культурні та економічні контексти. Порівняно меншу, але концептуально важливу частку становлять проєкти, віднесені до об'єднуючої міждисциплінарності, що формують якісно нові освітньо-наукові простори (наприклад, у галузі прикладної математики чи екологічної інженерії). Комплексна міждисциплінарність представлена окремими волонтерськими ініціативами, де різні підходи поєднуються для вирішення конкретних практичних завдань.

3.2. Міждисциплінарність як вектор проєктів стратегічного партнерства

Важливим кроком у процесі розбудови сучасної системи вищої освіти є налагодження продуктивної комунікації та партнерської взаємодії між освітніми інституціями, що отримало назву «стратегічні партнерства». Варто зазначити, що термін запозичений зі сфери підприємництва, де його

актуалізація та подальше вивчення пояснювалися «необхідністю підвищення ефективності міжнародного співробітництва для вирішення пріоритетних економічних та політичних цілей та протидії загрозам економічній безпеці країн-учасниць» (Ходжаян, 2017, с. 48). Поняття стало ширшим і почало позначати стосунки партнерів у процесі довгострокового співробітництва, що передбачають спільну вигоду, синергетичний ефект (Герасимчук, 2014). Основними принципами співпраці, як вказує В. Г. Герасимчук, є такі: 1) загальна зацікавленість партнерів в плідній співпраці та обопільне визнання стратегічного характеру стосунків; 2) готовність враховувати інтереси іншої сторони, готовність до компромісів; 3) взаємна відмова від дискримінаційних чи ультимативних дій; 4) довгострокові партнерські стосунки; 5) забезпечення дієвих механізмів реалізації стратегічного формату стосунків; 6) правове закріплення змісту і механізмів стратегічного партнерства в двосторонніх документах; 7) дисциплінованість, послідовність і прогнозованість відносин, неухильне виконання взятих на себе зобов'язань; 8) висока ефективність стратегічного партнерства на рівні держави, регіонів, бізнесу, пересічних громадян обох країн тощо (Герасимчук, 2014). Пізніше термін «стратегічне партнерство» почали запозичувати інші сфери діяльності людини, наприклад, система вищої освіти в цілому й її сектор міжнародного співробітництва зокрема.

У наукових працях під поняттям «стратегічне партнерство» розуміють систему «взаємодії двох або кількох держав, яка ґрунтується на визнанні спільних цінностей та/або їх бачення, високому рівні співробітництва у визначених сферах, обопільній зовнішньополітичній підтримці, зокрема, в рамках міжнародних організацій, узгодженні позицій у кризових ситуаціях та при вирішенні міжнародних конфліктів» (Єрмолаєв, та ін., 2012, як цитується у Герасимчук, 2014). Під час запозичення терміну сферою вищої освіти збереглося його семантичне навантаження, але вектор осмислення, звичайно, дещо змінився. У програмі «Еразмус+ – це» зазначається, що сутність стратегічних партнерств полягає у підтримці розвитку, передачі та / або

впровадженні «інноваційних практик, а також реалізація спільних ініціатив розвитку співробітництва, колегіального навчання та обміну досвідом на європейському рівні» (Проект ЄС «Національний Еразмус+ офіс в Україні», 2019). Співпраця Партнерство спрямована на: 1) підвищення якості роботи, діяльності та практики залучених організацій та інституцій, відкриття для нових учасників, які природно не входять до одного сектора; 2) розбудову потенціалу організацій для транснаціональної та міжгалузевої роботи; 3) вирішення спільних потреб і пріоритетів у сферах освіти, навчання, молоді та спорту; 4) сприяння трансформації та змінам (на індивідуальному, організаційному чи галузевому рівні), що веде до покращень і нові підходи, пропорційні контексту кожної організації (European Commission, 2024с, р. 232). Проекти стратегічного партнерства мають такі пріоритети: 1) відповідність ідеям «Зеленої угоди» («Green Deal») – проекти повинні спрямовуватися на модернізацію економіки, роблячи її більш конкурентоспроможною та інноваційною, водночас забезпечуючи ефективність зеленого переходу, стимулювання зелених робочих місць і прокладання шляху до кліматично нейтрального суспільства, поширення знань про покращення стану навколишнього середовища, відповідати на різні виклики, пов'язані з його функціонуванням, наприклад, розвиток міст і села, зелена ефективна енергетика, здоров'я, управління водою та відходами, стійкий транспорт, опустелювання, втрата біорізноманіття та стале використання природних ресурсів, зміцнення ланцюжків створення вартості агропродовольчої продукції на національному та регіональному рівнях тощо; 2) цифрова трансформація – підвищення якості та інклюзивності освіти за допомогою цифрових технологій, отримання цифрових компетенцій і галузевих цифрових навичок; 3) інтеграція мігрантів – залучення системи освіти у вирішення проблем міграції, зокрема допомога у дотриманні необхідних навичок на ринку праці, сприяння розумінню культури приймаючої країни та, водночас, допомога корінному населенню бути відкритим до різноманітності та змін; 4) управління, мир, безпека та людський

розвиток – дотримання ідеї верховенства права, рівності, демократії та належному управлінню є основою стабільних, справедливих та процвітаючих суспільств; 5) стале зростання та робочі місця – вища освіта допомагає усунути невідповідності між результатами навчання та потребами ринку праці, зокрема шляхом розвитку навчання на роботі (European Commission, 2024с, pp. 312-313).

У проєктах стратегічного партнерства можуть брати участь щонайменше три партнерські організації з трьох різних країн-членів програми. Українські ЗВО можуть залучатися як партнери «за умови унікального досвіду, що матиме вагомий вплив на результати проєкту (value added)». У межах проєктів стратегічного партнерства можуть реалізовуватися різні заходи, що спрямовані, наприклад: 1) на зміцнення співпраці між організаціями з метою обміну успішною практикою; 2) на розробку, тестування та / або впровадження інноваційних практик у сфері освіти, професійної підготовки та молоді; 3) на підтвердження компетентностей, які набуваються в рамках формального, неформального та інформального навчання; 4) на розвиток освіти, професійної підготовки та молодіжних систем та їх інтеграції в діях місцевого і регіонального розвитку; 5) на підтримку вразливих груп, щоб вони завершили базове навчання, зі сприяння їх переходу на ринок праці, в тому числі, шляхом поєднання боротьби з сегрегацією і дискримінацією в галузі освіти для маргіналізованих громад; 6) на кращу підготовку і влаштування фахівців у сфері освіти та підготовки кадрів для викликів стосовно справедливості, різноманітності та інклюзії у навчальному середовищі; 7) на сприяння інтеграції біженців, шукачів притулку і новоприбулих мігрантів, а також підвищення рівня інформованості про кризу біженців в Європі; 8) на розвиток підприємницького мислення та навичок, щоб заохочувати активну громадянську позицію та підприємництво, проведене спільно двома або більше групами молодих людей з різних країн.

Очікуваними результатами проєктів стратегічного партнерства визначені: 1) підвищення актуальності, впливу та видимості інвестицій у вищу

освіту для впровадження стратегії Глобальний портал (англ. Global Gateway – це програма з розвитку «інфраструктури у сфері транспорту, енергетики й цифрових технологій» ЄС у країнах-партнерах (Турчин та ін., 2024, с. 25); 2) модернізовані ЗВО, які не тільки передаватимуть знання, але й створюватимуть економічну та соціальну цінність навчання та наукових досліджень у окремій громаді чи країні вцілому; 3) покращення доступу та якості вищої освіти, зокрема для людей з особливими можливостями та в найбідніших країн; 4) активне заохочення до участі ЗВО, які знаходяться у віддалених районах; 5) врядування для ефективного та результативного формування та реалізації політики у сфері вищої освіти; 6) регіональна інтеграція та встановлення визнання, інструментів забезпечення якості для підтримки академічного навчання, мобільність для студентів, співробітників і дослідників; 7) посилення зв'язків і співпраці з приватним сектором, сприяння інноваціям і підприємництву; 8) узгодження академічного світу з ринком праці, що сприяє працевлаштуванню студентів; 9) підвищення ініціативи та підприємливості учнів; 10) підвищення рівня цифрової компетентності студентів і співробітників; 11) інституційна власність, що забезпечує стійкість; 12) національна відповідальність шляхом експериментування та впровадження позитивних і найкращих практик у ЗВО; 13) підвищення спроможності та професіоналізму для роботи на міжнародному рівні: покращення управлінських компетенцій та стратегії інтернаціоналізації тощо (European Commission, 2024с, р. 311).

У 2017 році на Гетеборзькому саміті вперше на офіційному рівні було проголошено про початок нового етапу розвитку міжнародних академічних партнерств у Європейському Союзі – «Європейські університети», що «дозволять студентам отримати академічний або науковий ступінь, поєднуючи навчання в кількох країнах ЄС, сприятимуть міжнародній конкурентоспроможності європейських університетів» (Сбруєва & Чу, 2023, с. 287). На основі цієї ідеї створено план «Ініціатива європейських університетів» (European Universities Initiative – EUI) (European Commission,

2025b), що з 2018 року почав реалізовуватись у межах проєктів Еразмус+ і згуртував у 2024 році 64 виші, які сформували альянси. Основними цілями цих об'єднань були визначені зміцнення європейської ідентичності та якості, ефективності, привабливості та міжнародній конкурентоспроможності європейських закладів вищої освіти. Також основними векторами проєктів у межах стратегічного партнерства є відповідність цілям сталого розвитку, академічна мобільність викладачів і студентів, інклюзивність, освіта впродовж життя, міждисциплінарність тощо.

Одним із таких об'єднань є Applied, Connected, Entrepreneurial and Engaged (прикладний, пов'язаний, підприємницький і залучений) – Європейський університет (ACE²-EU European University Alliance, n.d.) до якого увійшли Політехнічний інститут Сантарема (Португалія), Університет прикладних наук Каринтії (Австрія), Університет Костянтина Бранкузі (Румунія), Університет Гоце Делчев (Північна Македонія), Університет Франциско де Віторія (Іспанія), Гданський медичний університет (Польща), Каунаський технічний коледж (Литва), Латвійська академія культури (Латвія) та Технічний університет Інгольштадта (Німеччина). Альянс своєю місією визначає надання студентам, співробітникам, дослідникам і зовнішнім зацікавленим сторонам знання, навички та компетенцію, необхідні для спільного вирішення актуальних та майбутніх проблем у всіх сферах життя людини. Для реалізації мети був розроблений підхід ACE² -EU, що полягає у співпраці із зовнішніми зацікавленими сторонами для створення спільних можливостей для навчання та заходів, які залучають усі сфери університетів-членів. Важливо, що невід'ємною частиною ідеологічного підґрунтя альянсу є міждисциплінарний підхід: були створені європейські групи знань, до складу яких входять студенти, співробітники, дослідники та зацікавлені сторони для розробки та надання міждисциплінарних рішень для вирішення майбутніх викликів. За прикладом європейських вишів, українські ЗВО також активно об'єднуються. Наприклад, заснований у 2023 році Альянс українських університетів (n.d.), до якого увійшли Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Національний університет водного господарства та природокористування, Сумський державний університет, Український католицький університет і Київська школа економіки. Своєю метою об'єднання визначає розвиток та переосмислення вищої освіти та науки в нашій країні, відбудова та розвиток усіх сфер життєдіяльності людини, особливо збереженні української культури та якісних соціальних зв'язків між людьми як «відповіді університетських спільнот на виклики війни, демонструючи значний потенціал горизонтальних зв'язків і співпраці між академічними спільнотами; сприяння об'єднанню академічного середовища задля міжінституційної та міждисциплінарної співпраці для відновлення та модернізації України». Своїми принципами альянс визначив співпрацю та відкритість, людиноцентричність, якість, ефективне управління, відповідальність, справедливий внесок, етика, забезпечення академічного результату, соціальна відповідальність та український територіальний та інтелектуальний суверенітет.

Проекти стратегічного партнерства у межах інтернаціоналізації спрямовані на реалізацію ідей сталого розвитку, розвитку академічної мобільності викладачів і студентів, просуванні ідей інклюзивності та гендерної рівності, реалізації освіти впродовж життя і, що особливо важливо, із застосуванням міждисциплінарного підходу.

У багатьох міжнародних проєктах стратегічного партнерства українські ЗВО є активними членами, і поступово їх кількість таких проєктів зростає. Це надзвичайно цінний вид діяльності для вітчизняних інституцій, адже дозволяє отримати досвід міжнародної співпраці, поширювати засади європейської системи цінностей та ділитися власними ідеями, посилювати вплив нашої держави у світовому освітньому просторі, популяризувати українські культурно-освітні традиції, світобачення тощо. Розглянемо приклади проєктів стратегічного партнерства університетів в Європейському Союзі, у яких

міждисциплінарність є ключовим вектором. Предметом розгляду стане кожен із типів міждисциплінарності за класифікацією Г. Гекгаузена.

Проект «Платформа цифрових методів мистецтва та гуманітарних наук (DiMPAN)» (2020-2023 pp.) (Linnaeus University, n.d.) реалізувався завдяки співпраці Лінневського університету (Швеція як координатор), Орхуського університету (Данія), Університету Порту (Португалія), Університету де Ла Рошель (Франція), Амстердамського університету (Нідерланди) та Кіпрського університету (Кіпр). Метою цього стратегічного партнерства стало створення нових OER – відкритих освітніх ресурсів (англ. OER – Open Educational Resources) з питань мистецтва та гуманітаристики. Автори ресурсів наголошують, що OER допомагають вирішувати «складні суспільні проблеми за допомогою міжнародних, міждисциплінарних, спільних досліджень умов життєдіяльності, суспільств і культур, а також за допомогою комплексних досліджень із використанням відповідних цифрових методів і наборів даних» в країнах-учасниках проекту, по всій Європі та за її межами. Проект «DiMPAN» варто класифікувати як трансдисциплінарний, оскільки він виходить за межі окремих дисциплін і формує нову інтегративну рамку знань. Тут поєднуються гуманітарні науки, культурна спадщина, цифрові технології, інформатика, медіазнавство та навіть охорона здоров'я, але головне – знання не замкнені у межах академії, а спрямовані на практичне застосування й залучення ширшої публіки. Створення відкритих освітніх ресурсів, інтерактивних книжок, застосування AR і цифрових двійників спрямовані не лише на освітян чи науковців, а й на музейні установи, культурні інституції та суспільство загалом. Це чітко демонструє орієнтацію на глобальні виклики – сталий розвиток, інклюзію, культурне різноманіття, соціальну згуртованість – що є ознакою найвищого рівня міждисциплінарної взаємодії.

Проект «Поєднання доброчесності у вищій освіті, бізнесі та суспільстві (BRIDGE)» (2020-2023) (European Commission, n.d.-a) реалізувався Упсальським університетом (Швеція як координатор), Херсонським національним технічним університетом (Україна), Литовським центром

соціальних наук (Литва), Університетом Менделя в Брно (Чехія), Офісом Уповноваженого з питань академічної етики та процедур Литовської Республіки (Литва) та Південно-Східноєвропейським університетом (Північна Македонія). Автори головною метою проєкту визначили створення мосту (англ. BRIDGE) між освітньою, науковою, суспільною та підприємницькою сферою за допомогою поняття доброчесності (академічна чесність, доброчесність у дослідженні, доброчесність у бізнесі, доброчесність у суспільстві), тобто етичних правил поведінки, що регулюють взаємодію людей. В описі програми зазначається, що «інноваційний потенціал проєкту базується на нових принципах доброчесної співпраці між університетами та суб'єктами господарювання, щоб забезпечити необхідні навички доброчесності для студентів як майбутніх співробітників і майбутніх партнерів». Результатами проєкту стали: 1) вказівки щодо подолання академічної недоброчесності в дослідженнях, бізнесі та суспільстві; 2) навчальні матеріали, що мають інноваційні гейміфіковані кейси з ситуаціями з реального життя; 3) відкриті освітні ресурси у формі інноваційних модулів, створених на підґрунті гейміфікованих кейсів, які адаптуються до різних дисциплін і можуть бути засобом зв'язку в академічних дослідженнях, бізнесі та суспільстві. Проєкт «BRIDGE» інтердисциплінарний, оскільки інтегрує різні напрями прикладної етики – академічну, дослідницьку, бізнес-етику та етику громадянської науки – у спільну навчальну та методичну рамку.

У 2020-2023 роках реалізувалася програма «Педагогічна освіта про багатомовність» (Teacher Education About Multilingualism) (European Commission, n.d.-a), координатором якої став Університет імені А. Міцкевича (Польща). До проєкту також долучилися освітні інституції з Великої Британії, Канади, Іспанії, Німеччини, Ізраїлю, Хорватії, Італії та Греції. Автори зазначають, що їхньою метою було посилення професійної підготовки вчителів та інших освітян у ЗВО, для роботи в умовах мовного та культурного розмаїття. «Ми готуємо вчителів та інших викладачів до кращого реагування

на потреби студентів із міграційним походженням, роблячи їх викладання більш соціально актуальним та інклюзивним», – зазначено у програмі. Курс є міждисциплінарним, позаяк поєднує знання з педагогічних, лінгвістичних дисциплін та психології. Відкритий освітній ресурс має вступ та такі модулі: 1) «Лінгвістичні підходи до багатомовності»; 2) «Нейрокогнітивні процеси в багатомовних та оволодіння мовою»; 3) «Соціальні та культурні аспекти багатомовності»; 4) «Стратегії та підходи до багатомовної освіти». У проєкті здійснюється інтеграція методів і концептів із суміжних наукових сфер, результатом чого є новий комплекс навчальних матеріалів та відкритих освітніх ресурсів. Простежується орієнтація на вдосконалення підготовки вчителів і підвищення якості навчання через злиття результатів сучасних досліджень білінгвізму з педагогічною практикою. Отже, «TEAM» демонструє характерні ознаки інтердисциплінарності, оскільки виходить за межі окремих дисциплін і формує інтегровану освітню рамку.

У 2018-2021 роках реалізовувався проєкт напрямку КА Еразмус+ «Міжнародна мобільність: можливості та проблеми. Належна підготовка до навчання у закордонному університеті» (Західноукраїнський національний університет, n.d.) у процесі взаємодії Вроцлавського економічного університету (Польща як координатор), Еллінського відкритого університету (Греція), Західноукраїнського національного університету (Україна) та Університету Паннонія (Угорщина). Метою цього стратегічного партнерства учасники визначили покращення процесу інтернаціоналізації у ЗВО-партнерах, що сприятиме підвищенню якості вищої освіти. Автори проєкту визначають своєю цільовою аудиторією ЗВО «як гроно адміністративних і науково-дидактичних працівників», студентів, які навчаються у закордонних університетів та осіб, які беруть участь у програмах міжнародної академічної мобільності. Шляхами реалізації задуму були визначені: розширення пропозиції, збільшення чисельності іноземних студентів, розширення контактів із закордонними університетами, активізація закордонної мобільності науково-педагогічних працівників та студентів, диверсифікація

освітньої пропозиції тощо. Міждисциплінарні зв'язки створюються на основі знань з різних сфер (педагогіка, управління освітою, культурологія, соціологія, лінгвістика), проте дисципліни тут зберігають відносну автономність. Вони використовуються паралельно для досягнення практичної мети – поліпшення інтернаціоналізації університетів та підвищення якості освітніх і організаційних процесів. Інтеграція методів чи створення нової спільної наукової рамки, що характерно для інтердисциплінарності, у цьому випадку не відбувається. Отже, проєкт демонструє мультидисциплінарний тип взаємодії, спрямований на координацію знань із різних галузей для прикладного використання.

Проєкт «Просторова та економічна наука у вищій освіті – звернення до ігрового потенціалу імітаційних ігор» (2019-2022 рр.) (European Commission, n.d.-am) реалізувався завдяки співпраці Моравської Високої школи Оломоуц (Чехія як координатор), Університету Північний Рейн-Вестфалія (Німеччина), Університету Утрехт (Нідерланди) та Університету Марибор (Словенія). Провідною метою автори визначили дослідження «потенціалу гейміфікації у сфері просторової економіки за допомогою сучасних дискурсивних методологій проектування ігор», які стимулюють розумову діяльність. Основними цілями проєкту, що поєднував знання з економіки, педагогіки та комп'ютерних технологій, були такі: 1) надати знання з просторової економіки та дослідженнях ігор (через змішану мобільність у межах міждисциплінарних та багатонаціональних курсів ECTS) шляхом впровадження сучасних досягнень у дизайні дискурсивних ігор; 2) оцінити та сформулювати потенціал гейміфікації, експериментального моделювання та сценарного навчання на основі гри з використанням реальних даних і критичного мислення; 3) розробити та застосовувати методологію ігрового навчання в освітньому процесі; 4) розробити готову до застосування стадію імітаційної гри (пакет ігор «plug & play»); 5) об'єднати вчених із різним досвідом для підвищення результативності досліджень у суміжних галузях; 6) поширювати та використовувати здобутки проєкту в галузі просторово-економічних ігор-

досліджень для широкої аудиторії. Проєкт інтегрує знання та методи з кількох галузей – просторової економіки, ігрових досліджень, педагогіки, інформатики та дизайну освітніх ігор – у єдину методологічну та навчальну рамку. Здійснюється поєднання економічних і просторових концептів із дискурсивними методами геймдизайну та педагогічними практиками, що дало змогу створити нові навчальні ресурси, симуляційні ігри та «plug & play» освітній пакет. Отже, «Spationomy 2.0» демонструє ознаки інтердисциплінарності, оскільки саме завдяки інтеграції різних дисциплін виник новий комплекс знань і практик у сфері гейміфікованого навчання просторової економіки.

Проєкт «Інтегруйте дисципліни, щоб розробити нові підходи до викладання для міждисциплінарності та інноваційної підготовки вчителів до роботи для викликів STEM» («IDENTITIES») (2019-2022 pp.) (European Commission, n.d.-y) реалізувався в Університеті Болоньї (Італія) у співпраці з Університетським кампусом Галлос (Греція), Університетом Парма (Італія), Університетом Барселони (Іспанія) та Університетом де Монпельє (Франція). Актуальність програми пояснюється необхідністю впровадження міждисциплінарного підходу (поєднання знань з математики, хімії, фізики, інформатики тощо) у підготовці вчителів, який порівняно з дисциплінарним, здатен краще підготувати «нові покоління до боротьби з сучасними суспільними викликами (наприклад, зміна клімату, штучний інтелект, нанотехнології, великі дані)». Проєкт мав за мету підготовку вчителів середньої школи, здатних у своїй майбутній викладацькій діяльності розвивати мовні навички, критичне мислення та креативність, навички STEM із застосуванням міждисциплінарного підходу. Реалізація мети передбачала виконання таких завдань: 1) розробити інноваційні матеріали на теми STEM, що допоможуть вчителям середньої школи формувати навички, необхідні для боротьби з актуальними суспільними проблемами як громадяни та/або майбутні професіонали STEM; 2) створити інноваційні матеріали, які дозволять новому поколінню вирішувати епістемологічні та лінгвістичні

проблеми, які виникають у зв'язку з міждисциплінарністю; 3) сприяти створенню нових інституційних контекстів, де професіонали з різних дисциплін співпрацюють для розробки, реалізації та управління інноваційними курсами для попередньої підготовки вчителів; 4) окреслити узгоджену модель міждисциплінарності в STEM. Результатом проєкту стала розробка навчальних міждисциплінарних модулів STEM та навчальних міждисциплінарних тем, інструкцій щодо розробки та впровадження модулів у дошкільній освіті вчителів, відкритих освітніх ресурсів для змішаних модулів, рекомендацій щодо політики сприяння міждисциплінарності та впровадження інноваційної освіти майбутніх учителів. У підсумку автори зробили висновок, що різні типи міждисциплінарності заслуговують на різні підходи до їх реалізації. Запропоновані у проєкті теми STEM, які вже є міждисциплінарними, вимагають аналізу для визначення ролі дисциплін; міжпредметні навчальні теми потребують виділення нових зв'язків і форм інтеграції.

Проєкт «IDENTITIES» інтердисциплінарний, оскільки об'єднує знання з різних дисциплін (математика, фізика, хімія, інформатика) та цілеспрямовано інтегрує їх у нові навчальні модулі та педагогічні стратегії для підготовки вчителів. У межах проєкту дисциплінарні ідентичності не втрачаються, проте їхнє поєднання формує нову освітню рамку для викладання STEM у контексті суспільних викликів, таких як зміна клімату, штучний інтелект чи великі дані.

У 2019-2021 рр. реалізувався проєкт «Реінжиніринг вищої освіти через активне навчання для зростання (HERA)» (European Commission, n.d.-u). Інституціями-партнерами стали Університет Альборг (Данія), Талліннський університет (Естонія), Університет Де Віго (Іспанія), віртуальний кампус LDA (Португалія) та Університет Фессалії (Греція як координатор). Автори програми наголошують на необхідності міждисциплінарного підходу у сучасній освітній системі, адже перед спеціалістами зараз існує багато проблем (стале зростання, покращення якості освіти, відповідальне

управління природними ресурсами, пом'якшення кліматичних змін, усунення природних ризиків, боротьба з бідністю, інформування про глобальне здоров'я), вирішити які не можна завдяки знанням конкретної науки, адже «вони вимагають інтеграції знань з різних галузей». Відтак «освіту потрібно переосмислити, щоб сформувати знання, навички та мислення, необхідні молодим людям, щоб стати лідерами та новаторами у розробці комплексних, ефективних і справедливих рішень, які забезпечують якість життя та соціальну згуртованість». Проєкт «HERA» мав за мету розвивати навички критичного мислення для нестандартного вирішення проблем, спілкування, здатність до самостійного навчання, підприємницького мислення, здатність оцінювати інформацію, уміння інтегрувати різноманітні знання з галузі інженерії, економіки, бізнесу, діджиталізації тощо. Результатом проєкту стала розробка активної проблемно-орієнтованої методології навчання для сприяння модернізації міждисциплінарних навичок у галузі інженерії та економіки, гейміфіковане віртуальне навчальне середовище, яке застосовує на практиці проблемно-орієнтоване навчання, підтримка викладача для полегшення інтеграції результатів у існуючу освітню практику, рекомендації з практики, що впливають із перевірки запропонованих методологій та інструментів зі студентами.

У проєкті «HERA» поєднуються знання з інженерії та економіки з інноваційними цифровими підходами та педагогічними практиками, створюючи нову освітню рамку, яка моделює реальні процеси розв'язання комплексних викликів сучасності. Його результати виходять за межі академічного контексту, оскільки орієнтовані на підготовку фахівців, здатних працювати в умовах швидких технологічних і соціально-економічних змін, ефективно взаємодіяти з ринком праці та суспільством. «HERA» демонструє характерні риси трансдисциплінарності: інтеграцію академічних і практичних знань, створення нових компетентностей і моделей мислення, а також спрямованість на розробку рішень, що мають безпосередній соціальний і економічний ефект.

Наступний проєкт «Університетська мережа культурної спадщини – комплексний захист, управління та використання (UNINET)» (European Commission, n.d.-ar), який було реалізовано у межах угоди між такими освітніми інституціями: Любельська політехніка (Польща), Флорентійський університет (Італія), Болонський університет (Італія), Університет Яніни (Греція), Бранденбурзький технологічний університет Котбус-Зенфтенберг (Німеччина). Також до проєкту долучилися «неакадемічні» партнери «ICOMOS» (Польща), Фонд Ромуальдо дель Б'яндо та «Фундація Фламанія» (Італія). Цей проєкт із назвою «Університетська мережа культурної спадщини – комплексний захист, управління та використання» реалізувався у 2018-2021 роках. Метою проєкту було визначено створення міжнародної мережі співпраці дослідників, які спеціалізуються в різних сферах управління, охорони та використання культурної спадщини. Партнери переконливо довели, що реалізація задуму можлива лише за допомогою міждисциплінарного підходу, адже це багатоаспектна проблема. Проєкт інтегрував знання з галузей охорони, управління та використання спадщини, археології, архітектури та культурних ландшафтів. Результатом проєкту стала розробка дидактичних матеріалів для трьох модулів курсу з архітектурної спадщини, археологічної спадщини та культурного ландшафту; організація літніх шкіл зі сталого захисту культурної спадщини, сучасного управління культурною спадщиною та сучасного використання культурної спадщини; створено Інформаційно-освітній портал з питань культурної спадщини; посилена співпраця університетів із громадами та ін.

Проєкт є прикладом інтердисциплінарності, адже забезпечує змістовне злиття знань і практик різних дисциплін у новій освітній рамці для підготовки фахівців у сфері культурної спадщини. У цьому випадку дисципліни не залишаються ізольованими, а їхні концепти та практики інтегруються у єдину систему навчальних модулів, літніх шкіл, методичних матеріалів та порталу обміну знаннями. При цьому акцент залишається на академічному й

професійному середовищі, що передбачає вихід за межі академії для безпосереднього вирішення суспільних проблем.

Проект «DigiLing: транс'європейський центр електронного навчання цифрової лінгвістики» (2016-2019) (European Commission, n.d.-f) реалізовувався п'ятьма університетами-партнерами (Університет Любляни, Університет Загреба, Карлів університет, Університет Йоганна Гутенберга в Майнці, Університет Лідса) та одним галузевим партнером (Lexical Computing CZ, провідний розробник інструментів і послуг електронної лексикографії). Для реалізації програми були поєднані знання з теорії перекладу, сфери медіа, інформатики, корпусної лінгвістики, що було важливо з огляду на міждисциплінарний характер цифрової лінгвістики. Результатом проекту стало створення: 1) моделі навчального плану з цифрової лінгвістики шляхом аналізу потреб роботодавців та визначення ключових компетенцій і навичок майбутніх випускників магістрів за допомогою проведення транс'європейського опитування серед роботодавців та виявлення прогалин у існуючих навчальних програмах протягом перших шести місяців проекту; 2) програм навчання викладачів із відповідних дисциплін використанню авторських інструментів і розробці високоякісних навчальних онлайн-матеріалів; 3) семи онлайн-курсів, кожен з яких складається з десяти або більше навчальних розділів і відповідає 3-5 ECTS: «Варіабельність мов у часі та просторі», «Вступ до обробки та аналізу тексту», «Машинний переклад після редагування», «Вступ до Python для лінгвістів», «Комп'ютерна лексикологія та лексикографія», «Інструменти та робочі процеси локалізації», «Інтелектуальний аналіз та керування багатомовною термінологією»; 4) ресурсів електронного навчання DigiLing, з якими ознайомилися сто тисяч людей. Проект довгостроковий, адже його результатами можуть поділитися всі, хто навчається або планує навчатися за будь-якою програмою навчання, пов'язаною з мовами чи ІТ.

Проект «DigiLing» є прикладом інтердисциплінарності, оскільки він поєднує методи й знання з різних галузей – лінгвістики, комп'ютерних наук,

інформатики, мультимедіа та перекладознавства – і інтегрує їх у спільну освітню програму. У результаті створено нову навчальну та дослідницьку рамку цифрової лінгвістики, яка включає онлайн-курси, електронні ресурси та модельну магістерську програму. Така інтеграція різних дисциплін дозволяє формувати нові компетентності та готувати фахівців, здатних працювати на стику мовних технологій і цифрових рішень, що і є сутністю інтердисциплінарного підходу.

Проаналізувавши міжнародну взаємодію університетів на конкретних прикладах, можемо стверджувати, що їх основним методологічним орієнтиром визначається міждисциплінарний підхід, який, поєднуючи знання з різних дисциплін, сприяє покращенню рівня знань, лідерських якостей, підприємницьких компетентностей тощо для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці випускників ЗВО країн-учасниць (Додаток М, Таблиця М.1.).

Аналіз стратегічних партнерств у межах програми Еразмус+ переконливо засвідчує, що міждисциплінарність виступає ключовим методологічним орієнтиром сучасної європейської освіти. Вона реалізується у різних формах – від мультидисциплінарного поєднання знань до трансдисциплінарної інтеграції академічних і практичних результатів – і сприяє виробленню нових освітніх та дослідницьких рамок, здатних відповідати на актуальні глобальні виклики (Додаток М, Рисунок М.1., М.2.). Розглянуті проекти засвідчують, що міждисциплінарний підхід дає змогу не лише підвищити якість освіти, але й сформувати інноваційні навчальні ресурси, сучасні методології викладання, нові освітні програми та відкриті електронні ресурси. Водночас інтеграція різних галузей знань стає важливим чинником модернізації та інтернаціоналізації університетів, адже поєднання академічних, професійних і суспільних практик на міждисциплінарній основі забезпечує стійкий розвиток освітніх інституцій, розширює можливості для студентів і викладачів, а також посилює вплив університетів у глобальному освітньому та науковому просторі.

3.3. Ключова дія 3: Підтримка розробки політики та співпраці

Важливою частиною програми Еразмус+ є також Ключова дія 3: «Підтримка розробки політики та співпраці», що забезпечує підтримку політичного співробітництва на рівні Європейського Союзу, завдяки чому сприяє реалізації існуючої та розробці нової політики, яка може модернізувати систему освіти, підготовку молоді та спорту (див. Додаток Н). Напряму на сьогодні для України не відкритий, проте вітчизняні організації чи учасники з українських вишів можуть приєднуватися до досліджень чи заходів, що організовуються за фінансування цього напряму.

Проект «EY-DGF 2.0 – Залучення молоді до цифрового зеленого майбутнього 2.0» (EY-DGF 2.0 – Engaging Youth in a Digital Green Future 2.0, 2025-2026 pp.) (European Commission, n.d.-q) зумовлений потребою залучення молоді до ключових політичних дебатів щодо Європейської зеленої угоди та Порядку денного ООН зі сталого розвитку до 2030 року. Країнами-партнерами стали Словенія, Іспанія, Греція та Сербія. Проведені у межах проекту дискусії, дні участі та навчання вчителів, спрямований на те, щоб залучити молодь до глобальних зусиль реалізації ідей сталого розвитку. Заходи мають за мету «сприяти почуттю зв'язку та відповідальності серед молоді, сприяючи досягненню мети зв'язку ЄС із молодшими громадянами». Використання цифрових платформ та інструментів спрямоване не лише на вдосконалення цифрових навичок учасників, але й на створення інклюзивних віртуальних просторів та сприяння сталому розвитку. Автори переконані, що завдяки стратегічному узгодженню з Цілями ЄС щодо молоді та інтеграції країн Західних Балкан у діалог, «EY-DGF 2.0» втілює принципи Європейської молодіжної стратегії, надаючи можливість стати активними учасниками змін для екологічного та сталого майбутнього. Проект міждисциплінарний, адже інтегрує знання з політології, правознавства, екології та ІТ-технологій. Результатом проекту стало підвищення обізнаності молоді про Європейську зелену угоду, План «Готові до 55» та Цілі сталого розвитку ООН.

«EY-DGF 2.0» охоплює різні дисципліни та сфери знань, зокрема екологічні науки, політичні студії, соціологію, освіту та цифрові технології. Водночас ці дисципліни залишаються відносно автономними, але координуються між собою задля реалізації чітко визначених цілей. У тексті проєкту підкреслюється використання технологічного інструментарію, інклюзивних віртуальних платформ і послідовності завдань, спрямованих на зміну системи «людина-середовище». Саме ця орієнтація на практичну інтеграцію різних методів і сфер знання для досягнення інноваційних результатів дозволяє віднести його до комплексної міждисциплінарності.

Проєкт «ESTYD – Виникнення солідарності: транснаціональний молодіжний діалог» (ESTYD – Engendering Solidarity: a transnational youth dialogue, 2022-2024 pp.) (European Commission, n.d.-j) спрямований на створення транснаціонального діалогу молоді, неформальних груп та молодіжних організацій, які реалізують місцеві проєкти солідарності та заходи щодо участі молоді по всій Європі. Основною метою визначено надання можливості підвищення досвіду та досягнення довгострокових результатів, які принесуть користь новим групам молодих людей по всій Європі. У межах «ESTYD» застосовувалися такі форми міжнародної співпраці: 1) транснаціональна зустріч партнерів (учасники з Латвії, Румунії, Італії, Польщі та Німеччини); 2) три міжнародні тренінгові курси за участю молодіжних лідерів, тренерів та менторів, залучених до молодіжного сектору; 3) низка цифрових заходів, структурованих дебатів та локальних акцій; 4) зелений національний екскурсійний тур у кожній країні-учасниці, щоб створити мультиплікаційні заходи та ознайомитись з історіями груп, які були задіяні у своїх місцевих громадах завдяки програмам ЄС. Результатами цієї програми «Європейська молодь разом» стала розробка інструментарію та практичних рекомендацій для створення проєктів за участю та під керівництвом молоді, формування загальноєвропейської мережі молодих європейських амбасадорів, активістів проєктів солідарності та участі молоді, які можуть діяти як мультиплікатори в місцевих і регіональних громадах по

всій Європі та щорічне видання, присвячене приклади успішним проєктам із різних країн, які можна трансформувати у відеоролики (Instagram і Tik Tok). «ESTYD» поєднав знання з екології, менеджменту та IT-технологій.

Міждисциплінарне спрямування «ESTYD» забезпечується поєднанням знань і практик із різних сфер: політики та громадянської освіти, соціології, екології, комунікаційних технологій та культурних студій, що інтегруються у межах спільної мети – розвитку молодіжного сектору та посилення участі молодих людей у демократичному житті Європи. Проєкт не створює нової дисципліни, але забезпечує практичну інтеграцію різних сфер знання для досягнення суспільно значущих результатів, а, отже, належить до комплексної міждисциплінарності.

Проєкт «ЕРУС – Європейська політика для молодих громадян» (E.P.Y.C. – European Policies for Young Citizens, 2022-2024 pp.) (European Commission, n.d.-h) метою визначено прагнення зорієнтувати молодих європейських громадян на процеси прийняття політичних рішень та соціальну участь, щоб «стати агентами розвитку та змін». Організатори за допомогою неформальних освітніх методів здійснили спробу просування європейських цінностей, щоб сприяти демократичній участі молоді в Європейському Союзі. Також актуальність проєкту пояснюється прагненням подолати обмеження в діяльності різних організацій, пов'язані з COVID-19. ЕРУС створив мережу з 4 молодіжних організацій, які підтримуються місцевими органами влади, об'єднуючи 16 молодих громадян Європи з Італії, Румунії, Швеції та Німеччини. Проєкт відповідає Молодіжній стратегії ЄС на 2019-2027 роки, оскільки він спрямований на визначення кращих місцевих практик, спрямованих на досягнення трьох цілей: інклюзивне суспільство, стала та зелена Європа та інформаційний та конструктивний діалог (міждисциплінарний підхід). Завдяки ознайомчому вебінару та навчанню, 4 дослідницьким сесіям, 3 онлайн-семінарам для обговорення та обміну думками та 4 транскордонним мобільностям молоді учасники подають місцеві найкращі практики для 4 SWOT-аналізів і вибирають їх для адаптації до ЄС.

Результатом проєкту стало 4 європейські політичні пропозиції щодо: інструментів цифрової демократії, розумних міст, сприяння розвитку периферій та гендерної рівності.

У «ЕРУС» простежується поєднання політичних наук та громадянської освіти (розробка політичних пропозицій, участь у діалозі), соціології (SWOT-аналізи, вивчення передових практик), цифрових технологій (вебінари, онлайн-семінари, цифрові демократичні інструменти), а також гендерних студій та екології. Поєднання освітніх, дослідницьких і практичних компонентів відповідає характеристиці комплексної міждисциплінарності, де різні дисципліни поєднуються для вирішення проблеми, використовуючи власні підходи в межах спільної цільової рамки.

У 2022 р. організації з Італії, Іспанії та Швеції запропонували проєкт «YEP – Розширення можливостей та участь молоді» (YEP – Youth Empowerment and Participation, 2022-2024 pp.) (European Commission, n.d.-av), спрямований на активізацію молодих людей із різним походженням та контекстом для розбудови ЄС. Автори переконані, що отримання поглиблених знань про ЄС, діяльності та політики стануть ключем до активації «оновленого почуття громадянства», яке спонукатиме вибудовувати життя на підґрунті 4 основних основ європейських цілей (і включених до Горизонтальних пріоритетів Еразмус+): включення та різноманітність, цифрова трансформація, навколишнє середовище та боротьба зі зміною клімату, участь у демократичному житті (поєднання знань з цифрових технологій, екології, політології). У межах проєкту заплановані мережеві заходи та заходи з підвищення обізнаності – семінари на місцевому та міжнародному рівнях, віртуальний обмін.

У реалізації проєкту поєднуються кілька сфер: соціологія та соціальна політика (інклюзія та різноманіття), цифрові технології (віртуальний обмін, цифрова трансформація), екологічні науки (дії з боротьби зі зміною клімату) та політичні студії (участь у демократичному житті, громадянська освіта). Передбачені мережеві та інформаційно-просвітницькі заходи, семінари на

локальному й міжнародному рівнях, а також використання новітніх методологій, що підкреслює його практичну орієнтацію. «YEP» поєднує різні дисципліни та інструменти для досягнення комплексних результатів, не створюючи нової науки чи уніфікованої теорії, що відповідає комплексній міждисциплінарності.

Проект «VotNGFDMoEVaC – Голоси наступного покоління: майбутні особи, які прийматимуть рішення про європейські цінності та громадянство» (VotNGFDMoEVaC – Voices of the Next Generation: Future Decision-Makers on European Values and Citizenship, 2023-2025 pp.) (European Commission, n.d.-at) був створений організаціями-партнерами з Італії, Іспанії, Румунії та Естонії під керівництвом молоді, яка зорієнтована на зміцнення співпраці між молодіжними організаціями для стимулювання/підвищення активної громадянської позиції та участі в демократичних процесах Європейського співтовариства. Учасниками стали 200 осіб віком від 18 до 25 років. Вони брали участь у 5 молодіжних обмінах та заключної конференції на теми сталої Європи, медіаграмотності, симуляції виборів до Європейського парламенту, адвокації, солідарності та волонтерства (міждисциплінарний вектор). Також учасники отримали можливість зустрітися з різними зацікавленими сторонами фізично або віртуально під час Підсумкової конференції та представити їм свої рішення, а також поспілкуватися та створити нові ініціативи з ними. Передбачено, що результатом проекту стане серія з 6 короткометражних фільмів, які будуть записані під час діяльності цього проекту та демонструватимуть бачення молодими людьми актуальних проблем наших суспільств та європейських цінностей загалом. Цілями проекту стали: 1) об'єднання молоді з різних регіонів Європи для серії обмінів, дозволяючи їм спілкуватися та співпрацювати над проектами, спрямованими на активне громадянство та демократичну участь; 2) створення серії короткометражних фільмів, які пропагують цінності ЄС, бачення та рішення молодих людей щодо поточних проблем та викликів Європи; 3) просування цінностей ЄС та залучення молоді до дискусії про майбутнє ЄС тощо.

Структура й цілі «VotNGFDMoEVaC» свідчать про поєднання різних дисциплін і сфер діяльності: політичні науки та громадянська освіта (участь у демократичних процесах, симуляція виборів до Європарламенту), соціологія та культурні студії (молодіжні обміни, розвиток солідарності та волонтерства), медіазнавство (медіаграмотність і створення короткометражних фільмів), а також комунікаційні технології (використання віртуальних форматів під час конференцій та обмінів). Практична спрямованість виявляється в організації обмінів, симуляцій виборів, зустрічей із зацікавленими сторонами, а також у створенні продуктів (серії короткометражних фільмів), які відображають бачення молодого покоління щодо викликів сучасного суспільства. Це відповідає комплексній міждисциплінарності, оскільки проєкт поєднує різні дисципліни й методи для досягнення конкретних соціальних і політичних результатів, не створюючи при цьому нової уніфікованої науки чи теорії.

Окрім програми «Європейська молодь разом», Ключова дія 3 охоплює багато інших напрямків підтримки реформування політики в галузі освіти, навчання та молоді, які впроваджуються безпосередньо Європейською комісією або через спеціальні конкурси пропозицій. Розглянемо ті з них, які зосереджені на реформуванні системи вищої освіти та реалізації молоді на ринку праці за допомогою міждисциплінарного підходу.

У межах Дії КА314 «Експерименти європейської політики у сфері вищої освіти» реалізувався проєкт «JEDI – Об'єднаний європейський диплом з інженерії – Назустріч європейській структурі інженерної освіти» (JEDI – Joint European Degree label in engIneering – Toward a European framework for engineering education, 2023-2024 pp.) (European Commission, n.d.-ac). Метою стало дослідження загальних критеріїв для Європейського диплому (сертифікату), який буде надано за допомогою спільних програм у галузі технологій та інженерії на основі набору спільно створених функцій, доданих до конкурсу ERASMUS-EDU-2022-POL-EXP. Автори пояснюють, що це «корисно для закладу вищої освіти з точки зору привабливості, репутації закладу вищої освіти, для працевлаштування студентів та здатності долати

глобальні виклики, для роботодавців, щоб мати краще уявлення про компетенції студентів і розвивати свій бізнес у масштабі ЄС та за його межами». Використовуючи інженерні вимірювання, JEDI прагне підвищити «рівень технологічної готовності» академічної частини сертифікату з рівня 2 («доказ концепції», як це підтримується ЄС і цим конкурсом) до рівня 8 (понад 9): сертифікат повністю визначена та кваліфікована. Також, перспективність прототипу забезпечується спроможністю бути узагальненою для інших установ, його здатності полегшити розробку спільних ступенів. Додаткова цінність цього проекту базується на спільній амбіції цього консорціуму щодо переосмислення освіти інженерних і технологічних ступенів у Європі з бажанням сприяти розвитку інтегрованого європейського простору інженерної освіти.

«JEDI» не лише координує діяльність різних університетів і науково-освітніх структур, а й прагне створити нову інтегровану систему – єдиний європейський простір інженерної освіти. Тут відбувається узгодження на рівні предмета (технології та інженерія як спільна основа), методів (єдині критерії та стандарти оцінювання), а також теоретичних і інституційних рівнів (спільна академічна та організаційна база). Простежується створення універсальної моделі, що може застосовуватися у різних контекстах та стати фундаментом нової системи. Отже, «JEDI» є прикладом уніфікуючої міждисциплінарності, оскільки виходить за межі простого поєднання знань і формує передумови для цілісної європейської рамки інженерної освіти.

«Leg-UniGR – Проєкт моделі юридичної особи для транскордонних університетських альянсів» (Leg-UniGR – Blueprint for a legal entity for cross-border university alliances, 2023-2024 pp.) (European Commission, n.d.-ad) також належить Дії KA314. UniGR (Університет Великого регіону) – це альянс університетів Кайзерслаутерна, Льежа, Лотарингії, Саарланду, Тріра, Люксембургу, що розташовані на транскордонній території Великого регіону (Німеччина; Бельгія, Франція, Велике Герцогство Люксембург). Завданнями проєкту Leg-UniGR визначено: 1) оцінити існуючий правовий статус як

неприбуткової асоціації та варіанти перетворення UniGR в юридичну особу, яка виконує цілі, поставлені її керівництвом; 2) рекомендувати правовий статус органам влади держав-членів із дотриманням регіональної правової бази; 3) пояснити перспективне посилення транскордонної та транснаціональної співпраці та операцій, що сприятиме європейському, національному та регіональному збору коштів; 4) покращити управління для забезпечення інституційної співпраці; 5) поділитися кроками інституціоналізації UniGR з європейськими університетами. Проект спрямований на підвищення транскордонної регіональної конкурентоспроможності і покращення ринку праці. UniGR активізував вивчення нових інструментів співпраці для зміцнення вищої освіти, досліджень та інновацій на великій території за допомогою поєднання знань з економіки, основ бізнесу та права. Реалізація задуму відбулась завдяки оцінці організаційних, правових та фінансових наслідків зміни правового статусу UniGR та визначенню спроможності національних органів влади щодо перетворення неприбуткової асоціації в правову структуру – Європейську групу територіального співробітництва. Результатом проекту стала пропозиція правового статусу, схвалена національними органами влади.

«Leg-UniGR» створює нову інтегровану інституційну структуру на європейському рівні – правового статусу, що дозволить трансформувати UniGR із мережевої асоціації у єдину правову особу. Така трансформація вимагає узгодження не лише організаційних і фінансових аспектів, але й правових рамок у кількох країнах, що є вищим рівнем інтеграції. У проєкті відбувається синтез на рівні предмета (вища освіта, дослідження та інновації у транскордонному просторі), методів і управлінських механізмів (узгодження різних національних правових систем, спільне управління), а також теоретико-інституційного рівня. «Leg-UniGR» є прикладом уніфікуючої міждисциплінарності, адже спрямований на формування цілісної інституційної моделі та створення єдиного європейського освітнього простору на рівні регіону.

На розвитку системи вищої освіти зосереджена також КА 333 «Інструменти вищої освіти – Ініціатива для підтримки впровадження реформ ЕНЕА/Підтримка Болонського процесу». В її межах прикметним є проєкт «Розробка європейського підходу до комплексного контролю якості (європейських) університетських мереж» (Developing a European Approach for Comprehensive QA of (European) University Networks, 2019-2021 pp.) (European Commission, n.d.-d), що наголошує на важливості відповідності методології забезпечення якості (QA) вищій освіті, інакше її відсутність перешкодить інноваціям. «Тому агентства з забезпечення якості завжди вдосконалювали свої методології забезпечення якості, щоб найкраще відповідати їхній національній системі вищої освіти», – зауважують автори проєкту. Варто зазначити, що створення ЄПВО спонукає розвиток транскордонної вищої освіти, політики інтеграції університетських мереж, розширення пропозиції міжнародних спільних програм і створення європейських університетів. Зазначені зміни створюють тиск на агентства з контролю якості, а тому є необхідність їх підтримати. Проєкт «Розробка європейського підходу до комплексного контролю якості (європейських) університетських мереж» мав на меті надати дорожню карту для агентств із забезпечення якості для спільної розробки методологій забезпечення якості, від аналізу потреб до розробленого підходу до забезпечення якості. У цьому проєкті політична інтеграція університетських мереж і створення європейських університетів були відповідними тематичними дослідженнями. Для реалізації проєкту було організовано кілька заходів з підтримки студентів, від інформаційного бюлетеня підтримки рівних до трьох масштабних заходів підтримки рівних.

Проєкт належить до доповнювальної (supplementary) міждисциплінарності, що зумовлено тим, що він об'єднує різні сфери – політику у сфері вищої освіти, управління, інституційний менеджмент, методологію оцінювання якості, а також міжнародні правові та організаційні рамки. У процесі реалізації проєкту взаємодіють різні учасники: агентства із забезпечення якості, міністерства освіти, університетські асоціації,

студентські об'єднання, що представляють різні рівні освітньої та управлінської системи. Така співпраця поєднує теоретичні підходи та практичні управлінські моделі, не формуючи цілком нової дисципліни, а доповнюючи вже існуючі структури. Результатом стає вироблення «дорожньої карти» методологій забезпечення якості, що дозволяє інтегрувати різні перспективи й підходи, водночас зберігаючи їхню автономність.

Проект КА 333 «Соціальний та міжнародний вимір освіти та визнання здобутих знань» (Social and International Dimension of Education and Recognition of Acquired Learning, 2019-2021 pp.) (European Commission, n.d.-ak) завданнями визначив: 1) підтримку реалізації (Хорватського) національного плану розвитку соціального виміру вищої освіти; 2) сприяння подальшому розвитку визнання попереднього навчання у вищій освіті через заохочення гнучких шляхів навчання в рамках ширшої політики соціального виміру; 3) підтримка роботи Консультативної групи BFUG із соціального виміру шляхом сприяння зустрічам AG та відповідним PLA, а також розробці політики для досягнення цілей Паризького комюніке. Спеціалісти з Австрії та Швеції здійснили аналіз впровадження минулих політичних заходів, спрямованих на відкриття доступу, сприяння прогресу та підтримку завершення вищої освіти в Хорватії, зокрема для незахищених та недостатньо представлених груп студентів. Також забезпечена взаємодопомога у розробці стандартизованої методології моніторингу освітніх та професійних шляхів студентів та в розробці методичних рекомендацій для ЗНО у ЗВО. Вцілому проєкт зосереджений на: по-перше, на зміцненні соціального виміру в Європі; по-друге, підтримці зусиль країн ЄПВО, спрямованих на повне виконання міністерських зобов'язань Єреванського комюніке; по-третє, сприянні збору та вивченню даних про передову практику у сфері соціального виміру, дослідженню масштабів співпраці в ЄПВО для посилення соціального виміру вищої освіти (поєднання знань із соціології та статистики).

Проект є прикладом доповнювальної (supplementary) міждисциплінарності, адже його завдання полягає у поєднанні кількох сфер –

освітньої політики, соціології, правових і управлінських підходів у вищій освіті – з метою посилення соціального виміру та створення гнучких освітніх траєкторій. У межах цього проєкту взаємодіють національні й міжнародні інституції: міністерства, університети, Європейський студентський союз та Болонська група (BFUG). Така співпраця створює перекриття між теоретичними рівнями (розробка принципів і стандартів соціального виміру), практичними механізмами (визнання попереднього навчання, RPL) та політико-правовими рамками (національні плани, європейські комюніке). Результатом є вироблення методологій моніторингу, керівних принципів і рекомендацій, які інтегрують різні підходи, але не формують нової окремої дисципліни.

У межах Дії КА 362 «Підтримка кращих знань у молодіжній політиці» був реалізований проєкт «Фінансова підтримка Євростудента» (Financial support for Eurostudent, 2018-2021 pp.), метою якого стала підтримка участі країн Програми Еразмус+ у дослідженні соціального виміру європейської вищої освіти на підґрунті висновків Ради від травня 2007 року щодо узгодженої системи індикаторів і орієнтирів для моніторингу прогресу в досягненні Лісабонських цілей у сфері освіти та навчання. Автори зауважують, що Європейська комісія «вже давно розглядає інформацію Eurostudent як потужний інструмент аналізу <...> умов життя європейських студентів» (European Commission, n.d.-s). Це допомагає розробляти політику для вдосконалення систем вищої освіти в Європі, кращого реагування на умови студентів, а також забезпечення високого рівня пропозиції навичок і компетенцій. Проєкт сприяє підвищенню конкурентоспроможності європейського бізнесу, стійкому економічному зростанню та створенню робочих місць. Результати Eurostudent також були використані для підтримки зусиль держав-членів у покращенні та реформуванні соціального виміру вищої освіти та, таким чином, для підтримки інклюзивних суспільств та розвитку вищої освіти.

У проєкті ключовим є використання методів та даних однієї дисципліни для потреб іншої. Зокрема, соціологічні дослідження, опитування та статистичний аналіз надають інформацію, яка слугує «індексом» для розробки політики у сфері вищої освіти на європейському рівні. Тут поєднуються соціологія, освітні науки та політичні студії, але не з метою створення нової дисципліни, а для підтримки ухвалення рішень у галузі освітньої політики. Дисципліни виконують допоміжну функцію одна для одної: соціологічні й статистичні методи працюють для вироблення політичних і управлінських рішень. «Фінансова підтримка Євростудента» відповідає допоміжній міждисциплінарності, оскільки основою його діяльності є використання методів однієї науки задля розвитку іншої галузі знань та практики.

Проєкт «Фінансова підтримка Eurostudent VII – Соціальний вимір європейської вищої освіти» (Financial support for Eurostudent VII – Social Dimension of European Higher Education, 2018-2021 pp.) (European Commission, n.d.-t) є опитуванням, здійсненим Deutsches Zentrum für Hochschul- und Wissenschaftsforschung GmbH (DZHW) у Ганновері (Німеччина). За його допомогою було простежено соціально-економічні умови життя європейських студентів (поєднання знань із соціології та економіки). Європейська комісія використала результати Eurostudent VII для аналізу систем вищої освіти в Європі та для формування політики, зокрема щодо розширення доступу до вищої освіти, а також забезпечення високого рівня пропозиції навичок. Здобутки проєкту Eurostudent також використовуються для підтримки зусиль держав-членів щодо вдосконалення та реформування соціального виміру вищої освіти та, таким чином, для підтримки інклюзивних суспільств. Дані, отримані за допомогою проєкту, слугують індексом і підґрунтям для розробки освітньої політики та стратегій ЄС, спрямованих на забезпечення доступності вищої освіти та зміцнення соціального виміру. У цьому випадку одна дисципліна (соціологія зі своїми емпіричними методами) виконує допоміжну функцію для іншої – освітньої політики. Отже, «Eurostudent VII» є прикладом допоміжної міждисциплінарності, оскільки вона забезпечує освітню політику

емпіричними індикаторами та аналітикою, не створюючи нової дисципліни, а лише підсилюючи іншу галузь знання своїми інструментами.

Проект «Code4SP – Кодування для соціального просування» (Code4SP – Coding for Social Promotion, 2021-2024 pp.) (European Commission, n.d.-c) є частиною Дії КА 366 «Соціальна інтеграція через освіту, навчання та молодь». Автори визначили за мету вирішення проблеми неспроможності закладів традиційної освіти, які, першочергово, є реалізаторами політики, громадських організацій та організацій громадянського суспільства. Проект мав міждисциплінарний характер, адже поєднуючи знання з комп'ютерного програмування, соціології та економіки, був спрямований на передачу та розширення практики «CodeDoor» (Німеччина) людям з уразливих соціально-економічних груп із південноєвропейських країн (Португалії, Греції та Кіпру), які водночас вважаються більш економічно вразливими та піддаються безпрецедентному впливу міграційних хвиль людей із низьким рівнем доходу. Було здійснено такі етапи реалізації Code4SP: 1) підготовка, яка стосується «Обміну знаннями та планів передачі» та формалізації «Навчальних матеріалів Code4SP»; 2) впровадження щодо «Пілотного тестування методології Code4SP»; 3) «підвищення масштабу, використання та стійкості результатів Code4SP». Результатами проекту стало створення всебічних навчальних матеріалів із кодування, включаючи презентації PPT та роздаткові матеріали для тренерів, навчальна електронна платформа для всіх охочих, політичні рекомендації щодо сприяння ефективним, довгостроковим змінам у русі до інклюзивного суспільства.

Для реалізації «Code4SP» були інтегровані різні сфери: інформаційні технології та комп'ютерне програмування, педагогіка та методика навчання, соціальна політика та інклюзія, а також управлінські й комунікаційні практики. Кожна дисципліна зберігає власні методи – програмування забезпечує технічний зміст, педагогіка розробляє навчальні матеріали й електронну платформу, соціальні науки аналізують потреби вразливих груп, а політичні студії формують рекомендації для освітньої та соціальної політики.

Проект не створює нової єдиної дисципліни, а радше використовує паралельні інструменти з різних галузей для досягнення практичних соціально значущих результатів: навчальних матеріалів, онлайн-платформи, форумів підтримки та політичних рекомендацій. Саме така орієнтація на координацію методів різних дисциплін для вирішення комплексної проблеми відповідає комплексній міждисциплінарності.

У проєкті «DiSSI. Різноманітність у науці для соціальної інтеграції – неформальна наукова освіта для різноманітності студентів» (DiSSI. Diversity in Science towards Social Inclusion – Non-formal Education in Science for Students' Diversity, 2020-2023 pp.) (European Commission, n.d.-g) увага зосереджена на сприянні забезпеченні рівності шансів у вивченні природничих наук, «оскільки наукові знання є ключовою компетентністю для широкого кола робіт у інженерії, промислових дослідженнях та багатьох інших галузях, які утворюють серце економіки. DiSSI, ґрунтуючись на Паризькій декларації, допоміг навчити студентів відповідально формувати своє майбутнє. Було розроблено та впроваджено інноваційні методи, інструменти та заходи для сприяння соціальному залученню до наукової освіти шляхом розробки інновацій у конкретних умовах навчання та завдяки підтримці викладачів природничих наук, а також разом з ними осмислювати її вплив на вивчення природничих наук. Автори проєкту за допомогою вивчення відповідної літератури та проведення опитування, визначили методи, які сприяють інклюзивному викладанню природничих наук: кооперативне навчання, наукове навчання на основі запитів, надання відповідних контекстів/питань та гейміфікація.

Проект «DiSSI» інтегрує кілька галузей знань та практики: природничі науки (як предмет навчання), педагогіку та методику викладання (розробка інноваційних матеріалів і стратегій), соціальні науки (питання інклюзії, різноманітності й рівності шансів у навчанні) та освітні технології (гейміфікація, кооперативне та дослідницьке навчання). Результати проєкту – навчальні матеріали, методичні рекомендації, інструменти й перевірені

педагогічні практики – є продуктом взаємодії різних дисциплін, але не утворюють нової об'єднаної науки. Саме така орієнтація на паралельне застосування методів різних галузей для вирішення комплексної проблеми дозволяє віднести проєкт DiSSI до комплексної міждисциплінарності.

Міждисциплінарність дозволяє цим проєктам інтегровано опрацьовувати складні соціальні, освітні та інституційні виклики, які не можуть бути розв'язані в межах однієї дисципліни, забезпечуючи поєднання різних типів знання – аналітичного, нормативного, управлінського, педагогічного та емпіричного – у цілісні рішення; завдяки цьому проєкти не лише продукують нові знання, а й трансформують політики, інституції та практики, переводять результати з рівня дослідження на рівень впровадження, підвищують релевантність і соціальну значущість напрацювань, сприяють узгодженню між національними та європейськими рамками, забезпечують інклюзивність, інноваційність і стійкість змін та створюють умови для довготривалого системного впливу в освітньому й суспільному просторі.

Розглянуті проєкти Дії «Підтримка розробки політики та співпраці» (Європейська молодь разом, КА 314, КА 333, КА 362 та КА 366) демонструють широкі можливості залучення сучасної молоді до активного суспільного і політичного життя в ЄС, впровадження реформ у сфері вищої освіти та професійної підготовки. Проаналізовані проєкти КА3 репрезентують різні типи міждисциплінарності, проте всіх їх об'єднує інтеграція знань і практик задля інноваційних результатів (Додаток П, Таблиця П.1.). Молодіжні ініціативи переважно належать до комплексної міждисциплінарності, адже поєднують екологію, політичні науки, освіту, соціологію та цифрові технології. У сфері вищої освіти (зокрема проєкти JEDI та UniGR) простежується уніфікуюча міждисциплінарність, оскільки вони спрямовані на створення нових інституційних і освітніх моделей. Ініціативи, пов'язані із забезпеченням якості та соціального виміру ВО (QA, Eurostudent), здебільшого демонструють доповнювальну й допоміжну міждисциплінарність, оскільки створюють індикатори, методики та політичні рекомендації для розвитку

освітньої політики. Code4SP і DiSSI, підтверджують практичну роль комплексної міждисциплінарності у вирішенні проблем інклюзії та розвитку цифрових і наукових компетентностей (Додаток П, Рисунок П.1., П.2.). У цілому ці проєкти репрезентують міждисциплінарність як інструмент європейської освітньої та молодіжної політики, сприяючи інклюзії, сталому розвитку й конкурентоспроможності освіти в ЄПВО.

3.4. Напрямок Жан Моне: міждисциплінарний вимір

Для покращення якості вищої освіти важливе значення має напрям Жан Моне, зосереджений на викладанні та дослідженнях, які ґрунтуються на європейських студіях – вивченні «Європи в цілому, з особливим акцентом на вимірі ЄС, як з внутрішньої, так і з глобальної точки зору» (European Commission, 2021d). У межах напрямку Жан Моне здійснюється популяризація ЄС в аспекті таких досліджень: регіональних, порівняльних, інформаційних, економічних, історичних, міжкультурних, міждисциплінарних, юриспруденції, політології, міжнародних і дипломатичних відносин тощо (див. Додаток Р). Відтак, програма спрямована на створення продуктивного діалогу між сферою освіти та державними установами, мета якого – покращення управлінської політики ЄС (Таблиця 3.1).

Таблиця 3.1.

Реалізація міждисциплінарності у проєктах різних дій Жана Моне

Дія Жана Моне	Реалізація міждисциплінарності
<i>Модуль</i>	Створення/оновлення курсу або курсів, що поєднують знання з європейських студій та різних дисциплін
<i>Кафедра</i>	Розробка/оновлення навчальних програм і курсів, позанавчальних заходів (семінарів, круглих столів тощо) і наукових публікацій, що поєднують знання з різних сфер наук
<i>Центр досконалості</i>	Окрім розробки/оновлення навчальних програм і курсів, реалізуються численні наукові дослідження, результати яких оприлюднюються на міжнародних конференціях, гостьових лекціях, семінарах та круглих столах, відкритих освітніх ресурсах,

	блог-сайтах, базах даних громадянського суспільства, посібниках, наукових статтях тощо

М. Філіп'єва зауважує, що «програма Еразмус сприяє впровадженню європейських стандартів освіти та науки <...>, що сприяє підвищенню якості освіти та наукових досягнень» (2024, с. 378). Також участь в Еразмус+ Жан Моне допомагає ЗВО зміцнювати свої партнерські зв'язки з університетами та науковими установами країн ЄС. Розглянемо декілька прикладів таких проєктів та простежимо, як реалізується у них один із основних напрямків викладання і дослідження – міждисциплінарне вивчення ЄС.

У 2014 р. було розпочато модуль «Європейська бізнес-практика корпоративної соціальної відповідальності (КСВ)» (European of corporate social responsibility (CSR) business practices, 2014-2017 pp.) (European Commission, n.d.-m) у Київському національному економічному університеті імені В. Гетьмана. Актуальність проєкту зумовлена: по-перше, ескалацією ризиків для сталого розвитку цивілізації, що потребує якісних трансформацій базових корпоративних цінностей та переосмислення ролі КСВ; по-друге, відсутність знань про КСВ в українських освітніх програмах; по-третє, накопичений ЄС інноваційний досвід впровадження стандартів КСВ може бути корисним в українському бізнес-середовищі; по-четверте, необхідність кардинальної трансформації сучасної системи освіти в напрямку організації навчального процесу та застосування інноваційних технологій. Основними цілями проєкту визначено: 1) узагальнення практик провідних корпорацій ЄС у сфері соціальної відповідальності; 2) поширення знань про провідний європейський досвід КСВ серед слухачів та викладачів КНЕУ, інститутів КНЕУ та громадянського суспільства України; 3) підвищення якості освіти за рахунок модернізації курсів у КНЕУ; 4) залучення молодих науковців та викладачів до досліджень цієї тематики; 5) стимулювання діалогу між науковцями, бізнесменами та державними установами, обмін результатами наукових досліджень. Основні результатами модуля стало створення нового напрямку наукових досліджень у сфері КСВ, модернізація існуючих

10 програм навчальних дисциплін КНЕУ, здійснення дослідження «Порівняння бізнес-практик корпоративної соціальної відповідальності (КСВ): ЄС та Україна»; проведення міждисциплінарного тренінгу «Європейська практика корпоративної соціальної відповідальності (КСВ)», творення сайту проекту про «Європейську практику корпоративної соціальної відповідальності (КСВ)», видання книги «Європейські моделі корпоративної соціальної відповідальності (КСВ): адаптація в Україні». Важливо, що проект мав міждисциплінарний вектор, завдяки поєднанню економіки, екології, соціології, етики. Кожна дисципліна зберегла власні підходи, але вони інтегруються задля досягнення спільної мети – поширення та адаптації європейського досвіду корпоративної соціальної відповідальності. Результати проекту, зокрема створення нового напрямку наукових досліджень, модернізація навчальних курсів, проведення міждисциплінарного навчання, видання книги та запуск спеціалізованого веб-сайту, підтверджують, що йдеться про практичне застосування методів і знань з різних галузей для вирішення комплексної проблеми. Така координація і паралельне використання інструментів кількох дисциплін без формування нової єдиної науки є характерною рисою комплексної міждисциплінарності.

У 2018 році стартував Модуль Жана Моне «RoLETTE» («Верховенство права та взаємна довіра в глобальному та європейському управлінні», 2018) (European Commission, n.d.-ai), метою якого стало створення платформи для академічної та експертної дискусії про незалежність судової системи та сутність конкретних судових реформ у країнах-членах ЄС та за його межами. Проект міждисциплінарного спрямування, позаяк об'єднав політологію та правознавство для підготовки магістра з європейських досліджень. Основними цілями визначено: формування розуміння про принципи верховенства права та взаємної довіри; засвоєння нормативного, правового і політичного аспектів проблеми; осмислення того, як ЄС та інші міжнародні/регіональні організації просувають ці принципи; вміння пояснити,

як верховенство права та взаємна довіра реалізуються в різних частинах світу та ЄС (Master in European Studies).

«RoLETTE» є прикладом комплексної міждисциплінарності, адже: по-перше, проєкт об'єднує різні дисципліни – право ЄС, міжнародне право, політичні науки, європейські студії, а також елементи соціології та публічного управління; по-друге, реалізує різноманітні формати навчання та дослідження: курс для магістрантів, виконавче навчання для практиків, серію студентських конференцій і публічних дебатів. Кожна сфера й методологія зберігає свою специфіку, проте вони працюють у координації задля вирішення багатовимірної проблеми верховенства права та взаємної довіри; по-третє, створює практичні результати, які виходять за межі вузько академічних завдань: публікації у рецензованих журналах, аналітичні записки для політики, міжнародний підручник та відкриті онлайн-матеріали.

Доцільним у контексті викладу матеріалу нашої розвідки вважаємо звернення до проєкту Жан Моне Модуль, виконаного в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів» у 2018-2021 рр. Міждисциплінарні навчальні курси, розроблені у межах проєкту, («Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти» (Сбруєва, 2021), «Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти» (Семеног, 2021), «Академічне письмо» (Чернякова, 2021)), запроваджено не тільки на третьому, докторському рівні вищої освіти (спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»), але й, з певними модифікаціями, на другому (магістерському) за спеціальністю «Освітні, педагогічні науки», «Позашкільна освіта». Виконання проєкту дозволило академічній громаді набути нового позитивного досвіду розвитку міждисциплінарних освітніх програм та їх методичного забезпечення, апробації методичних та наукових знахідок на міжнародному рівні. Навчальні курси, розроблені в межах проєкту, були інтегровані у різні рівні та спеціальності освітніх програм, створюючи

перекриття між дисциплінами в межах освітньої галузі. Тут відбувається часткове поєднання педагогічних наук, методики викладання, мовознавства та академічного письма, яке збагачує існуючі програми, але не створює цілком нової інтегрованої дисципліни. Результатом проєкту стало удосконалення освітніх програм, набуття академічною спільнотою досвіду міждисциплінарної співпраці та впровадження інноваційних практик на міжнародному рівні, що вказує на доповнювальну міждисциплінарність.

Міждисциплінарність у межах Жан Моне Модуль виконує інтегративну функцію, поєднуючи європейські студії з правом, політологією, економікою, педагогікою та соціальними науками, що дозволяє осмислювати європейські процеси як комплексні соціально-політичні й інституційні явища. Завдяки цьому модулі виходять за межі вузькодисциплінарного викладу та перетворюються на платформи аналізу актуальних проблем – сталого розвитку, верховенства права, соціальної відповідальності й академічної культури. Міждисциплінарний підхід сприяє модернізації освітніх програм, формуванню комплексних компетентностей у здобувачів, розвитку академічної співпраці та підвищенню якості й суспільної значущості європейських студій.

Далі розглянемо особливості застосування міждисциплінарного підходу в реалізації різних типів програм Жан Моне Кафедра. Наприклад, «Майбутнє Європейського Союзу після Brexit (The Future of the European Union Post-Brexit, 2019-2023 pp.) (European Commission, n.d.-aq), що реалізувався в департаменті антропології, економіки та політичних наук Університету Гранта Масевана в Едмонтоні (Канада). Проєкт мав за мету дослідження економіки та політики ЄС (інституційний розвиток боротьби з корупцією (антикорупційні агентства) та зростання популізму в ЄС), що забезпечить новий підхід до викладання та розробки навчальної програми для курсів бакалаврату, а також академічних семінарів, серій доповідей, панелей і запрошених доповідей (особисто та онлайн) та інших заходів, орієнтованих на політиків, а також на

студентів і громадянське суспільство. Результатами Кафедри стали заходи (семінари, круглі столи) і наукові публікації.

Проект «FABER – Передача та створення європейської культури: фабрика героїв» (FABER : la fabrique des héros: Transmission et création d'une culture commune européenne, 2021-2024 pp.) (n.d.; European Commission, n.d.-r) своєю метою визначає підвищення обізнаності та розуміння контексту Європейського Союзу, зокрема щодо спільних цінностей ЄС, принципів єдності та різноманітності, а також їх соціальної, культурної та історичної спадщини. Проект міждисциплінарний, адже поєднав історію, кінознавство, європейські студії, медіа-дослідження, гендерні студії. Кожна дисципліна зберігає власні методи, однак вони координуються задля комплексного завдання – дослідити, як конструювався та транслювався феномен героїзму від античності до сучасності та як він впливає на культурну інтеграцію в Європі. Проект має як академічні результати (публікації, конференції, підручники), так і просвітницькі (кіноцикли, публічні дебати), що підтверджує практичну спрямованість комплексної міждисциплінарності.

У 2021 р. почав реалізовуватись проект «EUTAXGOV – податкове управління ЄС» (EUTAXGOV – EU TAX GOVERNANCE, 2021-2024) (European Commission, n.d.-o; Leiden University, n.d.) у Лейденському університеті (Нідерланди). Метою проекту стало поширення знань про стандарт ЄС щодо належного податкового управління, який був запроваджений у 2008 році Радою ECOFIN для боротьби з податковим шахрайством та ухиленням від сплати податків компаніями та фізичними особами,. Завданнями проекту визначено: 1) покращити знання та розуміння використання цього стандарту студентами; 2) підвищити обізнаність і створити діалог щодо використання цього стандарту між академічними колами, громадянським суспільством, урядами та особами, які формують політику на рівні ЄС і на національному рівні (країни), включаючи треті країни (не члени ЄС). Курси розроблені для бакалаврів, магістрів та онлайн-курси для студентів різних спеціальностей (право, управління, міжнародні

відносини та розвиток). Кафедра сприяє діалогу між науковим світом і суспільством шляхом підвищення обізнаності студентів про проблеми, з якими стикаються інституції ЄС (Парламент, Комісія, Платформа ефективного податкового управління) у просуванні цінностей і принципів ЄС, таких як ефективне податкове управління.

У межах «EUTAXGOV» поєднуються податкове право, економіка, фінансова політика, європейські студії, а також елементи політичної науки й публічного управління. Мета полягає не лише у використанні методів різних дисциплін, а й у створенні цілісної академічної та практичної основи для вивчення і поширення європейського стандарту доброго податкового управління. Це досягається завдяки інтеграції різних рівнів аналізу в єдину концептуальну рамку, що формує нове поле дослідження і викладання. Результати проєкту включають наукові статті, робочі документи, підручник, відкриті онлайн-курси, а також семінари для студентів і практиків, що демонструє прагнення створити узгоджену систему знань. Саме така глибока інтеграція та формування єдиної методологічної і концептуальної основи свідчать про належність проєкту до об'єднуючої міждисциплінарності.

У 2025 р. розпочато проєкт «PUBFINE – Закон про державні фінанси та європейська інтеграція» (PUBFINE – Public Finance Law and European Integration, 2025-2028 pp.) (Alma Mater Studiorum – Università di Bologna, n.d.; European Commission, n.d.-ah), що підвищив обізнаність молодих людей щодо впливу рішень щодо фіскальної політики, прийнятих державами-членами та ЄС, на їхнє повсякденне життя, навіть якщо вони здаються далекими та надто технічними питаннями. Таким чином, він також спрямований на поширення справжньої культури державних фінансів як обов'язково спільної демократичної цінності на європейському рівні, щоб європейські громадяни могли здійснювати свої права з більшою свідомістю та міцнішим духом європейської єдності. Академічна освіта пропонується студентам, які навчаються на курсах права, економіки або політики в Болонському університеті. Протягом кожного навчального року діяльність кафедри

включає: основний курс із права державних фінансів, два поглиблених міждисциплінарних циклів семінарів з актуальних тем державних фінансів ЄС, семінари та конференції, відкриті для аспірантів, молодих дослідників, науковців, інституцій та громадянського суспільства. Проєкт об'єднав публічне фінансове право, економічні науки, європейські студії та елементи політичної науки, створивши єдину теоретико-практичну основу для дослідження та викладання фінансів у контексті європейської інтеграції. Відбулась повноцінна інтеграція знань, коли правові, економічні та політичні підходи синтезуються в нове поле досліджень – право публічних фінансів у процесі європейської інтеграції. Результати проєкту (спеціалізовані навчальні курси, наукові публікації, міжнародні семінари, підготовка майбутніх юристів і політиків у сфері фінансів) підтверджують, що він спрямований на формування цілісної дисциплінарної рамки, що є ознакою уніфікуючої міждисциплінарності/

Кафедра Жан Моне «EU-CEP-EM – Кліматична та енергетична політика ЄС і Східне Середземномор'я» (EU-CEP-EM – EU Climate and Energy Policies and the Eastern Mediterranean, 2024-2027 pp.) (University of Thessaly, Department of Economics, 2024; European Commission, n.d.-1) запровадила європейські студії в Університеті Фессалії (Греція), розробляючи викладацьку, дослідницьку та інформаційну діяльність щодо політики ЄС щодо клімату та зеленої енергії з конкретним застосуванням у Східному Середземномор'ї. Автори проєкту зауважують, що оскільки Міжурядова група експертів зі зміни клімату ООН назвала Східне Середземномор'я «гарячою точкою зміни клімату», очікуючи, що протягом наступних десятиліть потепління в регіоні буде приблизно на 20 відсотків вище, ніж середні глобальні показники, необхідні спеціальні програми, які сприятимуть комплексному вивченню інтеграції в ЄС в цілому та його кліматичної та енергетичної політики зокрема, з наголосом на Східному Середземномор'ї. Міждисциплінарність кафедри забезпечується поєднанням екології, політології, географії. Кожна з дисциплін зберігає власні методи й підходи, однак вони координуються для досягнення

спільної мети: аналізу кліматичної та енергетичної політики ЄС у контексті викликів Східного Середземномор'я. Проєкт має освітні курси, наукові дослідження, публічні дебати та воркшопи, що сприяє виробленню практичних рішень у сфері енергетичної безпеки, захисту довкілля та кліматичної стійкості. Така координація різних сфер знання без формування нової єдиної дисципліни відповідає ознакам комплексної міждисциплінарності.

Міждисциплінарний підхід у форматі Жан Моне Кафедра є ключовим механізмом формування цілісного науково-освітнього простору європейських студій, оскільки забезпечує інтеграцію правових, політичних, економічних, історичних, культурних та соціальних перспектив у межах єдиної концептуальної рамки. Завдяки цьому європейська інтеграція постає не як суто інституційний або правовий процес, а як багатовимірна трансформація, що охоплює суспільні цінності, політики, економічні моделі та культурні ідентичності. Міждисциплінарність дозволяє поєднати викладання, дослідження й суспільний діалог, створюючи платформи для взаємодії академічної спільноти, органів влади, громадянського суспільства та студентства. У науковому вимірі вона сприяє появі нових тематичних полів, розвитку інноваційних підходів і формуванню комплексних дослідницьких програм. В освітньому вимірі – забезпечує модернізацію навчальних курсів, формування аналітичних і міжкультурних компетентностей та підготовку фахівців, здатних працювати з комплексними проблемами європейського розвитку. Отже, міждисциплінарність у Жан Моне Кафедрах виступає не допоміжною характеристикою, а системоутворюючим принципом підвищення якості європейських студій та їх суспільної релевантності.

Як і Модулі та Кафедри Жан Моне, Центри досконалості активно використовують можливості міждисциплінарного підходу. Скажімо, проєкт «Посилення міждисциплінарності в європейському майбутньому: від місцевого до міжнародного» (Strengthening Interdisciplinarity in European Futures: from Local to International, 2018-2022 pp.) (European Commission, n.d.-

an), що реалізувався в Едінбургському університеті (Східна Шотландія, Великобританія). Метою проєкту є заохочення передового досвіду з теми «Європейське майбутнє» в різних дисциплінах і на різних рівнях управління та формування політики: 1) конференція-презентація; 2) програма для практикуючих лікарів; 3) програма для відвідувачів; 4) міждисциплінарні семінари для докторантів; 5) відкриті освітні ресурси; 6) блог-сайт; 7) веб-сайт і облікові записи в соціальних мережах; 8) база даних громадянського суспільства; 9) посібник «Міждисциплінарне європейське майбутнє: від місцевого до міжнародного». Поєднуючи знання з політології, правознавства та політики ЄС, Центр посилив наукові дослідження та практику викладання (на рівні бакалаврату та післядипломної освіти) у шотландських та інших університетах. Проєкт спрямований на об'єднання різних дисциплін – політичних наук, права, економіки, європейських студій, соціології та комунікацій – у рамках теми «Європейське майбутнє». Кожна з дисциплін зберігає власні методи, однак вони поєднуються в єдиній діяльності Центру, яка включає конференції, програми для практиків та науковців, міждисциплінарні семінари для докторантів, створення освітніх ресурсів і публікацій. Мова не про створення нової науки, а про координацію підходів з різних сфер задля розв'язання складної проблематики – осмислення майбутнього Європейського Союзу та інформування як академічного середовища, так і громадянського суспільства. Орієнтація на застосування різних методів і перспектив для формування практичних результатів у науці, політиці та освіті робить цей Центр прикладом комплексної міждисциплінарності.

Центр досконалості «Глобальне лідерство ЄС у верховенстві права» (EU Global Leadership in the Rule of Law, 2018-2023 pp.) (European Commission, n.d.-k) мав за мету підвищення рівня викладання та дослідницької роботи з права ЄС шляхом створення та публікації передових знань про глобальний внесок ЄС у верховенство права, передачі їх студентам усіх дисциплін, політикам та громадянському суспільству за допомогою сучасних методів та інструментів,

встановлення європейських та глобальних транснаціональних структурних зв'язків та сприяння помітним академічним та громадським дебатам щодо ЄС. Проєкт реалізував курси бакалаврату, магістратури та аспірантури та семінари, а також курс дистанційного навчання. Центр досконалості активно послуговувався міждисциплінарним підходом (поєднання правознавчих дисциплін з ІТ-технологіями). Було реалізовано численні наукові дослідження, результати яких оприлюднено на 8 міжнародних конференціях, 51 гостьовій лекції, численних семінарах та круглих столах, виступах молодших наукових співробітників. Слухачами й активними учасниками стали студенти, аспіранти і докторанти, молоді науковці, викладачі, державні службовці, журналісти. Проєкт демонструє формування єдиного інтегрованого поля знань про право ЄС та його глобальний вплив. Відбулося створення нової цілісної системи знань, що є ознакою об'єднуючої міждисциплінарності.

Центр досконалості Жан Моне «LAWESRE. Праця, соціальне забезпечення та соціальні права в Європі» (Jean Monnet Centre of Excellence on «Labour, Welfare and Social Rights in Europe», 2018-2023 pp.) мав на меті стимулювати дослідження, роздуми, викладання та соціальні інновації в певній галузі досліджень європейської інтеграції, тобто один із аспектів соціальної політики ЄС, що стосується ринків праці, систем соціального забезпечення, соціальних прав та соціально-економічної стійкості. Автори проєкту зазначають, що «LAWESRE» став «головною точкою відліку в Європі для соціальної політики, соціальних інновацій та інноваційних пропозицій, спрямованих на соціальну інтеграцію в контексті європейської інтеграції та нового соціального рівня ЄС, для нових проблем наших економік» (European Commission, n.d.-ab). Проєкт звернув увагу на актуальні соціальні проблеми, що виникають у Європі, і запропонував нові соціальні інструменти та практики для їх вирішення, застосовуючи знання з різних дисциплін: економіки, соціології, права, менеджменту, політології, статистики, бізнесу. У межах «LAWESRE» були поєднані в єдину дослідницько-освітню рамку

економіка, соціологія, право, політологія, статистика, бізнес та організаційні науки. Відбулося глибоке поєднання теоретичних підходів, емпіричних досліджень і політичної орієнтації з метою вироблення нової цілісної парадигми соціальної політики та інноваційних практик соціального забезпечення в Європі. Результатом «LAWESRE» стала розробка нових підходів до соціального забезпечення, публікації, освітні заходи й транснаціональні дослідницькі ініціативи. Так Центр сформував єдине інтегроване знання у сфері праці, соціальних прав та соціального забезпечення, що відповідає характеристикам уніфікуючої міждисциплінарності.

Центр досконалості «UVic Жан Моне» (UVic Jean Monnet EU Centre of Excellence, 2019-2024 pp.) (European Commission, n.d.-as) став продовженням довгострокової програми інтегрованого викладання та досконалості в дослідженнях, а також активної інформаційної діяльності щодо інтеграції в ЄС в Університеті Вікторії (Uvic) (Канада). У межах проєкту було впроваджено новий курс, присвячений європейській культурній спадщині з використанням знань із культурології, історії, політології. Також студентам були надані гранти на дослідження для участі в дослідницькій та експериментальній навчальній діяльності. Діяльність у цій пропозиції стосується тем, які становлять великий інтерес для канадців і є фундаментальними для розуміння поточних досягнень та інтеграції в ЄС. Завданнями проєкту стала координація та сприяння досконалості інтегрованої науково-дослідної та викладацької діяльності з європейських студій в «UVic» та створення можливостей для студентів і професіоналів отримати та обмінюватися знаннями про державну політику, пов'язану з Європейським Союзом, зокрема щодо тем кордону, ідентичності та міграції з порівняльної точки зору Канади.

Проєкт «Uvic» поєднує різні дисципліни (європейські студії, політологію, історію, культурологію, соціологію, міграційні студії та дослідження публічної політики), що зберігають власну методологію, але взаємодіють у межах освітніх і дослідницьких заходів Центру для вирішення

складних проблем, пов'язаних з європейською інтеграцією, культурною спадщиною, кордонами, ідентичністю та міграцією. Отже, Центр реалізує комплексну міждисциплінарність, у якій відбувається координація підходів і методів з кількох сфер для глибшого розуміння багатовимірних проблем, але без формування абсолютно нової інтегрованої науки.

«Центр досконалості з навколишнього середовища та клімату (CESEC)» (Centre d'Excellence sur l'Environnement et le Climat (CESEC), 2022-2025 pp.) (European Commission, n.d.-b) зосередив увагу на вивченні навколишнього середовища та клімату в європейських, африканських та американських географічних координатах. Він об'єднав близько двадцяти дослідників у галузі права, іноземних мов і культурології, навколишнього середовища, географії, кліматології, сталого розвитку, економіки та політології. Вони контактують із французькими, німецькими, англійськими та американськими університетами, а також міжнародними організаціями. CESEC активно використовує досвід кількох передових проєктів у сфері навколишнього середовища та відновлюваних джерел енергії: «EIT Raw Materials – Mine Heritage та EIT Raw Materials – Open Your Mine». Проєкт сприяє розвитку інформації та обізнаності громадськості з цих питань через міжнародні мережі, з якими він підтримує контакти та привертає увагу широкого кола зацікавлених у збереженні навколишнього середовища та клімату учасників.

У межах проєкту «CESEC» кожна з дисциплін зберегла власні методи, що були спрямовані на реалізацію спільних дослідницьких проєктів з вивчення екологічних і кліматичних проблем у європейському, африканському та американському контекстах. Такий підхід дозволяє одночасно застосовувати різні інструменти для аналізу багатовимірних питань, що є характерним для комплексної міждисциплінарності.

Міждисциплінарний підхід у Центрах досконалості Жан Моне виконує стратегічну інтегративну функцію, оскільки дозволяє об'єднати правові, політичні, економічні, соціальні, культурні та природничі знання в межах цілісних дослідницько-освітніх платформ, здатних працювати з

багатовимірними викликами європейської інтеграції. Завдяки міждисциплінарності Центри переходять від фрагментарних тематичних досліджень до комплексних програм, що поєднують теорію, емпіричний аналіз і практичні рекомендації для політики та суспільства. Вона створює умови для формування нових дослідницьких полів, розвитку інноваційних підходів, інституційної співпраці між університетами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, а також для трансферу знань у публічні дебати та процеси ухвалення рішень. Отже, міждисциплінарність у Центрах досконалості виступає не допоміжним інструментом, а основою їх наукової релевантності, суспільної значущості та здатності впливати на розвиток європейських політик і практик.

Проаналізовані проекти Дії Жана Моне (Модуль, Кафедра, Центр досконалості) є прикладом успішних спроб розвитку системи вищої освіти Європи та країн, що обрали своїм вектором євроінтеграцію. Для реалізації завдань програми важливого значення набуває міждисциплінарний підхід (Додаток С, Таблиця С.1.). Аналіз проектів демонструє, що міждисциплінарність у межах програми Жан Моне має різні форми: від доповнювальної (інтеграція курсів у межах педагогічних та гуманітарних наук) до комплексної (поєднання кількох наукових галузей для розв'язання конкретних проблем, таких як енергетична безпека, культурна інтеграція чи корпоративна соціальна відповідальність) та об'єднуючої (синтез права, економіки, політики у нове цілісне поле знань, як у випадку EUTAXGOV чи PUBFINE) (див. Додаток С, Рисунок С.1., С.2.). Це підтверджує здатність проектів Жан Моне не лише розширювати академічні горизонти, а й формувати нові інтегровані напрями досліджень. Особливістю Дії Жана Моне є спрямування не тільки на академічне середовище, а й залучення до діалогу представників громадськості (семінари, круглі столи, відкриті лекції, дебати тощо), що, поширюючи знання про ЄС та актуальну проблематику, створює довготривалий вплив результатів проектів.

Висновки до розділу 3

У розділі за допомогою методу типологізації та структурно-логічної реконструкції, контент-аналізу простежено особливості реалізації ідеї міждисциплінарності на прикладі проєктів чотирьох ключових напрямів Еразмус+, за результатами, представленими на сайтах проєктів, програм.

Залучення структурно-логічної реконструкції дало змогу простежити багаторівневу організацію наряду КА1 – від університетів і молодіжних центрів до міжнародних партнерств та місцевих громад. Це дозволило встановити, що ефективність проєктів забезпечується не централізацією, а гнучкою координацією різних акторів, що поєднують академічні, громадські та політичні ресурси для досягнення спільних цілей.

Застосування контент-аналізу дозволило визначити, що реалізація стратегічних цілей відбувається через конкретні механізми: фізичну та віртуальну мобільність, міжкультурні обміни, проєктне та неформальне навчання, створення медіа-продуктів, громадянські ініціативи та цифрові платформи. Це дозволило перейти від опису форм участі до розуміння того, як саме формуються навички, цінності й соціальна відповідальність.

Застосування порівняльно-аналітичного аналізу різних проєктів КА1 дозволило виявити домінування плюри- та інтердисциплінарних моделей, у яких різні галузі знань координуються навколо спільної проблематики (працевлаштування, клімат, гендер, громадянська участь), а також наявність об'єднуючих міждисциплінарних форматів у магістерських програмах та гуманітарних ініціативах.

Дискурс-аналіз концептуальних формулювань дозволив виявити ключові смислові маркери – «залучення», «компетентності», «інклюзія», «сталий розвиток», «європейські цінності», що вказує на трансформацію мобільності з академічного інструменту у механізм соціального та культурного розвитку.

Визначено, що міждисциплінарність у функціонує не лише як інструмент переміщення студентів і персоналу, а як комплексна освітньо-

соціальна платформа формування компетентностей, громадянської активності та професійної адаптивності. Аналіз цілей і результатів проєктів показав, що мобільність поєднує академічні, культурні, соціальні та практичні виміри навчання, забезпечуючи цілісний розвиток учасників.

Застосування типологічного аналізу міждисциплінарності дало змогу виявити, що у проєктах стратегічного партнерства реалізуються різні рівні інтеграції знань – від мультидисциплінарної координації (як у проєктах з мобільності та управління освітою) до інтердисциплінарної інтеграції (BRIDGE, DigiLing, UNINET, IDENTITIES) та трансдисциплінарного синтезу академічних і практичних знань (DiMPAN, HERA). Це свідчить про гнучкість міждисциплінарного підходу та його адаптивність до різних освітніх і дослідницьких контекстів.

Застосування дискурс-аналізу дозволило простежити, що міждисциплінарність реалізується через конкретні інституційні механізми: створення спільних навчальних модулів, відкритих освітніх ресурсів, міжуніверситетських курсів, симуляційних ігор, гейміфікованих платформ, спільних дослідницьких мереж, літніх шкіл та транснаціональних програм підготовки викладачів і студентів. Саме ці інструменти забезпечують перехід від абстрактної ідеї інтеграції знань до практичної трансформації освітнього процесу.

Прорівняльно-аналітичний метод різних типів проєктів засвідчив, що міждисциплінарність підвищує інноваційний потенціал партнерств, сприяє створенню нових навчальних рамок, модернізації освітніх програм, розвитку нових компетентностей і формуванню здатності випускників працювати в умовах невизначеності та складності сучасного світу.

З'ясовано, що стратегічні партнерства функціонують як середовище інституційного навчання, у якому університети не лише обмінюються досвідом, а й спільно конструюють нові моделі освіти, науки та взаємодії з суспільством.

Застосування контент-аналізу матеріалів Ключової дії 3 Програми «Еразмус+» дозволило встановити, що цей напрям функціонує як інструмент інтеграції освітньої, молодіжної та соціальної політики ЄС, спрямований на модернізацію систем вищої освіти, посилення громадянської участі молоді та підтримку сталого розвитку. Аналіз цілей і результатів проєктів показав, що КА3 орієнтована не лише на вироблення рекомендацій, а й на створення практичних механізмів впливу на політику та інституції.

Простежено взаємодію між європейськими інституціями, національними органами влади, університетами та громадянським суспільством у процесі розробки й упровадження політик, що забезпечує узгодженість реформ і їх адаптацію до національних контекстів.

Застосування контент-аналізу дозволило визначити, що реалізація цілей КА3 відбувається через експерименти політики, дослідження соціального виміру освіти, пілотування нових освітніх моделей і створення індикаторів для моніторингу реформ.

Порівняльно-аналітичний метод проєктів дозволив виявити різні типи міждисциплінарності – від допоміжної та доповнювальної до комплексної й уніфікуючої – залежно від рівня інтеграції знань і характеру результатів.

Застосування контент-аналізу описів Модулів, Кафедр і Центрів досконалості Жан Моне дозволило встановити, що міждисциплінарність у межах цієї дії є не допоміжною характеристикою, а системоутворюючим принципом організації викладання, досліджень і суспільного діалогу. Аналіз цілей і результатів проєктів показав, що саме інтеграція правових, політичних, економічних, соціальних, культурних і природничих знань забезпечує можливість осмислювати європейську інтеграцію як багатовимірний процес.

Застосування порівняльно-аналітичного методу дозволило визначити, що міждисциплінарність реалізується через конкретні механізми: спільні навчальні курси, міждисциплінарні семінари, відкриті освітні ресурси, конференції, політичні брифінги, публічні дебати та залучення стейкхолдерів.

Це дозволило перейти від опису форм діяльності до розуміння того, як саме знання трансформується у практичні результати.

Метод типологізації виокремив різні типи міждисциплінарності: доповнювальну (у педагогічних та гуманітарних модулях), комплексну (у проєктах, спрямованих на вирішення конкретних проблем – клімат, соціальна політика, культура) та об'єднуючу (у випадках синтезу права, економіки та політики в нові цілісні поля дослідження, як у EUTAXGOV чи PUBFINE).

Визначено, що міждисциплінарність у межах Дії Жана Моне виконує інтегративну, інноваційну та трансформаційну функції: вона поєднує різні наукові традиції, сприяє появі нових тематичних полів і забезпечує релевантність європейських студій до актуальних викликів.

Запровадження здобутків міждисциплінарних проєктів Еразмус+ потребує узгоджених і взаємодоповнювальних зусиль як на рівні окремих науково-педагогічних працівників, так і на рівні інституційного управління закладів вищої освіти. Індивідуальна педагогічна ініціатива без належної організаційної підтримки залишається фрагментарною та вразливою до інституційних обмежень, тоді як адміністративні рішення без залучення викладачів не забезпечують реального оновлення освітніх практик. Саме синхронізація цих двох рівнів створює умови для сталого впровадження інновацій.

Міждисциплінарні проєкти Еразмус+ формують не лише нові курси, методики й цифрові інструменти, а передусім – нову логіку педагогічного мислення, засновану на інтеграції знань, проблемно-орієнтованому навчанні та відкритості до співпраці. Їхній потенціал полягає у здатності змінювати освітню культуру університетів, стимулювати міжкафедральну взаємодію, підтримувати розвиток трансверсальних компетентностей студентів і сприяти зближенню освіти з реальними суспільними викликами.

Інституціоналізація результатів проєктів через освітні програми, внутрішні політики якості, стратегії розвитку та механізми професійного зростання викладачів перетворює проєктні інновації на стійкі елементи

академічної практики. Завдяки цьому міждисциплінарність перестає бути експериментом і стає нормою організації навчання та досліджень.

В умовах європейської інтеграції України та післявоєнної трансформації системи вищої освіти міждисциплінарні проєкти Еразмус+ набувають особливого значення як інструменти модернізації, інтернаціоналізації та відновлення університетів. Вони виконують роль лабораторій інституційних змін, у межах яких апробуються нові моделі управління, навчання й академічної співпраці. Системне впровадження їх результатів сприяє підвищенню якості освіти, зміцненню міжнародних зв'язків та формуванню спроможності українських університетів відповідати на складні виклики сучасності.

Зміст третього розділу висвітлено в таких публікаціях автора: (Іщенко, 2024b; 2024c; 2024d), (Іщенко & Сбруєва, 2022), (Ishchenko, 2025a; 2025b).

ВИСНОВКИ

Цілісне з'ясування теоретичних, нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти дозволило дійти таких висновків:

1. Здійснено системний аналіз ключових понять («вища освіта», «освітній простір», ЄПВО, «євроінтеграція», «організаційно-педагогічні засади», «педагогічний/міждисциплінарний підхід», «міждисциплінарність») як взаємопов'язаної системи, що відображає трансформації вищої освіти та інтеграційні процеси України в ЄПВО. Це дало змогу усунути термінологічну неузгодженість і сформулювати концептуально впорядковану теоретичну основу дослідження.

Простежено розвиток ідей міждисциплінарності в зарубіжній та вітчизняній науковій думці – від відповіді на фрагментацію знання до сучасного розуміння як інституціоналізованої освітньої та дослідницької стратегії. Виокремлено етапи еволюції концепції та показано зміну її функцій: від методологічного експерименту до системоутворюючого принципу модернізації університетської освіти.

Проаналізовано провідні теоретичні підходи й типології міждисциплінарності (зокрема концепції Г. Гекгаузена, Дж. Т. Клайн, Р. Фродемана та ін.), що дозволило визначити рівні інтеграції дисциплін (від допоміжної до об'єднуючої) та розкрити міждисциплінарність як багатовимірне явище, що поєднує епістемологічний, організаційний, комунікативний і соціальний виміри.

Реконструйовано рецепцію ідей міждисциплінарності в європейських освітніх політиках, зокрема в документах Болонського процесу та ЄПВО, і обґрунтовано її роль як інструмента гармонізації освітніх систем, підвищення якості підготовки фахівців та відповіді університету на виклики суспільства знань.

Здійснено комплексну реконструкцію еволюції поняття міждисциплінарності у трьох взаємопов'язаних вимірах: теоретичному (зміна уявлень від засобу інтеграції дисциплін до принципу організації знання й академічної діяльності), термінологічному (розширення семантики від «поєднання дисциплін» до категорії, що охоплює освітні, наукові організаційні та соціальні аспекти діяльності університету) та політико-інституційному (інкорпорація ідей міждисциплінарності в європейські політики та нормативні орієнтири модернізації вищої освіти).

Систематизовано український і зарубіжний наукові дискурси міждисциплінарності через виявлення провідних тематичних ліній і методологічних акцентів: зарубіжний дискурс переважно фокусується на епістемологічних, методологічних та інституційних аспектах, тоді як український – на освітніх і організаційно-педагогічних механізмах упровадження в університетських програмах.

Доведено, що міждисциплінарність функціонує не як окрема педагогічна технологія, а як багаторівнева інтегративна модель, яка охоплює зміст навчання, організацію освітнього процесу, інституційні механізми та соціальні функції університету. Розглянуто положення про міждисциплінарність як соціально-інституційну категорію, що відображає перехід від трансляції знань до їх спільного продукування й застосування, а також підхід до міждисциплінарних програм як інструменту європеїзації вищої освіти та формування компетентностей XXI століття (критичне мислення, комплексний аналіз, міжкультурна комунікація, інноваційність).

2. Концептуалізовано міждисциплінарність як системоутворюючий принцип розвитку ЄПВО на основі аналізу документів Болонського та Зальцбурзького процесів і простежено її еволюцію від імпліцитної ідеї ранніх реформ (гармонізація, мобільність, навчання впродовж життя, інтеграція освіти й досліджень) до експліцитного нормативного закріплення: від Берлінського комюніке (2003) до документів 2005-2009, де її конкретизовано через докторські програми, міжсекторальне навчання й дослідницькі

компетентності; обґрунтовано роль Зальцбурзького процесу у перетворенні міждисциплінарності у докторській освіті, реалізований через структуровані програми, дослідницькі школи, міжнародні мережі й партнерства, що підвищує інноваційність і конкурентоспроможність ЄПВО/ЄДП; показано її рецепцію в Україні як відповідь на глобальні виклики та потребу модернізації в контексті інтеграції до ЄПВО.

Здійснено концептуалізацію ідеї міждисциплінарності як політико-інституційного принципу розвитку ЄПВО шляхом цілісної історико-документальної реконструкції процесу її інституціоналізації в межах Болонського та Зальцбурзького процесів. На відміну від підходів, що трактують міждисциплінарність переважно як педагогічну або методологічну категорію, у дослідженні вона осмислюється як наднаціональний політичний орієнтир і механізм управління трансформаціями вищої освіти, закріплений у системі «м'яких» правових зобов'язань, стратегічних комюніке ЄС та рекомендацій ЄПВО.

Виявлено еволюцію міждисциплінарності від імпліцитної ідеї початкових структурних реформ Болонського процесу (гармонізація циклів освіти, мобільність, навчання впродовж життя, інтеграція освіти й досліджень) до експліцитного нормативного закріплення як стратегічного орієнтира європейської освітньої та дослідницької політики. Показано, що на ранніх етапах (1999-2001) вона функціонувала як фоновий смисловий компонент реформ без прямої термінологічної фіксації, тоді як у Берлінському комюніке (2003) уперше зафіксовано необхідність популяризації міждисциплінарності у зв'язку з поєднанням освіти та досліджень. У подальших документах (2005, 2009, 2012) міждисциплінарність набула статусу окремого об'єкта політичного регулювання, пов'язаного з розвитком докторської освіти, міжсекторальної співпраці та інновацій.

Обґрунтовано, що Зальцбурзький процес став ключовим інституційним механізмом перетворення міждисциплінарності з декларативного принципу на операційний інструмент реформування третього циклу вищої освіти.

Показано, що в документах Зальцбурзького процесу міждисциплінарність виходить за межі суто академічної вимоги й набуває значення чинника інноваційності, конкурентоспроможності та глобальної привабливості європейської вищої освіти.

Доведено, що міждисциплінарність у межах ЄПВО виконує системоутворювальну функцію, поєднуючи освітній, дослідницький виміри реформ і забезпечуючи узгодженість політик ЄПВО та ЄДП. Вона виступає не лише інструментом інтеграції дисциплін, а й механізмом координації між національними системами освіти, університетами, дослідницькими структурами та економічними стейкхолдерами, сприяючи формуванню спільної європейської освітньо-наукової культури.

Показано, що інституціоналізація міждисциплінарності є відповіддю європейських університетів і політик на виклики фрагментації знання, ускладнення соціальних проблем, глобалізацію та зростання ролі інновацій у суспільстві знань. У цьому контексті міждисциплінарність постає як форма адаптації університету до нових соціальних функцій, орієнтованих на формування не лише професійних компетентностей, а й здатності до комплексного аналізу, міжкультурної комунікації, соціальної відповідальності та спільного виробництва знань.

3. Досліджено нормативні, організаційні та змістово-процесуальні засади інституціоналізації міждисциплінарності у вищій освіті ЄС на матеріалі стратегій ЄПВО й ЄДП, програми Еразмус+, ініціативи Європейські університети та рамкових програм досліджень і інновацій; показано, що міждисциплінарність у них є провідним орієнтиром модернізації (синтез знань, гнучкість програм, інноваційне мислення, компетентності для взаємодії науки, економіки й суспільства). Простежено становлення Еразмус+ як механізму реалізації цих політик: від ранніх програм співпраці до комплексної системи мобільності, партнерств і інновацій, що переводить стратегічні цілі у конкретні освітньо-дослідницькі практики. Окреслено його нормативні опори (прозорість і визнання результатів, мобільність, якість), організаційні

механізми (управлінські реформи, інтернаціоналізація, мережі та спільні програми) і змістові підходи (інтеграція дисциплін у проєктах, робота з комплексними проблемами, трансверсальні компетентності), де міждисциплінарність виступає структурною основою. Визначено можливості інтеграції України через адаптацію орієнтирів, нарощення інституційної спроможності та участь у міжнародних проєктах; отже, Еразмус+ є ключовим інструментом інтеграції університетів у спільний європейський освітньо-науковий простір.

З'ясовано, що міждисциплінарність у сучасному європейському контексті виступає не лише педагогічною інновацією чи методологією, а системоутворювальною логікою політик ЄС у сфері освіти, науки та інновацій, яка задає напрями реформ і формує спільне нормативне поле інтеграції знань, інституцій і практик, узгоджуючи освітні, наукові та соціально-економічні пріоритети розвитку Європи. Здійснено критичну реконструкцію нормативно-програмного ландшафту ЄС крізь призму міждисциплінарності на матеріалі ключових рамок і політик (ЄОП, ЄДП, Еразмус+, рамкові програми досліджень та інновацій, Пакт заради досліджень та інновацій) й показано, що кожен інструмент підтримує міждисциплінарність через поєднання нормативних вимог, фінансових стимулів, інституційних механізмів та моделей співпраці, інтегруючи її як елемент комплексної стратегії трансформації університетів і дослідницьких систем. Виявлено диференційовані механізми такої підтримки: в ЄОП – модернізація освітніх програм і розвиток трансверсальних компетентностей; в ЄДП – розгортання міжгалузевих і міжсекторальних досліджень; у рамкових програмах – організація дослідницьких консорціумів та розв'язання комплексних суспільних викликів; у Пакті заради досліджень та інновацій та ЄДП План дій – координація національних політик та інвестицій у науку й інновації.

4. Проаналізовано реалізацію міждисциплінарності в програмі Еразмус+ (КА1-КА3, Жан Моне; 2016-2025) на основі її архітектури, пріоритетів і

репрезентативних кейсів проєктів. Показано, що міждисциплінарність є не факультативною інновацією, а вбудованою логікою модернізації освіти, інновацій і співпраці в межах Європейського простору вищої освіти.

На основі типології Г. Гекгаузена здійснено операціоналізацію форм міждисциплінарної інтеграції для аналізу освітніх і науково-освітніх практик Еразмус+. Виокремлено: 1) невивіркову міждисциплінарність, що складається з «енциклопедичних спроб», які закінчуються «змішуванням навчальних програм» та «забезпечує професійну підготовку для доуніверситетських практик»; 2) псевдоміждисциплінарну, що створює програми, які поєднують знання з різних дисциплін; 3) допоміжну, що простежується, коли метод, який використовується однією дисципліною, дає дані, які мають «значення індексу» для іншої дисципліни на її рівні теоретичної інтеграції; 4) комплексну, що відбувається, коли різні дисципліни об'єднуються для застосування різних методів у спробі вирішити проблему; 5) додаткову, що реалізується, якщо дисципліни в одній галузі частково збігаються в певних предметах, тобто на межі дисциплін; 6) об'єднуючу, або уніфікуючу, що відбувається, коли існує узгодженість між двома дисциплінами щодо предмета, рівнів теоретичної інтеграції та методів.

На основі типології Гі Мішо виокремлено мультидисциплінарність як паралельне співіснування різних дисциплін (переважно в мобільності й молодіжних обмінах), плюридисциплінарність як їх координацію навколо спільної проблеми, інтердисциплінарність як інтеграцію методів і підходів у спільному освітньому або дослідницькому просторі, трансдисциплінарність як залучення позаакадемічних акторів до спільного продукування знань, а також об'єднуючу міждисциплінарність як формування нових інтегрованих освітньо-наукових галузей і програм.

Показано, що різні ключові напрями програми підтримують різні рівні інтеграції: КА1 переважно сприяє мульти- та плюридисциплінарності через мобільність і міжкультурну взаємодію; КА2 стимулює інтердисциплінарність і міжсекторальну інтеграцію через партнерства для інновацій; КА3 забезпечує

трансдисциплінарний вимір, поєднуючи освіту з політикою, громадянським суспільством і публічним управлінням; програми Jean Monnet та Erasmus Mundus формують об'єднуючі міждисциплінарні простори на рівні спільних курикулумів і дослідницьких платформ.

Доведено, що міждисциплінарність функціонує не лише як дидактичний прийом, а як методологічний орієнтир трансформації місії університету – від передавання знань до їх інтеграції, співтворення та соціального застосування. Проєкти Еразмус+ сприяють розвитку нових освітніх форматів (challenge-based learning, living labs, blended intensive programmes, COIL), міжінституційних і міжсекторальних партнерств та формуванню трансверсальних компетентностей для роботи з комплексними викликами.

Виявлено ключові тенденції впровадження міждисциплінарності на чотирьох рівнях: стратегічному (нормалізація міждисциплінарності як стандарту якості та орієнтація на пріоритети ЄС), інституційному (розвиток консорціумів і внутрішні структурні зміни університетів), програмно-змістовому (трансформація курикулумів і навчальних результатів через joint programmes, micro-credentials та інтеграцію навчання, досліджень і практики) та методично-процесуальному (поширення проєктного, problem-based навчання, цифрових і гібридних форматів). Міждисциплінарність у межах Еразмус+ концептуалізовано як багаторівневу освітньо-інституційну практику та механізм інтеграції знань у ЄПВО, а не лише як педагогічну інновацію. Уведений і систематизований корпус емпіричних даних за 2016-2025 рр. дозволив інтерпретувати її як реально функціонуючу практику, що трансформує місію університету та формує транснаціональні освітньо-дослідницькі екосистеми.

5. Розроблено систему критеріїв оцінювання ефективності застосування міждисциплінарності в освітніх і науково-освітніх проєктах та інституційних практиках закладів вищої освіти (стратегічна релевантність, інституційна трансформація, міждисциплінарна інтеграція, якість освітнього процесу, участь і залученість стейкхолдерів, результативність, стійкість і

масштабованість). Запропоновані критерії побудовано як багаторівневу модель, що охоплює стратегічний, інституційний, програмно-змістовий, методично-процесуальний та результативний виміри реалізації міждисциплінарних підходів. Такий підхід дозволив перейти від фрагментарного оцінювання окремих елементів до комплексного аналізу того, яким чином міждисциплінарність впливає на трансформацію освітніх програм, організаційних структур і соціальної ролі університетів.

Критерії були операціоналізовані через систему індикаторів, що дає змогу фіксувати не лише наявність міждисциплінарних компонентів, а й ступінь їх інтеграції, сталість, масштаб впливу та інституційну закріпленість. Зокрема, враховано відповідність міждисциплінарних ініціатив стратегічним пріоритетам розвитку освіти і науки, рівень залучення різних дисциплін і секторів, інтеграцію освіти, досліджень і практики, якість освітнього процесу, участь стейкхолдерів, результати для здобувачів освіти та інституційні ефекти для закладів вищої освіти.

На основі застосування розроблених критеріїв до аналізу проєктів Еразмус+ і практик університетів здійснено узагальнення типових сильних сторін і проблем реалізації міждисциплінарності, що дозволило сформулювати рекомендації, спрямовані на підвищення її ефективності. Рекомендації адресовано як на рівні проєктної діяльності (планування, реалізація та оцінювання міждисциплінарних проєктів), так і на рівні інституційного розвитку закладів вищої освіти.

Розроблено систему практико-орієнтованих рекомендацій для науково-педагогічних працівників щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітньому процесі закладів вищої освіти України, що охоплює аналітичну адаптацію проєктних напрацювань до освітніх програм, їх дидактичне вбудовування, нормалізацію міждисциплінарності як принципу педагогічного дизайну, механізми внутрішнього поширення інновацій серед колег, формування культури рефлексивного педагогічного аналізу та підтримку сталих міжнародних

академічних зв'язків; таким чином було запропоновано цілісну модель трансформації індивідуального проєктного досвіду у колективний ресурс інституційного розвитку університету та модернізації освітньої практики.

Сформульовано комплекс рекомендацій для ЗВО, спрямований на інституціоналізацію результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ через їх формальне закріплення в освітніх програмах, внутрішніх регламентах і стратегічних документах університетів, створення механізмів підтримки та масштабування успішних практик, інтеграцію інновацій у системи забезпечення якості освіти, визнання проєктної діяльності як складової професійного розвитку викладачів, формування культури інновацій і міждисциплінарної співпраці, а також використання міжнародних проєктів як інструменту стратегічної модернізації університетів; у такий спосіб було запропоновано інституційну модель перетворення проєктних результатів на сталий ресурс розвитку університету та підвищення якості вищої освіти в контексті європейської інтеграції.

Таким чином, наукова новизна полягає у створенні інтегрованого аналітико-практичного інструментарію оцінювання міждисциплінарності та переведенні його з теоретичної моделі у формат емпірично апробованого й практично застосовного інструменту, що дозволяє розглядати міждисциплінарність як керований, оцінюваний і стратегічно значущий чинник трансформації університетів у межах ЄПВО.

Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні реалізації міждисциплінарного підходу в програмах Horizon Europe, Marie Skłodowska-Curie Actions (MSCA), Creative Europe (Креативна Європа), TEMPUS, COST Actions (European Cooperation in Science and Technology) та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Агапова, О. (2022). Міждисциплінарність в українському дослідницькому просторі як домінанта наукових інновацій. *Український дослідницький простір в умовах війни: адаптація й перезавантаження технічних і юридичних наук* (С. 34-36). Харків-Рига.
- Альянс українських університетів. (n.d.). *Про нас*. Режим доступу <https://auu.com.ua/about-us/>
- Антонова, О. Є., Антонов, О. В., Вознюк, О. В., Дубасенюк, О. А., Левченко, С. В., Самойленко, О. А., Сидорчук, Н. Г., Щерба, Н. С., & Яценко, С. Л. (2023). *Соціально-педагогічні засади підготовки фахівців в умовах освітніх трансформацій: Монографія*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка.
- Бахов, І. (2017). *Тенденції розвитку полікультурної освіти у професійній підготовці фахівців Канади і США (друга половина XX – початок XXI ст.)* (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
- Бахрушин, В., & Рашкевич, Ю. (2020). Законодавчі основи запровадження положень та інструментів Болонського процесу – Європейського простору вищої освіти. У *Болонський процес в Україні 2005-2020: досягнення, виклики та перспективи*. Київ. https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/BolognaStudy_Ukraine2005_2020_NEO_ukr.pdf
- Березівська, Л. Д. (2009). *Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті* (Дис. на здобуття ступеня доктора наук). Інститут педагогіки АПН України. <https://uacademic.info/ua/document/0509U000335>
- Березовська, Л. (2019). Міждисциплінарний підхід у процесі формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутніх соціальних працівників. У Ю. А. Руденко (Ред.), *Актуальні проблеми сучасної*

- дошкільної та вищої освіти: збірник наукових доповідей. Одеса: Бондаренко М. О. <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/4357>
- Білова, Н. К. (2021). Міждисциплінарний синтез як шлях оптимізації хормейстерської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Інноваційна педагогіка*, (39), 28-34.
- Білокопитов, В. І. (2014). Європейська освітня політика із забезпечення якості вищої освіти: становлення та розвиток у доболонський період. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (4)38, 36-44.
- Боярська-Хоменко, А. В. (2023). Інтернаціоналізація підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти у педагогічних ЗВО: досвід, виклики і перспективи. *Теорія та методика навчання та виховання*, (55), 18-29. doi:10.34142/23128046.2023.55.02.
- Боярська-Хоменко, А. В., & Друганова, О. М. (2025). Актуальні питання організації неформальної та інформальної професійної освіти дорослих в країнах Європи та в Україні. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, (84), 476-485. doi:10.26565/2074-8922-2025-84-41
- Бусел, В. Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови (250000 слів)*. Київ; Ірпінь, Україна: Перун.
- Вакарчук, І. А. (Ред.). (2008). *Основні засади розвитку вищої освіти України. Частина 4* (В. Д. Шинкарук, Я. Я. Болюбаш, & І. І. Бабин, Упор.). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Верховна Рада України. (1998). *Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту»*. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
- Верховна Рада України. (2014a). *Закон України «Про вищу освіту»*. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
- Верховна Рада України. (2014b, 27 червня). *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони*. Режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011

- Верховна Рада України. (2016). *Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»*. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
- Верховна Рада України. (2017). *Закон України «Про освіту»*. Відомості Верховної Ради України. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D0%95%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D1%83%D1%81#Text>
- Гагарін, М. І. (Упорядник). (2017). *Зарубіжна система вищої освіти: Навчальний посібник*. Умань: ВПЦ «Візаві».
- Герасимчук, В. Г. (2014). Стратегічне партнерство: принципи, інструментарій, ефективність. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*, (11), 61-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_12
- Гладій, В. І. (2015). *Місцеве самоврядування як ресурс політики євроінтеграції: досвід Вишеградської групи та перспективи України* (Дис. на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук). ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, Україна. https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/dis_hladiy.pdf
- Гордійчук, О. Є. (2015). Міждисциплінарний підхід як невід'ємна умова інклюзивної діяльності. *Наука та освіта – новий вимір. Педагогіка та психологія*, III(31[61]), 25-28.
- Грищук, Ю. (2017). *Роль полікультурних європейських традицій у реформуванні педагогічної освіти Республіка Польща*. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19240/1/Hryshchuk_Y_NDLOSV_OD_%201_2017.pdf
- Грінченко, А. (2021). Міждисциплінарний підхід у дослідженні музично-виконавського самоконтролю студента-піаніста. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (139), 204-207.

- Грона, Н. В., & Семенов, О. М. (2025). Фахова практика майбутнього вчителя: європейські цінності й адаптація до сучасних викликів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 4(144), 39–57. doi:10.24139/2312-5993/2025.04/039-057
- Гулецька, Я. (2008). *Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США* (Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Гуменна, І. Р., Нахаєва, Я. М., & Шацький, В. В. (2021). Використання міждисциплінарного підходу до формування академічної комунікативної компетенції студентів медичних закладів вищої освіти. *Медична освіта*, (3), 87-91.
- Дебич, М. (2019). *Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід: Монографія*. Ніжин: ПП Лисенко.
- Димань, Т. М., Боньковський, О. А., & Вовкогон, А. Г. (2017). *Європейський простір вищої освіти та Болонський процес: Навчально-методичний посібник*. Біла Церква: БНАУ; Одеса: НУ «ОМА».
- Дімова, Л. (2020). Міждисциплінарний підхід в програмах магістерського рівня з викладання другої іноземної мови зі спеціальності 242 туризм. *Вісник ОНУ. Серія: Географічні та геологічні науки*, 25(2[37]), 325-335.
- Долінська, Н. (2019). *Педагогічна складова у системі підготовки викладачів в університетах США* (Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук). Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет «Львівська політехніка».
- Дячок, Н. В. (2017). Міждисциплінарність як пріоритетний вектор професійної педагогіки. *Збірник наукових праць*, (27), 91-94.
- Європейська комісія. (2022). ЄС та Я. https://euroquiz.org.ua/data/blog_dwnl/EU_and_I.pdf.pdf
- Єременко, І., & Сбруєва, А. (2017). Забезпечення якості підготовки докторів філософії в контексті розбудови Європейського простору вищої освіти.

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, (10(74)), 86-103. Retrieved from

https://www.researchgate.net/publication/327761529_ZABEZPECENNA_A_KOSTI_PIDGOTOVKI_DOKTORIV_FILOSOFII_V_KONTEKSTI_ROZ_BUDОВI_EVROPEJSKOGO_PROSTORU_VISOI_OSVITI

Єрмолаєв, А. В., Парахонський, Б. О., Яворська, Г. М., Резнікова, О. О., Клименко, І. В., Снігир, О., . . . Кононенко, К. А. (2012). *Європейський проект та Україна* [Монографія]. Київ: НІСД.

Желанов, Д. (2021). *Ціннісний компонент змісту університетської освіти в Норвегії та в Україні: порівняльний аналіз* (Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

Желанова, В. (2021). Впровадження стратегії міждисциплінарності в сучасній вищій освіті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (1)48, 477-480.

Загвойська, Л. (2009). Міждисциплінарні дослідження в контексті постнекласичної економіки. *Відповідальна економіка: науково-популярний альманах*, (1), 48-56.

Захарченко, В. М., Калашнікова, С. А., Луговий, В. І., Ставицький, А. В., Рашкевич, Ю. М., Таланова, Ж. В. (2014). *Національний освітній глосарій: вища освіта* (2-е вид., перероб. і доп.). Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди».

Захарченко, В. М., Міюсов, М. В., & Парменова, Д. Г. (2017). *Рамки кваліфікацій у Європейському освітньому просторі: Навчально-методичний посібник*. Одеса: НУ «ОМА».

Західноукраїнський національний університет. (n.d.). *Міжнародна мобільність: можливості та проблеми. Належна підготовка до навчання у закордонному університеті. Проект № 2018-1-PL01-KA203-050756: стратегічне партнерство в вищій освіті*. Retrieved from

<https://www.wunu.edu.ua/international-mobility/15972-ukrayinska-versja.html>

- Заячук, Ю. (2021). Освітні програми ЄС та можливості для викладача українського університету. *Український педагогічний журнал*, (2), 5-19.
- Іщенко А. (2022a). Міждисциплінарний підхід як пріоритетна стратегія розвитку вищої освіти в країнах ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2(116), 265-276. Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/28-1.pdf>
- Іщенко, А. (2022b). Україна та ЄПВО: перспективи співробітництва у сфері вищої освіти. У *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи»* (С. 186-188). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. Отримано з: <https://drive.google.com/file/d/1PjvF6mNtE-KVXEZJQeGt1hc8qhJgNECk/view?usp=sharing>.
- Іщенко, А., & Сбруєва, А. (2022). Міждисциплінарний підхід у підготовці магістрів: досвід проєктів Еразмус+. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3(117), 274-286. Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/Іщенко.pdf>
- Іщенко А. А. (2023). Рецепція міждисциплінарного підходу в науковій думці. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 3(114), 16-28. Режим доступу: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(114\).2023.16-28](https://doi.org/10.35433/pedagogy.3(114).2023.16-28)
- Іщенко, А. (2024a). Магістерські програми з германської філології: міждисциплінарний вимір. У *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (26 грудня 2023 року, м. Суми) (С. 20-23). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. Отримано з: https://pedagogika.sspu.edu.ua/images/V_Міжнародна_науково-практична_конференція_Освіта_для_XXI_століття_виклики_проблеми

_перспективи/zbirnik_materialiv_konferenciyi_osvita_dlya_21_st_4ee58.pdf#page=20 .

- Іщенко, А. (2024b). Міждисциплінарні програми стратегічного партнерства Еразмус+: досвід для України. *Cultural and artistic processes in the context of the European scientific space: Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference* (pp. 215-217). Valencia, Spain: International Science Group. Retrieved from <https://isg-konf.com/uk/cultural-and-artistic-processes-in-the-context-of-the-european-scientific-space/>.
- Іщенко, А. (2024c). Міждисциплінарні проекти Еразмус+ із філологічною складовою: євроінтеграційний вектор. У *Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет конференції* (5 грудня 2024 року) (с. 125-128). Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Отримано з https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/nauka/konf/zbirnik_konferenciya_5_g_rudnya_2024_rikdocx_4cac2.pdf
- Іщенко, А. (2024d). Міждисциплінарність як методологічний орієнтир проектів стратегічного партнерства університетів в Європейському Союзі. У С. З. Романюк (наук. ред.), *Актуальні проблеми професійної підготовки педагогів: національний та євроінтеграційний вимір: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (Чернівці, 21 травня 2024 р.) (с. 91-94). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Отримано з: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10267>.
- Іщенко, А. (2024e). Проблема європеїзації вищої освіти України в наукових студіях. У М. А. Бойченко (відп. ред.), *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції* (26 квітня 2024 року, м. Суми) (с. 29-30). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. Отримано з: https://pedagogika.sspu.edu.ua/images/%D0%A5_%D0%9D%D0%B0%D1

%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-
 %D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0
 %BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%8
 0%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2024/zbirnik_materialiv
 _konferenciyi_innovrozv_vo_14_fef0d.pdf.

Іщенко, А. А. (2024). Осмислення поняття «освіта» у вітчизняних наукових студіях. У *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference* (April 26, 2024) (С. 150-151). Pisa, Italy: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-26.04.2024>.

Кабінет Міністрів України. (2022). Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Київ: Кабінет Міністрів України. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>

Казакевич, О. (2020). Феномен міждисциплінарності у сучасній вищій освіті. <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/3095/1/ДДАЕУ%20тезі.pdf>

Карась, Г. В. (2021). Використання міждисциплінарності як інноваційного підходу у навчальному процесі мистецьких закладів вищої освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (195), 18-22.

Карпенко, К. (2014). Міждисциплінарність біоетики як простір екзистенціального конфлікту. У О. М. Ковальова, Т. В. Ащеулова та ін. (Ред.), *Біоетика та біобезпека на сучасному етапі розвитку суспільства: матеріали науково-практичної конференції* (С. 42-44). Харків.

Козійчук, О. (2017). Освітній простір навчального закладу як ресурс професійного самовизначення учнівської молоді. Режим доступу: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/3_31_2017/pedagog/%D0%9A%D0%9E%D0%97%D0%98%D0%99%D0%A7%D0%A3%D0%9A.pdf

- Колісніченко, А. І. (2020). *Професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов в університетах Нідерландів* (Дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук). Умань.
- Колот, А. (2004). Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю. *Економічна теорія*, (2), 87-98. https://etet.org.ua/docs/ET_04_2_87_uk.pdf
- Комісаров, В. Ф., & Комісаров, В. В. (2013, April 11). *Аналіз напрямків освітніх програм євроінтеграції України*. Confcontact. http://confcontact.com/2013_04_11/5_Komyssarov.htm
- Коновальчук, І. І. (2013). Міждисциплінарний підхід у дослідженні проблем педагогічної інноватики. У *Z. Szaroy, F. Szloska (Red.), Interdyscyplinarnosc pedagogiki i jej subdyscypliny: матеріали V польсько-українського форуму* (с. 261-269).
- Костащук, І., & Білоус, Ю. (2015). Суспільно-географічні аспекти формування якості знань учнів у Чернівецькій області. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Географія*, (744-745), 145-148.
- Красовська, О. О. (2015). Міждисциплінарний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (9[53]), 24-31.
- Крижановський, А. Ф. (2021). Міждисциплінарність: шлях з двостороннім рухом. У *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (т. 1, с. 40-43). Одеса: Видавничий дім «Гельветика».
- Кузьменко, О. С. (2021). Міждисциплінарність як чинник розв'язання проблем упровадження інновацій у процесі навчання фізики в технічних ЗВО. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, (79, т. 1), 174-178.

- Липов, В., & Красномоєць, В. (2014). Міждисциплінарність в дослідженні інституціональної комплементарності соціально-економічних систем. *Фінансовий простір*, (4[16]), 134-136.
- Лисий, І. Я. (2010). Гуманітарна міждисциплінарність: засади і практика. У В. Моренець, М. Ткачук (Упоряд.), *Людина в часі (філософські аспекти української літератури XX-XXI ст.)* (С. 10-31). Київ: УН-т «Києво-Могилянська академія».
- Локшина, О. (2023). Стратегія європейського співробітництва у галузі освіти і навчання у 2021-2030 рр. як євроінтеграційний орієнтир для української освіти. *Український Педагогічний журнал*, (4), 5-17. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-5-17>.
- Локшина, О. (2024a). Європейський освітній простір як інтеграційна перспектива української освіти. *Український Педагогічний журнал*, (2), 6-19. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-6-19>.
- Локшина, О. (2024b). Політика Європейського Союзу у галузі освіти і навчання: цілі, пріоритети, ініціативи. *Український Педагогічний журнал*, (4), 5-17. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-5-17>.
- Локшина, О. І. (2007a). Етапи розвитку стратегії Європейського Союзу в галузі освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2(1). <http://journal.iitta.gov.ua>
- Локшина, О. І. (2007b). Освітня стратегія Європейського Союзу: історія та сучасність. *Наукові і освітянські методології та практики*, (3), 37-47. Київ: ЦГО НАН України.
- Луговий, В., & Калашнікова, С. (Ред.). (2014). *Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: Монографія* (Бугров, В., Гожик, А., Жданова, К., Зарубінська, І., Захарченко, В., Калашнікова, С., Козієвська, О., Линьова, І., Луговий, В., Оржель, О., Рашкевич, Ю., Таланова, Ж., & Шитікова, С.). К.: ДП «НВЦ «Пріоритети».
- Малицька, І. (2006). Глобальні освітні мережі. Режим доступу <https://osvita.ua/school/method/technol/1120/>

- Мізін, К. І. (Ред.). (2017). *Поміж мов і культур: методологічний еклектизм і міждисциплінарність сучасного мовознавства*. Переяслав-Хмельницький-Кременчук: ПП Щербатих О. В.
- Міністерство освіти і науки України. (2021). Наказ № 128 «Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм». Зареєстровано Міністерством юстиції України 06 квітня 2021 р. за № 454/36076. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0454-21>
- Національна академія педагогічних наук України. (2016). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні* (В. Г. Кремень, Ред.). Київ: Педагогічна думка.
- Нечитайло, І. (2020). Міждисциплінарність як основа розвитку сучасного університету та його освітніх програм. У *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26-річниці заснування ХНУВС): матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (С. 369-372). Харків: ХНУВС.
- Ніколаєнко, С. М. (Ред.). (2007). *Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна – Болонья – Саламанка – Прага – Берлін – Берген)* (В. Д. Шинкарук, Я. Я. Болубаш, І. І. Бабин, В. В. Грубінко, & М. Ф. Степко, Упор.). Київ: Вид-во Дельта.
- Огієнко, О. (2019). Полікультурність як провідний принцип функціонування систем вищої освіти США, Канади, Великої Британії і Австралії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7(91), 254-264.
- Огнев'юк, В., Проценко, О., & Мельниченко, О. (2021). Міждисциплінарний підхід у професійній підготовці здобувачів вищої освіти в умовах магістратури (на прикладі навчальної дисципліни «Освітологія»). *Освітологічний дискурс*, (2)33, 1-15.
- Олізько, Ю. (2015). Міждисциплінарний підхід як засіб реалізації основних дидактичних принципів навчання. *Педагогічний дискурс*, (18), 161-165. http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2015_18_34

- Палагін, О., & Кургаєв, О. (2009). Міждисциплінарні наукові дослідження: оптимізація системно-інформаційної підтримки. *Вісник НАН України*, (3), 14-25.
- Платон. (2000). *Держава*. <http://litopys.org.ua/plato/plat.htm>
- Покудіна, Л. (2017). Використання потенціалу міждисциплінарної інтеграції у формуванні готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців фінансово-економічної сфери. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, (1), 56-63.
- Прісовська, Г. (2018). Програма академічної мобільності Erasmus+ для викладачів як елемент реалізації інтернаціоналізації вищої освіти в Україні (з досвіду роботи). У *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні: Матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції* (м. Тернопіль, 2-4 травня 2018 р., с. 41-44).
- Програма ЄС Еразмус+. (n.d.). *Про програму*. Режим доступу <https://erasmusplus.org.ua/programa-yes-erazmus/pro-programu/>
- Проект ЄС «Національний Еразмус+ офіс в Україні». (2019, November 2). Еразмус+ – це [PDF file]. Режим доступу https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/Erasmus_2019.pdf
- Сандул, М. (2015). Конкурентні переваги системи вищої освіти США на міжнародній арені. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»* (4), 161-166.
- Сбруєва, А. (2005). Болонський процес як європейський вимір глобальної інтернаціоналізації вищої освіти. *Педагогічні науки: Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*, Ч. 1, 340-348. Суми.
- Сбруєва, А. (2021). *Порівняльна педагогіка вищої школи: національний, європейський та глобальний контексти: Навчальний посібник*. Суми, Україна: СумДПУ імені А. С. Макаренка.

- Сбруєва, А. А., & Чу, Їн. (2023). Міжнародні стратегічні партнерства: досвід ЄС та Китаю. У *Europeanization of the educational environment: realities and prospects* (с. 286-313). Рига, Латвія: Baltija Publishing.
- Сегетій, І. П. (2015). Управління інформацією у ВНЗ як мульти- і міждисциплінарний комплекс теоретичних і практичних знань. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, (32[365]), 103-109.
- Семеніхіна, О. (2024). Академічна культура: компаративний аналіз підходів до інтерпретації поняття. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*, 3(37), 590–599. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3\(37\)-590-599](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-3(37)-590-599)
- Семеніхіна О. (2025). Добросесність як інструмент розвитку правової культури фахівця у ЗВО в умовах змішаного навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 2 (142). 570-578. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/09/%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%85%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf>
- Семеніхіна О., Удовиченко О., Удовиченко І. (2024). Академічна культура та її розвиток у закладах вищої освіти в ретроспективі та порівнянні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1-2(135-136), 207-219. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/12/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%96%D1%85%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf>
- Семеног, О. (2019a). Професійний розвиток педагога в контексті освіти для миру. *Вісник СумДПУ ім. А. С. Макаренка. Серія: Педагогічні науки*, 3, 54-61. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/a53c3714-e671-4654-97ff-8281bab9c436>
- Семеног, О. (2019b). *Формування професійної мобільності майбутніх магістрів педагогічної освіти: теорія і практика*. Суми: СумДПУ ім. А.

С. Макаренка. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/items/c2efe3b9-842f-4c34-b1be-ecf0cb5256e2>

Семенов, О. (2021) *Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти: навчальний посібник*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Семенов, О. (2025). Педагогічні умови розвитку професійної компетентності майбутніх докторів філософії у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО Неперервна професійна освіта XXI століття*, 1(11), 48-64. doi:10.35387/ucj.1(11).2025.0003

Семенов, О. М. (2019). *Концептосфера освіта в українському та польському дискурсах: міждисциплінарний підхід*. Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Семенов, О. М. (2024). Розвиток академічної культури здобувачів PhD в освітньо-культурному просторі ЗВО в умовах воєнного часу. *Освіта. Інноватика. Практика*, 12(10), 103-109. doi:10.31110/2616-650X-vol12i10-016

Семенов, О. М., Попова, О. А., & Кондрицька, О. І. (2021). Трансверсальні компетентності у вимірах партнерської взаємодії: викладач і здобувач вищої освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 3(1), 111-120. doi:10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.17

Сисоєва, С. (2017). Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *Освітологія*, (6), 26-30.

Сисоєва, С. О. (Ред.). (2020). *Європейський простір вищої освіти: параметри якості та експертизи: навчальний посібник* (Н. Г. Батечко, О. І. Бульвінська, О. І. Локшина, Н. В. Мосьпан, О. Б. Проценко, С. О. Сисоєва, & І. В. Соколова, Укладачі). Київ.

Сідун, Л. (2021). *Розвиток полікультурної освіти у вищій школі США* (Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук). Тернопіль.

- Сікорський, П. (2021). Основні педагогічні підходи та їх вплив на формування навчальних технологій. *Освітні обрії*, 52(1), 96-100.
- Скляр, С. (2022). Міждисциплінарність у юридичній науці: проблеми та перспективи. *Нове українське право*, (6, т. 2), 148-156.
- Слоньовська, О. (2011). *Полікультурна освіта майбутніх учителів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах Канади: авт. дис. на здобуття наук. ст. канд. педагог. наук*. Житомир. 22 с.
- Степаненко, І. (2015). Філософсько-методологічні проблеми узгодження національного, загальноєвропейського і глобального у процесах інтернаціоналізації вищої освіти. *Гілея: Науковий вісник: Збірник наукових праць* (Вип. 100(9), с. 203-212). Київ: Вид-во «Гілея».
- Страх, О., & Лукашова, Т. (2021). Міждисциплінарні зв'язки при вивченні деяких тем дискретної математики та диференціальних рівнянь. *Фізико-математична освіта*, 29(3), 112-118.
- Ступницький, О., & Приятельчук, О. (2021). Міждисциплінарний підхід до формування універсальних компетенцій у процесі вивчення дисциплін освітньої програми «Міжнародний бізнес». *Економіка та суспільство*, (25). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/277>
- Терентьєва, Н. (2017). Дослідження університетської освіти як феномену: міждисциплінарний підхід. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, (32), 29-38.
- Тибайкіна, Т. (2013). Міждисциплінарність як принцип сучасної теорії. *Українознавчий альманах*, (11), 278-281.
- Тригубчак, О. (2023). *Організаційно-педагогічні засади інтеркультурної освіти в Італійській Республіці: дис. на здобуття наук. ст. доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки*. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми. 206 с.
- Турчин, Я., Івасечко, О., & Цебенко, О. (2024). Співробітництво Україна-ЄС у контексті реалізації програми «GLOBAL GATEWAY». У *ЄС-Східне*

партнерство в умовах геополітичних змін і безпекових викликів: можливості та нові формати співпраці: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 6-7 червня 2024 р.) (с. 25-28). Київ, Україна: Українська асоціація викладачів і дослідників європейської інтеграції. Режим доступу https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/Zbirnyk-materialiv-mizhnarodnoyi-konferenczii-YES-Shidne-Partnerstvo-v-umovah-geopolitychnyh-zmin_6-7.06.2024-roku.pdf

Філіп'єва, М. В. (2024). Програма Жана Моне як частина Еразмус+. У О. С. Гончарової (Заг. ред.), *Науково-освітня еліта та формування інтелектуального потенціалу української нації: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої пам'яті д-ра іст. наук, проф. В. Я. Білоцерківського* (Харків, 29 березня 2024 р.) (с. 385-389). Харків, Україна: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

Ходжаян, А. О. (2017). Стратегічне партнерство як форма внутрішньодержавного співробітництва. *Науковий вісник Полісся*, 3(11), том 1, 48-53.

Цимбалару, А. Д. (2016). Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*, (1), 41-50. Режим доступу http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_1_7

Чебанов, В. (2018). Про міждисциплінарність наукових досліджень. *Вісник Національної академії наук України*, (5), 66-68.

Чернякова, Ж. (2021). *Academic writing for postgraduate students: Навчальний посібник для здобувачів наукового ступеня доктор філософії за напрямом 01 – Освіта*. Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Чернякова, Ж., Остенда, А., Барчук, Є., & Каплуновська, А. (2024). Вплив держави на рівень інтернаціоналізації закладів вищої освіти: досвід

- Польщі. *Development Service Industry Management*, 3, 184-192.
doi:10.31891/dsim-2024-7(27)
- Чирва, А. (2012). *Тенденції інтернаціоналізації змісту вищої освіти в університетах Канади* (Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, спеціальність 13.00.01). Суми.
- Шаранова, Ю. (2021). *Виховання громадянськості студентів у закладах вищої освіти США* (Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії). Інститут проблем виховання НАПН України.
- Шевчук, М. (2016). Обґрунтування поняття «організаційно-педагогічні засади діяльності вищого навчального закладу». *Педагогічні науки*, (66-67), 115-122.
- Шитікова С. (2016). Програми Європейського Союзу для реформування вищої освіти. *Освітологічний дискурс*, 2(14), 53-64
- Шкура, І., & Шулик, Ю. (2020). Зарубіжний досвід упровадження міждисциплінарних освітніх програм та можливості його застосування в Україні. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*, (2), 114-127.
- Шмагіна, В. (2020). Взаємоз'язок міждисциплінарного навчання та працевлаштування випускників ЗВО. У *Моделі міждисциплінарних та міжгалузевих освітніх та освітньо-наукових програм: виклики, можливості та варіанти впровадження: Збірник матеріалів міжнародної конференції (Одеса, 25-26 червня 2020 р.)* (с. [вказати сторінки]). Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
- Шульц, С. Л. (Ред.). (2011). *Макроекономічне районування України: історичні витоки, сучасність та перспективи* (268 с.). Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України.
- Язвінська, О. (2006). До спільного освітнього простору. *Політика і час*, 2, 66-73.
- Ярошенко, Т. (2017). Міждисциплінарність в дискурсі сучасних досліджень етики. У *Тези звітної наукової конференції філософського факультету*

за 2017 рік (с. 115-118). Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

ACE²-EU European University Alliance. (n.d.). *ACE²-EU*. Retrieved from <https://www.ace2eu.eu/>

ALLEA. (n.d.). *European Research Area*. Retrieved from <https://allea.org/european-research-area/>

Alma Mater Studiorum – Università di Bologna. (n.d.). *PUBFINE – Public Finance Law and European Integration*. Retrieved from <https://site.unibo.it/pubfine/it>.

Amiri, E. M., Zerhane, R., Aidoun, A., Janati-Idrissi, R., & Madrane, M. (2021). The adoption of the interdisciplinary approach in the teaching of life and earth sciences at university: A reality or a wish? *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, 13(3), 23-32.

Apostel, L., Berger, G., Briggs, A., & Michaud, G. (1972). *L'interdisciplinarité. Problèmes d'enseignement et de recherche dans les universités* [Interdisciplinarity. Teaching and Research Problems in the Universities]. Paris: OECD/Centre for Educational Research and Innovation.

Académie de recherche et d'enseignement supérieur (ARES). (n.d.). *European Universities alliances*. Retrieved from <https://www.ares-ac.be/en/european-universities-alliances>

Augsburg, T. (2016). *Become interdisciplinary: introduction to interdisciplinary research* (3rd edition). New York: Kendall

Austrian Research Promotion Agency (FFG). (2020, February). *European Research Area (ERA): 20 years of building a common European single market for research*. Retrieved from https://www.ffg.at/sites/default/files/ERA_Hintergrundpapier_final.pdf

Babich, C. (2020). *The interdisciplinarity reformation*. Toronto, Canada: eCampus Ontario.

Bailis, S. (2002) *Interdisciplinary Curriculum Design and Instructional Innovation: Notes on the Social Science Programme at San Francisco State University*. In

- Haynes, C. (ed.) *Innovations in Interdisciplinary Teaching*. Washington, DC: American Council on Education / Oryx Press, pp.3-15.
- Barker, A. (1984). *Greek Musical Writings. Volume I: The Musician and His Art*. Cambridge University Press.
<https://archive.org/details/greekmusicalwrit0000unse>
- Bergen Communiqué. (2005). *The European Higher Education Area – Achieving the Goals*.
https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf
- Black, R. (2001). *Humanism and Education in Medieval and Renaissance Italy*. Cambridge University Press.
- Boichuk, Yu. D., Boiarska-Khomenko, A. V., & Shtefan, L. A. (2022). Adult vocational education system in Ukraine and Central Europe. *Theory and Methods of Teaching and Education*, (52), 21-33.
doi:10.34142/23128046.2022.52.02.
- Boisot, M. (1972). Discipline and interdisciplinarity. In L. Apostel, G. Berger, A. Briggs, & G. Michaud (Eds.), *Interdisciplinarity: Problems of teaching and research in universities* (pp. 89-97). Paris, France: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. (2005). *A framework for qualifications of the European Higher Education Area*.
https://ehea.info/media.ehea.info/file/WG_Frameworks_qualification/71/0/050218_QF_EHEA_580710.pdf.
- Brewer, D. G. (1995) *Environmental Challenges: Interdisciplinary Opportunities and New Ways of Doing Business*. The 1995 MISTRA Lecture. Stockholm: MISTRA.
- Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area*. (2010).
https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Budapest_Vienna_Declaration_598640.pdf

- Cat, J. (2015). *The unity of science*. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2024 ed.). Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/scientific-unity/>
- Cherniakova, Zh., Barbashova, I., Kosenko, R., Koreneva, I., & Kuzmenko, H. (2025). Sustainable development principles integration into educational curricula: Implications and prospects. *Nativa*, 13(2), 330-339. doi:10.31413/nat.v13i2.19448
- Chettiparamb, A. (2007). *Interdisciplinarity: A literature review*. The Interdisciplinary Teaching and Learning Group, Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies, School of Humanities, University of Southampton.
- Commission of the European Communities. (1985). *The joint study programme: Newsletter of the Commission* (Issue No. 1/85; Catalogue No. CE-AB-85-001-EN-C). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Retrieved from https://aei.pitt.edu/80579/1/1985_Volume_1_Joint_Study_Programme.pdf
- Commission of the European Communities. (1988a, April 15). *Erasmus Programme: Annual report 1987* (COM (88) 192 final). Retrieved from <https://aei.pitt.edu/31780/>
- Commission of the European Communities. (1988b, November 17). *Erasmus Programme: First results and future perspectives. Communication from the Commission to the Council* (COM (88) 660 final). Retrieved from <https://aei.pitt.edu/9338/>
- Commission of the European Communities. (1989, December 13). *Erasmus programme: Report on the experience acquired in the application of the Erasmus programme 1987-1989* (SEC (89) 2051 final). Retrieved from <https://aei.pitt.edu/5681/>

- Comte, A. (1830). *Cours de philosophie positive*.
https://classiques.uqam.ca/classiques/Comte_auguste/la_sciences_sociale_extraits/2_cours_philo_positive/cours_philo_positive.html
- Corbett, A. (2006). *Higher education as a form of European integration: How novel is the Bologna Process?* (ARENA Working Paper Series No. 15). Oslo, Norway: ARENA Centre for European Studies, University of Oslo.
- Council of Europe & UNESCO. (1997). *Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region (Lisbon Recognition Convention)*. Retrieved from <https://rm.coe.int/168007f2c7>
- Council of the European Communities. (1976, February 9). *Resolution of the Council and of the Ministers of Education, meeting within the Council, comprising an action programme in the field of education*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41976X0219>
- Council of the European Communities. (1987, June 15). *Council Decision 87/327/EEC adopting the European Community Action Scheme for the Mobility of University Students (Erasmus)*. *Official Journal of the European Union*, L 166, 0020-0024. Режим доступа <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/1987/327/oj>
- Council of the European Union. (2021, November 26). *Council Recommendation (EU) 2021/2122 on a Pact for Research and Innovation in Europe*. *Official Journal of the European Union*, L 431, 1-9. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021H2122>
- Council of the European Union. (2022a, April 5). *Council Recommendation on building bridges for effective European higher education cooperation (2022/C 160/01)*. *Official Journal of the European Union*, C 160. Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022H0413\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022H0413(01))
- Council of the European Union. (2022b, June 27). *Council recommendation of 16 June 2022 on learning for the green transition and sustainable development*

- (2022/C 243/01). *Official Journal of the European Union*, C 243, 1-9. Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022H0627\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022H0627(01))
- Council of the European Union. (2023). *Council Recommendation on the key enabling factors for successful digital education and training*. Режим доступа <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024H01115>
- Council of the European Union. (2025, June 24). *Council Recommendation of 24 June 2025 on the European Research Area Policy Agenda 2025-2027 (Text with EEA relevance)* (C/2025/3593). *Official Journal of the European Union*, C (2025/3593), 1-22. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202503593
- Court of Justice of the European Communities. (1989, May 30). *Judgment in Case 242/87: Commission of the European Communities v Council of the European Communities – European Community action scheme for the mobility of university students (Erasmus)*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A61987CJ0242&utm>
- Cuevas-García, C. A. (2017). Understanding interdisciplinarity in its argumentative context: Thought and rhetoric in the perception of academic practices. *Interdisciplinary Science Reviews*. Режим доступа <https://www.researchgate.net/publication/313815172>
- DAAD Brussels Office. (n.d.). *European Universities Initiative*. Retrieved from <https://www.daad-brussels.eu/en/eu-higher-education-policy/overview-of-eu-higher-education-policy/european-universities/>
- De Greef, L., Post, G., Vink, C., & Wenting, L. (2017). *Designing interdisciplinary education*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Deldén, M. (2014). The teacher and educational spaces: The photograph as a tool for teacher reflection. In *Engaging with educational space: Visualizing spaces for teacher reflection*, 51-59

- Diderot, D., & d'Alembert, J. (1751-1765). *Encyclopédie*.
https://www.lexilogos.com/encyclopedia_diderot_alembert.htm
- Doumet-Serhal, C., Gimatzidis, S., Weninger, B., von Räden, C., & Kopetzky, K. (2023). An interdisciplinary approach to Iron Age Mediterranean chronology through combined archaeological and 14C-radiometric evidence from Sidon, Lebanon. *PLOS ONE*.
<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0274979>
- Durkheim, É. (1951). *Suicide: A Study in Sociology*.
<https://www.gacbe.ac.in/images/E%20books/Durkheim%20-%20Suicide%20-%20A%20study%20in%20sociology.pdf>
- Durkheim, É. (1982). *The Rules of Sociological Method*.
https://monoskop.org/images/1/1e/Durkheim_Emile_The_Rules_of_Sociological_Method_1982.pdf
- ERA Portal Austria. (n.d.). ERA Retrieved from <https://era.gv.at/era/?utm>
- EU-CONEXUS. (2025, April 11). *Overview of the reported outcomes and transformational potential of the European Universities Initiative*. Retrieved from <https://www.eu-conexus.eu/en/2025/04/11/overview-of-the-reported-outcomes-and-transformational-potential-of-the-european-universities-initiative/>
- European Association for the Applied Sciences in Higher Education (EURASHE). (n.d.). *European Universities Initiative*. Retrieved from <https://www.eurashe.eu/european-universities-initiative/>
- European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2025, February 28). *Erasmus to Erasmus+: history, funding and future*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/about-erasmus/history-funding-and-future>
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. (2021). *European Research Area policy agenda: Overview of actions for the period 2022-2024*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Retrieved from https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/ec_rtd_era-policy-agenda-2021.pdf

European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. (n.d.).

ERA history. European Research Area Platform. Retrieved from <https://european-research-area.ec.europa.eu/era-history>

European Commission. (1985). *COM(85) 756 final: Proposal for a Council Decision adopting the European Community Action Scheme for the Mobility of University Students (Erasmus)*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A51985PC0756>

European Commission. (1989). *COM(89) 235 final: Communication from the Commission to the Council on the ERASMUS Programme*. Режим доступа <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A51989PC0235>

European Commission. (2000, January 18). *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards a European research area (COM(2000) 6 final)*. Brussels, Belgium: Author. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2000%3A0006%3AFIN%3Aen%3APDF>

European Commission. (2010, March 3). *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:en:PDF>

European Commission. (2017a, December 15). *Erasmus+ programme guide (Version 2, 2018)*. Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/erasmus-plus-programme-guide2_en.pdf

European Commission. (2017b, May 30). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a renewed EU agenda for higher education (COM(2017) 247 final)*. Brussels, Belgium: Author.

Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017DC0247>

European Commission. (2017c, November 14). *Strengthening European identity through education and culture: The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg, 17 November 2017* (COM(2017) 673 final). Strasbourg, France: Author. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017DC0673>

European Commission. (2019, January 15). *Erasmus+ programme guide 2019* (Version 2). Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/erasmus-plus-programme-guide-2019_en_1.pdf

European Commission. (2020a). *Digital Education Action Plan (2021-2027)*. Режим доступу <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>

European Commission. (2020b, September 30). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on achieving the European Education Area by 2025* (COM(2020) 625 final). Brussels, Belgium: Author. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0625>

European Commission. (2021a). *Commission Implementing Decision - framework of inclusion measures of Erasmus+ and European Solidarity Corps 2021-27*. Режим доступу https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2021/1877/oj

European Commission. (2021b). *Implementation Guidelines – Erasmus+ and European Solidarity Corps Inclusion and Diversity Strategy*. Режим доступу https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-09/implementation-inclusion-diversity_apr21_en.pdf

European Commission. (2021c, December 15). *Програма Еразмус+: Спільні магістерські програми Еразмус Мундус (Erasmus Mundus Joint Masters – EMJM)* [PDF file]. Retrieved January 24, 2026, from

https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/infodays/Erasmus%20EJM%202022_UKR_2p.pdf

European Commission. (2021d, May 12). *Erasmus+ programme guide* (Version 3). [PDF file]. Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-09/2021-erasmusplus-programme-guide_v3_en.pdf

European Commission. (2022, January 18). *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a European strategy for universities* (COM(2022) 16 final). Strasbourg, France: Author. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022DC0016>

European Commission. (2024a). *Implementation guidelines - Erasmus+ and European Solidarity Corps Digital Strategy*. Режим доступа <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4af7ff4a-e2b1-11ef-be2a-01aa75ed71a1/language-en>

European Commission. (2024b). *Implementation guidelines – Erasmus+ and European Solidarity Corps Green Strategy*. Режим доступа <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fddb0dff-e38d-11ef-be2a-01aa75ed71a1/language-en>

European Commission. (2024c, November 19). *Erasmus+ programme guide 2025* (Version 1). Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2024-11/erasmus-programme-guide-2025_en.pdf

European Commission. (2025a, January 20). *Erasmus+ Programme Guide* (Version 2). Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2025-version-2>

European Commission. (2025b, May 13). *The European Universities alliances in action*. Retrieved from https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/european-universities-initiative/about?utm_source

- European Commission. (2025c, October 24). *European Education Area explained*. Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/about-eea/the-eea-explained>
- European Commission. (n.d.-a). *Bridging Integrity in Higher Education, Business, and Society* (Project reference: 2020-1-SE01-KA203-077973) [Project duration: September 1, 2020 – August 31, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2020-1-SE01-KA203-077973>
- European Commission. (n.d.-b). *Centre d'Excellence sur l'Environnement et le Climat (CESEC)* (Project reference: 101047857) [Project duration: April 1, 2022 – March 31, 2025]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101047857>
- European Commission. (n.d.-c). *Coding for social promotion* (Project reference: 621417-EPP-1-2020-1-PT-EPPKA3-IPI-SOC-IN) [Project duration: January 15, 2021–July 14, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved January 24, 2026, from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/621417-EPP-1-2020-1-PT-EPPKA3-IPI-SOC-IN>
- European Commission. (n.d.-d). *Developing a European approach for comprehensive QA of (European) university networks* (Project reference: 607037-EPP-1-2018-1-BE-EPPKA3-BOLOGNA) [Project duration: May 18, 2019 – November 17, 2021]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/607037-EPP-1-2018-1-BE-EPPKA3-BOLOGNA>
- European Commission. (n.d.-e). *DiGE – Digit@lly Together for Gender Equality* (Project reference: 101084010) [Project duration: December 1, 2022 – November 30, 2025]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101084010>
- European Commission. (n.d.-f). *DigiLing: Trans-European e-Learning Hub for Digital Linguistics* (Project reference: 2016-1-SI01-KA203-021558) [Project duration: September 1, 2016 – August 31, 2019]. *Erasmus+ Project Results*

- Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2016-1-SI01-KA203-021558>
- European Commission. (n.d.-g). *Diversity in science towards social inclusion: Non-formal education in science for students' diversity* (Project reference: 612103-EPP-1-2019-1-DE-EPPKA3-IPI-SOC-IN) [Project duration: January 15, 2020 – July 14, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/612103-EPP-1-2019-1-DE-EPPKA3-IPI-SOC-IN>
- European Commission. (n.d.-h). *E.P.Y.C. – European Policies for Young Citizens* (Project reference: 101051347) [Project duration: February 1, 2022 – January 31, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101051347>
- European Commission. (n.d.-i). *EMILDAI – European Master in Law, Data and Artificial Intelligence* (Project reference: 101050369) [Project duration: November 1, 2021 – October 31, 2027]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101050369>
- European Commission. (n.d.-j). *ESTYD – Engendering Solidarity: A transnational youth dialogue* (Project reference: 101051418) [Project duration: March 1, 2022 – February 29, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101051418>
- European Commission. (n.d.-k). *EU global leadership in the rule of law* (Project reference: 599835-EPP-1-2018-1-HR-EPPJMO-CoE) [Project duration: September 1, 2018 – August 31, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/599835-EPP-1-2018-1-HR-EPPJMO-CoE>
- European Commission. (n.d.-l). *EU-CEP-EM – EU Climate and Energy Policies and the Eastern Mediterranean* (Project reference: 101175686) [Project duration: November 1, 2024 – October 31, 2027]. *Erasmus+ Project Results*

- Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101175686>
- European Commission. (n.d.-m). *European of corporate social responsibility (CSR) business practices* (Project reference: 553110-EPP-1-2014-1-UA-EPPJMO-MODULE) [Project duration: September 1, 2014 – August 31, 2017]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/553110-EPP-1-2014-1-UA-EPPJMO-MODULE>
- European Commission. (n.d.-n). *European Research Area (ERA)*. Retrieved from https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/our-digital-future/european-research-area_en
- European Commission. (n.d.-o). *EUTAXGOV – EU TAX GOVERNANCE* (Project reference: 101047417) [Project duration: November 1, 2021 – October 31, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101047417>
- European Commission. (n.d.-p). *Expanding Professional Routes* (Project reference: 2020-3-PT02-KA105-007262) [Project duration: January 2, 2021 – October 1, 2022]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2020-3-PT02-KA105-007262>
- European Commission. (n.d.-q). *EY-DGF 2.0 – Engaging Youth in a Digital Green Future 2.0* (Project reference: 101185713) [Project duration: January 1, 2025 – December 31, 2026]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101185713>
- European Commission. (n.d.-r). *FABER – Transmission et création d’une culture commune européenne: la fabrique des héros* (Project reference: 101047582) [Project duration: September 1, 2021 – August 31, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101047582>
- European Commission. (n.d.-s). *Financial support for Eurostudent* (Project reference: 605084-EPP-1-2018-1-DE-EPPKA3-EUROSTUD) [Project

duration: June 18, 2018 – June 17, 2021]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/605084-EPP-1-2018-1-DE-EPPKA3-EUROSTUD>

European Commission. (n.d.-t). *Financial support for Eurostudent VII – Social Dimension of European Higher Education* (Project reference: 605606-EPP-1-2018-1-FR-EPPKA3-EUROSTUD) [Project duration: June 18, 2018 – June 17, 2021]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/605606-EPP-1-2018-1-FR-EPPKA3-EUROSTUD>

European Commission. (n.d.-u). *Higher Education Re-engineering through Active learning for Growth* (Project reference: 2019-1-EL01-KA203-062952) [Project duration: October 1, 2019 – September 30, 2021]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2019-1-EL01-KA203-062952>

European Commission. (n.d.-v). *Higher education student and staff mobility project* (Project reference: 2017-1-UK01-KA103-035789) [Project duration: June 1, 2017 – September 30, 2018]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2017-1-UK01-KA103-035789>

European Commission. (n.d.-w). *Horizon, porteurs d'avenir* (Project reference: 2022-1-BE04-KA155-YOU-000103239) [Project duration: March 1, 2023 – September 30, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2022-1-BE04-KA155-YOU-000103239>

European Commission. (n.d.-x). *HumanResponse – Coordinated Humanitarian Response, Health and Displacement* (Project reference: 101180512) [Project duration: November 1, 2024 – December 31, 2030]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved January 24, 2026, from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101180512>

- European Commission. (n.d.-y). *Integrate Disciplines to Elaborate Novel Teaching approaches to InTerdisciplinarity and Innovate pre-service teacher Education for STEM challenges* (Project reference: 2019-1-IT02-KA203-063184) [Project duration: September 1, 2019 – December 31, 2022]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2019-1-IT02-KA203-063184>
- European Commission. (n.d.-z). *Interdisciplinary Mathematics (InterMaths)* (Project reference: 619815-EPP-1-2020-1-IT-EPPKA1-JMD-MOB) [Project duration: September 14, 2020 – September 13, 2026]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved January 24, 2026, from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/619815-EPP-1-2020-1-IT-EPPKA1-JMD-MOB>
- European Commission. (n.d.-aa). *International Masters in Environmental Technology and Engineering – Consolidation phase (IMETE-C)* (Project No. 101049150). *EU Funding & Tenders Portal*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/how-to-participate/org-details/999999999/project/101049150/program/43353764/details>
- European Commission. (n.d.-ab). *Jean Monnet Centre of Excellence on “Labour, Welfare and Social Rights in Europe”* (Project reference: 599632-EPP-1-2018-1-IT-EPPJMO-CoE) [Project duration: September 1, 2018 – December 31, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/599632-EPP-1-2018-1-2018-1-IT-EPPJMO-CoE>
- European Commission. (n.d.-ac). *JEDI – Joint European Degree label in engineering: Toward a European framework for engineering education* (Project reference: 101114604) [Project duration: April 1, 2023 – March 31, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101114604>

- European Commission. (n.d.-ad). *Leg-UniGR – Blueprint for a legal entity for cross-border university alliances* (Project reference: 101114596) [Project duration: April 1, 2023 – March 31, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101114596>
- European Commission. (n.d.-ae). *NELS – Next Level Skills for Student Leaders* (Project reference: 101193288) [Project duration: February 1, 2025 – January 31, 2028]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101193288>
- European Commission. (n.d.-af). *Project for higher education student and staff mobility between Programme Countries and Partner Countries* (Project reference: 2016-1-UK01-KA107-023688) [Project duration: June 1, 2016 – July 31, 2018]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved, from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2016-1-UK01-KA107-023688>
- European Commission. (n.d.-ag). *Project for higher education student and staff mobility between Programme Countries and Partner Countries* (Project reference: 2017-1-SE01-KA107-034386) [Project duration: June 1, 2017 – July 31, 2019]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2017-1-SE01-KA107-034386>
- European Commission. (n.d.-ah). *PUBFINE – Public Finance Law and European Integration* (Project reference: 101177073) [Project duration: February 1, 2025 – January 31, 2028]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101177073>
- European Commission. (n.d.-ai). *Rule of Law and Mutual Trust in Global and European Governance* (Project reference: 599377-EPP-1-2018-1-BE-EPPJMO-MODULE) [Project duration: September 1, 2018 – August 31, 2021]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from [https://erasmus-](https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/599377-EPP-1-2018-1-BE-EPPJMO-MODULE)

plus.ec.europa.eu/projects/search/details/599377-EPP-1-2018-1-BE-EPPJMO-MODULE

European Commission. (n.d.-aj). *Share the opportunities* (Project reference: 2018-1-LV02-KA125-002091) [Project duration: May 1, 2018 – October 31, 2019]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2018-1-LV02-KA125-002091>

European Commission. (n.d.-ak). *Social and International Dimension of Education and Recognition of Acquired Learning* (Project reference: 607066-EPP-1-2018-1-HR-EPPKA3-BOLOGNA) [Project duration: February 15, 2019 – August 14, 2021]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/607066-EPP-1-2018-1-HR-EPPKA3-BOLOGNA>

European Commission. (n.d.-al). *So-delujmo in so-oblikujmo (Let's co-operate and co-create)* (Project reference: 2022-3-SI02-KA154-YOU-000098909) [Project duration: April 1, 2023 – June 30, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2022-3-SI02-KA154-YOU-000098909>

European Commission. (n.d.-am). *Spatial and economic science in higher education – addressing the playful potential of simulation games* (Project reference: 2019-1-CZ01-KA203-061374) [Project duration: September 1, 2019 – December 31, 2022]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2019-1-CZ01-KA203-061374>

European Commission. (n.d.-an). *Strengthening interdisciplinarity in European futures: From local to international* (Project reference: 599836-EPP-1-2018-1-UK-EPPJMO-CoE) [Project duration: September 1, 2018 – December 31, 2022]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/599836-EPP-1-2018-1-UK-EPPJMO-CoE>

- European Commission. (n.d.-ao). *Teacher Education About Multilingualism* (Project reference: 2020-1-PL01-KA203-082136) [Project duration: September 1, 2020 – August 31, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2020-1-PL01-KA203-082136>
- European Commission. (n.d.-ap). *The European Green Deal*. Retrieved from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- European Commission. (n.d.-aq). *The Future of the European Union Post-Brexit* (Project reference: 611724-EPP-1-2019-1-CA-EPPJMO-CHAIR) [Project duration: September 28, 2019 – September 27, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/611724-EPP-1-2019-1-CA-EPPJMO-CHAIR>
- European Commission. (n.d.-ar). *University Network for Cultural Heritage – Integrated Protection, Management and Use* (Project reference: 2018-1-PL01-KA203-051085) [Project duration: October 1, 2018 – August 31, 2021]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2018-1-PL01-KA203-051085>
- European Commission. (n.d.-as). *UVic Jean Monnet EU Centre of Excellence* (Project reference: 611629-EPP-1-2019-1-CA-EPPJMO-CoE) [Project duration: October 17, 2019 – August 31, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/611629-EPP-1-2019-1-CA-EPPJMO-CoE>
- European Commission. (n.d.-at). *VotNGFDMoEVaC – Voices of the Next Generation: Future Decision-Makers on European Values and Citizenship* (Project reference: 101131199) [Project duration: November 1, 2023 – October 31, 2025]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101131199>

- European Commission. (n.d.-au). *What is Erasmus+?* Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/about-erasmus/what-is-erasmus>
- European Commission. (n.d.-av). *YEP – Youth Empowerment and Participation* (Project reference: 101051412) [Project duration: June 1, 2022 – May 31, 2024]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/101051412>
- European Commission. (n.d.-aw). *Youth in ART* (Project reference: 2020-1-CY02-KA105-001767) [Project duration: August 1, 2020 – May 31, 2022]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2020-1-CY02-KA105-001767>
- European Commission. (n.d.-ax). *Youth Magazine VOICES* (Project reference: 2018-1-FI01-KA125-047167) [Project duration: June 1, 2018 – May 31, 2021]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2018-1-FI01-KA125-047167>
- European Commission. (n.d.-ay). *Youth Make a Pact with Earth* (Project reference: 2022-2-BE05-KA152-YOU-000090610) [Project duration: August 1, 2022 – December 31, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2022-2-BE05-KA152-YOU-000090610>
- European Commission. (n.d.-az). *Youth says NO! to Gender Based Violence* (Project reference: 2022-1-PT02-KA152-YOU-000069889) [Project duration: December 1, 2022 – June 30, 2023]. *Erasmus+ Project Results Platform*. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects/search/details/2022-1-PT02-KA152-YOU-000069889>
- European Council. (2000, March). *Lisbon European Council: Presidency conclusions* (Lisbon Strategy). https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/empl/dv/lisbonstrategybn_/lisbonstrategybn_en.pdf

- European Education and Culture Executive Agency. (2022, December 12). *Erasmus Mundus Design Measures (EMDM): Overview of the 2022 selection results* [PDF presentation slides]. Retrieved from https://www.eacea.ec.europa.eu/system/files/2022-12/EMDM-kickoff-202212_1_Overview-selection-results.pdf
- European Education and Culture Executive Agency. (n.d.). *Erasmus Mundus Catalogue*. Retrieved from https://www.eacea.ec.europa.eu/scholarships/erasmus-mundus-catalogue_en
- European Higher Education Area and Bologna Process. (n.d.). Home page. <https://ehea.info/page-home-page>
- European Higher Education Area. (2024). *The European Higher Education Area in 2024: Bologna Process Implementation Report*. Режим доступа <https://ehea.info/Immagini/the-european-higher-education-area-in-2024-EC0224018ENN1.pdf>
- European Ministers of Education. (1999, June 19). *The European Higher Education Area: Joint declaration of the European Ministers of Education (Bologna Declaration)*. Bologna, Italy. https://ehea.info/media.ehea.info/file/Ministerial_conferences/02/8/1999_Bologna_Declaration_English_553028.pdf
- European Ministers of Higher Education. (2001, May 19). *Towards a European Higher Education Area: Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague*. <http://www.mo.org.tr/UIKDocs/prague.pdf>
- European Parliament & Council of the European Union. (2008). *Decision No 1298/2008/EC of 16 December 2008 establishing the Erasmus Mundus 2009-2013 action programme for the enhancement of quality in higher education and the promotion of intercultural understanding through cooperation with third countries*. *Official Journal of the European Union*, L 340, 83-98. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A32008D1298>

- European Parliament & Council of the European Union. (2013). *Regulation (EU) No. 1288/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing “Erasmus+”: the Union Programme for education, training, youth and sport and repealing Decisions No. 1719/2006/EC, No. 1720/2006/EC and No. 1298/2008/EC*. Official Journal of the European Union, L 347, 50-73. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1288/oj/eng>
- European Parliament & Council of the European Union. (2021). *Regulation (EU) 2021/817 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021 establishing the “Erasmus+” programme (2021-2027)*. Official Journal of the European Union, L 189, 1-66. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0817>
- European Parliament. (2012, March 13). *Resolution on the contribution of the European institutions to the consolidation and progress of the Bologna Process (2011/2180(INI))*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52012IP0072&utm>
- European Union. (2016, February 29). *EU cooperation in education and training (ET 2020)*. EUR-Lex: Summaries of EU legislation. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-cooperation-in-education-and-training-et-2020.html>
- European Union. (n.d.). *History of the European Union 1980-89*. Режим доступа https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1980-89_en
- European University Association Council for Doctoral Education. (2016). *Taking Salzburg forward: Implementation and new challenges*. Brussels: EUA-CDE. Retrieved from https://www.eua-cde.org/downloads/publications/2016_euacde_doctoral-salzburg-implementation-new-challenges.pdf

- European University Association. (2001, March 30). *Salamanca Convention 2001: The Bologna Process and the European Higher Education Area*. <https://www.eua.eu/publications/positions/salamanca-convention-2001.html>
- European University Association. (2005). *Doctoral programmes for the European knowledge society: Report on the EUA Doctoral Programmes Project 2004-2005*. Salzburg: EUA. Retrieved from https://eua-cde.org/downloads/publications/2005_eua_doctoral-programmes-european-knowledge-society.pdf
- European University Association. (2010). *Salzburg II recommendations: European universities' achievements since 2005 in implementing the Salzburg principles*. Brussels: EUA. Retrieved from <https://www.eua.eu/downloads/publications/salzburg%20ii%20recommendations%202010.pdf>
- European University Association. (n.d.). *European Research Area*. Retrieved from <https://www.eua.eu/our-work/topics/european-research-area.html>
- European Youth Forum. (2018). *European Youth Goals*. Режим доступа <https://youth-goals.eu/>
- Evis, L. H. (2022). A critical appraisal of interdisciplinary research and education in British higher education institutions: A path forward? *Arts and Humanities in Higher Education*, 21(2), 119-138.
- FABER : la fabrique des héros. (n.d.). *FABER : la fabrique des héros: Transmission et création d'une culture commune européenne* [Research blog]. *Hypothèses (OpenEdition)*. Retrieved from <https://faber.hypotheses.org/>
- Friedow, A., Blankenship, E., Green, J., & Stroup, W. (2012). Learning interdisciplinary pedagogies. *Pedagogy: Critical Approaches to Teaching Literature, Language, Composition, and Culture*, 12(3), 405-424.
- Frodeman, R. (Ed.). (2017). *The Oxford handbook of interdisciplinarity*. Oxford: Oxford University Press.
- Gabelnick, F. (2002). Conclusion: Achieving interdisciplinary innovation: Leading and learning in community. In C. Haynes (Ed.), *Innovations in*

- Interdisciplinary Teaching*, 275-290. Washington, DC: American Council on Education/Oryx Press.
- Hansson, B. (1999) Interdisciplinarity: For What Purpose? *Policy Sciences*. 32, 339-343.
- Haskins, C. H. (1923). *The rise of universities*. New York, NY: Henry Holt and Company. <https://www.gutenberg.org/files/63574/63574-h/63574-h.htm>
- Haynes, C. (2002). Introduction: Laying a foundation for interdisciplinary teaching. In C. Haynes (Ed.), *Innovations in interdisciplinary teaching* (pp. xiv–xviii). Washington, DC: American Council on Education/Oryx Press.
- Heckhausen, H. (1972) Discipline and Interdisciplinarity. In *Interdisciplinarity: Problems of Teaching and Research in Universities*. Paris: OECD, pp. 83-89.
- Inspiring ERA. (2025, June 24). *European Commission adopts ERA Policy Agenda 2025-2027: A renewed vision for research and innovation*. Retrieved from <https://www.inspiring-era.eu/european-commission-adopts-era-policy-agenda-2025-2027-a-renewed-vision-for-research-and-innovation/>
- Iqbal, N. (2023). Teaching introductory economics: An interdisciplinary approach. *Journal of Learning and Teaching*, 16(1), 11-19.
- Ishchenko, A. (2022). *European integration benchmarks of the higher education system of Ukraine: Challenges and achievements*. In O. I. Lokshyna (Ed.), *Comparative and international education – 2022: Challenges and prospects in conditions of the world turbulence: Book of abstracts of the 6th international conference* (pp. 42-46). Kyiv-Ternopil, Ukraine: Krok. Retrieved from https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Comparative_2022.pdf.
- Ishchenko, A. (2025a). Interdisciplinary projects of the Erasmus+ strategic partnership: the potential for the development of higher education in the EU and Ukraine. *Economics & Education*, 10(1), 54-58. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2025-1-7>

- Ishchenko, A. (2025b). Jean Monnet Projects: an interdisciplinary dimension. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 1(69), 9-13.
<https://kelmczasopisma.com/ua/jornal/96>
- Jacobs, J. A., & Frickel, S. (2009). Interdisciplinarity: A critical assessment. *Annual Review of Sociology*, 35, 43-65.
<https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-soc-070308-115954>
- Kaiser, M., Kronfeldner, M., & Meunier, R. (2016). Problems and prospects of interdisciplinarity: The case of philosophy of science. *Interdisciplinary Science Reviews*, 41(1), 61-70.
- Kanmaz, A. (2022). A study on interdisciplinary teaching practices: Primary and secondary education curricula. *African Educational Research Journal*, 10(2), 200-210.
- Kapranov, Y., Semenog, O., & Psaltaki, J. (2025). European digital education practices from a ukrainian perspective: priorities for teacher education and lifelong professional learning. *UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century*, 2(12), 24-51.
[https://doi.org/10.35387/ucj.2\(12\).2025.0002](https://doi.org/10.35387/ucj.2(12).2025.0002)
- Karali, Y. (2021). *Interdisciplinary approach in primary school mathematics education*. *Education Quarterly Reviews*, 4(4), 182-190.
 doi:10.31014/aior.1993.04.04.382
- Karlqvist, A. (1999). *Going beyond disciplines: The meanings of interdisciplinarity*. *Policy Sciences*, 32(4), 379-383. <https://doi.org/10.1023/A:1004736204322>
- Khoruzha, L., Lokshyna, O., Mazur, N., & Proshkin, V (2022). Doctoral Education in Ukraine: the Application of Digital Tools and Services by Doctoral Students under COVID-19 Pandemic. *Multidisciplinary Journal for Education, Social and Technological Sciences*, 9(1). 87-112.
<https://doi.org/10.4995/muse.2022.16768>

- Klein, J. T. (1990). *Interdisciplinarity: History, theory, and practice*. Detroit, MI: Wayne State University Press.
- Klein, J. T. (1996). *Crossing boundaries: Knowledge, disciplinarity, and interdisciplinarity*. Charlottesville, VA: University Press of Virginia.
- Klein, J. T. (2000). A conceptual vocabulary of interdisciplinary science. In P. Weingart & N. Stehr (Eds.), *Practising Interdisciplinarity*, 3-24. <https://philarchive.org/archive/KLEAC>
- Klein, J. T. (2004). Interdisciplinarity and complexity: An evolving relationship. CO Special Double Issue Vol. 6 Nos. 1-2 2004 pp. 2-10. https://www.academia.edu/755620/Interdisciplinarity_and_complexity_An_evolving_relationship
- Klein, J. T. (2005). *Humanities, culture and interdisciplinarity*. Albany: State University of New York Press.
- Klein, J. T. (2017). Typologies of interdisciplinarity: The boundary work of definition. In R. Frodeman, J. T. Klein, & R. C. S. Pacheco (Eds.), *The Oxford handbook of interdisciplinarity* (2nd ed., pp. 21-34). Oxford, England: Oxford University Press. doi:10.1093/oxfordhb/9780198733522.013.3
- Klein, J. T. (2021). *Beyond interdisciplinarity: Boundary work, communication, and collaboration in the 21st century*. New York, NY: Oxford University Press.
- Klein, J. T., & Newell, W. H. (1998). Advancing interdisciplinary studies. In W. H. Newell, (Ed.), *Interdisciplinarity: Essays from the literature* (pp. 3-22). New York: College Board.
- Klein, J. T., Grossenbacher, W., Haberli, R., Bill, A., Scholz, R. W., & Welti, M. (Eds). (2001). *Transdisciplinarity: Joint problem solving among science, technology, and society: An effective way for managing complexity*. Basel, Switzerland: Birkhauser Verlag.
- Knox, B. (1964). *The Heroic Temper: Studies in Sophoclean Tragedy*. University of California Press. <https://archive.org/details/heroictemperstud00knox>
- Kockelmans J. J. (1986). Interdisciplinarity and the University: The Dream and the Reality. *Issues in Integrative Studies*, 4, 1-16.

<https://our.oakland.edu/server/api/core/bitstreams/efec186d-03be-404b-a6c5-d61f0ae586fb/content>

Kockelmans, J. J. (1979). Why interdisciplinarity? [PDF].

<https://sites.ualberta.ca/~dkuiken/Summer%20Institute/Kockelmanns.pdf>

Kristeller, P. O. (1979). *Renaissance Thought and Its Sources*. Columbia University Press.

Kuuskorpi, M., & Cabellos González, N. (2011). *The future of the physical learning environment: School facilities that support the user* (CELE Exchange 2011/11). OECD Publishing.

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2011/12/the-future-of-the-physical-learning-environment_g17a208c/5kg0lkz2d9f2-en.pdf

Leff, G. (1992). *The trivium and the three philosophies*. In H. de Ridder-Symoens (Ed.), *A history of the university in Europe* (Vol. 1, Universities in the Middle Ages, pp. 307-336). Cambridge, England: Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511599507.012>

Leiden University. (n.d.). *EU Tax Governance (EUTAXGOV)*. Retrieved from <https://www.universiteitleiden.nl/en/law/institute-for-tax-law-and-economics/tax-law/eu-tax-governance>. (universiteitleiden.nl)

Lenoir, Y., & Hasni, A. (2004). *La interdisciplinaridad: por un matrimonio abierto de la razón, de la mano y del corazón*. *Revista Iberoamericana de Educación*, 35, 167-185. <https://doi.org/10.35362/rie350882>

Leuven Communiqué: Bologna Process for the period up to 2020 – EHEA for the new decade. (2009). https://ehea.info/media.ehea.info/file/20090223-Ostend/54/2/BFUG_Board_CZ_19_4_draft_communique_200209_594542.pdf

Levin, L., & Lind, I. (Eds.). (1985). *Interdisciplinarity revisited: Re-assessing the concept in the light of institutional experience*. Stockholm, Sweden: Liber.

- Linnaeus University. (n.d.). *Digital Methods Platform for Arts and Humanities (DiMPAH)*. Retrieved from <https://lnu.se/en/research/research-projects/project-digital-methods-platform-for-arts-and-humanities/>
- Lokshyna, O. I. (2018). The European dimension of the competence-based school education in Ukraine. *Revista de Pedagogie – Journal of Pedagogy*, 66(1), 47-64. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713793/1/2018.-1.-47-64.-Lokshyna.pdf>
- London Communiqué: Towards the European Higher Education Area – responding to challenges in a globalised world.* (2007, May 18). https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2007_London_Communique_English_588697.pdf
- MacLeod, M. (2016). What makes interdisciplinarity difficult? Some consequences of domain specificity in interdisciplinary practice. *Synthese*. Режим доступу <https://link.springer.com/article/10.1007/s11229-016-1236-4>
- Mäki, U. (2016). Philosophy of interdisciplinarity: What? Why? How? *European Journal for Philosophy of Science*, 6, 327-342.
- Martínez, J. P., Peiró, J., Rosales, D. I., & Vargas, A. I. (2022). Conocimiento y existencia personal: hacia una interdisciplina radical. *Scientia et Fides*, 10(2), 137-152.
- McMurtry, A. (2011). The complexities of interdisciplinarity: Integrating two different perspectives on interdisciplinary research and education. *Issues in Integrative Studies*, 29, 19-35. Режим доступу <https://www.researchgate.net/publication/262685892>
- Mendel, M., & Atlas, A. (Eds.). (2012). *Mobilność sposobem zdobywania i rozwijania kompetencji – od juniora do seniora* [Mobility as a tool to acquire and develop competences from childhood to seniority]. Warszawa, Poland: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Miller, R. C. (2010). Interdisciplinarity: Its meaning and consequences. In R. A. Denemark (Ed.), *The International Studies Encyclopedia* (Vol. VI, pp. 3900-3915). Malden, MA: Wiley-Blackwell.

- Mills, D. and Huber, M. (2005) Anthropology and the Educational “Trading Zone”: Disciplinarity, Pedagogy and Professionalism. *Arts and Humanities in Higher Education*. 4 (1), 9-32.
- Nauert, C. G. (2006). *Humanism and the Culture of Renaissance Europe*. Cambridge University Press.
- Nicolescu, B. (1998). The Transdisciplinary Evolution of the University Condition for Sustainable Development. <https://ciret-transdisciplinarity.org/bulletin/b12c8.php>
- Nissani, M. (1997) Ten Cheers for Interdisciplinarity: The Case for Interdisciplinary Knowledge and Research. *The Social Science Journal*. 34 (2), 201-216.
- Paris Communiqué. (2018). https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf
- Pépin, L. (2006). The history of European cooperation in education and training: Europe in the making – an example. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Politi, V. (2019). The interdisciplinarity revolution. *Theoria: An International Journal for Theory, History and Foundations of Science*, 34(2). Режим доступу <https://www.researchgate.net/publication/336092548>
- Publications Office of the European Union. (2014, March 5). *European Community action scheme for the mobility of university students (ERASMUS), 1987-1995. CORDIS – EU research results*. Retrieved from <https://cordis.europa.eu/programme/id/ET-ERASMUS>
- Realising the European Higher Education Area: Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003*. (2003, September 19). Retrieved from https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2003_Berlin_Communique_English_577284.pdf
- Reillon, V. (2017, September). *EU framework programmes for research and innovation: Evolution and key data from FP1 to Horizon 2020 in view of FP9*

- (In-depth analysis, PE 608.697). Brussels, Belgium: European Parliamentary Research Service (EPRS), European Parliament. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/608697/EPRS_IDA\(2017\)608697_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/608697/EPRS_IDA(2017)608697_EN.pdf)
- Rekha, N. (2022). The implication of interdisciplinary approach in education – An exploratory study. *GBS Impact Journal of Multi-Disciplinary Research*, 8(2), 28-39. <https://www.journalpressindia.com/gbs-impact-journal-of-multi-disciplinary-research/doi/10.58419/gbs.v8i2.822203>
- Repko, A., & Szostak, R. (2008). *Interdisciplinary research: Process and theory*. London: SAGE Publications Ltd.
- Rhoten, D., O'Connor, E., & Hackett, E. J. (2009). *The act of collaborative creation and the art of integrative creativity: Originality, disciplinarity and interdisciplinarity*. Thesis Eleven, 96(1), 83-108. doi:10.1177/0725513608099121
- Rome *Communiqué*. (2020). https://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf
- Rosamond, B. (2006) Disciplinarity and the Political Economy of Transformation: The Epistemological Politics of Globalisation Studies. *Review of International Political Economy*. 13 (3), 516-532
- Ruszel, J. E. (2018). Erasmus Programme – Functional Analysis and Evolution of the Programme from 1987 till 2016. *Humanities and Social Sciences*, 25(4), 277-291. Режим доступа <https://journals.prz.edu.pl/hss/article/view/211>
- SALTO-YOUTH. (2020). *Youth Participation Strategy*. Режим доступа https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-4089/20200929_ParticipationStrategy_Online_Final_02.pdf
- SALTO-YOUTH. (2021). *European Training Strategy 2021-2027*. Режим доступа <https://www.salto-youth.net/rc/training-and-cooperation/trainingstrategy/>
- Semenog, O. (2025). The conceptual sphere of education in Ukrainian and Polish discourses: An interdisciplinary approach. *Europe: Scholars' Press*. Retrieved from <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/16952>

- Semenog, O., Kapranov, Y. (2025a). Advancing ukrainian phd education through the integration of european scientific values: key principles and practices:. *Освіта. Інноватика. Практика*, 13(7), 126-134.
<https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i7-018>
- Semenog, O., Kapranov, Y. (2025b). The Evolution of the Conceptual Sphere of “Education” in Ukrainian and Polish Discourses: Lexical Innovations, Neologisms, and Their Application in PhD Training. *Acta Humanitatis*, 3(1), 41-69. <https://doi.org/10.5709/ah-03.01.2025-03>
- Sharma, M., & Shukla, M. (2018). Interdisciplinary approach to education with special reference to commerce stream. *International Journal of Interdisciplinary Research and Innovations*, 6(2), 354-356.
- Sorbonne Declaration. (1998). *Joint Declaration on Harmonisation of the Architecture of the European Higher Education System*. https://ehea.info/media.ehea.info/file/1998_Sorbonne/61/2/1998_Sorbonne_Declaration_English_552612.pdf
- Spelt E. H., Biemans H. J. A., Tobi H., Luning P. A. & Mulder M. (2009). Teaching and Learning in Interdisciplinary Higher Education: A Systematic Review. <https://www.mmulder.nl/PDF%20files/2009-11-17%20Spelt%20et%20al.pdf>
- Spinde T. (2021). An Interdisciplinary Approach for the Automated Detection and Visualization of Media Bias in News Articles. <https://arxiv.org/pdf/2112.13352.pdf>
- Stuart, H. (2018). Beyond interdisciplinary theory: Revisiting William H. Newell’s integrative theory from a critical realist perspective. *Issues in Interdisciplinary Studies*, 36(2), 66-107.
- SwissCore. (2021, December 8). Achieving the European Education Area by 2025. Retrieved from <https://www.swisscore.org/achieving-the-european-education-area-by-2025/>

- Sysoieva, S., Lokshyna, O., Protsenko, O., & Tryhub, I. (2021). Active Forms of Conducting European Studies: Experience, Analysis, Conclusions. *Horyzonty Wychowania*, 20(56), 133-145. <https://doi.org/10.35765/hw.2184>
- Tanzella-Nitti, G. (2013). *University*. <https://inters.org/university>
- Thoren, H., & Persson, J. (2011). Philosophy of interdisciplinarity: Problem-feeding, conceptual drift, and methodological migration. Режим доступа <https://www.researchgate.net/publication/277218457>
- Tirana Communiqué. (2024). <https://www.eqar.eu/assets/uploads/2024/05/Tirana-Communique.pdf>
- UNESCO. (1970). *Seminar on the training of teachers for and through interdisciplinarity: Final report (Côte d'Ivoire, 24 March – 4 April 1970)*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (1983). *Interdisciplinarity in higher education*. European Centre for Higher Education. Bucharest.
- UNESCO. (1986). *Interdisciplinarity in general education*. A study by Louis d'Hainaut following an International Symposium on Interdisciplinarity in General Education (1-5 July 1985). Paris: UNESCO.
- UNESCO. (1987). Prospects: *Quarterly review of education*, 17(4), 161.
- UNESCO. (1998). World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education, adopted by the World Conference on Higher Education: Higher Education in the Twenty-first Century, Vision and Action, 9 October 1998. Paris: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141952>
- UNESCO. (2019). Global Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education. Paris: UNESCO. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000372970>
- United Nations. (2015). *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. Режим доступа <https://sdgs.un.org/2030agenda>

- University of Thessaly, Department of Economics. (2024, November 19). Jean Monnet Chair: EU Climate and Energy Policies and the Eastern Mediterranean (EU-CEP-EM). Retrieved from <https://www.econ.uth.gr/en/departments/jean-monnet>
- van Bommel, B. (2015, December 14). Between “Bildung” and “Wissenschaft”: The 19th-Century German Ideal of Scientific Education. *European History Online (EGO)*. <http://www.ieg-ego.eu/bommelb-2015-en>
- van den Besselaar, P., Heimeriks, G. (2001). Disciplinary, Multidisciplinary, Interdisciplinary – Concepts and Indicators. In M. Davis & C. S. Wilson (Eds.), *Proceedings of the 8th International Conference on Scientometrics and Informetrics* (pp. 705-716). Sydney, Australia: University of New South Wales.
- Wallace, S. (Ed.). (2009). *A Dictionary of Education*. Oxford University Press.
- Wernli, D., & Darbellay, F. (2016). *Interdisciplinarity and the 21st century research-intensive university* (40 c.).
- Wilson, M. (2000). *Aristotle's Theory of the Unity of Science*. Toronto, ON, Canada: University of Toronto Press. <https://www.yumpu.com/en/document/read/51590791/aristotles-theory-unity-of-science>
- Wilthagen, T., Aarts, E., & Valcke, P. (2018). *A time for interdisciplinarity: An essay on the added value of collaboration for science, university, and society* (31 c.). Tilburg University.
- Youthpass. (2007). *About Youthpass*. Режим доступа: <https://www.youthpass.eu/en/about-youthpass/about/>
- Zabolotna, O., & Lokshyna, O. (2023). European Teaching Excellence For Students' Better Performance: What Is Teachers' Feedback On Jean Monnet Module?. *Studies in Comparative Education*, (2). <https://doi.org/10.31499/2306-5532.2.2022.270958>

ДОДАТКИ

Додаток А

Довідки про впровадження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА

вул. Роменська, 87 м. Суми 40002, Україна, тел. (0542) 68-59-02, факс 22-15-17
E-Mail: rector@sspu.edu.ua www.sspu.edu.ua
Код ЄДРПОУ 02125510

09.03.2016 № 542

На №

від

ДОВІДКА

щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження
Іщенко Анатолія Анатолійовича на тему:
«Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм
Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти»,
поданого на здобуття ступеня доктора філософії,
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Висновки наукової діяльності А. А. Іщенко, викладені в дисертаційній праці «Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти» (на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки) пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях, опубліковані у фахових періодичних виданнях і були ефективно інтегровані в освітньому процесі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка впродовж 2023-2025 рр.

До таких теоретичних результатів, отриманих А. А. Іщенком, належать: концептуалізація міждисциплінарності як системоутворюючого принципу розвитку ЄПВО; простеження еволюції міждисциплінарності від імпліцитної ідеї початкових структурних реформ Болонського процесу до експліцитного нормативного закріплення як стратегічного орієнтира європейської освітньої та дослідницької політики; окреслення нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад міждисциплінарних програм Еразмус+ в ЄПВО; виявлення тенденцій та специфіки втілення міждисциплінарного підходу на прикладі ключових напрямів Еразмус+; розроблення авторської системи критеріїв оцінювання ефективності застосування ідей міждисциплінарності та рекомендацій для науково-педагогічних працівників та ЗВО України щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітньому процесі

Запропоновані А.А. Іщенком положення стали основою практичних рішень, які були апробовані та впроваджені в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Результати впровадження матеріалів дисертаційного дослідження Іщенко
Анатолія Анатолійовича обговорено й схвалено на засіданні кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 7 від 12 лютого 2026 р.).

Перший проректор

Ганна ЗАІКІНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Г. КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003, тел. (0532) 52-58-67
E-mail: allmail@pnpu.edu.ua код ЄДРПОУ 31035253

12.03.2026 № 762/01.51/02 на № _____ від _____

ДОВІДКА

щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження
ІЩЕНКА Анатолія Анатолійовича
на тему: «Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти»,
поданого на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Дисертаційна робота Анатолія Анатолійовича Іщенко являє собою якісно новий етап розвитку вітчизняних порівняльно-педагогічних досліджень, оскільки має дві рівнозначимі складові: теоретичну, що полягає в з'ясуванні етапів становлення ідеї міждисциплінарності – від античної традиції єдності знання до сучасних постдисциплінарних концепцій, та практичну, що включає розробку авторської системи критеріїв оцінювання ефективності застосування ідей міждисциплінарності у проектах Еразмус+ та рекомендацій для науково-педагогічних працівників та ЗВО України щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітньому процесі.

Результати дисертаційної роботи Іщенко Анатолія Анатолійовича, що полягають у цілісному з'ясуванні теоретичних, нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти, проходили апробацію впродовж 2023/2026 н. р. в освітньому процесі у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Матеріали та висновки дослідження знайшли адекватне відображення у публікаціях автора та отримали позитивну оцінку викладачів кафедри загальної

педагогіки та андрагогіки. Творче використання названих публікацій сприяло оновленню змісту таких навчальних курсів, як «Педагогічні технології навчання і виховання у вищій школі», «Креативна педагогіка».

У сучасних умовах інтенсифікації процесів європейської інтеграції використання матеріалів дисертації А. А. Іщенко сприяє подальшій модернізації підходів до формування трансверсальних компетентностей вітчизняних викладачів та студентів. Авторська модель критеріїв ефективності проектів Еразмус+, що міститься у дисертації, системність та послідовність викладу досліджуваної проблеми стали предметом обговорення та схвалення на засіданні кафедри загальної педагогіки та андрагогіки (протокол № 18 від 12 лютого 2026 р.).

Проректор з наукової роботи

Василь ФАЗАН

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44 E-mail:
mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

На № 12 березня 2026 р. № 21-4
від _____

ДОВІДКА

**щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження
Анатолія Анатолійовича Іщенка на тему:
«Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних
програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти»,
поданого на наукового ступеня доктора філософії,
за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»**

Результати дисертаційної роботи Іщенка Анатолія Анатолійовича, що полягають у концептуалізації міждисциплінарності як системоутворюючого принципу розвитку ЄПВО; простеженні еволюції міждисциплінарності від імпліцитної ідеї початкових структурних реформ Болонського процесу до експліцитного нормативного закріплення як стратегічного орієнтира європейської освітньої та дослідницької політики; окресленні нормативних, організаційних та змістово-процесуальних засад міждисциплінарних програм програм Еразмус+ в ЄПВО; виявленні тенденцій та специфіки втілення міждисциплінарного підходу на прикладі ключових напрямів Еразмус+; розробці авторської системи критеріїв оцінювання ефективності застосування ідей міждисциплінарності, рекомендацій для науково-педагогічних працівників та ЗВО України щодо інституційного закріплення результатів міждисциплінарних проектів Еразмус+ в освітньому процесі, проходили апробацію впродовж 2023/2026 н.р. в освітньому процесі Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Матеріали та висновки дослідження знайшли належне відображення в численних публікаціях автора, що дістали схвалення й підтримку викладачів університету.

В умовах активізації процесів європейської інтеграції використання матеріалів дисертації А.А. Іщенка сприяє модернізації підходів до формування проєктних компетентностей студента та викладача вищої школи. Актуальна інформація, що міститься в дисертації, системність, наукова грамотність та послідовність її викладу отримали позитивну оцінку у ході обговорення на засіданні кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 13 від 27 лютого 2026 р.).

Вважаємо, що наукові роботи А.А. Іщенка є вагомим внеском у розвиток вітчизняної педагогічної компаративістики.

Проректор з наукової роботи

Марія ФОКА

Додаток Б

Таблиця Б.1.

**Осмислення поняття «вища освіта»
в українських та закордонних джерелах**

Джерело	Рік	Визначення	Ключове слово
Закон України «Про вищу освіту»	2014	Рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі відповідно державних стандартів і вимог в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання. Ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації	рівень
«Національний освітній глосарій»	2014	Сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти, що за складністю є вищим, ніж рівень повної загальної середньої освіти	система
«Всесвітня декларація про вищу освіту для двадцять першого століття»	1998	Усі типи навчання, підготовки або підготовки для досліджень на післяшкільному рівні, які надаються університетами або іншими навчальними закладами, які затверджені як заклади вищої освіти компетентними державними органами	тип
«Рішення Європейського Парламенту та Ради № 1298/2008/ЕС від 16 грудня 2008 року про заснування програми дій Erasmus Mundus 2009-2013»	2008	Усі типи курсів навчання або набори курсів навчання, або підготовки для дослідження на післясередньому рівні, які визнані відповідним національним органом	тип

Джерело	Рік	Визначення	Ключове слово
«Глобальна конвенція про визнання кваліфікацій щодо вищої освіти Депозитарій: ЮНЕСКО»	2019	Усі типи навчальних програм або наборів курсів навчання на післясередньому рівні, які визнані компетентними органами держави-учасниці або її складової одиниці як належні до її системи вищої освіти	тип
Стратегія розвитку вищої освіти України 2022-32	2022	Суспільно значуща система освітньої та наукової діяльності, що забезпечує підготовку конкурентоспроможних фахівців і дослідників, розвиток особистості та її інтелектуального й морального потенціалу	система

Таблиця Б.2.

Осмилення поняття «освітній простір» у працях українських та закордонних дослідників

Автор(и)	Назва праці	Рік	Стисле визначення «освітній простір»	Посилання
OECD (цит. у Kuuskorpi & Cabellos González)	<i>The Future of the Physical Learning Environment: School Facilities that Support the User (CELE Exchange 2011/11)</i>	2011	Фізичний простір, що підтримує різноманітні програми й педагогіки з урахуванням технологій; ефективний у довгостроковій експлуатації; екологічний, безпечний, стимулюючий і такий, що заохочує соціальну участь.	https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2011/12/the-future-of-the-physical-learning-environment_g17a208c/5kg0lkz2d9f2-en.pdf
UNESCO ІІЕР	Глосарій: <i>Learning environment</i>	2017	Освітнє середовище має забезпечувати добробут і відчуття спільноти, часті можливості взаємодії та доступ до змістовних матеріалів; включає також базові умови (вода, харчування, санітарія), особливо для раннього віку.	https://learningportal.iiep.unesco.org/en/glossary/learning-environment
OECD (CERI)	<i>Innovative Learning Environments</i>	2013	Навчальне середовище – «організаційна архітектура», у межах якої вбудовані навчальні простори; воно має сприяти залученню, визнавати соціальну природу навчання, підтримувати індивідуальні педагогіки й групову роботу	https://pesaagora.com/access-archive-files/ACCESSAV37N1_008.pdf
Malcolm Brown (ред. D. Oblinger)	<i>Learning Spaces</i>	2005/2006	«Навчальні простори охоплюють повний спектр місць, де відбувається навчання — від реальних до віртуальних, від класної кімнати до чат-кімнати»	https://www.researchgate.net/publication/269875122_Design_of_the_Learning_Space_Learning_and_Design_Principles

Автор(и)	Назва праці	Рік	Стисле визначення «освітній простір»	Посилання
JISC (UK)	<i>Designing Spaces for Effective Learning: A Guide to 21st-Century Learning Space Design</i>	2006	Ефективні навчальні простори мають бути гнучкими, «future-proofed», підтримувати активне, соціальне, інклюзивне та безперервне навчання (принципи й кейси).	https://atecentral.net/r13005/designing_spaces_for_effective_learning_a_guide_to_21st_century_learning_space_design
OECD	<i>The OECD Handbook for Innovative Learning Environments</i>	2017	Наголос на «learning-centred» організації: середовище активно залучає всіх учнів, допомагає їм розуміти себе як тих, хто навчається, і розвиває стратегії ефективного учіння.	https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2017/06/the-oecd-handbook-for-innovative-learning-environments_g1g7aeda/9789264277274-en.pdf
Оксана Козійчук	«Освітній простір навчального закладу як ресурс професійного самовизначення учнівської молоді» (<i>Вісник післядипломної освіти</i> , серія «Педагогічні науки»)	2017	Освітній простір ЗЗСО розглядається як системний об'єкт педагогічного проектування: сукупність структурних елементів, зв'язків і чинників, у межах яких забезпечується розвиток особистості та профорієнтація.	https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/242092.pdf
Анжеліка Цимбалару	«Освітній простір: сутність, структура і механізми створення» (<i>Український</i>	2016	Інтегральна характеристика – педагогічна реальність, у якій відбуваються «зустріч, взаємодія, осмислення і пізнання» особистістю освітнього середовища; інституційний і субстанційний (індивідуальний) аспекти.	https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715281/1/Освітній%20простір.%20Сутність%20Структура%20і%20механізми%20створення.pdf

Автор(и)	Назва праці	Рік	Стисле визначення «освітній простір»	Посилання
	<i>педагогічний журнал, №1)</i>			
Ніна Касярум	«Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти»	2008	Освітній простір як характеристика системи освіти, що підкреслює варіативність шляхів здобуття освітніх послуг, можливість індивідуального вибору й відсутність монополії на послугу.	https://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2203/1/Kasjarum.pdf
Ірина Соломаха	«Концепт освітнього простору в історико-педагогічному дискурсі»	2023	Освітній простір – складне багатокомпонентне утворення, структурована система педагогічних факторів і зв'язків, що задають «зустріч, взаємодію, осмислення та пізнання» в організованому середовищі.	https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9287

Додаток В

Розвиток міждисциплінарного підходу від Античності до сьогодення

Таблиця В.1.

Період / етап	Хронологічні межі	Ключові ідеї та характеристики	Представники / джерела	Значення для формування концепції міждисциплінарності
Підготовчий період				
Античність	VI ст. до н.е. – IV ст. н.е.	Усвідомлення зв'язків між різними сферами знань (філософія, риторика, математика, музика); ідея цілісності знання	Платон, Арістотель, Піфагор	Формування ідеї цілісного пізнання та взаємозв'язку дисциплін
Середньовіччя	V-XV ст.	Система семи вільних мистецтв (Trivium + Quadrivium) як модель поєднання гуманітарних і природничих знань	Схоластична традиція, університети Європи	Інституційна модель інтегрованої освіти
Ренесанс і гуманізм	XV-XVI ст.	Studia humanitatis – інтеграція знання, культури та моралі; ідеал універсальної особистості	Петрарка, Салютаті	Формування гуманістичного міждисциплінарного ідеалу
Просвітництво	XVII-XVIII ст.	Синтез знань для загального блага, класифікація наук, поєднання науки, мистецтва й техніки	Дідро, д'Аламбер (опосередковано)	Усвідомлення суспільної функції інтегрованого знання
XIX століття	XIX ст.	Перші міждисциплінарні соціальні дослідження; поєднання науки і викладання	О. Конт, Е. Дюркгейм, В. фон Гумбольдт	Інституційні передумови для сучасної міждисциплінарності
Період активної розробки				
Початок концептуалізації	1972 р.	Введення терміна «interdisciplinarity» у сучасному значенні; розмежування multi-, pluri-, inter-; міждисциплінарність як інтеграція	OECD (1972), Л. Апостел	Початок системного теоретичного осмислення

Період / етап	Хронологічні межі	Ключові ідеї та характеристики	Представники / джерела	Значення для формування концепції міждисциплінарності
Теоретичне поглиблення	Кінець 1970-1980-ті	Класифікації типів міждисциплінарності; розвиток термінології; критика дисциплінарної ізольованості	Кокельманс, Гекгаузен, Буазо, ЮНЕСКО	Формування методологічного апарату
Академічна легітимація	1990-ті	Міждисциплінарність як відповідь на складні проблеми; ідея «перетину кордонів»; поява гібридних дисциплін	Дж. Т. Клайн та ін.	Визнання міждисциплінарності як наукової норми
Інституційне визнання і критика	2000-2020-ті	Міждисциплінарність як стандарт якості науки та інструмент реформування освіти; водночас критичне переосмислення	Бамер, Клайн, Гол, Тернер та ін.; Oxford Handbook	Інституціоналізація та рефлексія меж міждисциплінарності

Додаток Г

Таблиця Г.1.

Ідея міждисциплінарності у документах ЄС

Документ	Безпосередня згадка про міждисциплінарність	Немає згадки про міждисциплінарність/ опосередковано
Європейська культурна конвенція (1954 р.)	—	заклик до синергії, пошуку нових підходів у навчанні
Велика Хартія європейських університетів (1988 р.)	—	заклик до синергії, пошуку нових підходів у навчанні
Сорбонська декларація (1998 р.)	студенти першого дипломного циклу повинні мати доступ до диверсифікованих програм, що включають можливість міждисциплінарних занять	—
Болонська декларація (1999)	інтегровані програми навчання та досліджень	—
Празьке комюніке (2001)	—	необхідність розвитку нових підходів до навчання, тенденція до порівняння, виокремлення найкращих здобутків національних систем освіти та їх об'єднання
Берлінське комюніке (2003)	міждисциплінарність розглядається як важливий чинник зростання конкурентоспроможності ЄПВО	—
Бергенське комюніке (2005)	важливим для реалізації аспірантських програм визначається міждисциплінарне навчання	—
Лондонське комюніке (2007)	—	наголошується необхідність обміну досвідом для побудови ЄПВО

Документ	Безпосередня згадка про міждисциплінарність	Немає згадки про міждисциплінарність/ опосередковано
Львівське комюніке (2009)	докторські й аспірантські дослідження повинні бути високоякісними дисциплінарними та доповнюватися міждисциплінарними програмами	—
Будапештсько-Віденська декларація (2010)	—	покращення освітнього процесу завдяки реформам
Бухарестське комюніке (2012)	сучасні випускники мають поєднувати наскрізні, мультидисциплінарні та інноваційні навички і компетентності зі спеціальними професійними знаннями для успішної професійної реалізації	—
Єреванське комюніке (2015)	—	наголошується необхідність покращення взаємодії між різними секторами освіти та інтернаціоналізації, які передбачають інтеграцію
Паризьке комюніке (2018)	важливість розробки міждисциплінарних програм	—
Римське комюніке (2020)	—	необхідність інноваційних підходів у навчанні
Тиранське комюніке (2024)	міждисциплінарне навчання як запорука успішного працевлаштування	—

Таблиця Г.2.

Етапи входження України у Болонський процес

Документ / етап	Дата / №	Що регулює	Рівні / ступені, релевантні ВО	Зв'язок із Болонським процесом	Ключові положення / нововведення	Джерело
<i>Закон України «Про освіту»</i>	1996 р. (ВВР № 21 ст. 84)	Визначає структуру й систему освіти, принципи державної політики, управління та стандарти.	Закладає правову основу для ступеневої системи освіти; вводить поняття освітньо-кваліфікаційних рівнів.	Початкова правова база для майбутньої двоциклової структури (Bachelor/Master) і мобільності кадрів.	Безперервність освіти, автономія закладів, державні стандарти, підготовка кадрів різних рівнів.	ВРУ 1060-12
<i>Постанова КМУ № 65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)»</i>	20 січня 1998 р.	Закріплює механізми реалізації ступеневої системи; визначає ОКР.	Молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.	Формалізує багаторівневу систему ВО → сумісність із європейською траєкторією «бакалавр–магістр».	Визначення цілей підготовки, вимоги до програм, тривалості й результатів навчання.	Постанова КМУ № 65 від 20.01.1998
<i>Закон України «Про вищу освіту»</i>	17 січня 2002 р., № 2984-III	Комплексно регулює структуру, стандарти, управління, акредитацію, права учасників освітнього процесу.	Молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.	Законодавче закріплення двоцикловості, підготовка до переходу на ECTS та прозорість кваліфікацій.	Держстандарти ВО, ліцензування та акредитація, академічна мобільність, автономія ЗВО.	Закон ВРУ № 2984-III

Впровадження ECTS (Європейська кредитна система)	після 2002 р. (пілот з 2004 р.)	Уніфікація обліку навчального навантаження, і кредитів результатів навчання.	Застосовується до всіх освітніх програм.	Забезпечує сумісність, мобільність і перезарахування кредитів у ЄПВО.	Введення кредитів ECTS, силабуси з результатами навчання.	MOES, ENEA Documents
Diploma Supplement (Додаток до диплому європейського зразка)	після 2005 р.	Стандартизований документ про кваліфікацію випускника.	Усі ступені ВО.	Підвищення прозорості міжнародного визнання дипломів.	Безкоштовне та автоматичне видавання DS двома мовами.	ЄК / РС / ЮНЕСКО
Національна рамка кваліфікацій (НРК)	2011 р. (затв. КМУ № 1341)	Визначає рівні кваліфікацій за результатами навчання.	8 рівнів, у т. ч. вища освіта.	Узгодження з Європейською рамкою кваліфікацій (EQF та QF-EHEA).	Компетентнісний опис рівнів, результати навчання, співвіднесення з європейськими рамками.	Постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011
Quality Assurance (Забезпечення якості ВО)	2014 р. – далі	Розробка нац. системи QA, створення НАЗЯВО.	Усі програми та ЗВО.	Відповідність ESG та європейським підходам.	Внутрішні та зовнішні механізми QA, акредитація, участь стейкхолдерів.	НАЗЯВО, ESG Standards
Інтернаціоналізація вищої освіти	триває з 2000-х рр.	Підвищення міжнародної мобільності, привабливості ЗВО, спільних програм.	Усі ступені.	Інтеграція в ЄПВО, участь у програмах ЄС (Erasmus+, Horizon Europe).	Спільні програми, угоди про визнання, англomовні курси, академічна мобільність.	MOES, ENEA, Erasmus+

Список використаних джерел:

- Верховна Рада України. (1996, 23 березня). *Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про освіту”»* № 100/96-ВР. Вводиться в дію Постановою ВРУ № 100а/96-ВР від 23.03.1996.
- Кабінет Міністрів України. (1998, 20 січня). *Постанова № 65 «Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)»*.
- Верховна Рада України. (2002, 17 січня). *Закон України «Про вищу освіту»* № 2984-III. (Утратив чинність із прийняттям закону 2014 р.; наведено з довідковою метою).
- Міністерство освіти і науки України / ENIC Ukraine. (2012, 25 січня). *Educational assessment and evaluation system* (впровадження ECTS в Україні). (Інформаційна сторінка).
- AACRAO. (2014). *Ukraine* (довідник EDGE): «Diploma Supplement» стає обов’язковим документом про вищу освіту з 01.01.2014. (Аналітична довідка).

Додатково:

- Erasmus+ NEO Ukraine. (2022). *The 2005–2020 Bologna Process in Ukraine*.
- Кабінет Міністрів України. (2011, 23 листопада). *Постанова № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій»*.
- Верховна Рада України. (2014, 1 липня). *Закон України «Про вищу освіту»* № 1556-VII.
- Erasmus+ National Office in Ukraine. (2022). *The 2005–2020 Bologna Process in Ukraine*.

Таблиця Г.3.

Співвідношення трьох ініціатив: ЄПВО, Зальцбурзький процес, Болонський процес

<i>Критерій</i>	<i>Європейський простір вищої освіти (ЄПВО / ЕНЕА)</i>	<i>Зальцбурзький процес</i>	<i>Болонський процес</i>
Походження	Міжурядова угода (2010, результат Болонського процесу)	Ініціатива Європейської асоціації університетів (EUA), 2005	Міжурядова ініціатива, започаткована Декларацією у Болоньї (1999)
Географія	49 країн (Європа + сусіди, зокрема Україна)	Країни-учасниці ЕНЕА, університети-члени EUA	49 країн, які приєдналися до Болонського процесу
Рівні освіти	Лише вища освіта (бакалавр, магістр, доктор)	Лише третій цикл (докторські програми, PhD)	Лише вища освіта, структура «бакалавр-магістр-доктор»
Мета	Гармонізація систем вищої освіти, академічна мобільність, якість, сумісність кваліфікацій	Удосконалення докторських програм, забезпечення дослідницької складової в ЄПВО	Створення спільного простору вищої освіти та порівнюваних кваліфікацій у Європі
Ключові інструменти	ECTS, Національні рамки кваліфікацій, ESG (стандарти якості), Болонські комюніке	Salzburg Principles (2005), Salzburg II Recommendations (2010), ARDE Report (2011)	Болонська декларація (1999), Берлінське, Лондонське, Римське та інші комюніке
Цінності	Академічна свобода, інституційна автономія, участь студентів, публічна відповідальність	Академічна якість, дослідження, міжнародна співпраця у PhD	Сумісність, мобільність, прозорість, конкурентоспроможність європейської освіти
Україна	Повноправний учасник з 2005 року	Університети України долучаються через ЕНЕА/EUA	Приєдналася у 2005 році

Таблиця Г.4.

Еволюція міждисциплінарності у Болонському та Зальцбурзькому процесах

Рік / Подія	Процес	Основні кроки / зміни	Міждисциплінарність: як розвивалася
1999 – Декларація Болонья	Болонський	Підписання декларації; старт створення European Higher Education Area (ЕНЕА); впровадження першого/другого циклів.	Міждисциплінарність ще не фундаментально акцентована – головний акцент на сумісності ступенів, мобільності.
2003 – Берлінська комюніке	Болонський	Визначення системи трьох циклів (бакалавр, магістр, доктор).	Початок визнання третього циклу як комбінуючого дослідження й навчання → створює поле для міждисциплінарності.
2005 (лютий) – Семінар у Зальцбурзі	Зальцбурзький	«Докторські програми для Європейського суспільства знань»; виокремлення «10 основних принципів».	Чітка підтримка міждисциплінарного навчання на докторському рівні: напр., “doctoral programmes should ... promote interdisciplinary training and the development of transferable skills”.
2005 – Бергенська комюніке	Болонський	Підтримка структур третього циклу; збільшення уваги до дослідження та інновацій.	Міждисциплінарність інтегрується як вимога: докторські програми повинні охоплювати ширший ринок праці, міждисциплінарні навички.
2009 – Львівське комюніке	Болонський	Посилення уваги до інструментів реформ: мобільність, результати навчання, компетентності.	Зростання попиту на «transversal competences» і міждисциплінарне навчання як спосіб підвищити здатність випускників адаптуватись.
2010 – Формальне встановлення ЕНЕА	Болонський	Запуск Європейського простору вищої освіти; інструменти реалізації: кредити, рамки, QA.	Міждисциплінарність стає механізмом: спільні програми, подвійні ступені, міждисциплінарні модулі – все в рамках сумісної системи.
2016 і далі – Зальцбурзький процес II / подальша реалізація	Зальцбурзький	Видання документа «Doctoral Education – Taking Salzburg Forward» (2016); фокус на якості, інтернаціоналізації, цифровізації.	Міждисциплінарність розвивається: докторські школи об’єднують дисципліни, впроваджують міждисциплінарні теми, глобальну перспективу.

Додаток Д

Таблиця Д.1.

Періодизація та історія розвитку програми Еразмус+

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
Erasmus Programme, 1987-1994 pp.	- Програми міжуніверситетського співробітництва (ПМС): ПМС – це мережі співпраці між вищими навчальними закладами різних держав, що відповідають вимогам, які зазвичай пов'язують факультети або кафедри, але передбачають повну відданість відповідних установ. Фінансова підтримка ПМС з боку ERASMUS доступна для одного або кількох із наступних видів діяльності: - Програми мобільності студентів (ПМС), які дозволяють партнерам ПМС організовувати та підтримувати мобільність студентів, які проходять значні (3-12 місяців) періоди навчання за кордоном в іншій державі, що відповідає вимогам; - Програми мобільності викладацького складу (ПМВ), які дозволяють викладацькому складу закладів, що беруть участь у ПМС, викладати регулярні програми в інших державах, що відповідають вимогам, протягом періодів до одного року; - Програми розробки навчальних програм (ПРН) для підтримки спільної розробки нових навчальних програм або модифікації існуючих навчальних програм для використання всіма відповідними партнерами ПМС; - Інтенсивні програми (ІП) тривалістю до одного місяця, які об'єднують викладачів та студентів з кількох держав, що	ERASMUS охоплює всі предметні області, що викладаються у секторі вищої освіти, і відкритий для всіх вищих навчальних закладів ЄС та ЄАВТ (включаючи їхній персонал та студентів), які компетентні органи відповідних держав визначили як такі, що мають право на участь. Дія II програми LINGUA (яка сприяє викладанню та вивченню мов ЄС) дуже схожа на ERASMUS та управляється спільно з ERASMUS.	• Досягти значного збільшення мобільності студентів та персоналу між європейськими вищими навчальними закладами; • сприяти широкій та тривалій міжінституційній співпраці; • зробити внесок у концепцію Європи народів; • зробити внесок в економічний та соціальний розвиток Європи шляхом підготовки значної кількості випускників вищих навчальних закладів з безпосереднім досвідом внутрішньоєвропейської співпраці.

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	відповідають вимогам, для інтенсивного вивчення певної теми; - Гранти на відвідування для працівників вищих навчальних закладів, що дозволяють вищому викладацькому та адміністративному персоналу здійснювати інформаційні, підготовчі та навчальні візити до відповідних вищих навчальних закладів в інших відповідних державах тривалістю до 4 тижнів.		
Socrates I, 1995-1999 рр., другий етап програми, перша частина.	- Вища освіта (ERASMUS): Дія 1: Сприяння європейському виміру; Дія 2: Європейські університетські мережі; Дія 3: Фінансування грантів на мобільність студентів; - Шкільна освіта (COMENIUS): Дія 1: Міжшкільна співпраця; Дія 2: Сприяння шкільному навчанню дітей мігрантів, ромів та інших мандрівників; Дія 3: Оновлення компетенцій вчителів: співпраця між школами та гранти на мобільність; - Горизонтальні заходи (Horizontal measures): Дія 1: Сприяння розвитку мовних навичок (LINGUA); Дія 2: Відкрита та дистанційна освіта та навчання; Дія 3: Сприяння інформації та обміну досвідом (Eurydice та Arion).	- Заохочення мобільності студентів та викладачів шляхом заохочення академічного визнання дипломів та періодів навчання; - Сприяння співпраці між навчальними закладами; - Розвиток обміну інформацією та досвідом з питань, спільних для систем освіти держав-членів; - Заохочення розвитку молодіжних обмінів та обмінів соціально-освітніми інструкторами; - Заохочення розвитку дистанційної освіти.	• Розвивати європейський вимір у навчанні на всіх рівнях; • сприяти знанню мов Співтовариства; • підвищувати мобільність студентів Співтовариства, особливо тих, хто навчається у вищих навчальних закладах, сприяти широкій та інтенсивній співпраці між установами всіх рівнів освіти в кожній державі-члені, розвивати використання комунікаційних та інформаційних технологій як інструменту та предмета освіти, сприяти інтелектуальній мобільності ноу-хау та досвіду, зокрема шляхом розвитку відкритої та дистанційної освіти та навчання на всіх рівнях

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
			викладання, а також сприяти обміну інформацією та досвідом з метою забезпечення того, щоб держави-члени могли навчатися та отримувати користь від освітніх систем одна одної.
Socrates II, 2000-2006 рр., програма другого етапу, друга частина	• Коменський: шкільна освіта: дитячі садки, початкові та середні школи. Мета: підвищення якості освіти, посилення європейського виміру та сприяння вивченню мов. • Еразмус: вища, університетська та післяуніверситетська освіта. Мета: заохочення мобільності та вивчення мов. Програма Erasmus призначена або для студентів, щоб сприяти їхній мобільності, або для викладачів, щоб вони могли брати участь в обмінах, розробляти спільні курси, програмувати інтенсивні курси та брати участь у формуванні тематичних мереж. • Grundtvig: освіта для дорослих та інші освітні шляхи. Мета: доповнити програми «Коменський» та «Еразмус» шляхом сприяння інтеграції дорослих, виключених із шкільної системи. • Lingua: вивчення мови. Мета: сприяти цілеспрямованому вивченню та викладанню мов. • Мінерва: інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Мета: заохочення використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), мультимедіа та відкритого й дистанційного навчання (ОДН).	Сприяння розвитку Європи знань та заохочення освіти протягом усього життя шляхом вивчення іноземних мов, заохочення мобільності, сприяння співпраці на європейському рівні, відкриття методів доступу до освіти та розширення використання нових технологій у сфері освіти	• посилити європейський вимір в освіті на всіх рівнях; • покращити знання іноземних мов; • сприяти співпраці та мобільності в галузі освіти; • заохочувати використання нових технологій в освіті; • сприяти рівним можливостям у всіх секторах освіти.

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	• Спостереження та інновації в системах освіти. Мета: спостерігати за освітнім контекстом інших держав-членів, щоб зробити кожен національний систему освіти інноваційною. • Спільні заходи. Мета: посилення синергії в політиці освіти (Сократ), професійної підготовки (Леонардо да Вінчі) та молоді (Молодь). Ці заходи здійснюються шляхом оголошення конкурсів пропозицій за темами, спільними для трьох вищезгаданих програм, з метою посилення існуючої синергії.		
Програма навчання протягом усього життя (Lifelong Learning Programme), 2007-2013 рр., програма третього етапу.	Коменський – дошкільна та шкільна освіта до закінчення старшої середньої освіти, а також установи та організації, що надають таку освіту. Цілі: • розвивати розуміння та вдячність серед молоді та освітнього персоналу щодо різноманітності європейських культур; • допомогти молодим людям набути базових життєвих навичок та компетенцій, необхідних для їхнього особистісного розвитку, майбутнього працевлаштування та активного європейського громадянства. • У цьому контексті програма переслідує такі операційні цілі: • краща мобільність, особливо з точки зору якості та обсягу; • покращення партнерства між школами в різних державах-членах, особливо щодо його якості та обсягу, щоб охопити щонайменше 3 мільйони учнів протягом періоду дії програми;	• мобільність людей у навчанні протягом усього життя; • двосторонні та багатосторонні партнерства; • односторонні, національні або багатонаціональні проекти, включаючи ті, що розроблені для підвищення якості в системах освіти та навчання шляхом транснаціонального трансферу інновацій; • багатосторонні мережі; • дослідження та огляди політики та систем у сфері навчання протягом	• сприяти розвитку якісного навчання протягом усього життя та сприяти високій продуктивності, інноваціям та європейському виміру в системах і практиці; • підтримувати реалізацію Європейського простору навчання протягом усього життя; • допомогти покращити якість, привабливість та доступність можливостей для навчання протягом усього життя; • посилити свій внесок у соціальну згуртованість, активну громадянську позицію, міжкультурний діалог, гендерну

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	• заохочення до вивчення іноземних мов; • розробка інноваційного контенту, послуг, педагогічних методик та практик на основі ІКТ; • краща підготовка вчителів з точки зору якості та європейського виміру; • підтримка у вдосконаленні педагогічних підходів та управління школою. «Коменський» може підтримувати такі дії: • мобільність, така як обмін учнями та персоналом, мобільність шкіл, навчальні курси для вчителів тощо; • партнерства, такі як «шкільні партнерства Comenius» шкіл для спільних навчальних проєктів або «партнерства Comenius-Regio» організацій, відповідальних за шкільну освіту, з метою сприяння міжрегіональній та, зокрема, прикордонній співпраці; • багатосторонні проєкти з поширення та просування передового досвіду, обміну досвідом або розробки нових курсів чи змісту курсів; • багатосторонні мережі, спрямовані на розвиток освіти, поширення передового досвіду та інновацій, підтримку партнерств та проєктів, а також розробку аналізу потреб; • супутні заходи. • На заходи з мобільності та партнерства припадає щонайменше 80% бюджету програми Comenius. Еразмус охоплює формальну вищу освіту та професійну освіту й підготовку на вищому рівні, незалежно від тривалості курсу чи кваліфікації, включаючи докторантуру.	усього життя та їх складових; • операційні гранти для покриття певних операційних та адміністративних витрат, що несуть установи чи асоціації; • супутні заходи, тобто інші ініціативи, спрямовані на сприяння досягненню цілей програми; • підготовчі заходи до цих дій; • організація заходів (семінарів, колоквиумів, зустрічей) для сприяння реалізації програми, інформаційні, публікаційні, обізнані та поширення інформації, а також моніторинг та оцінка програми.	рівність та особистісну реалізацію; • сприяти розвитку креативності, конкурентоспроможності, працевлаштування та розвитку підприємницького духу; • сприяти зростанню участі в навчанні протягом усього життя людей різного віку, включаючи людей з особливими потребами та малозабезпечені групи населення; • сприяти вивченню мов та лінгвістичному розмаїттю; • підтримувати розвиток ресурсів на основі ІКТ; • посилити їхню роль у формуванні почуття європейського громадянства, заснованого на повазі до європейських цінностей, а також толерантності та повазі до інших народів і культур; • сприяти співпраці у забезпеченні якості в усіх секторах освіти та навчання; • покращити їхню якість, заохочуючи найкраще

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	На відміну від попередніх програм, професійна освіта та підготовка на вищому рівні тепер підпадають під дію Erasmus, а не Leonardo da Vinci. Цілі: • підтримувати досягнення Європейського простору вищої освіти; • посилити внесок вищої освіти та вищої професійної освіти в процес інновацій. • З цією метою програма переслідує операційні цілі, спрямовані на покращення, зміцнення та розвиток: • мобільність (включаючи якість), охопивши 3 мільйони осіб до 2012 року; • обсяг співпраці (включаючи якість) між вищими навчальними закладами та між вищими навчальними закладами та підприємствами; • прозорість та сумісність набутих кваліфікацій; • інноваційні практики та їх трансфер між країнами; • інноваційний контент, послуги, педагогічні методики та практики на основі ІКТ. Програма Еразмус може підтримувати такі дії: • мобільність студентів (навчання, стажування, стажування), викладацького складу, іншого персоналу вищих навчальних закладів та персоналу підприємств з метою навчання або викладання, інтенсивні програми Erasmus, організовані на багатосторонній основі, а також підтримка навчальних закладів країни походження та приймаючих закладів для забезпечення якості мобільності. Заходи з мобільності становлять щонайменше 80% бюджету цієї програми;		використання результатів, інноваційних продуктів та процесів, а також обмін передовим досвідом.

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	- багатосторонні проекти, зосереджені на інноваціях, експериментах та обміні передовим досвідом; - багатосторонні мережі, такі як «тематичні мережі Erasmus», що керуються консорціумами вищих навчальних закладів та представляють певну дисципліну або міждисциплінарну галузь; - супутні заходи. Леонардо да Вінчі стосується професійної освіти та навчання, окрім вищої. Цілі: - підтримувати учасників навчання у набутті та використанні знань, навичок і кваліфікацій для сприяння особистісному розвитку, працевлаштуванню та участі на європейському ринку праці; - покращення якості та інновацій; - підвищити привабливість професійної освіти та навчання, а також мобільності. - З цією метою програма переслідує операційні цілі, спрямовані на розвиток та зміцнення: - мобільність (включаючи якісну) у цій галузі та безперервне навчання, включаючи стажування на підприємствах, щоб до кінця програми їх кількість становила 80 000 на рік; - обсяг співпраці (включаючи якість) між різними учасниками; - інноваційні практики та їх трансфер між країнами; - прозорість та визнання кваліфікацій і компетенцій, зокрема тих, що були набуті шляхом неформального та інформального навчання; - вивчення мови;		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	- інноваційний контент, послуги, педагогічні методики та практики на основі ІКТ. «Леонардо да Вінчі» може підтримувати такі дії: - мобільність, включаючи її підготовку; - партнерства, зосереджені на темах, що стосуються обох сторін; - багатосторонні проекти, зокрема ті, що спрямовані на вдосконалення систем навчання шляхом передачі та розвитку інновацій і передового досвіду з метою адаптації до національних потреб; - тематичні мережі експертів та організацій, що працюють над конкретними питаннями, пов'язаними з професійною освітою та навчанням; - супутні заходи. - На заходи з мобільності та партнерства припадає щонайменше 60% бюджету цієї програми. Грунтвіг охоплює всі форми освіти дорослих. Мета: реагувати на освітній виклик старіння населення в Європі; допомогти забезпечити дорослих шляхами для покращення їхніх знань та компетенцій. Цілі: - покращити якість та доступність мобільності з метою підтримки 7000 осіб на рік до кінця програми; - покращити співпрацю (якість та обсяг); - підтримувати та знаходити альтернативи для малозабезпечених та вразливих осіб, таких як люди похилого віку та ті, хто залишив освіту без базової кваліфікації; - підтримувати розвиток інноваційних практик та їх передачу між країнами;		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	• підтримувати розробку інноваційного контенту, послуг, педагогічних методик та практик на основі ІКТ; • удосконалити педагогічні підходи та управління організаціями освіти дорослих. Програма Grundtvig може підтримувати такі дії: • мобільність осіб, включаючи належну підготовку, нагляд та підтримку; • «Навчальні партнерства Grundtvig», що зосереджені на темах, що стосуються обопільного інтересу; • багатосторонні проекти, спрямовані на вдосконалення систем освіти дорослих шляхом розвитку та передачі інновацій і передового досвіду; • «Мережі Grundtvig», тематичні мережі експертів та організацій; • супутні заходи. • На заходи з мобільності та партнерства припадає щонайменше 55% бюджету програми Grundtvig. Перехресна програма в основному стосується діяльності, яка виходить за межі секторальних програм. Ключові напрямки: • співпраця в галузі політики та інновації; • сприяння вивченню мов; • розробка інноваційного контенту, послуг, педагогічних методик та практик на основі ІКТ; • поширення та використання результатів дій, підтримуваних в рамках програми або попередніх програм, а також обмін передовим досвідом. • Конкретні цілі полягають у наступному:		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	• сприяти європейській співпраці в галузях, що охоплюють дві або більше секторальних програм; • сприяти якості та прозорості систем освіти та навчання держав-членів. • Його операційні цілі полягають у наступному: • підтримувати розробку політики та співпрацю на європейському рівні у сфері навчання протягом усього життя в контексті Лісабонського процесу, робочої програми «Освіта та професійна підготовка 2010», Болонського та Копенгагенського процесів та їхніх наступників; • забезпечити постачання порівнянних даних, статистичних даних та аналітичних матеріалів для підтримки розробки політики, а також для моніторингу прогресу в досягненні цілей та завдань, а також для визначення сфер, що потребують особливої уваги; • сприяти вивченню мов та підтримувати мовне розмаїття в державах-членах; • підтримувати розробку інноваційного контенту, послуг, педагогічних методик та практик на основі ІКТ; • забезпечити рекламу, поширення та врахування результатів програми. Дії Перехресної програми стосуються ключових видів діяльності в рамках трансверсальної програми. Наприклад, у рамках ключового виду діяльності під назвою «співпраця та інновації в галузі політики» дії можуть стосуватися, зокрема, підтримки спостереження та аналізу політик і систем, таких як мережа Eurydice або прозорість		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	кваліфікацій та компетенцій, інформації та керівництва для цілей мобільності, а також співпраці у сфері забезпечення якості, такої як Euroguidance, Національні інформаційні центри академічного визнання (NARIC), Ploteus або ініціатива Eurorpass. Програма Жана Моне спрямована на вирішення конкретних питань європейської інтеграції в академічному світі та підтримку, необхідну установам та асоціаціям, що діють в галузі освіти та навчання на європейському рівні. Ключові заходи: • Програма Жана Моне, в якій також можуть брати участь установи з третіх країн, становить щонайменше 16% бюджету цієї програми; • операційні гранти визначеним установам, що переслідують цілі європейського інтересу. Ці установи – Коледж Європи, Європейський університетський інститут у Флоренції, Європейський інститут державного управління (EIPA) у Маастрихті, Академія європейського права (ERA) у Трірі, Європейське агентство з розвитку освіти для людей з особливими потребами у Міддelfарті та Міжнародний центр європейської підготовки (CIFE) у Ніцці. Ці гранти становлять щонайменше 65% бюджету; • операційні субсидії іншим європейським установам та асоціаціям у сфері освіти та навчання, що становлять щонайменше 19% бюджету. Конкретні цілі:		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	• стимулювати викладацьку, дослідницьку та аналітичну діяльність у сфері досліджень європейської інтеграції; • підтримувати відповідне коло установ та асоціацій, що зосереджуються на питаннях, пов'язаних з європейською інтеграцією, а також на освіті та навчанні з європейської точки зору.		
Еразмус+, 2014-2020 рр., програма четвертого етапу.	В галузі вищої освіти Erasmus+ підтримує такі основні дії, направлені на співпрацю з країною-партнером: • Міжнародна кредитна мобільність людей та Спільна магістерська програма Erasmus Mundus (у Ключовому напрямі 1, що забезпечує мобільність учнів та співробітників з та до країн-партнерів; • Проекти Нарощення потенціалу в галузі вищої освіти (в рамках Ключового напрямку 2, що забезпечує співробітництво та партнерство, яке має вплив на модернізацію та інтернаціоналізацію вищих навчальних закладів і систем вищої освіти в країнах-партнерах, з особливим акцентом на сусідніх країнах-партнерах ЄС; • Підтримка політичних дебатів (в рамках Ключового напрямку 3 за допомогою мережі Національної команди експертів в сусідніх країнах-партнерах ЄС, Міжнародної асоціації випускників, політичні дебати з країнами-партнерами, міжнародної привабливості і поширення заходів; Діяльність Жана Моне з метою стимулювання навчання, досліджень та відображення в науковій сфері Європейського союзу по всьому світу. В сфері молоді Erasmus+ підтримує такі основні дії:	• взаємозбагачення у різних сферах освіти, підготовки і молоді, усуваючи штучні кордони між різними діями та форматами проектів через впровадження нових ідей, • залучення нових учасників зі світу праці та громадянського суспільства та стимулювання нових форм співробітництва	Програма Erasmus+ призначена для підтримки зусиль країн-учасниць ефективно використовувати потенціал талановитих людей Європи і соціальний капітал, підтверджуючи принцип безперервного навчання шляхом поєднання підтримки та формального, неформального і неофіційного навчання в системі освіти, навчання та молодіжних сферах. Програма також підвищує можливості для мобільності та співпраці з країнами-партнерами, зокрема, в сферах вищої освіти та молоді

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	- Мобільність для молодих людей та молодіжних працівників (в рамках Ключового напрямку1), що забезпечує Молодіжні обміни, Європейську волонтерську службу і мобільність молодих працівників у співпраці з країнами-партнерами сусідніх ЄС; - Проекти Нарощення потенціалу в сфері молоді (в рамках Ключового напрямку2) що забезпечує співробітництво та мобільність, які створюють позитивний вплив на якісний розвиток молодіжної роботи, молодіжної політики та молодіжних систем, а також визнання неформальної освіти в країнах-партнерах, зокрема, в країнах Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону (Caribbean and Pacific, ACP), азійських та латиноамериканських країнах; - Залучення молодих людей та молодіжних організацій з країн-партнерів, які межують з ЄС, до молодіжного «Структурного діалогу» (в рамках Ключового напрямку3) за допомогою їх участі в міжнародних зустрічах, конференціях та інших заходах, які сприяють діалогу між молодими людьми та представниками влади.		
Erasmus+, 2021-2027 рр., програма п'ятого етапу.	Ключова дія 1 – Мобільність осіб - Мобільність учнів та персоналу. - Заходи за участю молоді: місцеві та транснаціональні ініціативи під керівництвом молоді, що проводяться неформальними групами молоді та/або молодіжними організаціями, спрямовані на допомогу молодим людям залучатися та навчатися брати участь у	сприяти навчальній мобільності окремих осіб та груп, а також співпраці, якості, інклюзії та рівності, досконалості, креативності та інноваціям на рівні	Загальна мета Програми полягає в підтримці, через навчання протягом усього життя, освітнього, професійного та особистісного розвитку людей у сфері освіти, навчання, молоді та спорту в Європі та за її

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	демократичному житті, підвищуючи обізнаність про спільні цінності та основні права Європейського Союзу. • Мобільність персоналу у сфері спорту. • DiscoverEU: Дія пропонує 18-річним особам можливість здійснити короткостроковий індивідуальний або груповий досвід подорожей по всій Європі. • Віртуальний обмін у сфері вищої освіти та молоді: можливість організовувати онлайн-заходи між людьми, що сприяють міжкультурному діалогу та розвитку м'яких навичок між особами з третіх країн, не пов'язаних із програмою, держав-членів ЄС або третіх країн, пов'язаних із програмою. Ключова дія 2 – Співпраця між організаціями та установами • Партнерства для співпраці: дозволити організаціям підвищити якість та актуальність своєї діяльності, розвивати та зміцнювати свої мережі партнерів, збільшувати свою здатність працювати спільно на транснаціональному рівні, стимулюючи інтернаціоналізацію своєї діяльності, а також шляхом обміну або розробки нових практик та методів, а також обміну та протистояння ідеям. • Партнерства малого масштабу: Ця дія спрямована на розширення доступу до програми для дрібних учасників та осіб, до яких важко достукатися у сферах шкільної освіти, освіти дорослих, професійної освіти та навчання, молоді та спорту. Завдяки меншим сумах грантів, що надаються організаціям, коротшій тривалості та простішим адміністративним вимогам порівняно з Партнерствами для співпраці, ця дія спрямована на охоплення низових	організацій та політики у сфері освіти та навчання; • сприяти неформальній та інформальній навчальній мобільності та активній участі молоді, а також співпраці, якості, інклюзії, креативності та інноваціям на рівні організацій та політики у сфері молоді; • сприяти навчальній мобільності спортивних працівників, а також співпраці, якості, інклюзії, креативності та інноваціям на рівні спортивних організацій та спортивної політики.	межами, тим самим сприяючи сталому зростанню, якісним робочим місцям та соціальній згуртованості, стимулюванню інновацій та зміцненню європейської ідентичності та активного громадянства. Таким чином, Програма є ключовим інструментом для побудови Європейського освітнього простору, підтримуючи реалізацію Європейського стратегічного співробітництва в галузі освіти та навчання з його базовими секторальними програмами. Крім того, вона є ключовою для просування співпраці в галузі молодіжної політики в рамках Молодіжної стратегії Європейського Союзу на 2019-2027 роки та розвитку європейського виміру у спорті.

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	організацій, новачків Програми та менш досвідчених організацій, зменшуючи бар'єри для входу до Програми для організацій з меншим організаційним потенціалом. - Партнерства заради досконалості, включаючи: - Європейські університети: Ця дія підтримує появу висхідних альянсів вищих навчальних закладів, які виведуть транскордонну співпрацю на новий рівень амбіцій шляхом розробки спільних довгострокових стратегій для високоякісної освіти, досліджень та інновацій на основі спільного бачення та спільних цінностей. - Центри професійної досконалості (CoVE): Ця дія підтримує висхідний підхід до професійної досконалості, що охоплює широке коло місцевих зацікавлених сторін, що дозволяє закладам професійно-технічної освіти швидко адаптувати надання навичок до мінливих економічних та соціальних потреб. Вони працюють у певному місцевому контексті, створюючи екосистеми навичок для інновацій, регіонального розвитку та соціальної інтеграції, одночасно співпрацюючи з CoVE в інших країнах через міжнародні мережі співпраці. Вона надає можливості для початкового навчання молоді, а також для подальшого підвищення кваліфікації та перекваліфікації дорослих завдяки гнучкій та своєчасній пропозиції навчання, яка відповідає потребам динамічного ринку праці, зокрема в контексті зеленого та цифрового переходів. - Академії для вчителів Erasmus+: Загальна мета цієї акції полягає у створенні європейських партнерств між установами з педагогічної освіти та підготовки		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	вчителів для створення Академій для вчителів Erasmus+, які розвиватимуть європейський та міжнародний світогляд у педагогічній освіті. Академії будуть сприяти розвитку багатомовності та культурного розмаїття, розвиватимуть педагогічну освіту відповідно до пріоритетів ЄС в освітній політиці та сприятимуть досягненню цілей Європейського освітнього простору. - Дія Erasmus Mundus: Ця акція спрямована на сприяння досконалості та всесвітній інтернаціоналізації вищих навчальних закладів через навчальні програми – на рівні магістерських курсів – спільно реалізовані та спільно визнані вищими навчальними закладами, заснованими в Європі, та відкриті для установ в інших країнах світу. Ключова дія 3 – Підтримка розробки політики та співпраці. Ця ключова дія підтримує: Дію «Європейська молодь разом», спрямовану як на молодіжні організації на низовому рівні, так і на більші організації, і підтримує партнерства через кордони. Заходи в рамках цієї дії повинні сприяти розширенню охоплення молоді, щоб забезпечити різноманітність голосів та охопити різноманітне коло молодих людей у молодіжних організаціях та за їх межами, включаючи молодь з обмеженими можливостями. Вони повинні включати різноманітні традиційні та цифрові канали та сприяти розвитку партнерств і мереж, забезпечуючи участь та доступ для низових неурядових організацій та молодіжних рухів. Крім того, ця ключова дія охоплює: Дії, спрямовані на підготовку та підтримку реалізації порядку денного політики ЄС щодо освіти, навчання,		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	молоді та спорту, включаючи секторальні програми для вищої освіти, професійної освіти та навчання, шкіл та навчання дорослих, і зокрема шляхом сприяння управлінню та функціонуванню Відкритих методів координації. • Проведення європейських політичних експериментів під керівництвом високопосадовців державної влади та включаючи польові випробування політичних заходів у кількох країнах на основі надійних методів оцінки. Відповідно до Молодіжної стратегії ЄС, фінансова підтримка також буде надана структурам, що керують Національними робочими групами, призначеними кожним національним органом влади в рамках Молодіжного діалогу ЄС на національному рівні. • Дії, спрямовані на збір доказів та знань про освітні, навчальні, молодіжні та спортивні системи та політику на національному та європейському рівнях з метою сприяння обґрунтованому формуванню політики. Збір та аналіз доказів будуть здійснюватися через загальноєвропейські або міжнародні опитування та дослідження, а також тематичну та специфічну для кожної країни експертизу. • Дії, що сприяють прозорості та визнанню навичок та кваліфікацій, а також переказу кредитів, для сприяння забезпеченню якості, підтримки валідації неформального та інформального навчання, управління навичками та орієнтації. Ця сфера також включатиме підтримку національних та європейських органів або мереж, які сприяють міжєвропейським обмінам, а також розробці гнучких навчальних шляхів між різними галузями освіти, навчання та молоді, а також у формальних, неформальних та інформальних навчальних середовищах.		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	- Дії, що сприяють політичному діалогу із зацікавленими сторонами в Європейському Союзі та за його межами, наприклад, шляхом проведення конференцій, заходів та інших заходів за участю політиків, практиків та інших зацікавлених сторін у сферах освіти, навчання, молоді та спорту, з метою підвищення обізнаності про відповідні європейські політичні програми та просування Європи як чудового місця для навчання та досліджень. - Співпраця з міжнародними організаціями з високо визнаним досвідом та аналітичним потенціалом (такими як ОЕСР та Рада Європи) для посилення впливу та доданої цінності політики у сферах освіти, навчання, молоді та спорту. Напрямок Жан Моне підтримує вищі навчальні заклади в Європі та за її межами у просуванні викладання та досліджень з питань європейської інтеграції, а також у сприянні політичним дебатам та обмінам за участю академічного світу та політиків щодо пріоритетів політики Союзу. Підтримуються такі піддії: Модулі Жана Моне: короткострокові навчальні програми з однієї або кількох дисциплін досліджень Європейського Союзу; Кафедри Жана Моне: довгострокові викладацькі посади зі спеціалізацією в дослідженнях Європейського Союзу для окремих університетських професорів; Центри передового досвіду Жана Моне: координатори, що збирають знання експертів високого рівня з різних дисциплін європейських досліджень, а також розвивають транснаціональну діяльність та структурні зв'язки з академічними установами в інших країнах.		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	Дія Жан Моне в інших галузях освіти та навчання: сприяє поширенню знань про Європейський Союз у школах та інститутах професійної освіти та навчання (ПТО) у державах-членах ЄС та третіх країнах, пов'язаних з Програмою. Його метою є надання можливостей постачальникам освітніх послуг розробляти та надавати контент учням, постачальникам послуг з підготовки вчителів – підтримувати вчителів методологіями та оновленими знаннями з питань Європейського Союзу, а також сприяти дебатам та обмінам між представниками шкіл та професійно-технічних навчальних закладів і зацікавленими сторонами щодо вивчення тем Європейського Союзу. Підтримуються такі піддії: Підготовка вчителів: розробка та пропонування вчителям структурованих навчальних пропозицій з тем ЄС; Ініціатива «Навчання ЄС»: сприяння кращому розумінню загальної освіти та професійної підготовки (ISCED 1-4). Дебати щодо політики Жана Моне: Мережі Жана Моне у вищій освіті, відповідно до конкретної теми, пов'язаної з пріоритетом Комісії, збиратимуть, обмінюватимуться та обговорюватимуть між партнерами результати досліджень, зміст курсів та досвід, продукти (дослідження, статті, зміст курсів тощо). Мережі для інших галузей освіти та навчання, обмін передовим досвідом та досвідом спільного викладання в групі країн. Підтримка визначених установ: Ця дія підтримує установи, які прагнуть досягти мети, що становить європейський інтерес, надаючи Союзу, його державам-членам та його громадянам високоякісні послуги у певних пріоритетних предметних галузях. Основна діяльність та		

Періодизація програми	«Розділи» програми	«Внутрішні» цілі програми	Загальноєвропейський вимір
	інформаційно-просвітницька робота цих установ включають дослідження, зокрема збір даних та їх аналіз для підготовки майбутньої політики, навчання на місці та онлайн для майбутніх співробітників міжнародних організацій та державних службовців, зокрема в юридичній та управлінській сферах, організацію заходів з пріоритетних питань для Союзу та поширення конкретних результатів і загальної інформації для широкої громадськості.		

Таблиця Г.2.

Передумови і розвиток Еразмус у контексті історії ЄС 1980-1989 рр.

<i>Крах комуністичних режимів у Центральній та Східній Європі.</i>	Польська профспілка «Солідарність» (Solidarność) і її лідер Лех Валенса стали відомими після страйків на верфі в Гданську влітку 1980 року за права робітників і політичні зміни. У 1981 році Греція стає 10-м членом Європейських співтовариств, а Іспанія та Португалія слідують за нею через 5 років.
<i>Серпень 1980 р. – Страйк верфі за права робітників</i>	Працівники судноверфі в польському місті Гданськ на чолі з Лехом Валенсою страйкують за розширення прав. Інші страйки йдуть по всій країні. Уряд капітулює, і у вересні створюється «Солідарність» як незалежна профспілка. Уряд поступово відновлює свою владу та запроваджує воєнний стан у грудні 1981 року, поклавши край короткому зіткненню Польщі з народовладдям, але насіння було посіяно на потім.
<i>1 січня 1981 року – Греція стає 10-ю країною, яка приєдналася</i>	Греція приєднується до Європейських співтовариств. Вона мала право на це з моменту повалення військового режиму та відновлення демократії в 1974 році.
<i>28 лютого 1984 р. – Перша європейська дослідницька програма</i>	Комп'ютери та автоматизація змінюють наш спосіб життя та роботи. Щоб залишатися в авангарді інновацій, у 1984 році розпочато програму «Esprit», першу з багатьох дослідницьких та інноваційних програм на європейському рівні.
<i>1 січня 1986 р. – Два нових члена – Іспанія та Португалія</i>	Іспанія та Португалія приєдналися до Європейських співтовариств, збільшивши кількість членів до 12.
<i>Лютий 1986 р. – На шляху до єдиного ринку</i>	Єдиний європейський акт започатковує масштабну 6-річну програму, щоб розібратися з цими проблемами та таким чином створити єдиний ринок. Акт, який набирає чинності 1 липня 1987 року, також дає Європейському парламенту більше права голосу та посилює повноваження Європейських Співтовариств у сфері охорони навколишнього середовища.
<i>13 червня 1987 р. – Запуск програми Еразмус</i>	Програма Erasmus запускається для фінансування студентів університетів, які бажають навчатися в іншій європейській країні. Відтоді програма дала можливість навчатися, стажуватися, працювати волонтером або здобувати досвід роботи за кордоном понад 10 мільйонам людей.
<i>9 листопада 1989 року – падіння Берлінської стіни</i>	Німеччина об'єдналася після більш ніж 40 років, а її східна половина приєдналася до Європейських співтовариств у жовтні 1990 року

Таблиця Г.3.

Періодизація формування ЄПВО

Рік	Подія / документ	Ключові положення та значення	Результати / наслідки для формування ЄОП (ЄПВО)
1998	Сорбонська декларація «Про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти» (Sorbonne Declaration)	Ініціатива міністрів освіти Франції, Італії, Німеччини та Великої Британії. Підкреслено потребу уніфікації освітніх структур, визнання дипломів і мобільності студентів та викладачів.	Поклала початок процесу гармонізації європейських систем освіти; сформульовано ідею створення спільного освітнього простору.
1999	Болонська декларація (Bologna Declaration)	Заснування Болонського процесу – міжурядової ініціативи для формування Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) . Визначено трициклову структуру освіти (бакалавр, магістр, доктор), систему кредитів ECTS, стандарти якості.	Створено політичну основу для інтеграції освітніх систем Європи; закладено принципи мобільності, сумісності та порівнянності кваліфікацій.
2001-2010	Празьке, Берлінське, Бергенське, Лондонське, Львівське, Будапештсько-Віденське комюніке	Конкретизація та оновлення цілей Болонського процесу: акцент на навчанні впродовж життя, працевлаштуванні випускників, забезпеченні якості, академічній свободі, інституційній автономії.	Формується єдина політика ЄПВО; розширюється кількість країн-учасниць (до 49); ЄПВО офіційно проголошено у 2010 р.
2010	Будапештсько-Віденська декларація про створення ЄПВО	Офіційне відкриття Європейського простору вищої освіти . Підкреслено необхідність спільних цінностей, довіри та якості.	ЄПВО стає реальним інституційним утворенням у межах Європи.
2010-2016	Стратегія «Education and Training 2020» (ЄК)	Орієнтири розвитку освіти: якість, інноваційність, інклюзивність, міжнародна відкритість, навчання протягом життя.	Розширено концепцію співпраці — від вищої до загальної та професійної освіти.
2017	Повідомлення Європейської комісії «Strengthening European Identity through Education and Culture»	Уперше запропоновано створення Європейського освітнього простору (European Education Area, ЕЕА) до 2025 року. Акцент на європейській ідентичності, культурній спільності, мобільності та цифровізації.	Ініційовано політичну програму формування ЄОП як інтегрованої системи освіти всіх рівнів.

Рік	Подія / документ	Ключові положення та значення	Результати / наслідки для формування ЄОП (ЄПВО)
2018	Саміт у Парижі (European Council Summit on Education)	Підтримано бачення ЄОП. Визначено стратегічні напрями: автоматичне визнання дипломів, багатомовність, інклюзія, цифрове навчання.	Затверджено політичну підтримку створення ЄОП усіма державами-членами ЄС.
2020	Стратегічне повідомлення ЄК «Achieving the European Education Area by 2025»	Представлено механізми реалізації: Erasmus+, European Universities Initiative, Європейська студентська картка, Skills Agenda, Digital Education Action Plan.	Окреслено конкретні цілі та індикатори досягнення ЄОП; запущено моніторинг прогресу.
2021-2023	Реалізаційний етап	Запроваджено нову фазу Erasmus+ (2021-2027), Digital Education Action Plan, ініціативу «European Universities».	Посилено цифрову трансформацію освіти, розширено доступ до мобільності та інклюзії.
2024	Тіранське комюніке ЄПВО (Tirana Communiqué)	Підтверджено єдність ЄПВО і його взаємозв'язок з ЄОП. Зазначено, що розвиток простору ґрунтується на академічній свободі, довірі, якості та інноваціях.	ЄПВО і ЄОП розглядаються як взаємодоповнювані складники спільної європейської освітньої політики.
2025 (очікувано)	Планове завершення першого етапу створення ЄОП	Передбачено досягнення цілей: вільна мобільність студентів і викладачів, автоматичне визнання дипломів, якісна та інклюзивна освіта в усіх країнах ЄС.	Формування ЄОП як комплексної системи взаємодії освітніх рівнів і культурних спільнот у межах Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Bergen Communiqué. (2005). Retrieved from <https://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communications>
2. Berlin Communiqué. (2003). Retrieved from <https://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communications>
3. Bologna Declaration. (1999). Retrieved from <https://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communications>
4. Budapest–Vienna Declaration on the European Higher Education Area. (2010). Retrieved from <https://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communications>
5. Council of the European Union. (2025 [expected]). *European Education Area 2025 Implementation Report*. Brussels: Council of the EU.

6. European Commission. (2010). *Education and Training 2020: Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training*. Brussels: European Union. Retrieved from https://ec.europa.eu/education/policies/european-policy-cooperation/et2020-framework_en
7. European Commission. (2017). *Strengthening European Identity through Education and Culture (COM(2017) 673 final)*. Brussels: European Commission. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52017DC0673>
8. European Commission. (2020). *Communication on Achieving the European Education Area by 2025*. Brussels: European Commission. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0625>
9. European Commission. (2020). *Digital Education Action Plan (2021–2027): Resetting Education and Training for the Digital Age*. Brussels: European Commission. Retrieved from <https://education.ec.europa.eu/education-levels/digital-education-action-plan>
10. European Commission. (2021). *Erasmus+ Programme Guide 2021–2027*. Brussels: European Union. Retrieved from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2021>
11. Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué. (2009). Retrieved from <https://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communiques>
12. London Communiqué. (2007). Retrieved from <https://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communiques>
13. Paris Communiqué. (2018). Retrieved from <https://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communiques>
14. Prague Communiqué. (2001). Retrieved from <https://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communiques>
15. Sorbonne Declaration. (1998). Retrieved from https://ehea.info/media.ehea.info/file/1998_Sorbonne/61/2/1998_Sorbonne_Declaration_English_552612.pdf
16. Tirana Communiqué. (2024). *Rome–Tirana Process Follow-up*. Tirana. Retrieved from <https://ehea.info/Immagini/Tirana-Communique.pdf>

Таблиця Г.4.

Періодизація Еразмус+ в Україні

Період / дата	Ключова подія / етап	Основний зміст діяльності NEO / HERE	Приклади результатів / індикаторів	Підстава / джерело
1993-2009 (Tempus I-III)	Формування мережі проєктів Tempus	Підготовка до системної участі України в програмах ЄС у сфері ВО; інституційне нарощення спроможності	Сотні Tempus-проєктів за участі українських партнерів	European Commission. (n.d.). <i>Erasmus+ Project Results Platform</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects
03.04.2009	Відкриття Нац. офісу Tempus/Erasmus+ в Україні	Запуск постійних консультацій, інфоднів, моніторингу	Системна підтримка заявників і бенефіціарів	National Erasmus+ Office in Ukraine. (n.d.). <i>About the National Erasmus+ Office in Ukraine</i> . Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/en/about-us/national-erasmus-office-in-ukraine/
2014-2020	Перехід до Erasmus+ (2014-2020)	Супровід участі українських організацій у КА1/КА2, Жан Моне; популяризація ECTS, QA, мобільності	Розширення участі укр. установ у співпраці	European Commission. (n.d.). <i>Erasmus+ (homepage)</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/
2021-2027	Новий цикл Erasmus+ 2021-2027	Оновлені пріоритети (інклюзія, цифровізація, зелений вимір, участь молоді); методична підтримка	Регулярні гіді/вебінари; оновлені вимоги якості	European Commission. (2024). <i>Erasmus+ Programme Guide (latest web version)</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/erasmus-programme-guide ; European Commission. (2021). <i>Erasmus+ Programme Guide 2021</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2021-09/2021-erasmusplus-programme-guide_en.pdf

Період / дата	Ключова подія / етап	Основний зміст діяльності NEO / HERE	Приклади результатів / індикаторів	Підстава / джерело
з 02-03.2022	Воєнні умови: гнучкі процедури Erasmus+	Консультації щодо виняткових правил для мобільностей та проєктів	Безперервність участі, безпечні формати	National Erasmus+ Office in Ukraine. (2024). <i>Erasmus+ during the war in Ukraine</i> . Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/en/opportunities/erasmus-during-the-war-in-ukraine/ ; EAIE. (2022, Sept 27). <i>Erasmus+ and the new academic year in Ukraine</i> . Retrieved from https://www.eaie.org/resource/erasmus-ukraine-academic-year.html
2022-2025	Солідарність ЄС: підтримка мобільностей	Координація запитів; роз'яснення щодо участі українців	Від 2022 р. – ≈33 000 учасників мобільностей Erasmus+	European Commission. (2025, Feb 25). <i>Erasmus+ support to Ukraine: three years of solidarity and action</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/news/erasmus-support-to-ukraine-three-years-of-solidarity-and-action ; National Erasmus+ Office in Ukraine. (2025, Mar 17). <i>Erasmus+ support to Ukraine....</i> Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/en/news/erasmus-support-to-ukraine-three-years-of-solidarity-and-action/
2023	Оновлення складу та планів HERE 2023-2027	Політичні діалоги, тренінги, peer-learning для реформ ВО	Плани діяльності, перелік HERE	National Erasmus+ Office in Ukraine. (n.d.). <i>HERE team (updates 2017 & 2023; plans)</i> . Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/en/opportunities/higher-education-reform-experts-team-here-team/
2024	Індивідуальні мобільності – через заклади	Роз'яснення: звернення через домашній університет	Стабілізовані процедури	National Erasmus+ Office in Ukraine. (2024). <i>Erasmus+ during the war in Ukraine</i> . Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/en/opportunities/erasmus-during-the-war-in-ukraine/
Щороку (жовтень)	#ErasmusDays	Координація/підтримка локальних подій;	Всеукраїнська участь у європ. кампанії	ErasmusDays. (n.d.). <i>Homepage</i> . Retrieved from https://www.erasmusdays.eu/ ; EEAS – EU Delegation to Ukraine. (2025). <i>#ErasmusDays2025: Live our values....</i>

Період / дата	Ключова подія / етап	Основний зміст діяльності NEO / HERE	Приклади результатів / індикаторів	Підстава / джерело
		висвітлення історій успіху		Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/erasmusdays2025-live-our-values-inspire-our-future_en ; European Commission. (n.d.). <i>Erasmus+ Days</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/whats-new/erasmus-days
Постійно	Інформування та консультування	Інфодні, вебінари, 1:1, методичні гіді, FAQ	Висока щорічна активність	National Erasmus+ Office in Ukraine. (n.d.). <i>NEO–Ukraine (homepage)</i> . Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/en/
Постійно	Моніторинг і супровід проєктів	Візити, рекомендації з QA/видимості/звітності	Регулярні звіти, супровід	European Commission. (n.d.). <i>Erasmus+ Project Results Platform</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/projects ; European Commission. (2024–2025). <i>Documents & guidelines / evaluations</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/documents-and-guidelines
Постійно	Підтримка мережі HERE	Семінари, policy briefs, PLAs	Обмін досвідом у межах SPHERE/HERE	European Commission. (2025, Jul 4). <i>National Erasmus+ Offices (NEOs): roles & responsibilities</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/about-erasmus/contacts/national-erasmus-offices ; SPHERE/HERE Group. (n.d.). <i>About the HERE network</i> . Retrieved from https://erasmus-networks.ec.europa.eu/sphere/heregroup/stream/about
Постійно	Міжвідомча координація	Взаємодія з МОН, ЕАСЕС, Представництвом ЄС, асоціаціями ЗВО	Узгодження планів, нац. пріоритетів	National Erasmus+ Office in Ukraine. (n.d.). <i>About the National Erasmus+ Office in Ukraine</i> . Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/en/about-us/national-erasmus-office-in-ukraine/

Період / дата	Ключова подія / етап	Основний зміст діяльності NEO / HERE	Приклади результатів / індикаторів	Підстава / джерело
2023-2025	Аналітика й статистика участі України	Факштити/огляди, візуалізації мобільностей	Україна – високі показники участі	European Commission. (2025, Apr 23). <i>Data visualisation on learning mobility projects</i> . Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/resources-and-tools/factsheets-statistics-evaluations/statistics/data/learning-mobility-projects ; National Erasmus+ Office in Ukraine. (2023–2024). <i>NEO/HERE analytical briefs</i> . Retrieved from https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/neo_heres_ukrainian-higher-education-reforms_2024-1.pdf
<i>EHEA контекст</i>	Міністерські комюніке/декларції	Орієнтир політик ВО, взаємозв'язок з ЄОП	Використання в HERE/NEO аналітиці	European Higher Education Area. (n.d.). <i>Ministerial declarations and communiqués</i> . Retrieved from https://eha.info/page-ministerial-declarations-and-communicues ; European Higher Education Area. (2024). <i>EHEA Ministerial Conference Tirana 2024</i> . Retrieved from https://eha.info/page-eha-ministerial-conference-2024

Додаток Е

Таблиця Е.1

Основні вектори міждисциплінарності в Еразмус+

Термін	Визначення (суть)	Ключові маркери	Типовий результат	Приклад	Чим відрізняється від інших
Мульти-дисциплінарність	Паралельні внески різних дисциплін до спільної теми без інтегрованої рамки.	Окремі секції/методики; різні терміни; відсутні спільні протоколи; підсумок = сума частин.	Збірник/звіт із розділами від різних команд.	Збірка статей про зміни клімату: фізики, економісти, соціологи пишуть окремі розділи без спільної моделі.	На відміну від крос-, немає реального запозичення методів; від інтер- – немає єдиної рамки; від транс- – не створює нової галузі й не залучає позаакадемічних стейкхолдерів.
Крос-дисциплінарність	Інструментальне запозичення методів/понять з однієї дисципліни до іншої; фокус лишається в базовій дисципліні.	«Чужий» метод/концепт вбудовано в дослідження; мета/питання – з однієї галузі.	Монодисциплінарна робота з розширеним інструментарієм.	Соціологія застосовує мережевий аналіз з інформатики; історія використовує байєсівське моделювання.	Від multi відрізняється наявністю реального перенесення інструментів; від inter – немає спільної теоретичної/методологічної рамки.
Інтер- (Між-)дисциплінарність	Узгоджена інтеграція теорій і методів кількох дисциплін для спільно сформульованої проблеми.	Спільний глосарій; комбінована методологія; узгоджені протоколи; ко-керівництво; «living labs».	Інтегрований курс/звіт/стаття із синтезованими висновками.	Міська мобільність: архітектура + екологія + економіка + громадське здоров'я створюють спільну модель і набір показників.	На відміну від cross, є спільна теор.-метод. рамка та колективна відповідальність; від trans – не обов'язково виходить за межі академії/не творить нову галузь.
Транс-дисциплінарність	Вихід за межі дисциплін: співтворення знань із позаакадемічними стейкхолдерами або	Нова онтологія/стандарти або реальні «challenge-based» рішення;	Нова дисципліна/програма (напр., когнітивна	«Живі лабораторії» міської мобільності з участю університету, міськради, бізнесу та	Від inter відрізняється найвищим рівнем інтеграції та/або позаакадемічним співтворенням; якісно змінює сам об'єкт і мову опису.

	формування нової цілісної галузі (метатеорії).	багатостороннє управління; сильний зв'язок із практикою.	наука) або спільні політики/протоколи для реальних систем.	громад; формування біоінформатики.	

Список використаних джерел:

- Apostel, L., Berger, G., Briggs, A., & Michaud, G. (Eds.). (1972). *Interdisciplinarity: Problems of Teaching and Research in Universities*. Paris: OECD/CERI. (Містить розділ H. Heckhausen “Discipline and Interdisciplinarity”.)
- Heckhausen, H. (1972). Discipline and interdisciplinarity. In L. Apostel et al. (Eds.), *Interdisciplinarity: Problems of Teaching and Research in Universities* (pp. 83–90). Paris: OECD/CERI.
- Heckhausen, H. (1987). ‘Interdisziplinäre Forschung’ zwischen Intra-, Multi- und Chimären-Disziplinarität. In J. Kocka (Ed.), *Interdisziplinarität. Praxis – Herausforderung – Ideologie* (pp. 129–145). Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Jantsch, E. (1970). Inter- and transdisciplinary university: A systems approach to education and innovation. *Policy Sciences*, 1(4), 403–428. <https://doi.org/10.1007/BF00145222>
- Jantsch, E. (1972). Inter- and transdisciplinary university: A systems approach to education and innovation. *Higher Education*, 1, 7–37. <https://doi.org/10.1007/BF01956879>
- Jantsch, E. (1972). Towards interdisciplinarity and transdisciplinarity in education and innovation. In L. Apostel et al. (Eds.), *Interdisciplinarity: Problems of Teaching and Research in Universities* (pp. 97–121). Paris: OECD/CERI.
- Klein, J. T. (2010/2017). Typologies of interdisciplinarity: The boundary work of definition. In R. Frodeman, J. T. Klein, & R. C. S. Pacheco (Eds.), *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity* (1st ed. 2010; 2nd ed. 2017). Oxford: Oxford University Press.
- Chettiparamb, A. (2007). *Interdisciplinarity: A literature review*. Higher Education Academy.
- Miller, R. C. (1982). Varieties of interdisciplinary approaches in the social sciences. *Issues in Integrative Studies*, 1, 1–37.
- Kötter, R., & Balsiger, P. W. (1999). A constant challenge to the sciences: Disciplinarity, interdisciplinarity, and transdisciplinarity. *Issues in Integrative Studies*, 17, 87–120.

Таблиця Е.2

Види міждисциплінарності за Г. Гекгаузенем (1972, с. 87-89)

№	Вид міждисциплінарності	Характеристика	Приклади / Сфера застосування
1	Невибіркова (<i>indiscriminate interdisciplinarity</i>)	Складається з «енциклопедичних спроб», що закінчуються «змішуванням навчальних програм». Розглядається як протидія принципу дисциплінарності. Використовується для професійної підготовки до доуніверситетських практик.	Інтегровані шкільні курси на кшталт «Людина і світ»; оглядові підготовчі програми.
2	Псевдоміждисциплінарна (<i>pseudo-interdisciplinarity</i>)	Створює програми, що поєднують знання з різних дисциплін (антропологія, економіка, географія, політологія, психологія, соціологія), але вони ведуть у різні професійні напрями.	Комбіновані програми з орієнтацією на інформатику, комп'ютерне програмування, юриспруденцію, педагогіку, адміністрування.
3	Допоміжна (<i>auxiliary interdisciplinarity</i>)	Виникає, коли метод однієї дисципліни використовується іншою для отримання даних, що мають «значення індексу» на рівні теоретичної інтеграції.	Використання статистики у психології; математичне моделювання в економіці; фізико-хімічні методи в біології.
4	Комплексна (<i>composite interdisciplinarity</i>)	Кілька дисциплін об'єднуються для застосування різних методів з метою вирішення проблеми. Характеризується технологічним інструментарієм та ієрархією цілей, здатних змінити систему «людина – середовище» чи створити інновації.	Проекти сталого розвитку; екологічні дослідження з поєднанням біології, соціології та політики; освітні Еразмус+ ініціативи.
5	Додаткова (<i>supplementary interdisciplinarity</i>)	Здійснюється, якщо дисципліни частково збігаються у предметах на межі дисциплін. Перекриття виникає через відповідність між теоретичними рівнями інтеграції; поза цією категорією перекриття може не бути.	Біоетика (біологія + філософія); когнітивна психологія (психологія + лінгвістика); культурологія + історія.
6	Об'єднуюча (<i>unifying interdisciplinarity</i>)	Досягається узгодженість між двома чи більше дисциплінами щодо предмета, рівнів теоретичної інтеграції та методів. Це найвищий рівень інтеграції.	Біофізика (біологія + фізика); когнітивні науки; цифрова гуманітаристика.

Додаток Ж

Критерії оцінювання ефективності реалізації ідей міждисциплінарності у проєктах Еразмус+

1. Відповідність європейським цінностям

Відображає міру, в якій проєкт не лише формально узгоджується з нормативними документами та політиками Європейського Союзу, а й реально сприяє поширенню, закріпленню та відтворенню базових європейських цінностей у практиках освіти, досліджень і суспільної взаємодії. До таких цінностей належать, зокрема, демократія, верховенство права, повага до прав людини, академічна свобода, інклюзія та рівність можливостей, міжкультурний діалог, мобільність, солідарність, відкритість і відповідальність знання.

У цьому контексті відповідність європейським цінностям означає не лише тематичну присутність цих понять у змісті проєкту, але й їх операціоналізацію на рівні освітніх практик, інституційних механізмів і форм взаємодії між учасниками. Проєкт відповідає цьому критерію, якщо він створює умови для інклюзивної участі різних соціальних груп, підтримує рівний доступ до освітніх і наукових ресурсів, заохочує мобільність студентів і викладачів, стимулює міжкультурну комунікацію та формує середовище поваги до різноманіття й академічної автономії.

Інклюзія та різноманіття в межах цього критерію проявляються через врахування різних соціальних, культурних, мовних і освітніх контекстів учасників проєкту, а також через створення безбар'єрних форматів участі (відкриті курси, гібридні та онлайн-формати, адаптовані матеріали, підтримка вразливих груп). Таким чином проєкт сприяє реалізації принципу соціального виміру вищої освіти, що є одним із пріоритетів Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) та Європейського освітнього простору.

Міжкультурний діалог реалізується через транснаціональну співпрацю, участь партнерів із різних країн і культурних середовищ, обмін досвідом, а

також через тематичне осмислення спільної європейської спадщини, ідентичності та викликів. У такий спосіб проєкт не лише передає знання про Європу, а й формує європейську публічну сферу в мікромасштабі – простір, у якому різні голоси можуть взаємодіяти, бути почутими й долучатися до спільного конструювання смислів.

Особливо важливим є зв'язок цього критерію з принципом академічної свободи та автономії університетів. Проєкт відповідає європейським цінностям тоді, коли він підтримує критичне мислення, плюралізм підходів, відкриту дискусію та незалежність дослідження від політичного чи ідеологічного тиску. Це означає створення простору для критичного аналізу самих європейських політик і процесів інтеграції, а не лише їх нормативного схвалення, що відповідає демократичному характеру європейського проєкту.

Отже, критерій «Відповідність європейським цінностям» фіксує не лише ідейну або декларативну близькість проєкту до цінностей ЄС, а його здатність втілювати ці цінності у повсякденних освітніх і дослідницьких практиках. Саме через інклюзивність, мобільність, міжкультурний діалог, академічну свободу та соціальну відповідальність проєкт стає не просто інструментом передачі знань, а механізмом формування європейського громадянства, солідарності та спільної відповідальності за майбутнє Європи.

У цьому сенсі відповідність європейським цінностям виступає інтегративним показником якості проєкту, який поєднує його освітній, соціальний, культурний та політичний виміри й визначає його внесок у довгострокову трансформацію європейського освітнього та суспільного простору.

2. Стратегічна релевантність

Стратегічна релевантність проєкту Еразмус+ визначається ступенем його узгодженості з ключовими пріоритетами ЄС (ЄПВО, ЕДП, зелений і цифровий переходи, інклюзія, сталий розвиток) та інтеграції цілей проєкту в інституційні стратегії партнерських закладів, що забезпечує його вбудованість

у довгострокові трансформаційні процеси європейської вищої освіти і науки. Вона виступає базовим критерієм ефективності проєкту, оскільки зумовлює його потенціал системного впливу на освітні програми, організаційні структури й академічну культуру університетів, гарантуючи сталість і масштабованість результатів після завершення фінансування.

2.1. Відповідність пріоритетам ЄС та Еразмус+.

Відповідність проєкту Еразмус+ стратегічним пріоритетам ЄС є ключовим індикатором його стратегічної релевантності та інтегрованості в політико-інституційний контекст розвитку європейської вищої освіти і науки. Цей підкритерій відображає не лише формальне дотримання вимог програмної документації, а й здатність проєкту функціонувати як інструмент імплементації довгострокових освітніх, дослідницьких, інноваційних і соціальних політик ЄС.

Узгодженість проєктних цілей і результатів з орієнтирами ЄПВО виявляється у впровадженні компетентнісно орієнтованих підходів, інтеграції мобільності в структури навчальних програм, посиленні механізмів визнання кваліфікацій і розвитку систем забезпечення якості. У такому вимірі проєкти Еразмус+ виступають інструментами європеїзації університетських практик, а не лише платформами академічної мобільності.

Узгодженість із пріоритетами ЄДП простежується у підтримці інтеграції освіти й досліджень, розвитку міжсекторальної співпраці та відкритої науки, а також у залученні здобувачів освіти до дослідницько-інноваційних процесів. Це зумовлює посилення міждисциплінарного виміру проєктів і сприяє формуванню дослідницько орієнтованих освітніх моделей.

Окремий вимір стратегічної релевантності становить відповідність цілям цифрового та зеленого переходів, які визначаються ЄС як ключові вектори соціально-економічної трансформації. У цьому контексті цифровізація розглядається не лише як інструмент дистанційної взаємодії, а як чинник трансформації педагогічних моделей і розвитку цифрових

компетентностей, а орієнтація на зелений перехід інтегрується у зміст освітніх програм, інституційні практики сталого розвитку та формування екологічної відповідальності академічної спільноти.

Важливим компонентом є також відповідність проєктів пріоритетам соціальної інклюзії та рівного доступу до освіти, що реалізується через створення інклюзивних освітніх середовищ, усунення бар'єрів участі та впровадження підтримуючих механізмів для вразливих груп. У цьому аспекті проєкти Еразмус+ сприяють зміцненню соціальної згуртованості та розвитку інклюзивної академічної культури, що є надзвичайно важливим сьогодні.

Також відповідність пріоритетам інновацій і міждисциплінарності простежується у переході від дисциплінарно фрагментованих моделей знання до інтегративних, проблемно орієнтованих і соціально релевантних форматів освітньо-дослідницької діяльності. Відтак проєкти Еразмус+ постають як елементи системної трансформації університетів у межах ЄПВО, а не як ізольовані освітні ініціативи.

Отже, відповідність пріоритетам ЄС і програми Еразмус+ є інтегральним підкритерієм стратегічної релевантності, що дозволяє оцінити здатність проєкту здійснювати стратегічний вплив на освітні та дослідницькі політики й забезпечувати довгострокові трансформації у сфері вищої освіти та науки.

2.2. Узгодженість із національними та інституційними стратегіями.

Узгодженість проєкту Еразмус+ із національними та інституційними стратегіями розвитку є індикатором його інтеграції в систему вищої освіти. Вона відображає реалізацію цілей у довгостроковій політиці розвитку освіти й науки, що дозволяє трактувати проєкт не як автономну ініціативу, а як інструмент системних трансформацій.

На національному рівні стратегічна узгодженість простежується у відповідності проєкту державним пріоритетам модернізації вищої освіти, розвитку дослідницького потенціалу, цифрової трансформації, забезпечення

якості та соціальної інклюзії, а також інтеграції до ЄПВО та ЄДП. У цьому аспекті проекти Еразмус+ виступають механізмами імплементації національних реформ і підвищення міжнародної конкурентоспроможності системи вищої освіти.

На інституційному рівні узгодженість проявляється у включенні проекту до стратегічних планів розвитку університету (інтернаціоналізація, цифровізація, розвиток досліджень, якість освіти, соціальна відповідальність) та у передбаченні механізмів інтеграції результатів у освітні програми, організаційні структури й внутрішні політики забезпечення якості. У такому контексті проект функціонує як інструмент реалізації інституційної стратегії, а не паралельна проектна активність.

Критичним чинником є інтеграція проекту в систему внутрішнього управління університетом, що передбачає інституційну підтримку з боку керівництва, відтворення в офіційних стратегічних документах і наявність механізмів координації між проектною діяльністю та структурними підрозділами. Саме така інтеграція забезпечує інституціоналізацію результатів і мінімізує ризики їхньої втрати після завершення фінансування.

Отже, узгодженість проекту з національними та інституційними стратегіями визначає його потенціал до довгострокового системного впливу, зумовлює сталість і масштабованість результатів та виступає необхідною умовою стратегічної ефективності проектів Еразмус+ у контексті розвитку ЄПВО.

3. Інституційна трансформація

Інституційна трансформація є ключовим критерієм ефективності проектів Еразмус+, оскільки, відображаючи здатність університетів переходити від локальних освітніх інновацій до стійких структурних змін в організаційних моделях, управлінських практиках, освітніх і дослідницьких процесах та академічній культурі, формує мережеві моделі співпраці, політики інтернаціоналізації, цифрової трансформації та міждисциплінарні освітні

формати. Вона забезпечує довгострокову модернізацію університетів через інтеграцію навчання, досліджень і практики, розвиток трансверсальних компетентностей і відкритість до глобальної академічної взаємодії, що визначає стратегічну роль Еразмус+ у інтеграції закладів вищої освіти до ЄПВО.

3.1. Зміна організаційних структур.

Зміна організаційних структур університету є ключовим індикатором інституційної трансформації, оскільки демонструє здатність закладу вищої освіти інституціоналізувати результати проєктної діяльності та перевести тимчасові ініціативи у сталі організаційні форми. У контексті реалізації проєктів Еразмус+ цей підкритерій дозволяє оцінити, чи призводить участь у програмі до створення нових структур і механізмів співпраці, що підтримують міждисциплінарність, інтернаціоналізацію та інноваційність на постійній основі.

По-перше, зміна організаційних структур виявляється у створенні міждисциплінарних центрів, лабораторій та інституційних платформ, які функціонують як простори інтеграції знань із різних галузей і координації спільних освітніх і дослідницьких ініціатив. По-друге, такі структури дозволяють долати традиційну факультетсько-дисциплінарну фрагментацію університету та формувати середовище, у якому міждисциплінарна взаємодія стає організаційною нормою, а не винятком. Вони також виконують роль інституційних посередників між університетом і зовнішніми стейкхолдерами – бізнесом, громадськими організаціями, органами влади – сприяючи міжсекторальній співпраці.

Важливим аспектом є поява нових освітніх програм і форматів, які мають міждисциплінарний характер і часто реалізуються спільно з міжнародними партнерами. Йдеться про створення спільних програм, модульних курсів, мікрокваліфікацій і сертифікаційних програм, що потребують нових адміністративних і управлінських механізмів – від

узгодження навчальних планів і визнання результатів навчання до спільного забезпечення якості. Це змінює внутрішню логіку управління освітнім процесом і стимулює розвиток горизонтальних зв'язків між підрозділами університету.

Ще одним аспектом є упровадження нових процедур співпраці та управління проєктами, які забезпечують сталість міждисциплінарних і міжнародних ініціатив. Це включає створення внутрішніх офісів проєктного менеджменту, координаційних рад, положень про міждисциплінарні програми, механізмів підтримки мобільності та спільних досліджень. Такі процедури формують організаційне середовище, у якому міждисциплінарність перестає бути залежною від окремих ентузіастів і набуває інституційного характеру.

Таким чином, зміна організаційних структур унаслідок реалізації проєктів Еразмус+ є не лише побічним ефектом інтернаціоналізації, а й центральним механізмом інституційної трансформації університетів. Саме через створення нових центрів, програм, платформ і процедур співпраці міждисциплінарність закріплюється як стабільна характеристика університетської діяльності та як структурний принцип розвитку сучасної вищої освіти.

3.2. Посилення інституційної спроможності.

Посилення інституційної спроможності університетів є одним із ключових ефектів участі у проєктах Еразмус+ і визначає здатність закладів вищої освіти не лише реалізовувати окремі міжнародні ініціативи, а й інтегрувати їх у власну організаційну логіку та стратегію розвитку. У цьому контексті інституційна спроможність розглядається як сукупність управлінських, організаційних, кадрових і культурних ресурсів, що забезпечують стійкість, адаптивність і ефективність університету в умовах інтернаціоналізації та міждисциплінарної взаємодії.

Передусім посилення інституційної спроможності проявляється у розвитку управлінських компетентностей персоналу. Участь у проєктах Еразмус+ потребує володіння сучасними підходами до стратегічного планування, управління змінами, фінансового адміністрування, моніторингу та оцінювання якості. Це стимулює формування в університетах професійних команд із проєктного менеджменту та міжнародного співробітництва, здатних координувати складні багатосторонні ініціативи та забезпечувати їх відповідність міжнародним стандартам.

Важливим аспектом посилення інституційної спроможності є розвиток міжнародних і міжкультурних компетентностей персоналу. Проєкти Еразмус+ формують середовище постійної транснаціональної взаємодії, що сприяє розвитку навичок міжкультурної комунікації, роботи в міжнародних командах, ведення переговорів і управління партнерствами. Це змінює професійну культуру університетів і підвищує їхню здатність до інтеграції в європейський та глобальний простір вищої освіти.

Необхідним є цифрових компетентностей, пов'язаних із використанням онлайн-платформ, цифрових інструментів управління проєктами, дистанційного навчання та віртуальної співпраці. Це сприяє цифровій трансформації університетів і розширює їхні можливості щодо реалізації гібридних і транснаціональних освітніх форматів.

Також посилення інституційної спроможності охоплює розвиток проєктних компетентностей, зокрема здатності формувати конкурентоспроможні проєктні заявки, управляти ризиками, забезпечувати сталість результатів і здійснювати їх поширення. Саме ці навички дозволяють університетам переходити від епізодичної участі в проєктах до системної інтеграції міжнародної проєктної діяльності у власну стратегію розвитку.

Таким чином, посилення інституційної спроможності внаслідок участі у проєктах Еразмус+ є багатовимірним процесом, що охоплює управлінський, міжнародний, цифровий і проєктний компоненти та забезпечує університетам

адаптацію до змін і ефективної реалізації міждисциплінарних та інноваційних ініціатив.

4. Міждисциплінарна інтеграція

Міждисциплінарна інтеграція є центральним критерієм оцінювання ефективності проєктів Еразмус+, оскільки відображає подолання дисциплінарної фрагментації знання та здатність формувати інтегровані освітньо-дослідницькі середовища через концептуальний, методологічний і організаційний синтез у межах проблемно-орієнтованої логіки проєктування. Реалізація здійснюється через інтеграцію тематик, методів і міждисциплінарних команд.

4.1. Рівень інтеграції дисциплін.

Рівень інтеграції дисциплін є ключовим показником того, чи реалізується в межах проєкту Еразмус+ справжня міждисциплінарність як синтез знань. Цей підкритерій дозволяє відрізнити формальну мультидисциплінарність від інтер- і трансдисциплінарних форм інтеграції та оцінити глибину концептуального й методологічного поєднання різних галузей знань.

Паралельне співіснування дисциплін зазвичай простежується у проєктах, де різні фахівці працюють над спільною темою, але зберігають автономність своїх підходів, термінології та методів. Тут результати проєкту складаються з суми окремих дисциплінарних внесків без створення спільної аналітичної рамки. На противагу, високий рівень інтеграції передбачає формування спільної проблемної мови, узгодження концептів і розроблення інтегрованих методологій, у межах яких різні дисципліни взаємно трансформують одна одну.

Високий рівень інтеграції також передбачає спільне конструювання знання, коли результати не можуть бути віднесені до жодної окремої дисципліни, а виникають на перетині різних підходів. Це може проявлятися у

створенні нових навчальних курсів, методичних моделей або дослідницьких рамок, що поєднують елементи різних галузей у нову цілісність.

Отже, рівень інтеграції дисциплін є показником концептуальної глибини міждисциплінарності та визначає трансформаційний потенціал проєктів Еразмус+ як інструментів оновлення сучасної вищої освіти.

4.2. Інтеграція освіти, досліджень і практики.

Інтеграція освіти, досліджень і практики, як вимір ефективної міждисциплінарності, відображає здатність проєктів Еразмус+ поєднувати різні типи діяльності університету в єдину когерентну модель виробництва та застосування знань. Це не просте співіснування навчальних, наукових і прикладних компонентів, а їх структурне та змістове взаємопроникнення в межах спільних проблемних рамок і освітньо-дослідницьких практик.

Високий рівень інтеграції передбачає, що навчальні програми базуються на актуальних дослідженнях, а дослідницькі завдання формулюються з урахуванням реальних соціальних, економічних і технологічних викликів. Студенти залучаються не лише як споживачі знань, а як активні учасники дослідницьких і практичних процесів завдяки участі у проєктних командах, польових дослідженнях, лабораторіях, стажуваннях тощо.

Особливе значення має співпраця з бізнесом, органами влади, громадськими організаціями, що дозволяє вбудовувати університетську діяльність у ширший соціальний контекст і забезпечувати соціальну релевантність результатів. Це сприяє переходу від академічно замкнених моделей знання до відкритих, трансдисциплінарних екосистем.

Отже, інтеграція освіти, досліджень і практики є не лише показником інноваційності проєкту, а й механізмом трансформації ролі університету в суспільстві – від інституції трансляції знань до активного учасника соціальних і економічних змін.

5. Якість освітнього процесу

Якість освітнього процесу є базовим критерієм оцінювання ефективності проєктів Еразмус+, оскільки саме через освітні практики програма впливає на розвиток людського капіталу, трансформацію навчальних моделей і формування компетентностей XXI століття, поєднуючи змістову релевантність, педагогічну інноваційність, інтернаціоналізацію та інклюзивність навчання. Реалізується за допомогою оновлення курикулумів, студентоорієнтованих методів (проєктне, проблемно орієнтоване, змішане навчання), міжкультурної взаємодії та забезпечення рівного доступу до освіти, визначаючи трансформаційний потенціал Еразмус+ для сучасної вищої освіти.

5.1. Інноваційність педагогічних підходів.

Важливим базовим інноваційним підходом є *problem-based learning*, у межах якого навчання організовується навколо комплексних проблемних ситуацій, що не мають однозначних рішень і потребують залучення знань із різних дисциплін. Такий формат сприяє розвитку критичного мислення, здатності працювати з невизначеністю та формуванню інтегрованого бачення проблем. Студенти виступають активними учасниками процесу дослідження й аналізу.

Проєктне навчання доповнює проблемно орієнтований підхід, орієнтований на створення конкретних продуктів – дослідницьких звітів, прототипів, освітніх ресурсів або соціальних ініціатив. Воно дозволяє інтегрувати навчання з практикою, розвивати навички командної роботи, планування, комунікації та відповідальності за результат. У межах проєктів Еразмус+ проєктне навчання часто має транснаціональний і міжкультурний характер, що додатково збагачує освітній досвід студентів.

Міждисциплінарні кейси є ще одним інструментом інноваційності, оскільки дозволяють моделювати реальні ситуації, у яких переплітаються економічні, соціальні, технологічні та культурні аспекти. Робота з такими кейсами сприяє формуванню системного мислення, здатності бачити

взаємозв'язки між різними вимірами проблеми та ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах складності.

Отже, інноваційність педагогічних підходів у проєктах Еразмус+ полягає у переході до активних, міждисциплінарних і проблемно орієнтованих моделей навчання, що забезпечують не лише засвоєння знань, а й формування здатності до їх інтеграції, застосування та критичного осмислення в реальних соціальних і професійних контекстах.

5.2. Орієнтація на компетентності XXI століття

Орієнтація освітнього процесу на формування компетентностей XXI століття (когнітивні та аналітичні, цифрові, комунікативні тощо) є одним із ключових показників якості та сучасності навчання в межах проєктів Еразмус+, оскільки відображає здатність університетів готувати фахівців до роботи в умовах високої складності, невизначеності та швидких соціально-технологічних змін. У цьому контексті компетентності XXI століття розглядаються не як додатковий компонент до предметних знань, а як інтегральна характеристика освітніх результатів, що поєднує когнітивні, соціальні, комунікативні та рефлексивні виміри професійної діяльності.

Передусім ідеться про розвиток критичного мислення як здатності аналізувати інформацію, оцінювати джерела, виявляти приховані припущення та аргументувати власні позиції. У проєктах Еразмус+ ця компетентність формується через роботу з відкритими проблемами, міждисциплінарними кейсами та дослідницькими завданнями, що не мають готових відповідей і потребують аналітичної самостійності. Критичне мислення у такому форматі стає не лише інтелектуальною навичкою, а й елементом академічної культури, орієнтованої на відкритість, сумнів і аргументовану дискусію.

Другим ключовим показником є розвиток системного бачення, що передбачає здатність розуміти складні явища як взаємопов'язані системи з багатьма рівнями, акторами та наслідками. Системне мислення дозволяє майбутнім фахівцям бачити не лише окремі елементи проблеми, а й її

структурні причини, довгострокові ефекти та взаємодію різних чинників. У межах міждисциплінарних і проблемно орієнтованих проєктів Еразмус+ ця компетентність формується через аналіз комплексних соціальних, економічних і технологічних викликів.

Третім важливим показником є міжкультурна комунікація, яка передбачає здатність ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, академічних традицій і професійних спільнот. Транснаціональний характер Еразмус+ створює унікальне середовище для розвитку цієї компетентності, оскільки студенти й викладачі постійно перебувають у ситуаціях міжкультурної взаємодії, що потребує емпатії, відкритості та рефлексії власних культурних припущень.

Таким чином, орієнтація на компетентності XXI століття в проєктах Еразмус+ означає перехід від вузькофахової підготовки до формування інтегрованої здатності діяти в складному, міжкультурному та міждисциплінарному світі, що визначає їхню стратегічну значущість для сучасної вищої освіти.

6. Участь і залученість стейкхолдерів

Участь і залученість стейкхолдерів є ключовим критерієм ефективності проєктів Еразмус+, оскільки відображає їх здатність інтегрувати університетську діяльність у соціально-економічний і культурний контекст через реальну участь академічних, бізнесових, публічних і громадських акторів у проєктуванні, реалізації та оцінюванні результатів. Залучення міжсекторальних партнерств і здобувачів освіти як активних учасників освітнього процесу підвищує соціальну релевантність, інноваційність і трансформаційний потенціал проєктів, забезпечуючи відповідність результатів реальним суспільним викликам.

6.1. Мультиакторність.

Мультиакторність є одним із ключових показників ефективності реалізації проєктів Еразмус+, оскільки відображає здатність проєктів виходити за межі суто академічного середовища та формувати міжсекторальні партнерства, які поєднують університети, бізнес, громадські організації та органи публічної влади. У цьому контексті мультиакторність розглядається як реальна інтеграція різних типів експертизи, інтересів і практик у процес спільного виробництва знань і рішень.

Залучення бізнесу забезпечує практичну орієнтацію проєктів, зв'язок із ринковими потребами, інноваційними процесами та професійними стандартами. Це дозволяє адаптувати освітні програми до вимог ринку праці, формувати у студентів прикладні навички та створювати умови для трансферу знань і технологій. Водночас участь громадських організацій сприяє врахуванню соціальних потреб, етичних вимірів і громадянських цінностей, забезпечуючи соціальну релевантність результатів проєктів і їхню орієнтацію на суспільне благо.

Залучення органів влади дозволяє узгоджувати проєктні ініціативи з публічними політиками та нормативними рамками, сприяє їх інституціоналізації та поширенню на системному рівні. Таким чином, мультиакторні партнерства створюють умови для трансдисциплінарної інтеграції знань, у межах якої академічні, професійні та соціальні перспективи взаємно доповнюють і трансформують одна одну.

Таким чином, мультиакторність виступає механізмом підвищення інноваційності, релевантності та сталості проєктів Еразмус+, забезпечуючи їхню інтеграцію в соціально-економічний контекст і посилюючи їхній трансформаційний потенціал.

6.2. Активна участь здобувачів освіти.

Активна участь здобувачів освіти є ключовим показником ефективності та інноваційності освітніх і науково-освітніх проєктів Еразмус+, оскільки

відображає зміну ролі студента в університетському середовищі – від пасивного споживача знань до активного співтворця освітніх і дослідницьких результатів. У цьому контексті студент розглядається як повноцінний суб'єкт освітнього процесу, здатний впливати на його зміст, форму та результати.

Передусім активна участь проявляється у залученні студентів до проєктування освітніх програм і навчальних модулів, визначення проблемних тем, формування дослідницьких запитань і вибору методів роботи. Такий підхід сприяє підвищенню мотивації, відповідальності та усвідомленості навчання, а також формує у студентів навички саморегуляції, рефлексії та колективного ухвалення рішень.

Другим важливим показником є участь студентів у спільній дослідницькій та проєктній діяльності разом із викладачами, дослідниками й зовнішніми стейкхолдерами. Це створює умови для формування дослідницьких компетентностей, розвитку критичного мислення та здатності працювати з реальними проблемами. Участь у транснаціональних командах додатково сприяє розвитку міжкультурної комунікації та толерантності.

Також важливо, що активна участь здобувачів освіти передбачає їхню залученість до оцінювання якості освітнього процесу та результатів проєктів, що посилює культуру зворотного зв'язку та спільної відповідальності за якість освіти.

Отже, активна участь студентів є інституційним механізмом демократизації університетського середовища та підвищення ефективності й сталості проєктів Еразмус+.

7. Результативність

Результативність є центральним критерієм ефективності проєктів Еразмус+, оскільки відображає ступінь досягнення цілей і створення освітніх, наукових та соціальних результатів, що мають практичну цінність для учасників, інституцій і суспільства. Результативністю є створення нових програм, курсів і ресурсів, розвиток компетентностей учасників та

інституційному й соціальному впливі. Так визначається здатність проєктів генерувати стійкі трансформації в освітньому середовищі.

7.1. Конкретні продукти.

Наявність конкретних продуктів демонструє здатність проєктної діяльності переходити від процесів і намірів до створення матеріалізованих результатів, що можуть бути використані, поширені та інституціоналізовані. У цьому контексті під конкретними продуктами розуміються не лише фізично або цифрово зафіксовані результати, а й нові освітні практики, організаційні рішення та політичні інструменти, які набувають форми програм, курсів, методик, платформ, рекомендацій і публікацій. Передусім це створення нових або оновлених освітніх програм і курсів, що відповідають сучасним науковим досягненням. Такі програми часто мають спільний, транснаціональний або міждисциплінарний характер і вимагають узгодження навчальних планів, результатів навчання та систем оцінювання між партнерами з різних країн.

Важливим результатом є методичні розробки, що включають навчальні матеріали, посібники для викладачів, дидактичні моделі, інструкції з упровадження інноваційних педагогічних підходів і міждисциплінарних форматів навчання. Ці продукти забезпечують трансфер інноваційних практик і створюють можливість їх масштабування та адаптації в інших інституціях.

Також важливими є цифрові платформи та онлайн-ресурси, які підтримують спільне навчання, дослідження й комунікацію між партнерами. Вони забезпечують доступність результатів для ширшої аудиторії та сприяють інклюзивності й сталості проєктних ефектів.

До конкретних продуктів належать також політичні рекомендації, аналітичні звіти та стратегічні документи, які спрямовані на вплив на освітню політику та інституційні реформи. Вони забезпечують зв'язок між проєктною діяльністю та системними змінами в освітньому секторі.

Нарешті, публікації та наукові результати є важливим показником академічної результативності проєктів, оскільки вони забезпечують

інтеграцію проєктних результатів у науковий дискурс і сприяють їх легітимації в академічній спільноті.

Таким чином, конкретні продукти виступають матеріальним і символічним втіленням результативності проєктів Еразмус+, забезпечуючи їх видимість, використання та довготривалий вплив у сфері вищої освіти та науки.

7.2. Якість і релевантність результатів.

Якість і релевантність результатів визначають наукову обґрунтованість, освітню доцільність і соціальну значущість проєктів Еразмус+. У цьому контексті якість розуміється як відповідність результатів академічним стандартам, принципам педагогічної ефективності та етичним нормам, тоді як релевантність означає ступінь відповідності результатів реальним потребам освітніх інституцій, ринку праці, суспільства та політичного середовища.

Наукова цінність результатів полягає в їх здатності продукувати нове знання, розширювати існуючі теоретичні рамки та сприяти розвитку міждисциплінарних досліджень. Це виявляється у публікаціях у фахових виданнях, створенні нових концептуальних моделей, методологічних підходів або аналітичних інструментів, що мають значення для академічної спільноти. Високий рівень наукової якості передбачає дотримання стандартів академічної доброчесності, рецензування та відкритості результатів.

Освітня цінність результатів визначається завдяки їх здатності покращувати якість навчання, сприяти формуванню актуальних компетентностей і оновлювати освітні програми відповідно до сучасних вимог. Освітні результати мають бути педагогічно доцільними, доступними для різних груп здобувачів освіти та інтегрованими в освітній процес, а не залишатися поза його межами як формальні продукти.

Соціальна цінність результатів простежується завдяки їх внеску в розв'язання актуальних суспільних проблем, підвищення соціальної згуртованості, сталого розвитку та демократичних процесів. Проєкти

Еразмус+ з високою соціальною релевантністю сприяють формуванню відповідального громадянства, підтримці вразливих груп і розвитку соціальних інновацій.

Таким чином, якість і релевантність результатів є інтегральним показником того, чи виконують проекти Еразмус+ свою місію як інструменти не лише освітнього, а й соціального та наукового розвитку.

8. Стійкість і масштабованість

Стійкість і масштабованість як критерії ефективності проектів Еразмус+ відображають здатність результатів зберігати актуальність і функціональність після завершення фінансування та поширюватися в інших інституційних і національних контекстах. Реалізуються через інституційне, фінансове й нормативне закріплення результатів та їх адаптивне масштабування за межі консорціуму, визначаючи довгострокову трансформаційну цінність проектів для системи вищої освіти.

8.1. Продовження після завершення фінансування. Інституційне закріплення результатів.

Продовження проектної діяльності після завершення фінансування Еразмус+ та інституційне закріплення її результатів є ключовими показниками стійкості проектів і визначають їхній довгостроковий трансформаційний потенціал. У цьому контексті йдеться про здатність університетів і партнерських організацій інтегрувати створені продукти, практики та моделі у власну постійну діяльність, перетворюючи тимчасові ініціативи на структурні елементи освітнього та управлінського середовища.

Інституційне закріплення результатів проявляється у включенні створених освітніх програм, курсів, методик і цифрових платформ до навчальних планів, стратегій розвитку та внутрішніх політик університету. Це означає, що результати проекту перестають бути «проектними» і набувають статусу регулярних елементів діяльності закладу вищої освіти. Таке

закріплення забезпечує їх сталість і захищає від втрати актуальності після завершення зовнішнього фінансування.

Важливим аспектом є також закріплення результатів у кадровому та організаційному вимірах. Це передбачає підготовку персоналу, який володіє необхідними компетентностями для підтримки нових практик, а також створення або адаптацію організаційних структур, відповідальних за їх координацію та розвиток. Без такого кадрового та структурного підґрунтя результати проєктів ризикують залишитися фрагментарними й нестійкими.

Отже, продовження після завершення фінансування та інституційне закріплення результатів є не лише показниками ефективності окремого проєкту, а й індикаторами зрілості університетів як інституцій, здатних до навчання, адаптації та саморозвитку в умовах сучасних трансформацій вищої освіти.

8.2. Можливість поширення та реплікації.

Можливість поширення та реплікації результатів проєктів Еразмус+ є ключовим показником їх масштабованості та довгострокової ефективності, оскільки відображає здатність створених освітніх, методичних і організаційних рішень виходити за межі первинного консорціуму та бути адаптованими в інших інституційних, національних і культурних контекстах. У цьому розумінні поширення й реплікація є механізмами трансферу інновацій та інструментами системних змін у сфері вищої освіти.

Передумовою масштабованості є універсальність і концептуальна чіткість створених результатів. Освітні програми, методики та цифрові платформи повинні мати достатній рівень абстракції, щоб бути застосовними в різних контекстах, і водночас бути гнучкими щодо локальної адаптації. Це передбачає розроблення модульних структур, відкритих навчальних ресурсів і чітких методичних рекомендацій, що дозволяють іншим університетам відтворювати основні елементи інноваційної практики без втрати її концептуального ядра.

Важливим чинником поширення є відкритість і доступність результатів, що реалізується через відкриті ліцензії, публікації, онлайн-платформи, мережі практиків і професійні спільноти. Це забезпечує видимість результатів і створює умови для їхнього запозичення та подальшого розвитку іншими акторами.

Також важливою є інституційна та політична підтримка поширення результатів, зокрема через включення їх у національні й європейські рекомендації, мережі університетів і стратегічні альянси. Саме така підтримка дозволяє переводити локальні інновації в системні зміни.

Отже, можливість поширення та реплікації визначає, чи здатні проекти Еразмус+ стати джерелом транснаціональних трансформацій у вищій освіті, а не залишитися локальними експериментами.

9. Транснаціональний ефект.

Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність є взаємопов'язаними вимірами ефективності проєктів Еразмус+, що визначають їхній наднаціональний і трансформаційний характер. У сукупності ці виміри відображають здатність проєктів виходити за межі локальних освітніх практик, інтегрувати різні типи знань і культурні перспективи та формувати нові моделі співпраці у межах ЄПВО.

Транснаціональність означає, що проєкт не є простою сумою національних ініціатив, а організований як спільний процес співтворення, у межах якого партнери з різних країн формують узгоджені цілі, спільні продукти та інтегровані освітні рішення. Це передбачає інтеграцію різних освітніх традицій, систем забезпечення якості, управлінських моделей і академічних культур. Транснаціональність створює умови для порівняння, взаємного навчання та конвергенції освітніх практик, що є фундаментом формування спільного європейського освітнього простору.

Міжкультурність у цьому контексті означає здатність учасників проєкту взаємодіяти через культурні відмінності, рефлексувати власні культурні

припущення та формувати спільні смисли у процесі комунікації. Вона не зводиться до культурної різноманітності як такої, а передбачає розвиток міжкультурної компетентності, емпатії та готовності до діалогу. Саме міжкультурність забезпечує соціальну та етичну основу транснаціональної співпраці й запобігає домінуванню окремих моделей або культурних перспектив.

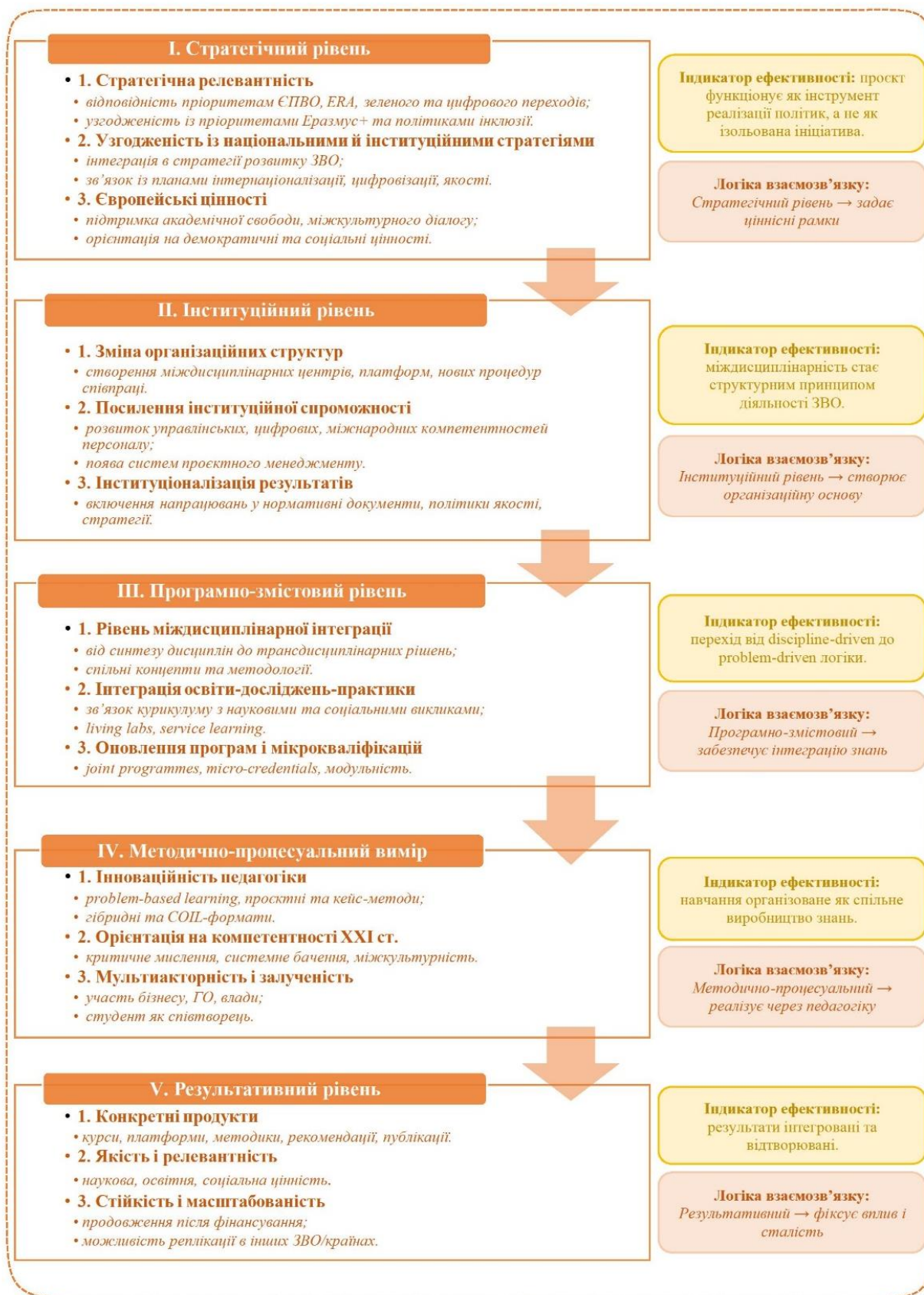
Міждисциплінарність забезпечує інтеграцію різних епістемологічних підходів і дозволяє формувати комплексне бачення проблем, що не можуть бути адекватно осмислені в межах однієї дисципліни. Вона створює умови для синтезу знань, розвитку системного мислення та формування нових концептуальних рамок, необхідних для роботи з глобальними викликами.

У поєднанні ці три виміри формують інтегративну логіку проєктів Еразмус+, у межах якої знання створюється не шляхом простого додавання різних перспектив, а через їх взаємну трансформацію в процесі спільної діяльності. Саме тому транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність виступають не лише характеристиками проєктів, а критерієм їхньої ефективності як інструментів розвитку сучасної вищої освіти.

Методичне пояснення

Запропонована методика дозволяє здійснювати багатовимірний аналіз ефективності проєктів Еразмус+, поєднуючи стратегічний, інституційний, програмно-змістовий, методично-процесуальний та результативний виміри. Вона забезпечує можливість не лише якісного опису проєкту, а й порівняльного аналізу різних ініціатив, виявлення сильних і слабких сторін та формування рекомендацій щодо підвищення ефективності реалізації проєктів.

Багаторівнева модель оцінювання міждисциплінарних проєктів Еразмус+

БАГАТОРІВНЕВА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРОЄКТІВ ЕРАЗМУС+

I. Стратегічний вимір

Функція рівня: визначає політико-ціннісну та цільову вмонтованість проєкту в європейський і національний контексти.

Ключові критерії:

1. Європейські цінності: *підтримка академічної свободи, міжкультурного діалогу; орієнтація на демократичні та соціальні цінності.*
2. Стратегічна релевантність: *відповідність пріоритетам ЄПВО (EHEA), ЄДП (ERA), зеленого та цифрового переходів; узгодженість із пріоритетами Еразмус+ та політиками інклюзії.*
3. Узгодженість із національними й інституційними стратегіями: *інтеграція в стратегії розвитку ЗВО; зв'язок із планами інтернаціоналізації, цифровізації, якості.*

Індикатор ефективності: проєкт функціонує як інструмент реалізації політик, а не як ізольована ініціатива.

II. Інституційний вимір

Функція рівня: фіксує глибину трансформацій університету під впливом проєкту.

Критерії:

1. Зміна організаційних структур: *створення міждисциплінарних центрів, платформ, нових процедур співпраці.*
2. Посилення інституційної спроможності: *розвиток управлінських, цифрових, міжнародних компетентностей персоналу; поява систем проєктного менеджменту.*
3. Інституціоналізація результатів: *включення напрацювань у нормативні документи, політики якості, стратегії.*

Індикатор ефективності: міждисциплінарність стає структурним принципом діяльності ЗВО.

III. Програмно-змістовий вимір

Функція рівня: оцінює глибину інтеграції знань і оновлення освітнього контенту.

Критерії:

1. Рівень міждисциплінарної інтеграції: *від синтезу дисциплін до трансдисциплінарних рішень; спільні концепти та методології.*
2. Інтеграція освіти-досліджень-практики: *зв'язок курикулуму з науковими та соціальними викликами; живі лабораторії (living labs), суспільно орієнтоване навчання (service learning).*
3. Оновлення програм і мікрокваліфікацій: *спільні освітні програми (joint programmes), мікрокваліфікації (micro-credentials), модульність.*

Індикатор ефективності: перехід від дисциплінарно-орієнтованої (discipline-driven) до проблемно-орієнтованої (problem-driven) логіки.

IV. Методично-процесуальний вимір

Функція рівня: характеризує педагогічні та організаційні механізми реалізації.

Критерії:

1. Інноваційність педагогіки: *проблемно-орієнтоване навчання (problem-based learning), проєктні та кейс-методи; гібридні та COIL-формати.*
2. Орієнтація на компетентності XXI ст.: *критичне мислення, системне бачення, міжкультурність.*
3. Мультиакторність і залученість: *участь бізнесу, громадських організацій, влади; студент як співтворець.*

Індикатор ефективності: навчання організоване як спільне виробництво знань.

V. Результативний вимір

Функція рівня: визначає реальний вплив і сталість змін.

Критерії:

1. Конкретні продукти: *курси, платформи, методики, рекомендації, публікації.*
2. Якість і релевантність: *наукова, освітня, соціальна цінність.*
3. Стійкість і масштабованість: *продовження після фінансування; можливість реплікації в інших ЗВО/країнах.*

Індикатор ефективності: результати інтегровані та відтворювані.

Логіка взаємозв'язків:

Стратегічний рівень → задає ціннісні рамки

Інституційний рівень → створює організаційну основу

Програмно-змістовий → забезпечує інтеграцію знань

Методично-процесуальний → реалізує через педагогіку

Результативний → фіксує вплив і сталість

Модель дозволяє:

- здійснювати комплексне оцінювання проєктів KA1-KA3, Jean Monnet, EMJM;
- порівнювати різні рівні міждисциплінарності;
- виявляти розриви між стратегією, структурою та практикою;
- формувати рекомендації для ЗВО щодо інституціоналізації результатів.

Конкретизація:

1. Стратегічний рівень реалізації міждисциплінарних підходів

Стратегічний рівень відображає відповідність міждисциплінарних проєктів Еразмус+ довгостроковим цілям розвитку Європейського простору вищої освіти та ключовим політикам Європейського Союзу. На цьому рівні

міждисциплінарність розглядається не як локальна педагогічна інновація, а як елемент наднаціональної стратегії модернізації освіти, досліджень та інновацій. Вона інтегрована у пріоритети «зеленої» та цифрової трансформації, соціальної згуртованості, демократичної участі та сталого розвитку, що визначають логіку програм Еразмус+.

Критично важливою є узгодженість проєктів із документами ЄС – Європейського дослідницького простору (ERA Policy Agenda), Європейська стратегія для університетів (European Strategy for Universities), Пакт про дослідження та інновації (Pact for Research and Innovation), комюніке Болонського процесу. Саме ці рамкові акти формують нормативне підґрунтя для розгортання міждисциплінарних ініціатив, орієнтованих на розв’язання «складних проблем» (wicked problems), які неможливо подолати в межах однієї галузі знань.

На стратегічному рівні оцінюється, наскільки проєкт:

- відповідає пріоритетам ЄС і національним стратегіям розвитку освіти;
- інтегрує цілі освіти, науки, інновацій та суспільного розвитку;
- спрямований на формування трансверсальних компетентностей;
- орієнтований на довгостроковий вплив, а не короткочасний результат.

Міждисциплінарність тут постає як політико-інституційний орієнтир, що забезпечує зв’язок між університетами, ринком праці, громадянським суспільством і політиками. Вона виконує функцію «мосту» між ЄПВО та Європейським дослідницьким простором, сприяючи конвергенції освітніх і наукових місій університету.

Отже, стратегічний рівень задає смислову рамку всім іншим рівням моделі, визначаючи, у якому напрямі та з якою метою відбувається міждисциплінарна інтеграція.

2. Інституційний рівень

Інституційний рівень охоплює зміни в організаційній структурі університету, що забезпечують сталість міждисциплінарних практик.

Ефективність проєктів Еразмус+ вимірюється не лише кількістю заходів, а тим, наскільки вони трансформують внутрішню логіку функціонування закладу вищої освіти.

Міждисциплінарність на цьому рівні виявляється через:

- створення міжфакультетських центрів, лабораторій, шкіл;
- запровадження спільних програм і подвійних дипломів;
- нові механізми координації між підрозділами;
- формування стійких консорціумів «університет-бізнес-влада-громада».

Важливим індикатором є поява нових управлінських процедур: спільне планування курсів, міжкафедральні команди, гнучкі моделі навантаження викладачів, політики визнання мікрокваліфікацій. Інституційний рівень також передбачає інтеграцію результатів проєктів у стратегії університету, системи забезпечення якості, плани інтернаціоналізації.

Саме тут міждисциплінарність переходить від «проєктного режиму» до організаційної норми. Університет починає функціонувати як екосистема співтворення знань, де кордони між дисциплінами, підрозділами та секторами стають проникними.

3. Програмно-змістовий рівень

На цьому рівні відбувається безпосередня трансформація курикулумів і результатів навчання. Міждисциплінарність втілюється у змісті програм через:

- спільні та інтегровані курси;
- мікрокваліфікації (micro-credentials) і сертифікати;
- змішані інтенсивні програми (Blended Intensive Programmes);
- модулі навчання, заснованого на викликах (challenge-based learning).

Ключовим є перехід від дисциплінарної логіки до проблемно-орієнтованого дизайну. Результати навчання формуються як здатність інтегрувати знання, працювати в командах, ухвалювати рішення в умовах невизначеності.

Змістова інтеграція передбачає поєднання навчання, дослідження та практики (living labs, service learning). Студент стає учасником реальних проєктів, де перетинаються технічні, соціальні, етичні та управлінські виміри.

4. Методично-процесуальний рівень

Методично-процесуальний рівень визначає, як саме реалізується міждисциплінарність у щоденній педагогічній практиці. Провідними інструментами є:

- проблемно-орієнтоване і проєктно-орієнтоване навчання;
- дизайн-мислення;
- симуляції та кейс-метод;
- віртуальна та змішана мобільність;
- COIL і спільні онлайн-курси.

Тут формується нова роль викладача – від транслятора знань до фасилітатора міждисциплінарної взаємодії. Значущим є оцінювання процесу інтеграції знань, командної роботи, рефлексії.

Методичний рівень демонструє перехід від інновації до нового педагогічного стандарту, орієнтованого на складні виклики реального світу.

5. Результативний рівень

Результативний рівень фіксує вплив міждисциплінарних проєктів на студентів, викладачів, інституцію та суспільство. Він охоплює:

Освітні результати: *трансверсальні компетентності; готовність до міжкультурної співпраці; підприємливість та інноваційність.*

Інституційні результати: *нові програми та центри; сталі партнерства; інтеграція в ЄПВО.*

Соціальний вплив: *рішення для громад; аналітичні записки для політик (policy briefs); розвиток регіонів.*

Ефективність визначається сталістю, масштабованістю та відповідністю європейським цінностям. Міждисциплінарність постає як механізм суспільної місії університету.

Запропонована багаторівнева модель демонструє, що міждисциплінарність у проєктах Еразмус+ є цілісним процесом, який охоплює стратегічні орієнтири, інституційні зміни, зміст програм, методи навчання та результати впливу. Її ефективність можлива лише за узгодженості всіх п'яти рівнів.

На основі багаторівневої моделі розроблено методику визначення рівнів ефективності реалізації проєктів Еразмус+, подану у формі таблиці-опитувальника.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	<i>Відповідність європейським цінностям</i>	Відповідність принципам ЄС	Демократія, верховенство права, повага до прав людини, академічна свобода, інклюзія та рівність можливостей, міжкультурний діалог, мобільність, солідарність, відкритість і відповідальність знання	Чи сприяє проєкт європейським цінностям?		
2	<i>Стратегічна релевантність</i>	Відповідність пріоритетам ЄС та інституційним стратегіям	Пріоритети конкурсу; стратегія університету; довгострокові цілі	Чи відповідає проєкт стратегічним політикам ЄС і розвитку ЗВО?		
3	<i>Міждисциплінарна інтеграція</i>	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Спільні модулі; інтегровані методології; міждисциплінарні команди	Чи відбувається реальний синтез знань, а не паралельність?		
4	<i>Інституційна трансформація</i>	Зміни в структурах і процесах	Центри, програми, політики; нові партнерства	Чи спричинив проєкт структурні зміни в університеті?		
5	<i>Якість освітнього процесу</i>	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Problem-based learning, проєктне навчання; трансверсальні компетентності	Чи оновлено освітній процес завдяки проєкту?		
6	<i>Залученість і партнерство</i>	Участь стейкхолдерів і студентів	Мультиакторність; співтворення; студентська участь	Чи є партнери та студенти активними учасниками?		
7	<i>Результативність</i>	Досягнення і якість результатів	Програми, курси, публікації; відгуки	Чи створено відчутні та якісні продукти?		

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	<i>Стійкість і маситативність</i>	Продовження та поширення результатів	Інституціоналізація; тиражування	Чи збережуться та поширяться результати після фінансування?		
9	<i>Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність</i>	Наднаціональний і синергетичний ефект	Транснаціональна співпраця; міжкультурний ефект; трансфер	Чи створює проєкт унікальний наднаціональний ефект?		

Шкала оцінювання:

0 – відсутній або формальний прояв;

1 – частково реалізований;

2 – чітко й системно реалізований.

Підсумкова інтерпретація

Сума балів	Рівень ефективності
0-6	Низька
7-11	Помірна
12-15	Достатня
16-18	Висока

Інтерпретація рівнів ефективності реалізації проєктів Еразмус+*Низький рівень ефективності (0-6 балів)*

Проекти з низьким рівнем ефективності характеризуються переважно формальною відповідністю вимогам програми Еразмус+ без реального трансформаційного впливу на освітні практики або інституційні структури. У таких проєктах стратегічна релевантність часто є декларативною: зв'язок із пріоритетами ЄС і стратегіями університетів або відсутній, або не має операційного наповнення. Міждисциплінарність, як правило, реалізується у вигляді паралельного співіснування різних дисциплін без їхнього концептуального чи методологічного синтезу.

Інституційні зміни є мінімальними або відсутніми, результати проєкту не закріплюються в організаційних структурах університету й не впливають на його довгостроковий розвиток. Освітні інновації мають локальний або експериментальний характер і не інтегруються у постійну практику. Участь

стейкхолдерів обмежена або символічна, а студенти здебільшого залишаються пасивними учасниками процесу.

Таким чином, проєкти з низьким рівнем ефективності мають короткостроковий, фрагментарний характер і не створюють умов для сталих змін.

Помірний рівень ефективності (7-11 балів)

Проєкти з помірним рівнем ефективності демонструють часткову реалізацію ключових критеріїв, проте без їх системної інтеграції. Вони, як правило, відповідають стратегічним пріоритетам ЄС і мають певний інституційний відгук, однак залишаються обмеженими рамками окремих підрозділів або команд. Міждисциплінарність реалізується на рівні співпраці між дисциплінами, але рідко досягає рівня глибокого синтезу.

Освітні інновації впроваджуються, але мають обмежений масштаб або не отримують достатньої інституційної підтримки для довготривалого розвитку. Участь стейкхолдерів і студентів є нерівномірною та часто залежить від ініціатив окремих учасників.

Такі проєкти створюють позитивні локальні зміни, проте їхній трансформаційний потенціал залишається частково реалізованим.

Достатній рівень ефективності (12-15 балів)

Проєкти з достатнім рівнем ефективності характеризуються системною відповідністю більшості критеріїв. Вони мають чітку стратегічну релевантність, інтегровані в інституційні стратегії університетів і спричиняють помітні організаційні та освітні зміни. Міждисциплінарність реалізується як реальний синтез підходів і знань, а не як формальне співіснування.

Освітні інновації інтегровані у навчальні програми, участь стейкхолдерів є змістовною, а результати проєкту мають практичну, наукову та соціальну цінність. Водночас масштабування та довгострокова сталість

результатів можуть залишатися обмеженими інституційними або ресурсними рамками.

Високий рівень ефективності (16-18 балів)

Проекти з високим рівнем ефективності є зразками системної трансформації. Вони не лише відповідають стратегічним пріоритетам ЄС і університетів, а й активно формують нові освітні та інституційні практики. Міждисциплінарність досягає рівня інтегрованої, трансдисциплінарної взаємодії, освітні інновації мають сталий характер, а участь стейкхолдерів є глибокою та структурованою.

Результати таких проєктів зберігаються після завершення фінансування, масштабуються в інших інституціях і країнах та сприяють конвергенції освітніх систем у межах ЄПВО. Саме ці проєкти мають виразний наднаціональний трансформаційний ефект і визначають стратегічну цінність програми Еразмус+.

Додаток И

Підрозділ 3.1. Ключовий напрям 1 – Індивідуальна навчальна мобільність

КА 103 «Мобільність студентів і співробітників закладів вищої освіти в програмних межах»

Higher education student and staff mobility project (University of Hertfordshire, KA103, 2017-2018)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Відповідність принципам ЄС	Інклюзія; мобільність; міжкультурний діалог; академічна свобода	Чи сприяє проєкт утвердженню європейських цінностей?	2	Проєкт підтримує принципи відкритості, мобільності, інклюзії, міжкультурного діалогу та формування європейської ідентичності.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та інституційним стратегіям	Пріоритети конкурсу; стратегія університету; довгострокові цілі	Чи відповідає проєкт стратегічним політикам ЄС і розвитку ЗВО?	2	Проєкт повністю відповідає цілям Еразмус+ (мобільність, інтернаціоналізація, глобальна обізнаність) і інтегрований у стратегію інтернаціоналізації університету.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Спільні модулі; інтегровані методології; міждисциплінарні команди	Чи відбувається реальний синтез знань, а не паралельність?	1	Домінує мультидисциплінарність (паралельна участь дисциплін); є елементи плюри- та окремі інтердисциплінарні практики (спільні програми з партнерами).

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і процесах	Центри, програми, політики; нові партнерства	Чи спричинив проєкт структурні зміни в університеті?	2	Проєкт є ключовим інструментом інтернаціоналізації, розширює партнерства та впливає на розвиток програм і досліджень.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	PBL, проєктне навчання; трансверсальні компетентності	Чи оновлено освітній процес завдяки проєкту?	1	Освітній ефект полягає у формуванні глобальної обізнаності, однак інноваційні педагогічні формати не є системним елементом проєкту.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і студентів	Мультиакторність; співтворення; студентська участь	Чи є партнери та студенти активними учасниками?	2	Активна участь студентів і персоналу, міжінституційні партнерства, проведення Тижня Європи, форумів і ярмарків.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Програми, курси, публікації; відгуки	Чи створено відчутні та якісні продукти?	2	Реалізовано мобільності для студентів і персоналу, проведено заходи, розширено співпрацю та інтеграцію в навчальні програми.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Інституціоналізація; тиражування	Чи збережуться та поширяться результати після фінансування?	2	Проєкт інтегрований у постійну діяльність університету, має регулярний характер і може бути відтворений в інших ЗВО.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Транснаціональна співпраця; міжкультурний ефект; трансфер	Чи створює проєкт унікальний наднаціональний ефект?	2	Забезпечує інтенсивну транснаціональну та міжкультурну взаємодію, формує спільний освітній простір партнерів.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий.

Висновок

Проведений аналіз проєкту *Higher education student and staff mobility project* (University of Hertfordshire, KA103, 2017-2018) за розробленою системою критеріїв ефективності засвідчив його високий рівень результативності як інструменту реалізації цілей програми Еразмус+ та політики інтернаціоналізації закладу вищої освіти. Проєкт продемонстрував чітку стратегічну релевантність, будучи узгодженим як із пріоритетами Європейського простору вищої освіти та програми Еразмус+, так і з інституційною стратегією розвитку університету, зокрема в частині формування глобальної обізнаності та розширення міжнародної співпраці.

Важливим результатом проєкту є його інституційний вплив: мобільності та супровідні заходи не залишилися ізольованими ініціативами, а стали складовою системних змін у сфері інтернаціоналізації, розвитку партнерських мереж і оновлення освітніх програм. Високі показники за критеріями залученості й партнерства, результативності, стійкості та масштабованості свідчать про те, що проєкт створив не лише тимчасовий ефект, а й передумови для довготривалого розвитку та відтворення практик мобільності в інших інституційних і національних контекстах.

Водночас аналіз засвідчив, що міждисциплінарна інтеграція в межах проєкту реалізується переважно на рівні мульти- та плюридисциплінарності, із фрагментарними проявами інтердисциплінарності. Це означає, що проєкт у меншій мірі виконує функцію інтеграції знань між різними дисциплінами, ніж функцію їх координації в межах спільної рамки

мобільності та інтернаціоналізації. Таким чином, потенціал проєкту щодо поглиблення міждисциплінарної взаємодії залишається значною мірою нереалізованим і може бути розглянутий як напрям подальшого розвитку подібних ініціатив.

У цілому проєкт характеризується високим рівнем транснаціональності, міжкультурності та відповідності європейським цінностям — відкритості, мобільності, інклюзії, міжкультурного діалогу та формування європейської ідентичності. Це дозволяє розглядати його як ефективний інструмент не лише освітньої, а й соціокультурної інтеграції у межах Європейського простору вищої освіти.

Отже, проєкт *Higher education student and staff mobility project* може бути охарактеризований як високоефективний у стратегічному, інституційному та соціокультурному вимірах, із потенціалом подальшого розвитку в напрямі поглиблення міждисциплінарної інтеграції та інноваційності освітніх форматів. Це підтверджує доцільність застосування розробленої методики як інструменту комплексного аналізу ефективності проєктів Еразмус+ та формування рекомендацій щодо підвищення їх трансформаційного потенціалу.

КА 105 «Мобільність молоді»

Youth in ART (2020-2022)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Відповідність принципам ЄС	Інклюзія; мобільність; міжкультурний діалог; академічна свобода	Чи сприяє проєкт європейським цінностям?	2	Активно просуває інклюзію, антидискримінацію, участь молоді, демократичні та екологічні цінності.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та інституційним стратегіям	Пріоритети конкурсу; стратегія організацій; соціальні цілі	Чи відповідає проєкт політикам ЄС та суспільним викликам?	2	Проєкт відповідає пріоритетам Еразмус+ Youth (інклюзія, участь молоді, міжкультурний діалог, екологічна свідомість, соціальна інтеграція).
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Інтегровані методи; спільні продукти; міждисциплінарні команди	Чи відбувається реальний синтез знань?	2	Інтегрує педагогіку, мистецтво, культурологію, підприємництво, медіа та психологію на різних рівнях (плюри-, інтер- і трансдисциплінарність).
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і процесах	Нові формати, мережі, стали ініціативи	Чи спричинив проєкт стали організаційні зміни?	1	Проєкт створив мережі й практики, але не засвідчено глибоку інституціоналізацію в організаціях-партнерах.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Неформальна освіта; experiential learning; soft skills	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Активні мистецькі та рефлексивні формати, розвиток творчості, громадянської позиції, міжкультурної компетентності.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і молоді	Участь молоді; громади; мультиакторність	Чи є молодь активними співтворцями?	2	Молодь виступає як активний учасник і співтворець; залучені громади та організації.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Події, мистецькі продукти, кампанії	Чи створено відчутні результати?	2	Реалізовано заходи, мистецькі проєкти, платформи діалогу, соціальні кампанії.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Мережі, методики, повторюваність	Чи можуть результати бути відтворені?	1	Підхід масштабований, але сталість залежить від

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
						подальшого фінансування та підтримки організацій.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Міжкультурний обмін; трансфер практик	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Сильний міжкультурний і транснаціональний ефект через культурний обмін і спільну творчість.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновок

Проведений аналіз проєкту *Youth in ART (2020-2022)* за розробленою системою критеріїв ефективності засвідчив його високий рівень результативності як інструменту розвитку міжкультурного діалогу, громадянської участі молоді та міждисциплінарної інтеграції в освітньо-соціальному просторі. Проєкт продемонстрував чітку відповідність стратегічним пріоритетам програм ЄС у сфері молодіжної політики, інклюзії, сталого розвитку та демократичної участі, що дозволяє розглядати його як релевантну відповідь на актуальні соціальні виклики.

Особливо значущим є міждисциплінарний характер проєкту, який поєднує педагогіку неформальної освіти, мистецтвознавство, культурологію, психологію, медіа та підприємництво. При цьому міждисциплінарність у проєкті не обмежується лише інтеграцією академічних підходів, а переходить у трансдисциплінарну площину завдяки безпосередній взаємодії з громадами та орієнтації на соціальні зміни. Це дозволяє кваліфікувати *Youth in ART* як приклад перетворення міждисциплінарності з освітнього підходу на інструмент соціальної трансформації.

Проект також характеризується високою якістю освітнього процесу, заснованого на активних, рефлексивних та творчих форматах навчання, що сприяють розвитку міжкультурної компетентності, критичного мислення та громадянської відповідальності молоді. Високий рівень залученості учасників і партнерів свідчить про те, що молодь у межах проекту виступає не пасивним реципієнтом, а активним співтворцем змісту й результатів діяльності.

Водночас аналіз засвідчив, що інституційна сталість і масштабованість результатів проекту залишаються відносно обмеженими та значною мірою залежать від подальшої фінансової й організаційної підтримки. Це вказує на потребу посилення інституційного закріплення напрацьованих практик для забезпечення їх довгострокового впливу.

Отже, проект *Youth in ART* може бути охарактеризований як високоефективний у соціокультурному, освітньому та міждисциплінарному вимірах і такий, що має значний потенціал для подальшого розвитку за умови посилення механізмів інституційної підтримки та масштабування результатів.

КА 105 «Розширення професійних маршрутів» (Expanding Professional Routes, 2021-2022 pp.)

Expanding Professional Routes (2021-2022)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Інклюзія; рівність; участь; демократія	Соціальна мобільність; рівні можливості	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Сприяє інклюзії, рівним можливостям і активній громадянській участі молоді.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та суспільним викликам	Молодіжне працевлаштування; інклюзія; соціальна мобільність	Чи відповідає проєкт політикам ЄС та актуальним викликам?	2	Проект безпосередньо відповідає проблемі молодіжного безробіття та цілям програм ЄС щодо

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
						зайнятості й соціальної інтеграції.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Психологія; підприємництво; ІКТ; громадянська освіта	Чи відбувається інтеграція знань і методів?	2	Поєднує психологію, кар'єрне консультування, підприємництво, цифрові технології та громадянську освіту; реалізує плюри-інтердисциплінарну модель.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і програмах	Нові формати; продовження у КА1 і КА2	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	1	Проєкт масштабувався в інших форматах, однак дані про структурні зміни в організаціях обмежені.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Неформальна освіта; soft skills; career learning	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Активні формати навчання сприяють розвитку комунікації, критичного мислення, самопрезентації та планування кар'єри.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і молоді	Молодь; молодіжні працівники; міжнародні партнери	Чи є учасники активними співтворцями?	2	Молодь активно залучена; міжкультурні команди працюють у супроводі професійних фасилітаторів.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Навички; дорожні карти; бізнес-плани	Чи створено відчутні результати?	2	Зафіксовано розвиток ключових компетентностей і створення практичних продуктів.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Продовження у КА1 і КА2; повторюваність	Чи зберігаються та поширюються результати?	2	Успішність зумовила продовження проєкту в інших форматах і середовищах.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Міжкультурні групи; трансфер практик	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Транснаціональна співпраця є ключовим елементом, що забезпечує обмін практиками й культурними перспективами.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий.

Висновок

Застосування багатовимірної системи критеріїв ефективності до аналізу проєкту *Expanding Professional Routes (2021-2022)* засвідчило його високий рівень результативності як освітньо-соціальної ініціативи, спрямованої на підвищення працевлаштованості молоді та її соціально-професійної інтеграції в умовах сучасного європейського ринку праці. Проєкт продемонстрував чітку стратегічну релевантність щодо ключових пріоритетів Європейського Союзу у сфері молодіжної політики, зайнятості та соціальної інклюзії, виступивши відповіддю на зростання рівня молодіжного безробіття та потребу в розвитку трансверсальних компетентностей.

Особливу цінність проєкту становить його міждисциплінарний характер, який реалізується у форматі поєднання психології, кар'єрного консультування, підприємництва, цифрових технологій та громадянської освіти. При цьому проєкт поєднує плюридисциплінарну координацію різних сфер знань із інтердисциплінарною інтеграцією методів і підходів, що дозволяє кваліфікувати його як проєкт змішаного типу з високим потенціалом для формування комплексних професійних компетентностей.

Проект характеризується високою якістю освітнього процесу, що базується на неформальних, досвідних та практикоорієнтованих формах навчання, і високим рівнем залученості учасників, які виступають активними суб'єктами власного професійного розвитку. Досягнуті результати – розвиток комунікативних, управлінських, аналітичних та міжкультурних компетентностей, а також створення індивідуальних професійних траєкторій — мають як освітню, так і соціально-економічну цінність.

Водночас аналіз засвідчив, що інституційна трансформація в межах організацій-партнерів має обмежений характер і не завжди переходить у сталі структурні зміни, що вказує на потенціал для подальшого посилення інституційного виміру подібних ініціатив.

Отже, проєкт *Expanding Professional Routes* може бути охарактеризований як високоефективний у стратегічному, освітньому, соціальному та міждисциплінарному вимірах і такий, що має значний потенціал для масштабування та подальшого розвитку за умови посилення механізмів інституційного закріплення його результатів.

КА 107 «Мобільність студентів і співробітників закладів вищої освіти між країнами-учасниками Програми та країнами-партнерами»

«Project for higher education student and staff mobility between Programme Countries and Partner Countries», 2016-2018 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Академічна свобода; співпраця; якість	Відкритість; партнерство; розвиток науки	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Підтримує відкриту науку, міжнародну співпрацю та розвиток якості вищої освіти.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та інституційним стратегіям	Інтернаціоналізація; розвиток досліджень; capacity building	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і стратегіям університетів?	2	Проєкт відповідає цілям Еразмус+ КА107 щодо інтернаціоналізації та зміцнення потенціалу партнерських країн.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Спільні дослідження; інтегровані методи; міждисциплінарні команди	Чи відбувається реальний синтез знань?	2	Інтеграція фармації, географії та екології в дослідженнях і підготовці аспірантів свідчить про інтердисциплінарний рівень.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і процесах	Розвиток аспірантури; спільне керівництво; нові процедури	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	2	Сприяв розбудові післядипломної освіти в НУ та зміцненню дослідницьких зв'язків.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і дослідницька орієнтація	Research-based learning; наставництво; мобільність викладачів	Чи підвищив проєкт якість навчання?	2	Стажування, спільне керівництво та дослідження підвищили якість аспірантської підготовки.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і академічних спільнот	Двостороння мобільність; співкерівництво; партнерства	Чи є партнери активними учасниками?	2	Обидва університети активно залучені в мобільності, навчанні й дослідженнях.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Стажування; спільні	Чи створено відчутні результати?	2	Реалізовано мобільності, спільні дослідження й підтримку аспірантських програм.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
			дослідження; нові програми			
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Тривале партнерство; можливість розширення	Чи збережуться результати після фінансування?	1	Потенціал сталості є, але формалізовані механізми продовження не описані.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	ЄС–партнерські країни; міжкультурний обмін	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Забезпечено ефективний трансфер знань між країнами Програми та партнерськими країнами.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий.

Висновок

Застосування системи багатовимірних критеріїв ефективності до аналізу проєкту *Project for higher education student and staff mobility between Programme Countries and Partner Countries (KA107, 2016-2018)* засвідчило його високий рівень результативності як інструменту інтернаціоналізації вищої освіти та розвитку дослідницького потенціалу в партнерських країнах. Проєкт чітко відповідає стратегічним пріоритетам програми Еразмус+ у частині підтримки мобільності, розбудови інституційної спроможності та формування довгострокових академічних партнерств між університетами країн Програми та країн-партнерів.

Особливу цінність проєкту становить його міждисциплінарний характер, який реалізується як на рівні координації різних галузей знань (плюридисциплінарність), так і на рівні їх інтеграції в межах спільних досліджень і освітніх практик (інтердисциплінарність). Поєднання фармацевтичних наук, географії, екології та управлінських практик у підготовці аспірантів і дослідницькій співпраці дозволило створити нові формати науково-освітньої взаємодії та сприяло підвищенню якості післядипломної освіти.

Проєкт має чітко виражений інституційний ефект, зокрема у формі розвитку аспірантських програм, упровадження практик спільного наукового керівництва та зміцнення дослідницьких мереж. Це дозволяє розглядати його не лише як мобільнісну ініціативу, а як інструмент структурної модернізації академічних інституцій у партнерських країнах.

Водночас аналіз засвідчив, що сталість і масштабованість результатів потребують додаткової інституційної формалізації, оскільки їх подальший розвиток значною мірою залежить від продовження фінансування та ініціативності окремих інституційних акторів.

Отже, проєкт КА107 може бути охарактеризований як високоефективний у стратегічному, міждисциплінарному та інституційному вимірах і такий, що має значний потенціал для подальшого розвитку як модель міжнародної академічної співпраці в межах Європейського простору вищої освіти.

КА 152-YOU «Мобільність молоді»

«Молодь укладає договір із Землею» (Youth Make a Pact with Earth, 2022-2023 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Демократія; участь; екологічна відповідальність	Громадянська активність; сталість; інклюзія	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Активно просуває кліматичну відповідальність, участь молоді та європейські цінності сталого розвитку.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та суспільним викликам	Європейський зелений курс; кліматична освіта; участь молоді	Чи відповідає проєкт політикам ЄС та актуальним викликам?	2	Проєкт безпосередньо пов'язаний з Європейською зеленою угодою та Європейським кліматичним пактом.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Екологія; медіа; освіта; громадська діяльність	Чи відбувається інтеграція знань і методів?	2	Поєднує екологічні знання, медіакомунікацію, освіту та громадську активність; має плюри-інтердисциплінарний характер із трансдисциплінарним виміром.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і практиках	Нові формати участі; партнерства; мережі	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	1	Створено нові практики та мережі, однак інституціоналізація обмежена рамками проєкту.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентісна орієнтація	Open-space; learning by doing; інтерактивні методи	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Використано інноваційні формати навчання з високою активністю учасників.

6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і молоді	Міжнародні команди; громади; волонтерство	Чи є учасники активними співтворцями?	2	Молодь виступає як ініціатор і реалізатор дій; залучені громади та онлайн-спільноти.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Медіапродукти; кампанії; охоплення	Чи створено відчутні результати?	2	Створено фільми, плакати, кампанії; залучено близько 1500 молодих людей.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Кампанії; локальні ініціативи	Чи збережуться результати після фінансування?	1	Є потенціал для продовження, але залежить від активності учасників і підтримки громад.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Міжнародні команди; трансфер практик	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Транснаціональна співпраця є ключовою умовою реалізації проєкту.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновок

Застосування системи багатовимірних критеріїв ефективності до аналізу проєкту *Youth Make a Pact with Earth (2022-2023)* засвідчило його високий рівень результативності як освітньо-громадянської ініціативи, спрямованої на підвищення кліматичної обізнаності молоді та її залучення до реалізації цілей Європейської зеленої угоди й Європейського кліматичного пакту. Проєкт чітко відповідає стратегічним пріоритетам Європейського Союзу у сфері сталого розвитку, екологічної трансформації та активної громадянської участі.

Особливу цінність становить міждисциплінарний характер проєкту, який реалізується у форматі поєднання екології, медіакомунікацій, освіти та громадської активності. Проєкт поєднує плюридисциплінарну координацію різних сфер із

інтердисциплінарною інтеграцією знань і методів, а також має виразний трансдисциплінарний вимір, оскільки виходить за межі академічних та освітніх контекстів у безпосередню взаємодію з громадами та онлайн-спільнотами.

Високою є також якість освітнього процесу, що базується на інтерактивних, практикоорієнтованих і творчих формах навчання (learning by doing, open-space, робота в міжнародних командах), а також високий рівень залученості учасників, які виступають активними агентами змін у своїх громадах. Створені медіапродукти та кампанії мають не лише освітню, а й суспільну цінність, оскільки сприяють поширенню екологічної відповідальності та формуванню культури сталого розвитку серед ширшої молодіжної аудиторії.

Водночас аналіз засвідчив, що сталість і інституційне закріплення результатів залишаються відносно обмеженими та значною мірою залежать від подальшої активності учасників і підтримки з боку місцевих громад та організацій.

Отже, проєкт *Youth Make a Pact with Earth* може бути охарактеризований як високоефективний у стратегічному, освітньому, соціальному та міждисциплінарному вимірах і такий, що має значний трансформаційний потенціал для розвитку екологічної свідомості та активного громадянства молоді в Європі.

«Молодь каже НІ! гендерно-зумовленому насильству» (*Youth says NO! to Gender Based Violence*, 2022-2023 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Демократія; рівність; гідність; участь	Антидискримінація; рівні можливості	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Активно просуває гендерну рівність, права людини та демократичні цінності.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та	Гендерна рівність; права людини; соціальна інклюзія	Чи відповідає проєкт політикам	2	Проєкт безпосередньо відповідає політикам ЄС щодо гендерної

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
		суспільним викликам		ЄС і актуальним викликам?		рівності, прав людини та боротьби з насильством.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Психологія; педагогіка; права людини; цифрові інструменти	Чи відбувається інтеграція знань і методів?	2	Поєднує соціологію, психологію, педагогіку, гендерні студії, громадянську освіту та цифрові технології.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і практиках	Нові освітні практики; мережі; посібники	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	1	Створено нові ресурси й мережі, але інституціоналізація залежить від подальшої підтримки.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Неформальна освіта; цифрові формати; компетентнісний підхід	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Освітні формати сприяють розвитку критичного мислення, громадянських і цифрових компетентностей.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і молоді	Молодь; громади; медіа; НГО	Чи є учасники активними співтворцями?	2	Молодь виступає як активний учасник і агент змін; залучені громади та організації.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Посібники; цифровий контент; кампанії	Чи створено відчутні результати?	2	Створено посібники, буклети, цифрові
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Використання матеріалів; повторюваність	Чи збережуться результати після фінансування?	1	Матеріали масштабовані, але сталість залежить від подальшого використання організаціями.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Міжнародна співпраця; трансфер практик	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Забезпечує обмін підходами між країнами та контекстами.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий.

Висновки

Проект *Youth says NO! to Gender Based Violence* продемонстрував високий рівень ефективності як освітньо-соціальна ініціатива, спрямована на підвищення обізнаності молоді щодо проблеми гендерно зумовленого насильства та формування її спроможності діяти як агента соціальних змін. Його стратегічна релевантність полягає у відповідності ключовим політикам Європейського Союзу у сфері гендерної рівності, прав людини, соціальної інклюзії та боротьби з насильством.

Особливу цінність становить міждисциплінарний характер проекту, який реалізується через інтеграцію соціологічних, психологічних, педагогічних, правових і цифрових підходів у єдиному освітньо-практичному просторі. Проект поєднує плюридисциплінарну координацію галузей знань із інтердисциплінарною інтеграцією методів і трансдисциплінарним виходом у суспільну практику через роботу з громадами, медіа та стейкхолдерами.

Високою є якість освітнього процесу, що базується на неформальних, інтерактивних і компетентнісно орієнтованих підходах, а також високий рівень залученості молоді як активних співтворців і провайдерів соціальних змін. Створені продукти (посібники, цифровий контент, інформаційні кампанії) мають не лише освітню, а й значну соціальну цінність.

Водночас аналіз вказує на потребу посилення інституційного закріплення результатів для забезпечення їх довготривалого впливу.

Отже, проект може бути охарактеризований як високоефективний інструмент формування активного громадянства, гендерної чутливості та міждисциплінарної компетентності молоді в європейському контексті.

КА 154-YOU «Заходи щодо участі молоді»

«Співпрацюймо та творимо разом» (Let's collaborate and create together, 2023-2024 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Демократія; участь; солідарність	Активне громадянство; рівність; інклюзія	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Активно просуває демократію участі, солідарність і європейські цінності.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та суспільним викликам	Демократична участь; громадянська освіта; молодіжна політика	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і актуальним викликам?	2	Проєкт відповідає цілям ЄС щодо демократичної участі, активного громадянства та залучення молоді.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Громадянська освіта; соціологія; право; ІКТ; молодіжна робота	Чи відбувається інтеграція знань і методів?	2	Інтегрує громадянську освіту, соціологію, педагогіку, право, цифрові технології та менеджмент.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і практиках	Партисипативний бюджет; нові формати участі	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	2	Запроваджено механізми участі молоді в місцевому врядуванні (бюджет участі, молодіжні проєкти).
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентісна орієнтація	Learning by doing; неформальна освіта; soft skills	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Освітні формати базуються на участі, співтворенні та рефлексії.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і молоді	Молодь; громада; місцева влада	Чи є учасники активними співтворцями?	2	Молодь виступає ініціатором і виконавцем проєктів; залучені органи місцевого самоврядування.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Молодіжні ініціативи; програми; участь	Чи створено відчутні результати?	2	Реалізовано заходи, молодіжні проекти та нові формати демократичної участі.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Регулярність; повторюваність; політики	Чи збережуться результати після фінансування?	2	Механізми інтегровані у місцеві практики й можуть масштабуватися.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Європейські цінності; обмін практиками	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	1	Переважно локальний ефект із європейським ціннісним виміром.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проєкт *Let's collaborate and create together (2023-2024)* продемонстрував високий рівень ефективності як інструмент залучення молоді до демократичних процесів і формування активного громадянства. Його стратегічна релевантність полягає у відповідності пріоритетам Європейського Союзу щодо участі громадян у демократичному житті, розвитку громадянських і цифрових компетентностей та зміцнення соціальної згуртованості.

Проєкт має виразний міждисциплінарний характер, інтегруючи знання та практики з громадянської освіти, соціології, педагогіки, правознавства, молодіжної роботи й цифрових технологій. Водночас він має трансдисциплінарний вимір, оскільки безпосередньо залучає громади та органи місцевого самоврядування, перетворюючи освітні практики на реальні механізми суспільних змін.

Особливо значущим є інституційний ефект проєкту, що проявляється у впровадженні механізмів участі молоді в місцевому врядуванні, зокрема бюджету участі та регулярних молодіжних ініціатив. Це дозволяє розглядати проєкт не лише як освітню програму, а як чинник структурної демократичної трансформації на локальному рівні.

Отже, проєкт може бути охарактеризований як високоефективний у стратегічному, освітньому, інституційному та соціальному вимірах і такий, що має значний потенціал для поширення як модель демократичної участі молоді в європейському контексті.

КА 154-YOU «Заходи щодо участі молоді»

«Горизонт» (Horizon, 2023 p.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Демократія; солідарність; сталість	Інклюзія; екологічна відповідальність	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Активно просуває європейську ідентичність, інклюзію та сталий розвиток.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та суспільним викликам	Європейська ідентичність; зелений перехід; інклюзія	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і актуальним викликам?	2	Проєкт відповідає цілям ЄС щодо екологічного переходу, інклюзії та громадянської освіти.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Культурологія; історія; соціологія; екологія; освіта	Чи відбувається інтеграція знань і методів?	2	Поєднує кілька галузей із їх інтеграцією навколо тем європейської ідентичності й сталого розвитку.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і практиках	Нові формати; мережі; методики	Чи спричинив проєкт сталі	1	Створено практики та мережі, але без чіткої інституціоналізації.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
				організаційні зміни?		
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Learning by doing; мобільність; неформальна освіта	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Освітні формати є досвідними, інтерактивними та рефлексивними.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і молоді	Місцеві громади; міжнародні команди	Чи є учасники активними співтворцями?	2	Учасники активно взаємодіють з громадами та між собою.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Освітній досвід; зміна установок	Чи створено відчутні результати?	2	Досягнуто змін у знаннях, ставленнях і громадянській позиції молоді.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Методики; повторюваність	Чи збережуться результати після фінансування?	1	Масштабування можливе, але залежить від подальшої підтримки.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Мобільність; міжкультурний діалог	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Сильний транснаціональний і міжкультурний компонент.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий.

Висновки

Проєкт *Horizon (2023)* продемонстрував високий рівень ефективності як освітньо-громадянська ініціатива, спрямована на формування європейської ідентичності молоді, підвищення її екологічної свідомості та залучення до

активної участі в суспільному житті. Його стратегічна релевантність полягає у відповідності ключовим політикам Європейського Союзу щодо зеленого переходу, інклюзії та громадянської освіти.

Проект має виразний міждисциплінарний характер, інтегруючи знання з культурології, історії, соціології, екологічних наук та неформальної освіти, і водночас має трансдисциплінарний вимір завдяки безпосередній взаємодії з місцевими громадами та реальними культурними й екологічними практиками.

Високою є якість освітнього процесу, побудованого на досвідному навчанні, міжкультурній взаємодії та рефлексії, що сприяє формуванню комплексних громадянських і екологічних компетентностей. Водночас аналіз засвідчив потребу в посиленні інституційного закріплення результатів для забезпечення їх довготривалого впливу.

Отже, проєкт *Horizon* можна розглядати як високоефективну модель інтеграції освіти, мобільності, міждисциплінарності та громадянського виховання в європейському контексті.

КА 183 «Віртуальні обміни у сфері вищої освіти та молоді»

«DiGE – Digit@lly Разом за гендерну рівність» (DiGE – Digit@lly Together for Gender Equality, 2022-2025 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Рівність; толерантність; демократія	Інклюзія; права людини	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Активно просуває рівність, толерантність і демократичні цінності.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та глобальним викликам	Гендерна рівність; цифрова трансформація; участь молоді	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і глобальним цілям?	2	Відповідає Цілям сталого розвитку, політикам ЄС щодо рівності та цифрової участі молоді.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Гендерні студії; ІКТ; освіта; соціологія	Чи відбувається інтеграція знань і методів?	2	Інтегрує гендерні студії з цифровими технологіями та освітніми форматами.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і практиках	Розвиток НУО; нові програми; інвестиції	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	2	Посилив спроможність організацій через інвестиції в персонал і цифрову інфраструктуру.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Digital learning; experiential learning; soft skills	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Навчання інтерактивне, цифрове та орієнтоване на практику.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і молоді	Молодь; НУО; міжнародні партнери	Чи є учасники активними співтворцями?	2	Молодь є активними учасниками й ініціаторами цифрових кампаній.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Платформи; кампанії; навички	Чи створено відчутні результати?	2	Створено цифрові інструменти, кампанії, підвищено компетентності молоді.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Тривалі програми; цифрові платформи	Чи збережуться результати після фінансування?	2	Тривалий формат і цифрові ресурси забезпечують сталість і масштабування.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Європа-Африка; міжкультурний діалог	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Забезпечує сильний міжкультурний і міжрегіональний ефект.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект *DiGE – Digit@lly Together for Gender Equality (2022-2025)* демонструє зразкову модель інтеграції гендерної проблематики, цифрових технологій та молодіжної політики у форматі міждисциплінарної й трансдисциплінарної взаємодії. Його стратегічна релевантність визначається відповідністю ключовим міжнародним і європейським політикам у сфері сталого розвитку, гендерної рівності, цифрової трансформації та демократичної участі молоді.

Проект не лише поєднує різні галузі знань, а й інтегрує їх у спільні освітні й практичні формати, що забезпечує реальний міждисциплінарний синтез. Водночас трансдисциплінарний вимір проявляється у виході за межі академічних і національних рамок у співпраці між Європою, Африкою та третім сектором, а також у спрямованості на реальні соціальні трансформації через цифрові адвокаційні інструменти.

Особливо значущими є інституційні ефекти проекту, що проявляються у посиленні спроможності молодіжних організацій, створенні сталих цифрових освітніх платформ і формуванні довготривалих мереж співпраці. Це дозволяє розглядати проєкт не лише як серію заходів, а як інфраструктурну ініціативу з тривалим впливом.

Отже, *DiGE* може бути охарактеризований як високоефективний, стратегічно релевантний і методологічно інноваційний проєкт, що демонструє трансформаційний потенціал міждисциплінарності в поєднанні з цифровими технологіями та громадянською освітою у сучасному глобальному контексті.

«NELS – Навички наступного рівня для студентських лідерів» (NELS – Next Level Skills for Student Leaders, 2025-2028 рр.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Демократія; свобода; толерантність	Інклюзія; недискримінація	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Активно просуває свободу, толерантність і недискримінацію.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та глобальним викликам	Лідерство; демократія; цифрова трансформація; сталість	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і глобальним трендам?	2	Проєкт відповідає цілям ЄС щодо демократії участі, цифрових і зелених трансформацій та глобального партнерства.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Педагогіка; ІКТ; соціальні науки; політика	Чи відбувається інтеграція знань і методів?	2	Інтегрує педагогіку, цифрові технології, комунікації, соціологію та політологію.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і практиках	Мікрокредити; нові формати навчання	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	2	Запроваджено мікрокредити та нові формати віртуального навчання для лідерів.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентісна орієнтація	Онлайн-сесії; soft skills; медіаграмотність	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Високоякісні інтерактивні формати розвитку лідерських і громадянських компетентностей.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і молоді	Студенти; університети; глобальні мережі	Чи є учасники активними співтворцями?	2	Активна участь студентів і партнерів у співтворенні навчального процесу.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Компетентності; сертифікація; мережі	Чи створено відчутні результати?	2	Підвищено рівень лідерських і цифрових навичок, створено мережі студентських лідерів.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Тривала програма; цифрові платформи	Чи збережуться результати після фінансування?	2	Цифровий формат і визнання через ECTS забезпечують сталість і масштабування.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний і синергетичний ефект	Європа-Африка; міжкультурний діалог	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Сильна міжкультурна й транснаціональна співпраця.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проєкт *NELS – Next Level Skills for Student Leaders* демонструє зразкову модель поєднання академічного навчання, цифрових технологій та студентського руху в межах інтердисциплінарної й трансдисциплінарної логіки. Його стратегічна релевантність полягає у відповідності ключовим політикам Європейського Союзу щодо розвитку демократії участі, цифрової трансформації освіти та глобального партнерства.

Проєкт інтегрує знання з педагогіки, соціальних наук, політичної теорії, цифрових технологій та комунікації у комплексну програму підготовки студентських лідерів. Водночас трансдисциплінарний вимір проявляється у виході за межі академії – у співпраці з університетами, студентськими спілками та глобальними мережами, а також у спрямованості на практичну трансформацію освітнього простору та громадянської культури.

Особливо значущими є інституційні ефекти проєкту, зокрема впровадження мікрокредитів (ECTS), які забезпечують формальне визнання навчальних результатів, і створення цифрової платформи для сталого розвитку мережі студентських лідерів.

Отже, *NELS* може бути охарактеризований як високоефективний, інноваційний та стратегічно важливий проєкт, що має значний потенціал для формування нового покоління лідерів у європейському та глобальному контексті.

«Еразмус Мундус»

«Міждисциплінарна математика» («*InterMaths Erasmus Mundus Joint Master Degree*», 2020)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Відкритість; співпраця; якість	Академічна мобільність; інклюзія	Чи відповідає програмі цінностям ЄС?	2	Підтримує відкриту науку, мобільність і співпрацю.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та науково-інноваційним викликам	STEM; інновації; цифрова трансформація; індустрія 4.0	Чи відповідає програма політикам ЄС і потребам економіки знань?	2	Програма відповідає пріоритетам ЄС щодо інновацій, досліджень і технологічного розвитку.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Математика; біомедицина; інженерія; моделювання	Чи відбувається реальний синтез дисциплін?	2	Створено інтегровану галузь прикладної міждисциплінарної математики.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і програмах	Joint degree; спільні дослідження; мобільність	Чи спричинила програма структурні зміни?	2	Створено спільну міжуніверситетську програму та нові формати співпраці.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і дослідницька орієнтація	Research-based learning; стажування; індустриальні кейси	Чи забезпечує програма якісну підготовку?	2	Освіта інтегрована з дослідженнями та промисловою практикою.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і бізнесу	Підприємства; університети; наукові центри	Чи залучено різні сектори?	2	Активна участь підприємств і наукових інституцій.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Випускники; дослідження; інновації	Чи створено відчутні результати?	2	Підготовка фахівців для науки та високотехнологічних галузей.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення	Стійка програма; мережі	Чи збережеться програма?	2	Програма інституціоналізована й масштабована.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний ефект	Мобільність; міжнародні команди	Чи створює програма наднаціональний ефект?	2	Сильний транснаціональний науково-освітній простір.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Програма *InterMaths Erasmus Mundus Joint Master Degree* демонструє зразкову реалізацію міждисциплінарності як об'єднуючого принципу розвитку сучасної науки й освіти. Вона не лише інтегрує математику, біомедицину та промислову

інженерію, а формує нову галузь знання – прикладну міждисциплінарну математику, що відповідає потребам інноваційної економіки та науково-технологічного розвитку Європи.

Особливо значущим є те, що міждисциплінарність реалізується не декларативно, а інституційно – через створення спільної програми, інтегровані навчальні плани, спільні дослідження та співпрацю з промисловістю. Це забезпечує високий рівень якості підготовки, практичну релевантність результатів і сталість програми.

Таким чином, *InterMaths* можна розглядати як еталонну модель того, як міждисциплінарність стає не лише методологією, а й організаційною та інституційною основою сучасної вищої освіти та науки в Європейському просторі вищої освіти.

«HumanResponse – скоординована гуманітарна допомога, охорона здоров'я та переміщення» (*HumanResponse – Coordinated Humanitarian Response, Health and Displacement, 2024-2030 pp.*)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Солідарність; гуманізм; відповідальність	Права людини; допомога	Чи просуває програма цінності ЄС?	2	Просуває солідарність, гуманізм і права людини.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність глобальним викликам та політикам ЄС	Гуманітарні кризи; міграція; здоров'я; сталий розвиток	Чи відповідає програма глобальним і європейським пріоритетам?	2	Програма відповідає глобальним викликам переміщення, криз і гуманітарної допомоги.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Соціологія; політика; медицина; менеджмент; дизайн	Чи створюється нове інтегроване знання?	2	Формується нова галузь гуманітарних студій і практик.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і програмах	Спільна програма; глобальна платформа; мобільність	Чи спричинила програма структурні зміни?	2	Створено нову міжнародну міжконтинентальну програму.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і практична орієнтація	PBL; стажування; літні школи	Чи забезпечує програма якісне навчання?	2	Навчання базується на реальних кейсах і практиках.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і практиків	25 партнерів; НУО; агентства	Чи залучено практиків і інституції?	2	Широка мережа практичних партнерів.
7	Результативність	Досягнення і якість результатів	Підготовка фахівців; мережі	Чи створено відчутні результати?	2	Формується глобальна робоча сила реагування на кризи.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення	Довгострокова програма; глобальна мережа	Чи збережеться програма?	2	Програма довгострокова й інституційно закріплена.
9	Транснаціональність, міжкультурність і міждисциплінарність	Наднаціональний ефект	Європа-Африка-світ	Чи створює програма наднаціональний ефект?	2	Сильний глобальний міжкультурний ефект.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Програма *HumanResponse* демонструє еталонну модель об'єднуючої міждисциплінарності як основи підготовки фахівців для складних глобальних гуманітарних викликів. Вона не лише інтегрує соціальні науки, медицину, управління, політику та дизайн, а формує нову цілісну галузь знань і практик – гуманітарні студії реагування.

Ключовою перевагою програми є поєднання академічної глибини з практичною спрямованістю, що дозволяє готувати фахівців, здатних діяти в нестабільних умовах і координувати гуманітарні інтервенції. Інституційний ефект полягає у створенні нової глобальної освітньої платформи між Європою й Африкою та формуванні стійких партнерств із практичними агентствами.

Таким чином, *HumanResponse* можна розглядати як зразкову модель того, як міждисциплінарність стає не лише методологією, а й інституційною та етичною основою підготовки фахівців для служіння суспільству у XXI столітті.

Розроблення магістерських програм Еразмус Мундус (EMDM) (Erasmus Mundus Design Measures, 2022)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Відповідність європейським цінностям	Інклюзія, солідарність, гуманізм	Права людини; допомога вразливим	Чи сприяє проєкт цінностям ЄС?	2	Проєкт сприяє гуманітарній солідарності, захисту прав людини й соціальній відповідальності.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та глобальним викликам	Відповідність політикам ЄС; SDGs; гуманітарна тематика	Чи відповідає проєкт політикам ЄС та суспільним викликам?	2	Проєкт відповідає Цілям сталого розвитку ООН, гуманітарному порядку денному ЄС, питанням міграції, здоров'я та безпеки.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Інтегровані курси; спільні методології; міждисциплінарні команди	Чи відбувається реальний синтез знань?	2	Створено інтегровану платформу, де поєднані соціологія, політика, охорона здоров'я, менеджмент і дизайн.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і процесах	Нові програми; міжнародні мережі; нові моделі навчання	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	2	Формується стійка міжконтинентальна освітня мережа, інституціоналізовано нову програму.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентісна орієнтація	PBL; стажування; практико-орієнтоване навчання	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Застосовуються проблемно-орієнтоване навчання, стажування, літні школи та спільні проєкти.
6	Залученість і партнерство	Участь стейкхолдерів і мультиакторність	Університети; практики; організації	Чи є різні актори активними учасниками?	2	До проєкту залучені університети, гуманітарні організації, практики та асоційовані партнери.
7	Результативність	Досягнення та якість результатів	Програми; підготовка фахівців; дослідження	Чи створено відчутні результати?	2	Створена нова освітня програма та підготовлено фахівців для гуманітарної сфери.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення результатів	Тривалість програми; мережевий характер	Чи можуть результати бути відтворені?	2	Програма довготривала (2024–2030), мережа дозволяє масштабування.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	Міжконтинентальна співпраця; мобільність	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Співпраця між Європою, Африкою, Близьким Сходом та іншими регіонами створює унікальний ефект.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект *HumanResponse* демонструє максимально високий рівень ефективності за всіма ключовими критеріями. Його унікальність полягає в переході від традиційного міждисциплінарного поєднання до об'єднуючої міждисциплінарності, яка формує новий тип знань і професійної підготовки у сфері гуманітарного реагування.

Застосування міждисциплінарного підходу дозволило:

- інтегрувати науку, політику та практику в єдину освітню модель;
- підготувати фахівців, здатних діяти в умовах складних і нестабільних гуманітарних контекстів;
- створити стійку транснаціональну мережу співпраці між університетами та гуманітарними організаціями;
- трансформувати гуманітарні студії з теоретичної галузі у практико-орієнтовану сферу суспільного впливу.

Таким чином, *HumanResponse* виступає зразковою моделлю того, як міждисциплінарність у рамках Еразмус+ може бути не лише методологічним принципом, а й механізмом інституційної трансформації, інновацій та соціального впливу в глобальному масштабі.

«Європейський магістр права, даних і штучного інтелекту» (The European Master in Law, Data and Artificial Intelligence – EMILDAI, 2022)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Права людини, етика, демократія	Етика ШІ; захист прав	Чи просуває програму цінності ЄС?	2	Програма інтегрує етичний та правозахисний вимір.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність цифровому та правовому порядку денному ЄС	AI Act; цифрові права; етика	Чи відповідає програмі цифровим викликам ЄС?	2	Відповідає політикам ЄС щодо ШІ, захисту даних та етики.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Синтез права, ШІ, етики й кібербезпеки	Інтегровані курси; спільні проекти	Чи є синтез, а не просто паралельність?	2	Створено єдину траскторію «право–дані–ШІ».
4	Інституційна трансформація	Нові спільні програми та мережі	Спільний диплом; 70+ партнерів	Чи створено нову інституційну форму?	2	Інституціоналізовано нову міжуніверситетську програму.
5	Якість освітнього процесу	Практична й дослідницька орієнтація	Стажування; літні школи; кейси	Чи забезпечує програма якісне навчання?	2	Сильна практика-орієнтація та дослідницький компонент.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Держава; бізнес; академія	Чи залучені різні сектори?	2	Залучені понад 70 публічних і приватних партнерів.
7	Результативність	Випускники, програми, інновації	Працевлаштування; стартапи	Чи є відчутні результати?	2	Формує новий профіль фахівця для цифрової економіки.
8	Стійкість і масштабованість	Консолідація програми	Фаза розвитку; мережа	Чи здатна програма до розвитку?	2	Модель легко масштабована на інші регіони.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
9	Транснаціональність і міжкультурність	Європейська мобільність	Спільні модулі; мобільність	Чи створює наднаціональний ефект?	2	Справжня європейська інтеграція освіти.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проаналізовані освітні програми – *The European Master in Law, Data and Artificial Intelligence (EMILDAI)* та *International Masters in Environmental Technology and Engineering (Consolidation phase)* – репрезентують новий етап розвитку міждисциплінарності у межах Європейського простору вищої освіти, який характеризується переходом від координаційної або композитної взаємодії дисциплін до об'єднуючої міждисциплінарності, спрямованої на формування нових галузей знання, професійних ідентичностей і освітніх моделей. У межах обох програм міждисциплінарність перестає виконувати допоміжну функцію інтеграції окремих елементів навчального змісту і набуває статусу системоутворювального принципу проєктування освітніх траєкторій, навчальних планів і дослідницьких практик.

Програма EMILDAI демонструє, як синтез права, аналізу даних, штучного інтелекту, етики та кібербезпеки формує нову сферу знань і компетентностей, необхідних для регулювання цифрових трансформацій у сучасному суспільстві. Її міждисциплінарність не обмежується паралельним викладанням різних дисциплін, а реалізується у вигляді інтегрованих навчальних модулів, спільних проєктів і практико-орієнтованих форматів, що забезпечують підготовку фахівців, здатних працювати на перетині технологічних інновацій і правового регулювання. Таким чином, міждисциплінарність тут виступає

як інструмент адаптації університетської освіти до викликів цифрової економіки, трансформації праці та захисту фундаментальних прав у цифровому середовищі.

Натомість програма *International Masters in Environmental Technology and Engineering* реалізує об'єднуючу міждисциплінарність у сфері сталого розвитку та екологічної інженерії шляхом інтеграції екології, хімії, інженерних наук, економіки, менеджменту ресурсів і підприємництва у цілісну освітньо-наукову траєкторію. Тут міждисциплінарність функціонує як механізм формування нового типу фахівця – інженера сталого розвитку, здатного поєднувати технічні рішення з екологічною відповідальністю, економічною доцільністю та соціальними наслідками. Це дозволяє університетам не лише реагувати на запити «зеленого переходу», а й активно формувати кадрову основу для реалізації політик сталого розвитку на європейському та глобальному рівнях.

Спільним для обох програм є те, що міждисциплінарність у них виступає не лише педагогічною інновацією, а стратегічним інструментом трансформації вищої освіти, який забезпечує її відповідність суспільним викликам, ринку праці та політичним пріоритетам Європейського Союзу. Вона сприяє формуванню трансверсальних компетентностей, розвитку критичного мислення, здатності працювати з комплексними проблемами та міжкультурними контекстами, а також зміцнює транснаціональну співпрацю між університетами, дослідницькими центрами та соціально-економічними партнерами.

Отже, проаналізовані кейси засвідчують, що міждисциплінарність у межах сучасних програм Еразмус+ та Erasmus Mundus стає ключовим чинником інституційних змін, інновацій у навчальних планах і формування нових моделей університету як платформи інтеграції знань, практик і соціальної відповідальності. Це підтверджує її трансформаційний

потенціал і визначає міждисциплінарність як одну з центральних логік розвитку Європейського простору вищої освіти у XXI столітті.

КА 125 «Волонтерські проєкти»

«Поділіться можливостями» (Share the opportunities, 2018-2019 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Толерантність; солідарність; відкритість	Подолання стереотипів	Чи просуває цінності ЄС?	2	Активно просуває солідарність і культурну відкритість.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам Еразмус+ Youth та соціальним викликам	Інклюзія; міжкультурний діалог; мобільність	Чи відповідає проєкт політикам ЄС та суспільним викликам?	2	Відповідає цілям Еразмус+ щодо міжкультурного діалогу та толерантності.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Педагогіка; соціальна робота; мовна освіта	Чи є реальний синтез знань?	1	Є координація дисциплін без формування нового інтегрованого знання.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і процесах	Нові формати молодіжної роботи	Чи спричинив проєкт сталі організаційні зміни?	1	Вплив локальний, без ознак інституційної трансформації.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Неформальна освіта; мовна практика	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Забезпечує ефективне неформальне навчання та мовну практику.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
6	Залученість і партнерство	Участь молоді й волонтерів	Міжнародні волонтери; молодіжні центри	Чи є активна участь?	2	Активна участь волонтерів і місцевої молоді.
7	Результативність	Досягнення та якість результатів	Події; зміна ставлень	Чи створено відчутні результати?	2	Досягнуто соціальний і культурний ефект.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення	Методики; локальні мережі	Чи збережуться результати?	1	Залежить від підтримки місцевих органів і ресурсів.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Міжкультурний ефект	Міжнародні волонтери; мовний обмін	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Сильний міжкультурний ефект на локальному рівні.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проєкт «Share the opportunities» є прикладом ефективної реалізації комплексної міждисциплінарності в сфері молодіжної та волонтерської діяльності. Він поєднує педагогіку, мовну освіту, міжкультурну комунікацію та соціальну роботу для вирішення конкретних соціально-культурних завдань на локальному рівні – розвитку молодіжної активності, подолання стереотипів і формування позитивного міжнародного середовища.

Хоча проєкт не створює нової інтегрованої галузі знань і не спричиняє глибокої інституційної трансформації, він демонструє високий соціальний і освітній ефект завдяки залученню молоді до міжкультурної взаємодії та неформального

навчання. Міждисциплінарність тут функціонує як інструмент практичного поєднання різних сфер діяльності, що дозволяє підвищити якість молодіжної роботи та її відповідність цінностям Європейського Союзу.

Таким чином, «Share the opportunities» підтверджує, що навіть у невеликих локальних ініціативах міждисциплінарний підхід може бути дієвим механізмом соціальної інтеграції, культурного діалогу та формування європейської ідентичності, особливо у контексті молодіжних і волонтерських програм.

«Молодіжний журнал «ГОЛОСИ»» (Youth Magazine VOICES, 2018-2021 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Плюралізм; інклюзія; участь	Антидискримінація; екологічна свідомість	Чи просуває цінності ЄС?	2	Проект просуває демократичні й екологічні цінності.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність цілям Еразмус+ Youth та соціальним викликам	Міжкультурний діалог; участь молоді; медіаграмотність	Чи відповідає проект політикам ЄС та суспільним викликам?	2	Відповідає цілям молодіжної участі, інклюзії та міжкультурного діалогу.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін і підходів	Журналістика; мистецтво; екологія; соціологія	Чи є реальний синтез знань?	1	Є координація дисциплін без формування нової інтегрованої галузі.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах і процесах	Нові формати молодіжних медіа	Чи спричинив проект сталі організаційні зміни?	1	Вплив переважно локальний, без інституційної трансформації.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Неформальна освіта; творчі формати; медіапрактики	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Забезпечує розвиток творчих і комунікативних навичок.
6	Залученість і партнерство	Участь молоді та волонтерів	Міжнародні волонтери; локальні організації	Чи є активна участь?	2	Молодь є активними співтворцями контенту.
7	Результативність	Досягнення та якість результатів	Випуски журналу; заходи; мережі	Чи створено відчутні результати?	2	Створено журнал, проведено семінари, сформовано спільноту.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення	Онлайн-доступ; можливість реплікації	Чи збережуться результати?	1	Стійкість залежить від подальшої підтримки.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Міжкультурний ефект	Фінляндія–Північна Македонія; багатомовність	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Сильний міжкультурний і мовний ефект.

Підсумок

Сума балів: 15 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проєкт «Youth Magazine VOICES» є прикладом ефективної реалізації комплексної міждисциплінарності у сфері молодіжної, медіа- та культурної діяльності. Він поєднує журналістику, мистецькі практики, екологічну тематику, соціальні науки та неформальну освіту для досягнення практичної мети – залучення молоді до соціально значущих тем і розвитку творчих та комунікативних компетентностей.

Хоча проєкт не формує нової інтегрованої наукової галузі й не спричиняє глибоких інституційних трансформацій, він має значний освітній, культурний і соціальний ефект. Міждисциплінарність у цьому випадку функціонує як інструмент координації різних сфер діяльності, що дозволяє створити простір для міжкультурного діалогу, розвитку громадянської активності та популяризації європейських цінностей серед молоді.

Таким чином, «Youth Magazine VOICES» підтверджує, що міждисциплінарний підхід є ефективним не лише в академічних або науково-освітніх програмах, а й у практико-орієнтованих молодіжних ініціативах, де він слугує механізмом соціальної інтеграції, культурного обміну та формування активної громадянської позиції.

3.2. Міждисциплінарність як вектор проєктів стратегічного партнерства

«Платформа цифрових методів мистецтва та гуманітарних наук (DiMPAN)» (2020-2023 рр.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Інклюзія; відкритість; різноманіття	Культурне розмаїття; доступ	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Просуває інклюзію, відкриту науку та доступ до знань.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність цифровим і культурним політикам ЄС	Digital Europe; OER; культурна спадщина	Чи відповідає проєкт політикам ЄС та суспільним викликам?	2	Відповідає політикам цифрової трансформації та відкритої науки.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Синтез гуманітарних наук і цифрових методів	Інтегровані курси; спільні ресурси	Чи є реальний синтез знань?	2	Формується нова рамка «digital humanities + society».

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
4	Інституційна трансформація	Нові платформи та освітні формати	OER; інтерактивні книги; AR	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	2	Створено нову європейську освітню інфраструктуру.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і відкритість	OER; цифрові двійники; інтерактив	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Висока інноваційність і доступність ресурсів.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Університети; музеї; публіка	Чи залучені різні актори?	2	Залучені освітні й культурні інституції.
7	Результативність	Продукти й вплив	OER; платформи; ресурси	Чи створено відчутні результати?	2	Створено відкриті ресурси для Європи й світу.
8	Стійкість і масштабованість	Поширення та повторюваність	Відкритий доступ; реплікація	Чи можуть результати бути відтворені?	2	OER забезпечує високу масштабованість.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	6 країн; багатомовність	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Потужний міжкультурний і транснаціональний ефект.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проєкт DiMPAN є прикладом трансдисциплінарної моделі інтеграції знань у сфері мистецтва, гуманітарних наук і цифрових технологій, що виходить за межі академічної взаємодії та формує нову суспільно орієнтовану рамку виробництва й поширення знань. Його особливість полягає у поєднанні гуманітарних досліджень, цифрових методів,

культурної спадщини та відкритих освітніх практик у форматі відкритих ресурсів, доступних для університетів, культурних інституцій та широкої публіки.

Міждисциплінарність у DiMPAN реалізується не як просте суміщення дисциплін, а як створення нового інтегративного поля – цифрових гуманітарних студій соціального спрямування, у якому наукове знання, технологічні інновації та культурна політика взаємодіють у контексті глобальних викликів сталого розвитку, інклюзії та соціальної згуртованості. Проєкт демонструє перехід від академічно замкнених моделей до відкритих, мережових і соціально відповідальних форм університетської діяльності.

Таким чином, DiMPAN виступає зразком того, як трансдисциплінарність може бути інституціоналізована у вигляді цифрових платформ і відкритих ресурсів, перетворюючи університети на активних учасників суспільного розвитку та культурних трансформацій у межах Європейського простору вищої освіти.

«Поєднання доброчесності у вищій освіті, бізнесі та суспільстві (BRIDGE)» (2020-2023)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Прозорість; відповідальність; довіра	Етична культура; доброчесність	Чи просуває проєкт цінності ЄС?	2	Проєкт прямо спрямований на зміцнення європейських цінностей.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС щодо доброчесності, етики та відповідального дослідження	RRI; академічна доброчесність; етика бізнесу	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і суспільним викликам?	2	Відповідає європейському порядку денному щодо RRI, доброчесності та прозорості.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
3	Міждисциплінарна інтеграція	Інтеграція прикладних етик	Академічна, дослідницька, бізнес-етика	Чи є реальний синтез?	2	Створена єдина етична рамка для освіти, науки й бізнесу.
4	Інституційна трансформація	Зміни в освітніх і управлінських практиках	Нові модулі; політики; рекомендації	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	2	Запропоновано інструменти для зміни інституційних практик.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і практична орієнтація	Гейміфікація; кейси; OER	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Висока педагогічна інноваційність і практична релевантність.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Університети; бізнес; органи влади	Чи залучені різні сектори?	2	Реальна співпраця академії, держави й бізнесу.
7	Результативність	Продукти та вплив	Посібники; модулі; OER	Чи створено відчутні результати?	2	Створено набір практичних інструментів і ресурсів.
8	Стійкість і масштабованість	Поширення та повторюваність	Адаптивні модулі; відкритий доступ	Чи можуть результати поширюватися?	2	Модулі адаптивні та легко масштабуються.
9	Транснаціональність	Наднаціональний ефект	6 країн; різні контексти	Чи створює наднаціональний ефект?	2	Забезпечено порівняльний і міжкультурний вимір.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект BRIDGE є прикладом інтердисциплінарної моделі інтеграції прикладної етики в освіту, науку, бізнес і суспільство як системоутворювального принципу взаємодії між різними соціальними сферами. Його унікальність полягає у створенні єдиної етичної рамки, яка поєднує академічну доброчесність, етику досліджень, бізнес-етику та громадянську етику у спільний освітній і методичний простір.

Міждисциплінарність у проекті реалізується не лише як поєднання різних дисциплін, а як формування нового поля практичного знання – культури доброчесної взаємодії між університетами, підприємствами та суспільством. Завдяки використанню гейміфікованих кейсів, відкритих освітніх ресурсів та адаптивних навчальних модулів проєкт забезпечує трансфер етичних норм у реальні професійні й соціальні контексти.

Таким чином, BRIDGE демонструє, що міждисциплінарність може виступати інструментом не лише інновації в освіті, а й інституційної трансформації, формування довіри між соціальними акторами та зміцнення європейських цінностей у сфері знань, економіки й громадянського життя.

«Педагогічна освіта про багатомовність» (2020-2023 рр.).

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Інклюзія; рівність; різноманіття	Права мігрантів; соціальна згуртованість	Чи просуває програму цінності ЄС?	2	Активно просуває інклюзію та культурне різноманіття.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС щодо інклюзії та мовного різноманіття	Міграція; інклюзія; багатомовність	Чи відповідає програма політикам ЄС та	2	Відповідає політикам інклюзії та інтеграції мігрантів.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
				суспільним викликам?		
3	Міждисциплінарна інтеграція	Синтез педагогіки, лінгвістики й психології	Інтегровані модулі; спільні концепти	Чи є реальний синтез знань?	2	Створено єдину рамку багатомовної педагогіки.
4	Інституційна трансформація	Зміни в підготовці вчителів	Нові курси; OER; підвищення кваліфікації	Чи спричинила програма сталі зміни?	1	Вплив значний, але залежить від впровадження на місцях.
5	Якість освітнього процесу	Наукова обґрунтованість і практична орієнтація	Модулі; сучасні дослідження	Чи забезпечує програма якісне навчання?	2	Інтегрує сучасні дослідження білінгвізму з практикою.
6	Залученість і партнерство	Міжнародне й міжсекторальне партнерство	9 країн; університети	Чи є широка співпраця?	2	Потужна транснаціональна мережа.
7	Результативність	Освітні продукти	OER; навчальні матеріали	Чи створено відчутні результати?	2	Створено відкритий курс і навчальні модулі.
8	Стійкість і масштабованість	Поширення та повторюваність	Відкритий доступ; адаптація	Чи можуть результати бути відтворені?	2	OER дозволяє масштабування.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	Багатомовність; міграційний контекст	Чи створює програма наднаціональний ефект?	2	Враховує різні мовні й культурні контексти.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Програма TEAM є прикладом ефективної інтердисциплінарної інтеграції педагогіки, лінгвістики та психології з метою підвищення якості підготовки вчителів до роботи в умовах мовного й культурного розмаїття. Вона поєднує сучасні наукові дослідження білінгвізму з практичними освітніми стратегіями, створюючи цілісну рамку багатомовної педагогіки, орієнтованої на інклюзію та соціальну справедливість.

Міждисциплінарність у програмі функціонує як інструмент трансформації професійної ідентичності вчителя – від носія предметних знань до фасилітатора багатомовного та багатокультурного навчального середовища. Програма сприяє формуванню компетентностей роботи з різноманітністю, критичного осмислення мовної політики та впровадження інклюзивних педагогічних практик.

Таким чином, TEAM демонструє, що міждисциплінарний підхід у педагогічній освіті є ключовим чинником підвищення якості навчання, соціальної релевантності університетських програм і реалізації європейських цінностей рівності, різноманіття та соціальної згуртованості.

Міжнародна мобільність: можливості та проблеми. Належна підготовка до навчання у закордонному університеті» (2018-2021 рр.).

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Мобільність; відкритість; співпраця	Інтернаціоналізація; доступ	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Сприяє відкритості, мобільності й співпраці.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та інтернаціоналізації	Мобільність; інтернаціоналізація; якість освіти	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і викликам ЗВО?	2	Проєкт безпосередньо спрямований на інтернаціоналізацію та якість вищої освіти.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін	Інтеграція методів; спільні рамки	Чи є реальний синтез знань?	0	Дисципліни діють паралельно без інтеграції — мультидисциплінарність.
4	Інституційна трансформація	Сталі зміни в університетах	Нові практики; політики	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	1	Є організаційні зміни, але не засвідчено глибоку трансформацію.
5	Якість освітнього процесу	Підвищення якості навчання	Підготовка до мобільності	Чи покращено освітні процеси?	1	Покращення підготовки до мобільності, але без освітніх інновацій.
6	Залученість і партнерство	Міжінституційна співпраця	4 університети; різні групи	Чи є активне партнерство?	2	Активна співпраця між університетами й стейкхолдерами.
7	Результативність	Конкретні результати	Рекомендації; інструменти; мережі	Чи створено відчутні продукти?	2	Реалізовані заходи та організаційні інструменти підтримки мобільності.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Повторюваність і впровадження	Моделі підтримки; контакти	Чи можуть результати зберігатися?	1	Залежить від інституційної підтримки кожного ЗВО.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	Польща, Греція, Україна, Угорщина	Чи створено наднаціональний ефект?	2	Потужний міжкультурний і транснаціональний компонент.

Підсумок

Сума балів: 13 із 18

Рівень ефективності: достатній

Висновки

Проект «Міжнародна мобільність: можливості та проблеми» є ефективним прикладом мультидисциплінарного підходу до вирішення практичного завдання інтернаціоналізації вищої освіти. Він успішно координує знання з педагогіки, управління освітою, культурології, соціології та лінгвістики для вдосконалення організаційних і освітніх процесів, пов'язаних з академічною мобільністю.

Його сильними сторонами є стратегічна релевантність до політик ЄС, активна транснаціональна співпраця та практична орієнтація на підвищення якості мобільності студентів і викладачів. Водночас проект не демонструє повноцінної міждисциплінарної інтеграції, оскільки дисципліни зберігають автономність і не формують спільної теоретико-методологічної рамки. Саме тому його вплив має радше організаційно-координаційний, ніж трансформаційно-науковий характер.

Отже, проєкт є успішним інструментом удосконалення інтернаціоналізації університетів і розвитку європейського освітнього простору, проте його потенціал міг би бути посилений за рахунок глибшої інтеграції дисциплін та створення спільних інноваційних освітніх або дослідницьких моделей у сфері мобільності.

«Просторова та економічна наука у вищій освіті – звернення до ігрового потенціалу імітаційних ігор» (2019-2022 рр.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Інновації, відкритість, співпраця	Відкриті ресурси; обмін	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Підтримує відкриту науку, інновації, співпрацю.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та розвитку освіти	Цифровізація; інновації; освіта; дослідження	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і викликам освіти?	2	Відповідає цифровому та освітньому переходу, інноваційній освіті.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін	Інтегровані методи; спільні продукти	Чи відбувається реальний синтез знань?	2	Економіка, педагогіка, ІТ і геймдизайн інтегровані в єдину рамку.
4	Інституційна трансформація	Зміни в освітніх практиках	Нові курси; методики; матеріали	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	1	Є нові методики, але не засвідчено глибоку структурну трансформацію ЗВО.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Гейміфікація; симуляції; критичне мислення	Чи покращено навчальний процес?	2	Симуляції й сценарне навчання суттєво підвищують якість освіти.
6	Залученість і партнерство	Міжнародна і міжгалузева співпраця	Міжнародні команди; спільні курси	Чи є активне партнерство?	2	Активна співпраця між країнами й дисциплінами.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
7	Результативність	Якість і кількість результатів	Пакет ігор; курси; методологія	Чи створено відчутні продукти?	2	Створено ігри, навчальні пакети, методології.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та використання результатів	Plug&Play; відкриті ресурси	Чи можуть результати масштабуватися?	2	Результати легко масштабуються та використовуються повторно.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	4 країни; спільні продукти	Чи створено наднаціональний ефект?	2	Проект побудований на транснаціональній співпраці.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «Spationomy 2.0» є прикладом високоефективної інтердисциплінарної ініціативи, що поєднує просторову економіку, педагогіку, інформатику та ігрові дослідження в єдину освітньо-дослідницьку рамку. Завдяки інтеграції економічних моделей із дискурсивним геймдизайном та педагогічними практиками проєкт створив новий тип навчального середовища, яке дозволяє студентам працювати з реальними даними, розвивати критичне мислення та моделювати складні соціально-економічні процеси у формі симуляційних ігор.

Сильними сторонами проєкту є високий рівень міждисциплінарної інтеграції, інноваційність педагогічних підходів, транснаціональний характер співпраці та практична орієнтація результатів. Розробка пакета «plug & play» забезпечує стійкість і масштабованість результатів, дозволяючи впроваджувати їх у різних освітніх контекстах без значних додаткових

ресурсів. Проєкт не лише модернізує навчання просторової економіки, а й формує нову культуру використання ігрових симуляцій у вищій освіті.

Отже, «Srationomy 2.0» демонструє, що міждисциплінарний підхід є ключовим чинником інноваційності, якості та суспільної релевантності освітніх програм, особливо у сфері складних соціально-економічних і просторових процесів.

«Інтегруйте дисципліни, щоб розробити нові підходи до викладання для міждисциплінарності та інноваційної підготовки вчителів до роботи для викликів STEM» («IDENTITIES») (2019-2022 рр.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Інновації, відкритість, співпраця	Інклюзія; відкритість	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Сприяє інноваційності, відкритості та співпраці в освіті.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та суспільним викликам	STEM; інновації; клімат; цифровізація	Чи відповідає проєкт пріоритетам ЄС?	2	Орієнтований на STEM, цифрову трансформацію та суспільні виклики.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Синтез дисциплін і підходів	Інтегровані модулі; спільні рамки	Чи відбувається реальний синтез?	2	Інтегрує математику, фізику, хімію, інформатику у нові STEM-модулі.
4	Інституційна трансформація	Зміни в підготовці вчителів	Нові курси; моделі; політики	Чи є сталі інституційні зміни?	1	Створено моделі й рекомендації, але обмежена інформація про повну інституціоналізацію.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентності	Критичне мислення; мови; креативність	Чи покращено якість підготовки?	2	Розвиває мовні, епістемологічні й STEM-компетентності.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
6	Залученість і партнерство	Міжнародна та міждисциплінарна співпраця	5 університетів; команди	Чи є активна співпраця?	2	Широка транснаціональна та міждисциплінарна взаємодія.
7	Результативність	Якість і кількість продуктів	Модулі; OER; рекомендації	Чи створено відчутні результати?	2	Створено навчальні модулі, OER, політичні рекомендації.
8	Стійкість і масштабованість	Поширення і повторне використання	OER; політики	Чи можуть результати масштабуватися?	2	Матеріали відкриті та придатні для повторного використання.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	5 країн; обмін	Чи є наднаціональний ефект?	2	Проект побудований на європейській співпраці.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «IDENTITIES» є прикладом системної інтердисциплінарної трансформації підготовки вчителів STEM, орієнтованої не лише на інтеграцію змісту різних дисциплін, а й на формування нової педагогічної культури викладання в контексті складних суспільних викликів. Поєднання математики, фізики, хімії та інформатики у спільні модулі дозволяє відійти від фрагментарного викладання та перейти до проблемно-орієнтованих навчальних траєкторій, пов'язаних із такими темами, як кліматичні зміни, штучний інтелект та великі дані.

Суттєвою інновацією проєкту є увага не лише до змісту, а й до епістемологічних і лінгвістичних аспектів міждисциплінарності, що дозволяє майбутнім учителям усвідомлювати різні типи наукового знання та коректно поєднувати їх у навчанні. Створення відкритих освітніх ресурсів, рекомендацій для політик і моделей міждисциплінарної освіти забезпечує сталість і масштабованість результатів.

Таким чином, «IDENTITIES» демонструє, що міждисциплінарність у STEM-освіті є не лише дидактичним прийомом, а стратегічним інструментом оновлення педагогічної освіти, здатним підготувати вчителів до роботи в умовах швидких технологічних і соціальних змін та сприяти формуванню відповідального, критично мислячого й інноваційного покоління учнів.

«Реінжиніринг вищої освіти через активне навчання для зростання (HERA)» (2019-2021 рр.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Інновації, сталість, інклюзія	Доступність; розвиток; відповідальність	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Підтримує сталість, відповідальність та соціальну згуртованість.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та глобальним викликам	Сталий розвиток; інновації; зайнятість	Чи відповідає проєкт пріоритетам ЄС?	2	Спрямований на сталий розвиток, інновації, цифровізацію та соціальну згуртованість.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу знань	Інтеграція інженерії, економіки, ІКТ, педагогіки	Чи відбувається реальний синтез?	2	Формує єдину освітню рамку для вирішення комплексних проблем.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
4	Інституційна трансформація	Зміни у викладанні та організації	Нові методології; підтримка викладачів	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	1	Створено інструменти та рекомендації, але не повна інституціоналізація задокументована.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісність	PBL; гейміфікація; активне навчання	Чи підвищено якість навчання?	2	Впроваджено активне та проблемно-орієнтоване навчання.
6	Залученість і партнерство	Міжсекторальна співпраця	Університети; цифрові платформи	Чи є активне партнерство?	2	П'ять університетів і цифрові платформи працюють спільно.
7	Результативність	Якість продуктів	Методологія; платформа; рекомендації	Чи є відчутні результати?	2	Створено методологію, середовище, гіді та інструменти.
8	Стійкість і масштабованість	Можливість повторення	Інтеграція в навчальні програми	Чи можуть результати масштабуватися?	2	Платформа й методики придатні для повторного використання.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Європейська співпраця	5 країн	Чи є наднаціональний ефект?	2	Справжній європейський освітній простір співпраці.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проєкт «HERA» є прикладом трансдисциплінарної інновації у вищій освіті, що спрямована на переосмислення самої логіки навчання в умовах складних глобальних викликів. Він не обмежується поєднанням дисциплін, а формує нову

освітню парадигму, у якій інтегруються знання з інженерії, економіки, цифрових технологій і педагогіки для підготовки фахівців, здатних діяти в умовах невизначеності, складності та швидких змін.

Використання проблемно-орієнтованого навчання, гейміфікації та активних освітніх середовищ дозволяє формувати не лише професійні, а й метакомпетентності – критичне мислення, здатність до самонавчання, комунікацію та підприємницьке мислення. Важливо, що результати проєкту мають не лише освітню, а й соціально-економічну релевантність, оскільки орієнтовані на реальні потреби ринку праці та суспільства.

Таким чином, HERA демонструє, що трансдисциплінарний підхід є ключовим чинником модернізації вищої освіти, який дозволяє поєднати академічну підготовку з практичними викликами сучасності та перетворити університети на активних агентів інновацій і сталого розвитку.

«Університетська мережа культурної спадщини – комплексний захист, управління та використання (UNINET)»

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Культурне різноманіття; спадщина; сталий розвиток	Інклюзія; збереження; відповідальність	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Підтримує культурну різноманітність, спадщину та сталість.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС та глобальним викликам	Культурна спадщина; сталість; європейська ідентичність	Чи відповідає проєкт політикам ЄС та суспільним потребам?	2	Відповідає пріоритетам збереження спадщини, сталого розвитку та європейської культурної ідентичності.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін	Інтеграція архітектури, археології, менеджменту, культурології	Чи відбувається реальний синтез знань?	2	Сформовано єдину освітню рамку для підготовки фахівців у сфері спадщини.
4	Інституційна трансформація	Зміни у структурах і процесах	Мережа університетів; нові курси; літні школи	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	1	Створено мережу та інструменти, але довготривала інституціоналізація залежить від продовження.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Модулі; літні школи; практикоорієнтованість	Чи підвищено якість навчання?	2	Навчання поєднує теорію і практику, орієнтоване на реальні кейси.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Університети + ICOMOS + фонди + громади	Чи є міжсекторальна співпраця?	2	Поєднання академічних і неакадемічних партнерів.
7	Результативність	Конкретні результати	Курси; портал; школи; матеріали	Чи створено відчутні продукти?	2	Створено курси, портал, школи та методичні матеріали.
8	Стійкість і масштабованість	Поширення і повторення	Портал; мережа; відкриті матеріали	Чи можуть результати поширюватися?	2	Матеріали доступні, модель придатна до відтворення.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	5 країн ЄС; міжнародна мережа	Чи є європейська цінність?	2	Сформовано європейську експертну мережу у сфері спадщини.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект UNINET демонструє ефективну реалізацію інтердисциплінарного підходу в галузі культурної спадщини, де складні завдання збереження, управління та використання спадщини неможливо вирішити в межах однієї дисципліни. Інтеграція архітектури, археології, культурології, управління та ландшафтних студій дозволила сформувати цілісну освітню модель підготовки фахівців нового типу.

Залучення неакадемічних партнерів (ICOMOS, фондів, громад) посилило практичну орієнтацію програми та сприяло перенесенню знань у реальний соціокультурний контекст. Це забезпечило не лише академічний ефект, а й суспільну релевантність результатів.

Таким чином, UNINET підтверджує, що інтердисциплінарність у поєднанні з транснаціональною співпрацею є ключовим чинником сталого розвитку у сфері культурної спадщини, дозволяючи формувати спільні європейські стандарти знань, практик і відповідальності щодо збереження культурного надбання.

«DigiLing: транс'європейський центр електронного навчання цифрової лінгвістики» (2016-2019)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Відкритість; доступність; інклюзія	OER; відкриті курси; рівний доступ	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Сприяє відкритій освіті та рівному доступу до знань.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та ринку праці	Цифровізація; мовні технології; навички майбутнього	Чи відповідає проєкт політикам ЄС і потребам суспільства?	2	Відповідає цифровому переходу, потребам ринку мовних технологій і трансформації освіти.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
3	Міждисциплінарна інтеграція	Рівень синтезу дисциплін	Лінгвістика + IT + переклад + медіа	Чи відбувається реальний синтез знань?	2	Створено інтегровану рамку цифрової лінгвістики як нової освітньої галузі.
4	Інституційна трансформація	Зміни в освітніх структурах	Нові програми; підготовка викладачів; цифрові курси	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	2	Вплинув на навчальні плани, викладацькі практики та цифрову інфраструктуру.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Онлайн-курси; ECTS; практична спрямованість	Чи покращив проєкт якість навчання?	2	Курси відповідають стандартам ECTS, орієнтовані на прикладні навички.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	5 університетів + галузевий партнер	Чи є міжсекторальна співпраця?	2	Поєднання академії та індустрії (Lexical Computing).
7	Результативність	Конкретні продукти	Курси; ресурси; модель програми	Чи створено відчутні результати?	2	Створено 7 курсів, ресурси, навчальну модель, охоплено 100 000 користувачів.
8	Стійкість і масштабованість	Тривалість і поширення	Відкритий доступ; повторне використання	Чи збережуться результати?	2	Відкриті ресурси забезпечують довготривалий вплив.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	Партнерство 5 країн; транс'європейський центр	Чи є європейська цінність?	2	Наднаціональний освітній простір у цифровій лінгвістиці.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект DigiLing демонструє зразкову реалізацію інтердисциплінарності в умовах цифрової трансформації вищої освіти. Поєднання лінгвістики, інформатики, перекладознавства, мультимедіа та корпусних технологій дозволило не лише модернізувати навчальні програми, а й сформувати нову освітню та дослідницьку галузь — цифрову лінгвістику як інтегровану сферу знань і практик.

Завдяки тісній співпраці університетів і галузевого партнера забезпечено відповідність навчального контенту потребам ринку праці, а використання онлайн-форматів та відкритих ресурсів зробило результати доступними широкому колу користувачів. Це забезпечило стійкість, масштабованість і довготривалий соціально-освітній ефект проєкту.

Таким чином, DigiLing підтверджує, що інтердисциплінарність у поєднанні з цифровими технологіями та транснаціональною співпрацею є потужним інструментом модернізації освіти, формування нових компетентностей і створення європейського простору спільного знання.

3.3. Ключова дія 3: Підтримка розробки політики та співпраці

«EY-DGF 2.0 – Залучення молоді до цифрового зеленого майбутнього 2.0» (EY-DGF 2.0 – Engaging Youth in a Digital Green Future 2.0, 2025-2026 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Демократія, участь, сталий розвиток	Інклюзія; громадянська участь; відповідальність	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Активно просуває участь молоді, відповідальність і сталий розвиток.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС і суспільним викликам	European Green Deal; SDGs; Youth Strategy	Чи відповідає проєкт політикам ЄС та глобальним викликам?	2	Повністю узгоджений із Зеленою угодою ЄС, Цілями сталого розвитку та Молодіжною стратегією ЄС.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Координація й інтеграція дисциплін	Екологія + політика + право + IT	Чи відбувається синтез знань?	1	Дисципліни координуються для практичних цілей, але без формування нової спільної наукової рамки.
4	Інституційна трансформація	Зміни в організаційних практиках	Навчання вчителів; нові формати участі	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	1	Формуються нові практики участі й навчання, але інституційні зміни поки обмежені.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Цифрові платформи; участь молоді; неформальна освіта	Чи забезпечує проєкт якісне навчання?	2	Використовуються сучасні цифрові та партисипативні освітні формати.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність і участь молоді	Молодь, освітяни, громадські організації	Чи є активна участь стейкхолдерів?	2	Молодь виступає активним учасником і співтворцем дискусій і дій.
7	Результативність	Конкретні результати	Підвищення обізнаності; участь у дебатах	Чи досягнуто відчутних результатів?	1	Основні результати мають освітньо-просвітницький і мотиваційний характер.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення	Мережі, повторюваність форматів	Чи збережуться результати?	1	Формати можна повторювати, але сталість залежить від подальшої підтримки.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	Участь країн ЄС і Західних Балкан	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Забезпечує транснаціональний молодіжний діалог і включення Західних Балкан.

Підсумок

Сума балів: 14 із 18

Рівень ефективності: достатній

Висновки

Проект «EY-DGF 2.0» є прикладом соціально орієнтованої міждисциплінарності, що поєднує екологічні знання, політичну освіту, правові орієнтири та цифрові технології для досягнення практичної мети – активізації молоді у сфері сталого розвитку та кліматичної відповідальності.

Його сильними сторонами є стратегічна узгодженість із політиками ЄС, висока залученість молоді, інклюзивність і транснаціональний характер. Проект формує громадянські компетентності, цифрові навички та відчуття відповідальності за екологічне майбутнє, що відповідає сучасному баченню освіти як інструменту соціальних трансформацій.

Водночас міждисциплінарність тут має переважно комплексний характер: дисципліни координуються навколо спільної мети, але не формують нової інтегрованої теоретичної рамки. Інституційні ефекти та довгострокова сталість результатів потребують подальшого розвитку й закріплення.

Отже, «EY-DGF 2.0» є ефективним інструментом громадянської та екологічної освіти молоді, який посилює зв'язок між молодими громадянами та європейськими політиками, хоча його потенціал для глибшої освітньої та інституційної трансформації залишається відкритим для подальшого розгортання.

«ESTYD – Виникнення солідарності: транснаціональний молодіжний діалог» (ESTYD – Engendering Solidarity: a transnational youth dialogue, 2022-2024 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Демократія, участь, солідарність	Інклюзія; участь; соціальна згуртованість	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Активно просуває солідарність, участь і демократичні цінності.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та суспільним викликам	Youth Strategy; участь молоді; солідарність	Чи відповідає проект політикам ЄС та суспільним викликам?	2	Повністю відповідає цілям ЄС щодо участі молоді, солідарності та громадянської активності.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Координація й інтеграція дисциплін	Політика + соціологія + екологія + ІТ	Чи відбувається синтез знань?	1	Інтеграція має комплексний характер без формування нової спільної теоретичної рамки.
4	Інституційна трансформація	Зміни в організаційних практиках	Мережі, нові формати участі	Чи спричинив проект сталі зміни?	1	Створено мережі й інструменти, але інституціоналізація поки обмежена.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Тренінги; дебати; неформальна освіта	Чи забезпечує проект якісне навчання?	2	Сильна орієнтація на неформальне, досвідне та партисипативне навчання.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність і участь молоді	Молодіжні організації; амбасадори; локальні групи	Чи є активна участь стейкхолдерів?	2	Молодь є центральним актором, створено широку мережу учасників і мультиплікаторів.
7	Результативність	Конкретні результати	Інструментарій; рекомендації; мережа	Чи створено відчутні результати?	2	Створено практичні інструменти, рекомендації, щорічні видання та мережу амбасадорів.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення	Мережі; мультиплікатори; цифрові формати	Чи збережуться результати?	2	Мережа амбасадорів і цифрові продукти забезпечують сталість і масштабування.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	5 країн; транснаціональні зустрічі	Чи створює проєкт наднаціональний ефект?	2	Сильний транснаціональний діалог і міжкультурний обмін.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проєкт «ESTYD» є прикладом соціально орієнтованої комплексної міждисциплінарності, що поєднує політичну освіту, соціологічні підходи, екологічну тематику та цифрові інструменти задля розвитку молодіжної участі та солідарності в Європі. Він не формує нової академічної дисципліни, однак створює ефективну практичну рамку для інтеграції знань і дій у молодіжному секторі.

Його ключовими перевагами є висока транснаціональність, активна залученість молоді, сильний мультиплікативний ефект через мережу амбасадорів і сталі цифрові продукти. Проєкт не лише підвищує компетентності учасників, а й створює сталі структури для подальшої діяльності – мережі, інструментарій та рекомендації.

Таким чином, «ESTYD» демонструє, що міждисциплінарність у поєднанні з партисипативними та транснаціональними форматами може стати потужним інструментом демократичної соціалізації молоді та зміцнення європейської солідарності.

«ЕРУС – Європейська політика для молодих громадян» (E.P.Y.C. – European Policies for Young Citizens, 2022-2024 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Демократія; рівність; сталий розвиток	Гендер; екологія; участь	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Активно просуває демократію, рівність і сталість.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та суспільним викликам	EU Youth Strategy; демократія; участь молоді	Чи відповідає проект політикам ЄС?	2	Повністю узгоджений із Молодіжною стратегією ЄС та цілями демократичної участі.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Координація дисциплін	Політологія + соціологія + IT + гендер + екологія	Чи відбувається синтез знань?	1	Інтеграція комплексна, без формування нової наукової рамки.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах	Мережі організацій; нові практики	Чи спричинив проект сталі зміни?	1	Створено мережу, але сталі інституційні зміни обмежені.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Неформальна освіта; дослідження; партисипація	Чи якісне навчання?	2	Сильна інтеграція освіти, досліджень і практики.
6	Залученість і партнерство	Участь молоді та організацій	Молодь; органи влади; НУО	Чи є активна участь?	2	Молодь виступає як дослідники й співавтори політик.
7	Результативність	Конкретні продукти	SWOT-аналізи; політичні пропозиції	Чи створено результати?	2	Створено 4 політичні пропозиції на рівні ЄС.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення	Адаптація практик; мережі	Чи можливе продовження?	1	Потенціал для продовження є, але залежить від підтримки.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	4 країни; транскордонні мобільності	Чи є наднаціональний ефект?	2	Забезпечує міжкультурний і транснаціональний політичний діалог.

Підсумок

Сума балів: 15 із 18

Рівень ефективності: достатній

Висновки

Проект ЕРҮС є прикладом ефективної комплексної міждисциплінарності, що поєднує політичну освіту, соціальні дослідження, цифрові технології та громадянську активність для формування нової якості молодіжної участі в демократичних процесах.

Його ключовою інновацією є інтеграція молоді не лише як учасників, а як співдослідників і співавторів політичних пропозицій, що переводить освіту з рівня інформування на рівень реальної участі у формуванні політик.

Таким чином, ЕРҮС демонструє, що міждисциплінарний підхід у поєднанні з партисипативними методами здатний підвищити якість молодіжної демократії, посилити європейську ідентичність та сформувати нове покоління відповідальних громадян Європи.

«YEP – Розширення можливостей та участь молоді» (YEP – Youth Empowerment and Participation, 2022-2024 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Демократія; інклюзія; сталий розвиток	Участь; рівність; екологічна відповідальність	Чи відповідає цінностям ЄС?	2	Активно просуває європейські цінності та громадянство.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та	Inclusion; Digital; Green; Participation	Чи відповідає проект політикам ЄС?	2	Повністю відповідає горизонтальним пріоритетам

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
		горизонтальним пріоритетам				Еразмус+ та політикам участі молоді.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Координація дисциплін	Соціологія + ІТ + екологія + політологія	Чи відбувається синтез знань?	1	Інтеграція комплексна, без створення нової теоретичної рамки.
4	Інституційна трансформація	Зміни в структурах	Мережі; нові формати	Чи спричинив проєкт сталі зміни?	1	Формуються нові практики, але інституціоналізація обмежена.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і компетентнісна орієнтація	Неформальна освіта; віртуальний обмін	Чи якісне навчання?	2	Активні неформальні та цифрові формати сприяють залученню.
6	Залученість і партнерство	Участь молоді та організацій	Молодь; НУО; мережі	Чи є активна участь?	2	Молодь залучена як активні учасники й агенти змін.
7	Результативність	Конкретні результати	Заходи; кампанії; обізнаність	Чи створено результати?	1	Результати переважно процесні та освітні.
8	Стійкість і масштабованість	Продовження та поширення	Повторюваність форматів	Чи збережуться результати?	1	Залежить від подальшої підтримки та ресурсів.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	3 країни; віртуальні обміни	Чи є наднаціональний ефект?	2	Забезпечує транснаціональний молодіжний діалог.

Підсумок

Сума балів: 14 із 18

Рівень ефективності: достатній

Висновки

Проект YEP є типовим прикладом комплексної міждисциплінарності у сфері молодіжної політики та громадянської освіти. Він поєднує соціологічні, політичні, екологічні та цифрові підходи для досягнення практичної мети – активізації молоді як суб'єкта демократичного та сталого розвитку Європи.

Його сильними сторонами є стратегічна відповідність пріоритетам ЄС, інклюзивність, активна участь молоді та використання цифрових форматів для розширення доступу й транснаціонального діалогу. Водночас проєкт має обмежений рівень інституціоналізації та сталість результатів, що характерно для програм, орієнтованих передусім на просвіту та залучення.

Таким чином, YEP ефективно виконує функцію громадянської активації та формування європейської ідентичності молоді, однак його потенціал для довготривалих структурних змін потребує подальшого розвитку й підтримки.

«VotNGFDMoEVaC – Голоси наступного покоління: майбутні особи, які прийматимуть рішення про європейські цінності та громадянство» (VotNGFDMoEVaC – Voices of the Next Generation: Future Decision-Makers on European Values and Citizenship, 2023-2025 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Демократія; солідарність; участь	Values; citizenship; inclusion	Чи просуває цінності ЄС?	2	Центральний фокус проєкту — саме цінності ЄС.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та Молодіжній стратегії	Democracy; Participation; Values	Чи відповідає проєкт пріоритетам ЄС?	2	Повна відповідність Європейській молодіжній стратегії та політиці участі.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
3	Міждисциплінарна інтеграція	Поєднання різних сфер	Політологія + соціологія + медіа + IT	Чи є інтеграція знань?	1	Інтеграція комплексна, без формування нової теорії.
4	Інституційна трансформація	Сталі зміни в організаціях	Нові формати участі	Чи спричинив проєкт структурні зміни?	1	Формуються нові практики, але без повної інституціоналізації.
5	Якість освітнього процесу	Неформальне навчання та активні методи	Обміни; симуляції; дебати	Чи ефективно навчання?	2	Активні методи суттєво підвищують залученість.
6	Залученість і партнерство	Масштаб і участь молоді	200 учасників; мультиплікатори	Чи залучено учасників активно?	2	Молодь — ключові актори, не пасивні реципієнти.
7	Результативність	Наявність продуктів	Фільми; ініціативи; пропозиції	Чи створені результати?	2	Конкретні медіапродукти й ініціативи як результати.
8	Стійкість і масштабованість	Можливість поширення	Фільми; мережі; повторюваність	Чи можна масштабувати?	1	Можлива реплікація, але залежить від підтримки.
9	Транснаціональність і міжкультурність	Наднаціональний ефект	4 країни; обміни; конференції	Чи є транснаціональний вимір?	2	Сильний міжкультурний та транснаціональний компонент.

Підсумок

Сума балів: 15 із 18

Рівень ефективності: достатній

Висновки

Проект «VotNGFDMoEVaC» є зразком ефективної комплексної міждисциплінарності у сфері молодіжної політики та громадянської освіти. Поєднання політичної науки, соціології, медіазнавства та цифрових технологій дозволило створити не лише освітній простір, а й конкретні соціально значущі продукти – короткометражні фільми та молодіжні ініціативи, що відображають бачення молоді щодо майбутнього Європи.

Сильними сторонами проекту є висока залученість молоді, чітка орієнтація на європейські цінності, використання активних і неформальних освітніх методів (симуляції виборів, дебати, обміни), а також транснаціональний характер взаємодії. Саме міждисциплінарний підхід дозволив розглядати громадянство не лише як політичну категорію, а як соціальний, культурний і комунікаційний процес.

Таким чином, «VotNGFDMoEVaC» не просто підвищує обізнаність молоді, а формує нову модель участі – активну, рефлексивну та відповідальну, що сприяє розвитку демократичної культури та європейської ідентичності наступного покоління.

КА314 «Експерименти європейської політики у сфері вищої освіти»

«JEDI – Об'єднаний європейський диплом з інженерії – Назустріч європейській структурі інженерної освіти» (JEDI – Joint European Degree label in engineering – Toward a European framework for engineering education, 2023-2024 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Мобільність; прозорість; довіра	Recognition; mobility	Чи підтримує цінності ЄС?	2	Сприяє прозорості, мобільності та довірі між системами освіти.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та цілям ЄПО	European Degree; ENEA; skills	Чи відповідає проєкт	2	Безпосередньо спрямований на формування Європейського освітнього простору в інженерії.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
				стратегічним цілям ЄС?		
3	Міждисциплінарна інтеграція	Узгодження дисциплін, стандартів і підходів	Інженерія; політика; якість	Чи відбувається синтез на рівні підходів?	2	Інтеграція відбувається на змістовому, методологічному й інституційному рівнях.
4	Інституційна трансформація	Вплив на структури ЗВО та політики	Нові рамки; стандарти	Чи змінює проєкт інституційні практики?	2	Формує нову рамку для спільних дипломів і визнання кваліфікацій.
5	Якість освітнього процесу	Прозорість та порівнюваність результатів навчання	Learning outcomes; QA	Чи підвищується якість освіти?	1	Опосередкований вплив через стандарти, а не безпосередню педагогіку.
6	Залученість і партнерство	Участь університетів та роботодавців	Консорціум; стейкхолдери	Чи є багатостороннє партнерство?	2	Активна участь університетів, роботодавців та політичних структур.
7	Результативність	Конкретні продукти	Прототип сертифікату; критерії	Чи створено відчутні результати?	2	Створено модель сертифікату та узгоджені критерії.
8	Стійкість і масштабованість	Можливість реплікації	Узагальнюваність; масштаб	Чи може модель масштабуватися?	2	Модель задумана як універсальна для ЄС.
9	Транснаціональність	Наднаціональний ефект	Європейська рамка	Чи створює наднаціональний ефект?	2	Проєкт формує наднаціональний стандарт.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «JEDI» є прикладом уніфікуючої міждисциплінарності найвищого рівня, оскільки він не лише інтегрує знання з інженерії, освітньої політики та систем забезпечення якості, а формує нову європейську інституційну рамку для інженерної освіти. Його внесок полягає не у створенні окремого курсу чи програми, а у виробленні загальноєвропейського стандарту довіри, порівнюваності та визнання інженерних кваліфікацій.

Міждисциплінарний підхід дозволив поєднати академічні, регуляторні та ринкові логіки в єдиній системі, що підвищує привабливість європейських інженерних ступенів, полегшує мобільність студентів і викладачів та сприяє інтеграції Європейського простору вищої освіти.

Таким чином, «JEDI» не просто оптимізує існуючі механізми, а створює передумови для переходу від фрагментованих національних моделей до цілісної європейської екосистеми інженерної освіти, що відповідає сучасним викликам цифрової трансформації, сталого розвитку та глобальної конкуренції.

«Leg-UniGR – Проект моделі юридичної особи для транскордонних університетських альянсів» (*Leg-UniGR – Blueprint for a legal entity for cross-border university alliances, 2023-2024 pp.*)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейські цінності	Мобільність; довіра; інтеграція	Solidarity; cooperation	Чи підтримує цінності ЄС?	2	Сприяє єдності, співпраці та довірі між освітніми системами.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС та цілям ЄПО	European Universities; ENEA; інтеграція	Чи відповідає проєкт	2	Безпосередньо спрямований на інституціоналізацію

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
				стратегічним цілям ЄС?		Європейських університетських альянсів.
3	Міждисциплінарна інтеграція	Узгодження різних сфер знання	Право; економіка; менеджмент	Чи відбувається синтез підходів?	2	Поєднує правові, економічні та управлінські рамки в єдину модель.
4	Інституційна трансформація	Зміни в управлінських структурах	Юридична особа; EGTC	Чи змінює проєкт інституційні практики?	2	Перехід від асоціації до юридичної особи є глибокою інституційною зміною.
5	Якість освітнього процесу	Опосередкований вплив на освіту	Governance; coordination	Чи покращує безпосередньо навчання?	1	Вплив непрямий — через покращення управління та стабільності.
6	Залученість і партнерство	Мультинаціональне партнерство	6 університетів; органи влади	Чи є багатостороння взаємодія?	2	Включає університети та національні уряди кількох країн.
7	Результативність	Конкретні продукти	Blueprint; правовий статус	Чи створено відчутні результати?	2	Створено модель і отримано схвалення органів влади.
8	Стійкість і масштабованість	Можливість реплікації	Трансфер моделі	Чи може модель застосовуватись ширше?	2	Модель може бути використана іншими альянсами ЄС.
9	Транснаціональність	Наднаціональний ефект	Транскордонна юридична особа	Чи створює наднаціональний ефект?	2	Створює наднаціональний правовий інструмент для співпраці.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «Leg-UniGR» є показовим прикладом уніфікуючої міждисциплінарності, оскільки він не просто координує діяльність університетів різних країн, а формує нову інтегровану інституційну рамку для транскордонної університетської співпраці. Інтеграція права, економіки та управління дозволила створити юридичну модель, яка трансформує мережевий альянс у повноцінного європейського інституційного актора.

Міждисциплінарний підхід у цьому проєкті виконує не пізнавальну, а структуроутворювальну функцію: саме завдяки синтезу правових, організаційних і фінансових знань стало можливим подолати національні бар'єри та створити стабільну форму співпраці, що визнається різними правовими системами.

Таким чином, «Leg-UniGR» демонструє перехід від кооперації до інтеграції та від мережі до інституції. Він створює не лише модель для UniGR, а й прецедент для інших європейських університетських альянсів, закладаючи підвалини для справжнього Європейського простору вищої освіти на інституційному рівні.

КА 333 «Інструменти вищої освіти – Ініціатива для підтримки впровадження реформ ЕНЕА/Підтримка Болонського процесу»

*«Розробка європейського підходу до комплексного контролю якості (європейських) університетських мереж»
(Developing a European Approach for Comprehensive QA of (European) University Networks, 2019-2021 pp.)*

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Узгодження стандартів	Trust, transparency	Чи створює європейську додану вартість?	2	Підвищує довіру між системами якості різних країн.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
2	Стратегічна релевантність	Відповідність ЕНЕА / Болонському процесу	QA, ENEA, European Universities	Чи відповідає цілям ЄПО?	2	Безпосередньо спрямований на підтримку реформ ЄПВО та Болонського процесу.
3	Міждисциплінарність	Тип і глибина інтеграції	supplementary	Чи відбувається інтеграція знань?	1	Дисципліни взаємодіють, але не синтезуються в нову рамку.
4	Інституційна значущість	Вплив на системи управління	QA agencies, ministries	Чи впливає на управління освітою?	2	Впливає на агентства якості та політику контролю якості.
5	Якість освітнього процесу	Опосередкований вплив	QA improvement	Чи покращує якість освіти?	1	Вплив непрямий через зміну QA-практик.
6	Залученість стейкхолдерів	Багаторівнева участь	Agencies, HEIs, students	Чи є мультиакторність?	2	Залучені всі ключові актори ЄПВО.
7	Результативність	Конкретні продукти	Roadmap, методологія	Чи є відчутні результати?	2	Створено дорожню карту та рекомендації.
8	Стійкість і масштабованість	Можливість адаптації	Transferability	Чи може бути поширено?	2	Підхід може бути адаптований у різних країнах.
9	Транснаціональність	Наднаціональний рівень	Cross-border QA	Чи виходить за межі національного?	2	Орієнтований саме на європейський рівень.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «Developing a European Approach for Comprehensive QA of (European) University Networks» є важливим інструментом інституційної підтримки Європейського простору вищої освіти в умовах його трансформації у бік мережовості, транскордонності та інтеграції. Він не створює нової дисципліни чи методології в радикальному сенсі, проте виконує критично важливу функцію узгодження вже наявних політичних, управлінських і методологічних рамок.

Його доповнювальна міждисциплінарність полягає у поєднанні освітньої політики, інституційного менеджменту, методології забезпечення якості та міжнародних правових механізмів без їхнього злиття, але з чітким функціональним узгодженням. Це дозволяє різним акторам – агентствам із якості, міністерствам, університетам і студентським організаціям – працювати в спільному смисловому та нормативному полі.

Ключовою цінністю проекту є формування довіри та взаємної зрозумілості між національними системами забезпечення якості в умовах посилення транскордонної освіти та розвитку європейських університетських альянсів. Саме ця узгоджувальна функція робить його важливим не як інноваційний, а як стабілізаційний та системоутворювальний проєкт для ЄПВО.

Таким чином, проєкт демонструє, що міждисциплінарність у сфері політики вищої освіти може бути не лише інструментом створення нового знання, а й механізмом інституційної синхронізації, що забезпечує сталість, узгодженість і керованість реформ у європейському освітньому просторі.

КА 333 «Соціальний та міжнародний вимір освіти та визнання здобутих знань» (Social and International Dimension of Education and Recognition of Acquired Learning, 2019-2021 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Узгодження підходів	Common principles	Чи створює спільні рамки?	2	Формує спільне розуміння соціального виміру та RPL.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність ЄПВО та Болонському процесу	Paris/Yerevan Communiqués, BFUG	Чи відповідає цілям ЄПВО?	2	Безпосередньо підтримує соціальний вимір ЄПВО та виконання комюніке.
3	Міждисциплінарність	Тип і глибина інтеграції	supplementary	Чи інтегруються різні галузі?	1	Поєднує соціологію, політику, право й управління без синтезу в нову рамку.
4	Інституційна значущість	Вплив на національні системи	National plans, RPL	Чи впливає на політику?	2	Підтримує національні плани та реформи.
5	Якість освітнього процесу	Опосередкований вплив	Access, retention, completion	Чи покращує якість і доступ?	1	Вплив непрямий через політики доступу та підтримки.
6	Залученість стейкхолдерів	Багаторівнева участь	Ministries, HEIs, ESU, BFUG	Чи є мультиакторність?	2	Взаємодіють державні, інституційні та студентські структури.
7	Результативність	Конкретні продукти	Monitoring methodology, guidelines	Чи є відчутні результати?	2	Розроблено методології моніторингу та рекомендації.
8	Стійкість і масштабованість	Можливість переносу	Transferable tools	Чи придатно до поширення?	2	Інструменти можуть використовувати інші країни ЄПВО.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
9	Транснаціональність	Наднаціональний рівень	BFUG, peer learning	Чи є європейський вимір?	2	Спрямований на співпрацю в межах ЄПВО.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «Social and International Dimension of Education and Recognition of Acquired Learning» виконує ключову функцію системної підтримки соціального виміру Європейського простору вищої освіти, зосереджуючись не на створенні нових теоретичних концептів, а на узгодженні, перекладі та імплементації вже наявних політичних зобов'язань у практичні інструменти та управлінські рішення.

Його доповнювальна міждисциплінарність проявляється у функціональному поєднанні освітньої політики, соціології, правових механізмів і управління без їх злиття в нову дисципліну. Натомість створюється «простір узгодження», у якому різні галузі взаємодіють для досягнення спільної мети — підвищення доступності, справедливості та гнучкості вищої освіти.

Особливо важливою є роль проекту у формуванні спільних інструментів моніторингу, визнання попереднього навчання та підтримки недостатньо представлених груп. Саме ці інструменти забезпечують трансляцію європейських цінностей рівності та інклюзії у конкретні управлінські практики.

Таким чином, проєкт не трансформує дисципліни, а трансформує взаємодію між ними, виступаючи каталізатором інституційних змін і забезпечуючи узгодженість реформ у межах ЄПВО. Це робить його типовим і водночас високоефективним прикладом supplementary міждисциплінарності у сфері політики та управління вищою освітою.

КА 362 «Підтримка кращих знань у молодіжній політиці»

«Фінансова підтримка Євростудента» (*Financial support for Eurostudent, 2018-2021 pp.*)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Спільні індикатори	Harmonised indicators	Чи створює спільні рамки?	2	Створює узгоджену систему індикаторів соціального виміру.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС	Lisbon goals, social dimension	Чи відповідає політикам ЄС?	2	Безпосередньо підтримує соціальний вимір ЄПВО та цілі Лісабонської стратегії.
3	Міждисциплінарність	Тип і глибина інтеграції	Supplementary	Чи інтегруються різні сфери?	1	Соціологія та статистика обслуговують політику без створення нової рамки.
4	Інституційна значущість	Вплив на системи	Monitoring tools	Чи підтримує реформи?	2	Дані використовуються для реформ соціального виміру вищої освіти.
5	Якість освітнього процесу	Непрямий вплив	Access, equity	Чи покращує умови навчання?	1	Вплив опосередкований через політики доступу й підтримки.
6	Залученість стейкхолдерів	Мультиакторність	States, EC, researchers	Чи є широка участь?	2	Залучені країни, ЄК, дослідники, політики.
7	Результативність	Конкретні продукти	Datasets, reports	Чи є відчутні результати?	2	Створено масштабні порівняльні масиви даних та аналітику.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Повторюваність	регулярні хвилі	Чи стали результати?	2	Eurostudent є довгостроковим європейським інструментом.
9	Транснаціональність	Європейський вимір	Cross-national surveys	Чи наднаціональний проєкт?	2	Охоплює більшість країн Європи.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «Financial support for Eurostudent» виконує фундаментальну інфраструктурну функцію у розвитку соціального виміру Європейського простору вищої освіти, забезпечуючи політиків, інституції та дослідників систематичними, порівнянними та надійними даними про соціально-економічні умови життя студентів.

Його допоміжна міждисциплінарність полягає в тому, що соціологічні та статистичні методи не трансформуються у нову дисципліну, а використовуються як інструмент підтримки ухвалення політичних рішень у сфері вищої освіти. Саме ця інструментальність і робить проєкт надзвичайно цінним: він створює міст між емпіричними дослідженнями та освітньою політикою.

Проект не змінює безпосередньо освітні практики, але створює умови для їхнього реформування — через надання доказової бази для політики доступу, інклюзії, підтримки мобільності та соціальної справедливості. У цьому сенсі Eurostudent є не лише аналітичним інструментом, а й механізмом демократизації вищої освіти, оскільки дозволяє робити політику більш чутливою до реальних потреб студентів.

Отже, «Financial support for Eurostudent» є високоефективним прикладом supplementary міждисциплінарності, який не продукує нових теорій, але створює критично важливу емпіричну основу для сталого розвитку європейської вищої освіти та інклюзивних суспільств.

«Фінансова підтримка Eurostudent VII – Соціальний вимір європейської вищої освіти» (Financial support for Eurostudent VII – Social Dimension of European Higher Education, 2018-2021 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Harmonisation	Common indicators	Чи створює спільні стандарти?	2	Створює узгоджену європейську систему індикаторів.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС	Social Dimension, Access, Inclusion	Чи відповідає політикам ЄС?	2	Безпосередньо підтримує соціальний вимір ЄПВО та пріоритети інклюзії й доступу.
3	Тип міждисциплінарності	Допоміжна інтеграція	Соціологія політика →	Чи інтеграція створює нову рамку?	1	Соціологія обслуговує освітню політику, не формуючи нової дисципліни.
4	Інституційна значущість	Вплив на системи	Policy reforms	Чи підтримує реформи?	2	Дані використовуються для національних і європейських реформ.
5	Якість освітнього процесу	Опосередкований вплив	Access, Equity	Чи покращує умови навчання?	1	Вплив непрямий — через політики доступу та підтримки.
6	Залученість стейкхолдерів	Мультиакторність	EC, states, researchers	Чи є широка участь?	2	Залучені дослідники, уряди, ЄК, агентства.
7	Результативність	Конкретні продукти	Data, reports	Чи є вимірні результати?	2	Створені великі порівняльні масиви даних і аналітика.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Повторюваність	Regular survey waves	Чи стали результати?	2	Є регулярні хвилі Eurostudent з високою сталістю.
9	Транснаціональність	Наднаціональний рівень	Cross-national data	Чи проєкт транснаціональний?	2	Охоплює більшість країн ЄПВО.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проєкт «Eurostudent VII» є ключовим інструментом для формування доказової освітньої політики в Європі та розвитку соціального виміру Європейського простору вищої освіти. Його значущість полягає не у створенні нових освітніх програм чи педагогічних методик, а у формуванні надійної емпіричної основи для ухвалення стратегічних рішень щодо доступності, рівності можливостей і соціальної справедливості у вищій освіті.

Допоміжний міждисциплінарний характер проєкту проявляється в тому, що соціологічні та економічні методи виконують інструментальну функцію для освітньої політики, постачаючи їй кількісні індикатори та аналітику. Саме ця допоміжність забезпечує високу прикладну цінність проєкту: він не теоретизує соціальний вимір, а робить його вимірюваним, керованим і порівнюваним між країнами.

Eurostudent VII сприяє гармонізації політик у межах ЄПВО, підтримує реформи на національному рівні та підсилює інклюзивний характер європейських освітніх систем. Його транснаціональний масштаб, сталість і повторюваність перетворюють його на інституційну основу для довгострокового моніторингу соціальної справедливості у вищій освіті.

Отже, проєкт демонструє, як допоміжна міждисциплінарність може бути не менш впливовою, ніж інтегративна чи трансдисциплінарна, оскільки вона забезпечує зв'язок між наукою та політикою й робить можливими системні зміни.

«Code4SP – Кодування для соціального просування» (*Code4SP – Coding for Social Promotion, 2021-2024 pp.*)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	EU-level synergy	Shared practices, policy learning	Чи є наднаціональний ефект?	2	Забезпечує трансфер соціально-освітніх практик між регіонами Європи.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС	Social inclusion, Digital skills, Youth, Migration	Чи відповідає політикам ЄС?	2	Повністю відповідає пріоритетам соціальної інтеграції, цифрових навичок та інклюзії вразливих груп.
3	Тип міждисциплінарності	Комплексна інтеграція	IT + педагогіка + соціальна політика	Чи створюється нова рамка?	1	Дисципліни координуються, але не формують нову теоретичну галузь.
4	Інституційна значущість	Вплив на системи	NGOs, training providers, policy	Чи є вплив на інституції?	1	Вплив переважно на рівні програм і рекомендацій, а не системних реформ.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і доступність	E-learning, vulnerable groups	Чи покращує доступ до освіти?	2	Створені доступні цифрові курси для соціально вразливих груп.
6	Залученість стейкхолдерів	Мультиакторність	NGOs, trainers, learners	Чи є широка участь?	2	Залучені тренери, громадські організації, учасники з різних країн.
7	Результативність	Конкретні продукти	Platform, materials, policy briefs	Чи є вимірні результати?	2	Створені матеріали, платформа та політичні рекомендації.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Повторюваність	Open platform, transferability	Чи можна поширювати модель?	2	Матеріали відкриті, модель легко відтворюється в інших країнах.
9	Транснаціональність	Наднаціональний рівень	Germany, Portugal, Greece, Cyprus	Чи транснаціональний?	2	Охоплює кілька країн із різними соціально-економічними контекстами.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «Code4SP» є прикладом ефективної реалізації комплексної міждисциплінарності, спрямованої на розв’язання конкретної соціальної проблеми – цифрової та соціальної маргіналізації вразливих груп населення. Поєднання програмування, педагогіки, соціології та політики дозволило створити практично орієнтовану модель втручання, яка не лише передає технічні навички, а й сприяє соціальному включенню, підвищенню самозайнятості та громадянської участі.

Сильна сторона проекту полягає в його прикладному характері: створені навчальні матеріали, електронна платформа та рекомендації для політики мають безпосередній вплив на практики навчання та соціальної інтеграції. При цьому міждисциплінарність не перетворюється на теоретичний синтез, а виконує інструментальну функцію — кожна дисципліна вносить власний внесок у досягнення спільної мети.

Транснаціональний характер проекту дозволив адаптувати успішну модель «CodeDoor» до різних соціально-економічних контекстів Південної Європи, що підсилює європейську додану вартість ініціативи. Завдяки відкритості

матеріалів і масштабованості підходу Code4SP може слугувати зразком для інших регіонів і програм, спрямованих на поєднання цифрової трансформації та соціальної інклюзії.

У підсумку, «Code4SP» демонструє, що комплексна міждисциплінарність є особливо ефективною тоді, коли вона поєднує знання не для створення нових теорій, а для продукування соціально значущих, відтворюваних і стійких практик, здатних підтримувати цілі інклюзивного розвитку Європи.

«DiSSI. Різноманітність у науці для соціальної інтеграції – неформальна наукова освіта для різноманітності студентів» (DiSSI. Diversity in Science towards Social Inclusion – Non-formal Education in Science for Students' Diversity, 2020-2023 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Наднаціональний ефект	Shared inclusive pedagogy	Чи є цінність ЄС?	2	Забезпечує поширення інклюзивних STEM-практик на європейському рівні.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС	Inclusion, Equal opportunities, STEM, Paris Declaration	Чи відповідає політикам ЄС?	2	Проект прямо спрямований на інклюзію, рівність доступу та соціальну згуртованість через освіту.
3	Тип міждисциплінарності	Комплексна інтеграція	Science + pedagogy + social science + EdTech	Чи формується нова наука?	1	Дисципліни координуються, але не утворюють нової теоретичної галузі.
4	Інституційна трансформація	Вплив на практики	Teacher training, didactics, materials	Чи змінює інституції?	1	Змінює педагогічні практики, але не структури системи освіти.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність та інклюзивність	Inquiry-based learning, gamification, cooperative learning	Чи підвищує якість навчання?	2	Запроваджено сучасні інклюзивні та активні методи навчання.
6	Залученість стейкхолдерів	Участь викладачів і студентів	Teachers, learners, researchers	Чи є активна участь?	2	Викладачі та студенти залучені як співтворці інновацій.
7	Результативність	Конкретні продукти	Toolkits, materials, guidelines	Чи є вимірні результати?	2	Створено матеріали, рекомендації та перевірені методики.
8	Стійкість і масштабованість	Повторюваність і трансфер	Transferable methods	Чи можна масштабувати?	2	Методи універсальні та можуть бути адаптовані в різних країнах.
9	Транснаціональність	Наднаціональна співпраця	European partners	Чи є транснаціональний вимір?	2	Реалізований як європейське партнерство з обміном практиками.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «DiSSI» є переконливим прикладом того, як комплексна міждисциплінарність може бути використана для подолання структурної нерівності в освіті, зокрема у сфері природничих наук. Поєднання знань із предметних галузей STEM, педагогіки, соціальних наук та освітніх технологій дозволило створити інклюзивні дидактичні моделі, спрямовані не лише на передачу знань, а й на розширення доступу до них для різних груп студентів.

Суттєвим внеском проєкту є перехід від абстрактного дискурсу інклюзії до конкретних педагогічних інструментів: кооперативного навчання, inquiry-based learning, контекстуалізації змісту та гейміфікації. Таким чином інклюзія реалізується не як декларація, а як операціоналізована практика навчання.

Водночас DiSSI не формує нової науки чи теорії, а працює на рівні координації дисциплін задля вирішення конкретної соціально-освітньої проблеми. Саме це робить його прикладом ефективної комплексної міждисциплінарності, орієнтованої на практичний результат, стійке впровадження та масштабування в різних освітніх контекстах Європи.

Отже, DiSSI демонструє, що міждисциплінарність у поєднанні з інклюзивною педагогікою є ключовим ресурсом трансформації сучасної освіти в напрямі рівності, доступності та соціальної справедливості.

3.4. Напрямок Жан Моне: міждисциплінарний вимір

«Європейська бізнес-практика корпоративної соціальної відповідальності (КСВ)» (European of corporate social responsibility (CSR) business practices, 2014-2017 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Наднаціональна користь	EU standards adaptation	Чи створює додану вартість?	2	Забезпечує адаптацію стандартів ЄС до національного середовища.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС і суспільним викликам	Sustainable development, CSR, ESG, модернізація освіти	Чи відповідає політикам ЄС та викликам сталого розвитку?	2	Проект безпосередньо спрямований на адаптацію європейських стандартів КСВ і сталого розвитку в Україні.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
3	Тип міждисциплінарності	Координація кількох дисциплін	Economics + ecology + sociology + ethics	Чи формується нова наука?	1	Дисципліни координуються, але не утворюють нової автономної галузі знання.
4	Інституційна трансформація	Зміни в ЗВО	Модернізація програм, нові курси, дослідницький напрям	Чи змінює інституційну практику?	2	Створено новий напрям досліджень, оновлено 10 курсів, інтегровано КСВ у навчальні програми.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і модернізація	New modules, interdisciplinary training, updated curricula	Чи покращує якість освіти?	2	Запроваджено нові міждисциплінарні курси та сучасний зміст навчання.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Business, academia, civil society, state	Чи є діалог між секторами?	2	Забезпечено взаємодію між університетом, бізнесом, державою та громадянським суспільством.
7	Результативність	Конкретні продукти	Book, website, study, training, curricula	Чи створено відчутні результати?	2	Створено публікації, сайт, тренінги, дослідження, модернізовано програми.
8	Стійкість і масштабованість	Тривалість ефекту	Integration into curricula, research field	Чи мають результати довгостроковий ефект?	2	Результати інтегровані в освітню та наукову діяльність КНЕУ.
9	Транснаціональність	Європейський вимір	Transfer of EU practices	Чи є наднаціональний ефект?	2	Забезпечено трансфер європейського досвіду в український контекст.

Підсумок

Сума балів: 17 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Модуль «Європейська бізнес-практика корпоративної соціальної відповідальності» є прикладом ефективної комплексної міждисциплінарності, спрямованої на розв’язання актуальної соціально-економічної та освітньої проблеми – інтеграції принципів сталого розвитку та КСВ у систему вищої економічної освіти України. Поєднання економіки, екології, соціології та етики дозволило не лише сформулювати цілісне уявлення про корпоративну відповідальність, а й адаптувати європейські підходи до українського контексту.

Суттєвим досягненням проєкту є інституційна трансформація: створення нового напрямку наукових досліджень, модернізація навчальних програм, інтеграція міждисциплінарного змісту в освітній процес і розвиток співпраці між університетом, бізнесом, державою та громадянським суспільством. Таким чином міждисциплінарність функціонує не лише як методологічний принцип, а як механізм модернізації освітньої та дослідницької практики.

Проєкт не формує нової науки, але забезпечує практично значущу інтеграцію знань для відповіді на комплексні виклики сталого розвитку. Саме це визначає його як зразок високоефективної комплексної міждисциплінарності, орієнтованої на соціальний вплив, трансфер європейських цінностей та довгострокову трансформацію університетської освіти.

«RoLETTE» («Верховенство права та взаємна довіра в глобальному та європейському управлінні», 2018)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Внесок у поширення цінностей ЄС	Rule of Law, mutual trust, democracy	Чи сприяє поширенню європейських цінностей?	2	Безпосередньо спрямований на просування базових цінностей ЄС.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС і глобальним викликам	Rule of Law, EU values, democracy, governance	Чи відповідає ключовим політичним пріоритетам ЄС?	2	Верховенство права є базовою цінністю ЄС і центральним політичним пріоритетом.
3	Тип міждисциплінарності	Координація кількох дисциплін	Law + Political science + EU studies + public policy	Чи інтегруються дисципліни для спільної проблеми?	2	Дисципліни координуються в єдиній освітній та аналітичній рамці.
4	Інституційна трансформація	Зміни в освітніх програмах	Master courses, executive education, conferences	Чи змінює освітню практику ЗВО?	2	Створено курси, публічні формати та сталі освітні платформи.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і сучасність	Interdisciplinary curriculum, policy labs	Чи підвищує якість підготовки студентів?	2	Поєднує теорію, аналіз політики та практичні кейси.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Academia + policy experts + practitioners	Чи залучає неакадемічних акторів?	2	Передбачено executive education і публічні дебати з експертами.
7	Результативність	Конкретні продукти	Publications, policy briefs, textbook, OER	Чи створює вимірювані результати?	2	Є підручник, аналітичні записки, статті, онлайн-матеріали.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Тривалість і поширюваність	OER, textbooks, transferable curriculum	Чи мають результати довгострокову дію?	2	Матеріали відкриті та придатні для повторного використання.
9	Транснаціональність	Наднаціональний вимір	EU + global governance	Чи виходить за межі національного контексту?	2	Аналізує ЄС та глобальні процеси управління.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: відмінний

Висновки

Модуль Жана Моне «RoLETTE» є прикладом високоефективної комплексної міждисциплінарності, спрямованої на осмислення та практичне опрацювання однієї з ключових проблем сучасного європейського та глобального врядування – верховенства права та взаємної довіри. Поєднання правознавства, політичних наук, європейських студій, публічного управління та елементів соціології дозволяє розглядати це явище як багатовимірний феномен, що охоплює нормативні, інституційні, політичні та соціальні рівні.

Проект створює стійку освітньо-аналітичну платформу, яка поєднує академічну підготовку магістрантів, професійне навчання практиків та публічний експертний діалог. Такий формат забезпечує не лише високий рівень теоретичної підготовки, а й формування аналітичних і практичних компетентностей, необхідних для роботи у сфері європейської політики, права та міжнародних відносин.

Важливо, що результати «RoLETTE» виходять за межі окремого університетського курсу та трансформуються у відкриті освітні ресурси, наукові публікації та політичні рекомендації, що робить проєкт інструментом поширення європейських цінностей та стандартів поза академічним середовищем. Саме ця поєднана орієнтація на освіту, науку, політику та суспільний діалог визначає «RoLETTE» як зразок високорівневої комплексної міждисциплінарності з виразною європейською доданою вартістю.

«Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів» у 2018-2021 рр.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Внесок у поширення європейських стандартів	Bologna standards, European academic culture	Чи поширює європейські освітні цінності?	2	Сприяє впровадженню європейських академічних стандартів.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС і пріоритетам ENEA	Europeanisation, Bologna Process, inclusiveness	Чи відповідає пріоритетам ЄПВО та ЄС?	2	Узгоджується з Болонським процесом та європеїзацією освіти.
3	Тип міждисциплінарності	Поєднання дисциплін	Pedagogy + linguistics + academic writing + methodology	Чи поєднує дисципліни для спільної мети?	2	Дисципліни поєднані у навчальних модулях, зберігаючи автономність.
4	Інституційна трансформація	Зміни в освітніх програмах	New PhD and MA courses, curriculum integration	Чи змінює освітню практику ЗВО?	2	Курси інтегровані у різні освітні рівні й програми.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і сучасність	Interdisciplinary curriculum, European perspectives	Чи підвищує якість підготовки здобувачів?	2	Курси орієнтовані на сучасні європейські стандарти досліджень.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Academic community, international dissemination	Чи передбачено міжнародну взаємодію?	1	Переважно академічне середовище, обмежена участь неакадемічних акторів.
7	Результативність	Конкретні продукти	Courses, syllabi, methodological materials	Чи створює вимірювані результати?	2	Створені та впроваджені курси і методичні матеріали.
8	Стійкість і масштабованість	Тривалість і відтворюваність	Institutional embedding, reuse of materials	Чи мають результати довгострокову дію?	2	Курси залишилися в навчальних планах після завершення проєкту.
9	Транснаціональність	Наднаціональний вимір	European context, international dissemination	Чи виходить за межі національного контексту?	1	Європейський фокус присутній, але без широких міжнародних партнерств.

Підсумок

Сума балів: 16 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Модуль Жана Моне «Європеїзація докторських програм у галузі освіти на засадах інтердисциплінарного та інклюзивного підходів» є прикладом ефективної доповнювальної міждисциплінарності, спрямованої на модернізацію освітніх програм і академічної культури у сфері педагогічної освіти відповідно до європейських стандартів. Поєднання

педагогічних наук, методики викладання, мовознавства та академічного письма дозволило сформувати нову якість підготовки майбутніх дослідників і викладачів без створення окремої нової дисципліни, а шляхом збагачення існуючих освітніх компонентів.

Проект здійснив реальну інституційну трансформацію, оскільки розроблені курси були інтегровані у навчальні плани докторського та магістерського рівнів і залишилися у структурі освітніх програм після завершення фінансування. Це забезпечило його сталість і довгостроковий ефект для університету та академічної спільноти.

Важливим результатом стала також зміна академічних практик: формування культури міждисциплінарної співпраці, розвиток дослідницьких і комунікативних компетентностей здобувачів, поширення європейських підходів до академічної доброчесності, письма й порівняльного аналізу освітніх систем. Таким чином, модуль виконує функцію інституційного «мосту» між національною системою підготовки науковців і європейським простором вищої освіти, виступаючи інструментом м'якої європеїзації та модернізації освітньої культури в Україні.

«FABER – Передача та створення європейської культури: фабрика героїв» (*FABER – Transmission and creation of a common European culture: the making of heroes, 2021-2024 pp.*)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Внесок у формування європейської ідентичності	European heroes, shared narratives	Чи формує європейську ідентичність?	2	Безпосередньо працює з формуванням спільних європейських наративів.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політикам ЄС і цінностям	European values, unity in diversity, cultural heritage	Чи відповідає культурним пріоритетам ЄС?	2	Орієнтований на спільні цінності та культурну інтеграцію ЄС.
3	Тип міждисциплінарності	Координація кількох дисциплін	History + Film studies + Media studies + Gender studies	Чи поєднує дисципліни для спільної мети?	2	Дисципліни координуються для аналізу феномену героїзму.
4	Інституційна трансформація	Зміни в освітніх і культурних практиках	Courses, film cycles, public debates	Чи створює нові формати освіти й публічного діалогу?	2	Запроваджені нові міждисциплінарні курси й публічні формати.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і сучасність	Cultural narrative analysis, audiovisual methods	Чи підвищує якість гуманітарної освіти?	2	Поєднує історію з медіааналізом і культурною теорією.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Academia + cultural institutions + public	Чи залучає неакадемічних акторів?	2	Залучені культурні інституції та широка публіка.
7	Результативність	Конкретні продукти	Publications, textbooks, film screenings, debates	Чи створює вимірювані результати?	2	Поєднання наукових і просвітницьких продуктів.
8	Стійкість і масштабованість	Тривалість і відтворюваність	Reusable materials, transferable formats	Чи мають результати довгострокову дію?	2	Матеріали та формати придатні для повторного використання.
9	Транснаціональність	Наднаціональний вимір	European cultural perspective	Чи виходить за межі	2	Побудований навколо європейського культурного простору.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
				національного контексту?		

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «FABER – Transmission and creation of a common European culture: the making of heroes» є зразком високоефективної комплексної міждисциплінарності у сфері гуманітарних і культурних студій. Поєднання історії, кінознавства, європейських студій, медіадосліджень та гендерних студій дозволяє осмислювати феномен героїзму як культурну, політичну та символічну конструкцію, що відіграє ключову роль у формуванні європейської ідентичності.

Проект інноваційно переосмислює традиційні гуманітарні сюжети, пропонуючи паралель між античними моделями героїв і сучасними європейськими наративами, що дає змогу простежити механізми культурної трансляції, переінтерпретації та актуалізації символів у різні історичні періоди. Такий підхід сприяє глибшому розумінню того, як формуються спільні цінності, історична пам'ять і політична уява в межах Європейського Союзу.

Важливо, що «FABER» поєднує академічні та публічні формати, створюючи міст між університетським знанням і суспільним простором через кіноцикли, дебати та відкриті заходи. Це забезпечує не лише наукову продуктивність, а й соціальну значущість проекту, спрямовану на підвищення культурної обізнаності, критичного мислення та участі громадян у формуванні європейського культурного простору. Саме ця поєднана орієнтація на дослідження, освіту та публічний діалог визначає «FABER» як приклад міждисциплінарної практики з максимальною європейською доданою вартістю.

«Посилення міждисциплінарності в європейському майбутньому: від місцевого до міжнародного» (Strengthening Interdisciplinarity in European Futures: from Local to International, 2018-2022 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Внесок у європейську інтеграцію	Shared futures, EU identity	Чи створює наднаціональну цінність?	2	Формує спільне бачення європейського майбутнього.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність пріоритетам ЄС	European integration, interdisciplinarity, future skills	Чи відповідає політикам і стратегічним цілям ЄС?	2	Міждисциплінарність і майбутні компетентності є ключовими пріоритетами ЄС.
3	Тип міждисциплінарності	Рівень і форма інтеграції дисциплін	Education + social sciences + policy + foresight	Чи забезпечує інтеграцію знань?	2	Поєднує освітні, соціальні та політичні підходи.
4	Інституційна трансформація	Вплив на структури та практики	Curricula, networks, training models	Чи створює сталі інституційні зміни?	2	Створено мережі та нові освітні формати.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і орієнтація на майбутнє	Foresight, participatory learning, scenario building	Чи підвищує якість підготовки?	2	Використовуються інноваційні підходи (форсайт, сценарії).
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Academia + local communities + policymakers	Чи залучає неакадемічних акторів?	2	Залучено громади, експертів і політиків.
7	Результативність	Конкретні продукти	Toolkits, reports, training programmes	Чи створено вимірювані результати?	2	Є аналітичні звіти, методичні інструменти, тренінги.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Відтворюваність і довготривалість	Transferable models	Чи придатні результати для поширення?	2	Моделі та інструменти можуть бути адаптовані іншими організаціями.
9	Транснаціональність	Наднаціональний вимір	Local–European–global linkage	Чи поєднує локальний і міжнародний рівні?	2	Забезпечує зв'язок між локальними практиками та європейським контекстом.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Проект «Strengthening Interdisciplinarity in European Futures: from Local to International» є прикладом високоефективної міждисциплінарної ініціативи, спрямованої на формування спільного бачення європейського майбутнього через інтеграцію знань з освітніх наук, соціології, політики, форсайт-досліджень і громадянської участі. Його унікальність полягає в поєднанні аналітичного та практичного рівнів – від теоретичного осмислення майбутніх викликів до розробки інструментів і форматів їхнього колективного опрацювання.

Проект створює платформу для взаємодії між університетами, громадами та політичними акторами, що дозволяє поєднати локальний досвід із наднаціональними політичними рамками Європейського Союзу. Така багаторівнева інтеграція сприяє формуванню нових компетентностей — системного мислення, здатності до міжсекторної співпраці та орієнтації на довгострокові сценарії розвитку.

Важливо, що результати проєкту мають не лише аналітичну, а й практичну цінність: вони матеріалізуються у вигляді навчальних програм, методичних інструментів і рекомендацій, які можуть бути адаптовані іншими університетами та організаціями. Саме ця поєднана орієнтація на знання, практику та політику робить проєкт зразком комплексної міждисциплінарності з виразною європейською доданою вартістю, здатною підтримувати процеси європейської інтеграції в умовах невизначеного майбутнього.

«Глобальне лідерство ЄС у верховенстві права» (EU Global Leadership in the Rule of Law, 2018-2023 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Поширення цінностей і стандартів ЄС	Promotion of EU norms	Чи створює європейську додану вартість?	2	Активно просуває стандарти ЄС поза межами ЄС.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність цінностям і політикам ЄС	Rule of Law, EU values, global governance	Чи відповідає ключовим пріоритетам ЄС?	2	Верховенство права є базовою цінністю та зовнішньополітичним пріоритетом ЄС.
3	Тип міждисциплінарності	Рівень інтеграції дисциплін	Law + IT + policy + education	Чи створює інтегровану рамку?	2	Відбувається синтез правових і цифрових підходів у єдиній рамці.
4	Інституційна трансформація	Зміни в освітній та дослідницькій структурі	BA/MA/PhD courses, Centre of Excellence	Чи створює сталі інституційні структури?	2	Створено сталий центр досконалості та освітню вертикаль.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і цифровізація	E-learning, digital tools, blended learning	Чи підвищує якість і	2	Поєднання офлайн і онлайн форматів розширює доступ і вплив.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
				доступність навчання?		
6	Залученість партнерство і	Мультиакторність	Academia + policymakers + civil society + media	Чи залучає різні цільові групи?	2	Залучено політиків, держслужбовців, журналістів і громадянське суспільство.
7	Результативність	Конкретні вимірювані результати	Conferences, lectures, publications, networks	Чи створює відчутні результати?	2	Висока інтенсивність публікацій і заходів.
8	Стійкість і масштабованість	Довготривалість і відтворюваність	Transferable curricula, networks	Чи можуть результати використовуватися після проєкту?	2	Курси та матеріали можуть бути інтегровані в інші програми.
9	Транснаціональність	Глобальний і наднаціональний вимір	EU + global legal order	Чи виходить за межі національного рівня?	2	Орієнтований на глобальну роль ЄС.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Центр досконалості «EU Global Leadership in the Rule of Law» є зразком високорівневої об'єднуючої міждисциплінарності, спрямованої на формування цілісного знання про право Європейського Союзу та його глобальний вплив. Інтеграція правознавства, цифрових технологій, освітніх методик і політичного аналізу дозволяє розглядати

верховенство права не лише як юридичну категорію, а як комплексний соціально-політичний і технологічно опосередкований феномен сучасного врядування.

Проект створив стійку інституційну інфраструктуру у вигляді Центру досконалості, що забезпечує вертикальну інтеграцію освіти й науки – від бакалаврських курсів до докторських програм і міжнародних досліджень. Це дозволяє не лише продукувати нові знання, а й системно передавати їх різним цільовим групам: студентам, політикам, державним службовцям, журналістам і громадянському суспільству.

Особливо важливо, що діяльність Центру сприяє формуванню єдиного концептуального поля щодо ролі ЄС у глобальному правопорядку та поширенні європейських правових стандартів. Завдяки поєднанню академічних досліджень, освітніх програм і публічних дебатів проєкт не лише відображає європейські цінності, а й активно їх транслює та інституціоналізує на глобальному рівні. Саме ця здатність формувати нову цілісну рамку знань і практик дозволяє кваліфікувати його як приклад об'єднуючої міждисциплінарності з виразною європейською та глобальною доданою вартістю.

«LAWESRE. Праця, соціальне забезпечення та соціальні права в Європі» (*Jean Monnet Centre of Excellence on «Labour, Welfare and Social Rights in Europe», 2018-2023 pp.*)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Внесок у соціальний вимір ЄС	Social cohesion, inclusion, resilience	Чи підсилює соціальний вимір ЄС?	2	Сприяє реалізації Європейського стовпа соціальних прав.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
2	Стратегічна релевантність	Відповідність і політикам пріоритетам ЄС	Social Europe, European Pillar of Social Rights, labour markets	Чи відповідає ключовим соціальним пріоритетам ЄС?	2	Проект прямо працює з соціальним виміром інтеграції ЄС.
3	Тип міждисциплінарності	Глибина інтеграції дисциплін	Economics + Sociology + Law + Political science + Statistics + Business	Чи формується єдина інтегрована рамка?	2	Створено спільну дослідницько-освітню парадигму.
4	Інституційна трансформація	Створення сталих структур	Centre of Excellence, networks, policy platforms	Чи створює стійку інституційну основу?	2	Центр став точкою координації на регіональному та європейському рівнях.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність та сучасність	Interdisciplinary courses, social innovation labs	Чи оновлює зміст і підходи навчання?	2	Запроваджено інноваційні формати дослідження і навчання.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Academia + civil society + NGOs + policymakers	Чи залучає різні суспільні групи?	2	Активна участь громадянського суспільства та органів влади.
7	Результативність	Вимірювані результати	Publications, new policy tools, initiatives	Чи створює конкретні результати?	2	Результатом стали нові підходи та практики соціальної політики.
8	Стійкість і масштабованість	Довгостроковість і відтворюваність	Transferable models, networks	Чи зберігається ефект після завершення?	2	Напрацьовані моделі можуть бути використані іншими інституціями.
9	Транснаціональність	Наднаціональний вимір	Transnational cooperation, EU-wide networks	Чи має транснаціональний характер?	2	Проект активно працює в європейському просторі.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Центр досконалості Жан Моне «LAWESRE» є яскравим прикладом уніфікуючої міждисциплінарності, спрямованої на формування цілісного знання про працю, соціальні права та соціальне забезпечення в контексті європейської інтеграції. Інтеграція економіки, соціології, права, політології, статистики та управлінських наук дозволила створити спільну аналітичну рамку для осмислення соціальної політики ЄС як комплексного соціально-економічного та політико-правового феномену.

Проект не лише поєднав різні дисципліни, а й створив нову парадигму дослідження соціальної Європи, у якій теоретичний аналіз, емпіричні дослідження та політичне проектування взаємодіють у межах єдиного знаннєвого простору. Це дозволило виробити інноваційні підходи до соціального забезпечення, соціальних інновацій і соціальної інтеграції, орієнтовані на сучасні виклики європейських економік і суспільств.

Важливо, що діяльність Центру має виразний транснаціональний та мультиакторний характер: до неї залучені університети, дослідницькі центри, органи влади та громадянське суспільство з різних країн. Це забезпечує не лише наукову валідність результатів, а й їх практичну релевантність для формування політики. Саме така здатність формувати інтегроване знання та водночас трансформувати соціальну практику дозволяє кваліфікувати «LAWESRE» як приклад уніфікуючої міждисциплінарності з високою європейською доданою вартістю.

«UVic Жан Моне» (UVic Jean Monnet EU Centre of Excellence, 2019-2024 pp.)

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Поширення знань про ЄС	EU policies, EU values	Чи поширює європейські знання та цінності?	2	Сприяє міжнародному розумінню європейської інтеграції.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність політичним і суспільним пріоритетам	European integration, identity, migration, borders, heritage	Чи відповідає актуальним викликам ЄС та партнерів?	2	Проект охоплює ключові теми сучасної європейської політики та суспільства.
3	Тип міждисциплінарності	Координація дисциплін	Political science + History + Cultural studies + Sociology + Migration studies	Чи координуються різні підходи?	2	Дисципліни взаємодіють без створення нової науки.
4	Інституційна трансформація	Створення сталих структур	Centre of Excellence, new courses, research grants	Чи створює стійку освітню інфраструктуру?	2	Центр інституціоналізує європейські студії в університеті.
5	Якість освітнього процесу	Інноваційність і залучення	Research-based learning, experimental learning	Чи підвищує якість і залученість студентів?	2	Активно залучає студентів до досліджень і практик.
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність	Academia + students + professionals + public	Чи виходить за межі академії?	2	Передбачено участь професіоналів і ширшої громадськості.
7	Результативність	Конкретні результати	Courses, research outputs, exchanges	Чи створює вимірювані результати?	2	Створено курси, дослідження, обміни знаннями.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
8	Стійкість і масштабованість	Тривалість і відтворюваність	Institutional embedding, transferable models	Чи має довгостроковий ефект?	2	Центр є довготривалою структурою в університеті.
9	Транснаціональність	Наднаціональний вимір	EU–Canada comparative perspective	Чи має міжнародний вимір?	2	Забезпечує порівняльний європейсько-канадський аналіз.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Центр досконалості Жан Моне при Університеті Вікторії є прикладом ефективної комплексної міждисциплінарності, спрямованої на осмислення європейської інтеграції як багатовимірного політичного, культурного та соціального процесу. Поєднання європейських студій, політології, історії, культурології, соціології та міграційних студій дозволяє розглядати проблеми кордонів, ідентичності, культурної спадщини та міграції у їх взаємопов'язаності, а не як ізольовані феномени.

Проект створює інституційну платформу для інтегрованого викладання, досліджень та суспільного діалогу щодо Європейського Союзу в позаєвропейському контексті, зокрема у Канаді. Це забезпечує не лише поширення знань про ЄС, а й формування порівняльного аналітичного бачення європейських процесів у глобальній перспективі.

Важливо, що діяльність Центру поєднує академічну освіту, студентські дослідження та суспільну комунікацію, формуючи сталі канали трансферу знань між університетом і суспільством. Саме ця здатність координувати різні дисциплінарні підходи для розв'язання складних соціально-політичних проблем без створення нової уніфікованої науки

дозволяє віднести UVic Jean Monnet EU Centre of Excellence до зразків комплексної міждисциплінарності з високою міжнародною та європейською доданою вартістю.

«Центр досконалості з навколишнього середовища та клімату (CESEC)» (*Center of Excellence on Environment and Climate (CESEC), 2022-2025 pp.*

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
1	Європейська цінність	Внесок у реалізацію екологічної політики ЄС	Європейська зелена угода, кліматична політика ЄС	Чи підтримує європейські стратегічні цілі?	2	Проект сприяє реалізації кліматичних та екологічних стратегій ЄС.
2	Стратегічна релевантність	Відповідність ключовим викликам ЄС і світу	Зміна клімату, довкілля, сталий розвиток, зелений перехід	Чи відповідає проект глобальним та європейським пріоритетам?	2	Клімат і довкілля є серед головних стратегічних пріоритетів ЄС.
3	Тип міждисциплінарності	Координація кількох дисциплін	Право + географія + кліматологія + економіка + політологія + культурологія	Чи координуються різні дисциплінарні підходи?	2	Дисципліни зберігають автономність, але працюють у спільних проектах.
4	Інституційна трансформація	Створення сталих інституційних структур	Центр досконалості, міжнародні дослідницькі мережі	Чи створює проект сталі структури співпраці?	2	Центр забезпечує довгострокову інституційну основу співпраці.
5	Якість дослідницького процесу	Комплексність та інноваційність досліджень	Міжрегіональні порівняльні	Чи підвищує якість і глибину досліджень?	2	Забезпечується багатовимірний аналіз екологічних і кліматичних проблем.

№	Критерій	Зміст критерію	Основні індикатори	Питання для оцінювання	Оцінка (0-2)	Коментар
			дослідження, прикладні проекти			
6	Залученість і партнерство	Мультиакторність і міжнародна співпраця	Університети, міжнародні організації, дослідницькі мережі	Чи залучає міжнародних і позаакадемічних партнерів?	2	Налагоджено співпрацю з університетами та міжнародними структурами.
7	Результативність	Наявність конкретних результатів	Дослідницькі проекти, поширення результатів, підвищення обізнаності	Чи створює проект вимірювані результати?	2	Отримано наукові та просвітницькі результати.
8	Стійкість і масштабованість	Потенціал тривалого впливу та розширення	Транснаціональні мережі, можливість повторного використання напрацювань	Чи має проект довгострокову дію?	2	Результати можуть бути масштабовані та використані надалі.
9	Транснаціональність	Міжрегіональний та міжнародний вимір	Європа – Африка – Америка	Чи виходить проект за межі національного та європейського?	2	Проект має виразний міжконтинентальний вимір.

Підсумок

Сума балів: 18 із 18

Рівень ефективності: високий

Висновки

Центр досконалості з навколишнього середовища та клімату (CESEC) є прикладом ефективної комплексної міждисциплінарності, спрямованої на дослідження однієї з найгостріших проблем сучасності – взаємодії між кліматичними змінами, довкіллям, економікою, політикою та суспільством. Поєднання кліматології, географії, екології, економіки, права, політології та культурології дозволяє аналізувати екологічні проблеми як багатовимірні явища, що поєднують природні, соціальні, політичні й економічні виміри.

Проект створює стійку транснаціональну дослідницьку мережу, яка охоплює європейський, африканський та американський контексти, що забезпечує порівняльний аналіз різних моделей реагування на кліматичні виклики та посилює аналітичну глибину результатів. Важливою рисою CESEC є його орієнтація не лише на академічні дослідження, а й на підвищення суспільної обізнаності та залучення широкого кола зацікавлених сторін.

Саме координація різних дисциплін і соціальних акторів задля вирішення спільної проблеми без створення нової уніфікованої науки дозволяє віднести CESEC до зразків комплексної міждисциплінарності з високою науковою, соціальною та європейською доданою вартістю.

Додаток К
Рекомендації щодо запровадження здобутків
міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в Україні

I. Стратегічний рівень

Ефективне запровадження результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ на стратегічному рівні потребує їх чіткої політико-ціннісної та цільової вмонтованості в європейський і національний контексти розвитку вищої освіти. Проєкти мають розглядатися не як автономні ініціативи окремих академічних груп, а як інструменти реалізації довгострокових політик Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), Європейського дослідницького простору (ERA), а також пріоритетів зеленого та цифрового переходів.

Передусім заклади вищої освіти України доцільно забезпечити системну відповідність проєктних ініціатив стратегічним документам ЄС і Болонського процесу. Під час планування та імплементації результатів слід здійснювати експліцитне картування цілей проєкту щодо пріоритетів Європейської стратегії для університетів (European Strategy for Universities), Політичний порядок денний ЄДП (ERA Policy Agenda), рекомендацій щодо цифрової трансформації та сталого розвитку. Рекомендується запровадити практику обов'язкової стратегічної експертизи проєктів, яка фіксуватиме, які саме європейські та національні політики підтримує кожен із результатів: нові курси, центри, платформи чи мікрокваліфікації.

Важливим напрямом є узгодження здобутків із пріоритетами програми Еразмус+ та політиками інклюзії. Українські ЗВО мають інтегрувати в інституційні стратегії принципи доступності, гендерної рівності, участі вразливих груп, що реалізуються в проєктах. Доцільно, щоб кожен міждисциплінарний результат супроводжувався оцінкою його інклюзивного виміру: доступність для різних категорій здобувачів, адаптивність форматів навчання, врахування різноманіття освітніх траєкторій.

Стратегічне впровадження передбачає глибоку інтеграцію результатів проєктів у стратегії розвитку університетів, плани інтернаціоналізації та системи забезпечення якості. Рекомендується включати міждисциплінарність як окремий напрям у стратегії ЗВО із чіткими індикаторами: частка інтегрованих програм, кількість міжфакультетських курсів, обсяг COIL-активностей, залучення зовнішніх стейкхолдерів. Плани інтернаціоналізації мають відображати сталі партнерства, створені в межах Еразмус+, а системи якості – критерії оцінювання міждисциплінарних результатів навчання.

Окремого значення набуває підтримка європейських цінностей і міжкультурного діалогу. Результати проєктів слід інтерпретувати як простір формування демократичної культури, академічної свободи, поваги до різноманіття. Рекомендується включати у стратегічні документи університетів положення про міждисциплінарність як механізм розвитку громадянських і соціальних компетентностей, а також передбачати заходи з міжкультурної комунікації, етики досліджень, відкритої науки.

Для уникнення «проєктної ізольованості» необхідно створити інституційні механізми трансляції результатів у національний освітній простір. Доцільно розробляти дорожні карти впровадження, які поєднуюватимуть проєктні продукти з реформами стандартів вищої освіти, національними рамками кваліфікацій, стратегіями відновлення України. Міністерствам і профільним агенціям варто підтримувати платформи обміну між університетами для масштабування найуспішніших міждисциплінарних практик.

Отже, на стратегічному рівні ключовим є перетворення міждисциплінарних проєктів Еразмус+ на інструмент реалізації політик, що поєднує європейські пріоритети з національними потребами розвитку. Лише за умови такої вмонтованості проєктні результати набувають довгострокового впливу, сприяють європейській інтеграції української вищої освіти та формуванню університету як активного суб'єкта суспільних трансформацій.

II. Інституційний рівень

Інституційний рівень упровадження результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ визначає глибину реальних трансформацій закладу вищої освіти та його здатність перейти від тимчасових проєктних практик до сталих організаційних змін. Ключовим завданням є перетворення міждисциплінарності на структурний принцип діяльності університету, що проявляється у нових формах управління, координації та академічної взаємодії.

Передусім рекомендується інституційно закріплювати результати проєктів через створення міждисциплінарних центрів, лабораторій, платформ і хабів співпраці. Такі структури мають виконувати функцію «точок збирання» різних факультетів і зовнішніх стейкхолдерів, забезпечувати координацію спільних програм, досліджень і громадських ініціатив. Доцільно передбачати для них окремі регламенти діяльності, сталі бюджети та механізми залучення партнерів із бізнесу, громадського сектору та органів влади. Важливо, щоб ці центри не були формальним продовженням проєкту, а інтегрувалися в організаційну структуру ЗВО на рівні стратегічних підрозділів.

Другим пріоритетом є посилення управлінських, цифрових і міжнародних компетентностей персоналу. Результати проєктів слід використовувати для розбудови системи професійного розвитку викладачів і адміністраторів: шкіл проєктного менеджменту, тренінгів із міждисциплінарного дизайну курикулуму, цифрової педагогіки, роботи в міжнародних консорціумах. Рекомендується впроваджувати моделі командного викладання, гнучкого розподілу навантаження, визнання участі в міждисциплінарних ініціативах у системі атестації та мотивації персоналу.

Особливого значення набуває інституціоналізація результатів у нормативних документах і політиках якості. Необхідно, щоб продукти проєктів – нові програми, мікрокваліфікації, формати COIL, механізми співпраці з громадами – були відображені у положеннях про освітній процес, стандартах забезпечення якості, процедурах акредитації, правилах визнання

неформального навчання. Рекомендується розробляти університетські політики міждисциплінарності, які визначатимуть критерії інтегрованих програм, вимоги до результатів навчання, підходи до оцінювання командної роботи та проєктної діяльності.

Важливим кроком є формування нових механізмів внутрішньої координації. Доцільно створювати міжкафедральні ради програм, спільні робочі групи з розроблення курикулумів, електронні платформи обміну ресурсами. Управлінські процеси мають підтримувати горизонтальну взаємодію, зменшувати бар'єри між підрозділами, забезпечувати прозорість розподілу ресурсів для міждисциплінарних ініціатив.

Інституційне впровадження потребує також розбудови стійких зовнішніх партнерств. Рекомендується формалізувати консорціуми, створені в межах Еразмус+, у вигляді довгострокових меморандумів, спільних освітніх і дослідницьких програм, наглядових рад із участю роботодавців і громад. Це дозволить закріпити соціальну релевантність міждисциплінарних результатів і забезпечити їх фінансову та організаційну сталість.

Загалом університетам доцільно розглядати інституційний рівень як простір переходу від «проєктної логіки» до логіки екосистеми співтворення знань. Міждисциплінарність має стати не додатковою активністю, а способом планування програм, управління людськими ресурсами, взаємодії з суспільством. Лише за умови такої трансформації здобутки Еразмус+ перетворюються на довготривалий ресурс модернізації української вищої освіти та її інтеграції до Європейського простору.

III. Програмно-змістовий рівень

Програмно-змістовий рівень упровадження результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ безпосередньо пов'язаний із трансформацією курикулумів, результатів навчання та логіки організації освітнього процесу. Його ключовим завданням є перехід від традиційної дисциплінарно-орієнтованої (discipline-driven) моделі до проблемно-

орієнтованого (problem-driven) дизайну програм, у якому знання різних галузей інтегруються навколо складних суспільних викликів.

Насамперед університетам рекомендується системно визначати рівень міждисциплінарної інтеграції кожної освітньої пропозиції. Доцільно розрізняти етапи від простого синтезу дисциплін, через спільне використання методологій, до справді трансдисциплінарних рішень, що виходять за межі академічного поля. Для цього варто розробити інституційні рамки проєктування програм, які передбачатимуть спільне формулювання результатів навчання, інтегровані модулі, міжфакультетські команди викладачів та єдину систему оцінювання. Важливо, щоб міждисциплінарність проявлялася не лише у змісті окремих курсів, а в архітектурі всієї програми.

Другим пріоритетом є посилення зв'язку освіти, досліджень і практики. Результати проєктів Еразмус+ доцільно імплементувати через формати живі лабораторії (living labs), суспільно орієнтоване навчання (service learning), дослідницько-орієнтовані семінари та спільні проєкти з громадами. Рекомендується, щоб студенти працювали з реальними проблемами регіонів, бізнесу, публічного управління, поєднуючи аналітичні, технічні, соціальні та етичні виміри. Такий підхід формує здатність інтегрувати різні типи знань і переводить навчання в площину суспільно значущих дій.

Важливим напрямом є оновлення програмної пропозиції. Університетам варто активно використовувати напрацювання проєктів для створення спільних освітніх програм (joint programmes), подвійних дипломів, змішаних інтенсивних програм (Blended Intensive Programmes), а також системи мікрокваліфікації (micro-credentials). Модульність і гнучкі освітні траєкторії мають забезпечити можливість комбінування технічних, гуманітарних, управлінських і цифрових компонентів залежно від індивідуальних та ринкових потреб. Рекомендується розробляти каталоги міждисциплінарних модулів, які можуть вбудовуватися в різні програми та визнаватися на основі європейських принципів валідації.

Особливої уваги потребує переосмислення результатів навчання. Вони мають формулюватися як здатність працювати з невизначеністю, поєднувати методи різних наук, здійснювати етичну оцінку рішень, комунікувати з різними стейкхолдерами. Доцільно впроваджувати інтегровані матриці компетентностей, де фахові результати поєднуються з трансверсальними: критичним мисленням, системним баченням, цифровою та міжкультурною грамотністю.

Для сталого впровадження необхідно створити механізми підтримки викладачів, залучених до міждисциплінарного дизайну: спільні лабораторії курикулуму, методичні семінари, банки кейсів і відкритих ресурсів. Рекомендується забезпечити визнання такої роботи в системі академічного навантаження та кар'єрного зростання.

Загалом програмно-змістовий рівень має забезпечити зміну самої логіки освіти: від передачі фрагментованих знань до їх інтеграції навколо реальних проблем. Міждисциплінарні проекти Еразмус+ створюють для цього готові моделі, які слід масштабувати в українських ЗВО через оновлені курикулуми, мікрокваліфікації та партнерські формати. Лише за умови такої глибокої інтеграції змісту університет зможе відповісти викликам післявоєнного відновлення, цифрової та зеленої трансформації.

IV. Методично-процесуальний рівень

Методично-процесуальний рівень упровадження результатів міждисциплінарних проектів Еразмус+ визначає, яким чином інтегровані ідеї та програми втілюються у щоденній педагогічній практиці. Його центральним завданням є перехід від моделі трансляції знань до організації навчання як спільного виробництва знань, у якому студенти, викладачі та зовнішні партнери діють як співтворці освітнього процесу.

Передусім університетам рекомендується системно впроваджувати проблемно-орієнтовані (problem-based), проєктні та кейс-методи як базову дидактичну рамку міждисциплінарних програм. Освітні завдання мають ґрунтуватися на реальних суспільних або професійних проблемах, що

потребують інтеграції різних типів знань. Доцільно створювати банки міждисциплінарних кейсів, розроблених у межах проєктів Еразмус+, та використовувати їх у різних програмах. Оцінювання повинно враховувати не лише кінцевий продукт, а й процес дослідження, командну взаємодію, рефлексію та етичні аспекти прийняття рішень.

Важливим напрямом є розвиток COIL, гібридних і змішаних форматів навчання. Результати проєктів слід трансформувати у спільні онлайн-курси, віртуальні обміни, міжнародні командні проєкти, що поєднують фізичну та цифрову мобільність. Рекомендується створювати інституційні центри підтримки COIL, які забезпечуватимуть методичний супровід, технічну інфраструктуру та підготовку викладачів до роботи в мультикультурних середовищах. Такі формати дозволяють залучати партнерів навіть за обмежених ресурсів і роблять міждисциплінарність повсякденною практикою.

Методичне оновлення має бути чітко зорієнтоване на компетентності XXI століття. У навчальних курсах слід акцентувати розвиток критичного та системного мислення, цифрової грамотності, міжкультурної комунікації, вміння працювати з невизначеністю та даними. Рекомендується впроваджувати інтегровані моделі оцінювання, що поєднують академічні знання з трансверсальними навичками, а також використовувати портфоліо, проєктні захисти, взаємооцінювання (peer-assessment) і рефлексивні щоденники.

Особливу роль відіграє мультиакторність освітнього процесу. Університетам доцільно розбудовувати механізми системної участі бізнесу, громадських організацій, органів влади та професійних спільнот у розробленні та реалізації курсів. Студент має виступати не об'єктом навчання, а співтворцем змісту: залучатися до вибору проблем, дизайну проєктів, оцінювання соціального впливу. Рекомендується створювати наглядові ради програм із зовнішніми стейкхолдерами, проводити спільні хакатони, польові дослідження, консультаційні проєкти для громад.

Необхідною умовою є підтримка викладача в новій ролі фасилітатора. Варто розробити системи підвищення кваліфікації з міждисциплінарної педагогіки, дизайну мислення, онлайн-модерації, роботи в міжнародних командах. Інституції мають забезпечити методичні ресурси, час на спільне планування курсів і визнання такої діяльності в академічному навантаженні.

Загалом методично-процесуальний рівень покликаний забезпечити живу реалізацію ідей Еразмус+ у щоденній практиці. Коли навчання організоване як спільне виробництво знань, міждисциплінарність перестає бути декларацією і перетворюється на досвід, який формує новий тип фахівця – здатного працювати в складних, невизначених і багатокультурних середовищах. Саме такий підхід робить результати проєктів дієвим ресурсом модернізації української вищої освіти.

V. Результативний рівень

Результативний рівень упровадження визначає реальний вплив міждисциплінарних проєктів Еразмус+ на розвиток університету, учасників освітнього процесу та ширше суспільство. Його ключовим завданням є перетворення проєктних напрацювань на сталі, відтворювані та соціально значущі результати, інтегровані в повсякденну діяльність закладу вищої освіти.

Насамперед університетам рекомендується забезпечити чітку артикуляцію конкретних продуктів проєктів: нових курсів і програм, цифрових платформ, методичних розробок, відкритих освітніх ресурсів, аналітичних звітів і публікацій. Доцільно створювати інституційні реєстри результатів Еразмус+, які фіксуватимуть їхній статус, відповідальних осіб, можливості використання в інших підрозділах. Важливо, щоб кожен продукт мав визначений механізм підтримки: оновлення контенту, технічний супровід, включення в каталоги дисциплін або систему підвищення кваліфікації.

Другим пріоритетом є оцінювання освітньої, наукової та соціальної релевантності результатів. Рекомендується впроваджувати багатовимірні процедури моніторингу, які враховують якість навчальних досягнень

студентів, розвиток трансверсальних компетентностей, внесок у наукові дослідження та користь для громад. Варто залучати зовнішніх стейкхолдерів до експертизи курсів і платформ, аналізувати працевлаштування випускників, вплив на регіональні політики, участь у вирішенні місцевих проблем. Такий підхід дозволяє уникнути формального звітування й орієнтує університет на суспільну місію.

Критично важливою є стійкість результатів після завершення фінансування. Університетам доцільно передбачати фінансові та організаційні механізми підтримки проєктних напрацювань: включення витрат у базові бюджети, комерціалізацію окремих сервісів, партнерські угоди з громадами та бізнесом. Рекомендується інтегрувати створені курси й центри у штатні структури, закріплювати відповідальність за їх розвиток у посадових інструкціях, забезпечувати безперервне підвищення кваліфікації персоналу.

Окремим напрямом є забезпечення масштабованості та реплікації. Результати Еразмус+ мають ставати відкритими моделями для інших українських ЗВО. Доцільно розробляти типові пакети впровадження: опис курикулуму, методичні рекомендації, цифрові шаблони, інструкції з організації COIL і живих лабораторій. Варто створювати міжуніверситетські мережі поширення досвіду, проводити школи для команд інших закладів, інтегрувати напрацювання в національні платформи відкритої освіти.

Для об'єктивного вимірювання впливу рекомендується запровадити систему індикаторів результативності: кількість інтегрованих програм, обсяг мікрокваліфікацій (micro-credentials), участь стейкхолдерів, публікаційна активність, соціальні проєкти, відгуки роботодавців. Важливо поєднувати кількісні та якісні дані, включати історії успіху студентів і громад, проводити незалежні оцінювання.

Загалом результативний рівень має продемонструвати, що міждисциплінарні проєкти Еразмус+ не завершуються з формальним закриттям гранту, а стають довготривалим ресурсом розвитку. Коли створені продукти працюють у нових циклах навчання, підтримують дослідження,

допомагають громадам і можуть бути відтворені в інших контекстах, університет перетворюється на центр сталих інновацій. Саме така інтегрованість і відтворюваність є головним критерієм успішності впровадження здобутків Еразмус+ в Україні.

Висновок

Запровадження здобутків міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в Україні є багаторівневим і взаємопов'язаним процесом, ефективність якого залежить від узгодженості стратегічних орієнтирів, інституційних механізмів, змісту програм, педагогічних практик та систем оцінювання результатів. Представлені рекомендації демонструють, що міждисциплінарність набуває реальної сили лише тоді, коли переходить від проєктного формату до стійкої логіки функціонування закладу вищої освіти. На стратегічному рівні проєкти мають бути інтегровані в європейські та національні політики, слугувати інструментом реалізації пріоритетів ЄПВО, ERA, зеленого й цифрового переходів. Інституційний рівень забезпечує організаційне закріплення змін через нові структури, процедури та політики якості. Програмно-змістовий рівень переводить міждисциплінарність у площину оновлених курикулумів і проблемно-орієнтоване (problem-driven) навчання, а методично-процесуальний – у щоденну педагогічну практику спільного виробництва знань. Результативний рівень фіксує сталість, соціальну релевантність і масштабованість отриманих продуктів. Системна реалізація цих кроків дає змогу перетворити здобутки Еразмус+ на ресурс модернізації української вищої освіти, її європейської інтеграції та післявоєнного відновлення. Університет постає як відкрита екосистема співпраці науки, освіти й суспільства, а міждисциплінарність – як ключовий механізм формування фахівця, здатного діяти в умовах складності та невизначеності. Таким чином, рекомендації створюють практичну основу для інституціоналізації європейського досвіду та довгострокового розвитку національного освітнього простору.

Додаток Л

Таблиця Л.1.

Види міждисциплінарності проєктів Дії КА1 напрямку «Мобільність студентів і працівників»

Вид міждисциплінарності	Назва проєкту	Специфіка	Результат
Комплексна	«Молодь у мистецтві» (Youth in ART, 2020-2022)	Скоординоване застосування мистецтва, неформальної освіти, культурології, підприємництва й медіа для досягнення суспільних змін (ієрархія цілей, практичні інструменти).	Створення безпечного простору для творчості, посилення громадянської активності, екологічні та інклюзивні ініціативи, медіапродукція.
Псевдоміждисциплінарна	«Розширення професійних маршрутів» (Expanding Professional Routes, 2021-2022)	Поєднання кар'єрного консультування, підприємництва, цифрових технологій і психології, що орієнтує учасників у різні професійні траєкторії без створення єдиного теоретико-методичного поля.	Зростання самооцінки та “soft skills”, дорожні карти працевлаштування, продовження у форматах КА1/КА2.
Допоміжна	КА107: мобільність Reading-Nazarbayev (2016-2018)	Використання методів однієї галузі для іншої: фармацевтична розробка у Редінгу опирається на біологічні випробування та дослідницькі процедури в НУ (взаємне методичне підсилення).	Обміни викладачів, спільне керівництво аспірантами, узгоджені дослідницькі треки між школами.
Комплексна	КА107: мобільність Umeå-Sumy (2017-2019)	Синхронізоване залучення медичної біохімії, освітнього менеджменту та міжнародної мобільності з чіткою ієрархією цілей і практичних інструментів.	Міжнар. компетентності, спільні публікації/гранти/курси, сталий розвиток партнерства.

Комплексна	KA152-YOU «Молодь укладає пакт із Землею» (2022–2023)	Багатокомпонентний дизайн (екологія + медіа + освіта + громадська активність) для змін «людина-середовище»; технологічні та комунікаційні інструменти.	Кліматичні дії, медіапродукти, охоплення ~1500 молодих людей, планування локальних/міжнар. ініціатив.
Комплексна	«Youth says NO! to Gender Based Violence» (2022-2023)	Інтеграція психології, прав людини, гендерних студій, неформальної освіти й цифрових інструментів для вирішення суспільної проблеми.	Освітні сесії, посібник і цифрові матеріали, підвищення громадянської участі та чутливості до теми.
Комплексна	KA154-YOU «Let's collaborate and create together» (2023-2024)	Узгоджене залучення громадянської освіти, соціології, молодіжної роботи, цифрових технологій і місцевого самоврядування у спільних діях.	Партисипативні практики (бюджет участі), 9+ подій, малі проєкти молоді, зміцнення компетентностей і зв'язків.
Додаткова	KA154-YOU «Horizon» (2023)	Перекриття на стиках культурології, історії, соціології та екологічної освіти навколо подорожей і «зеленого переходу» (змістові перетини без повного злиття).	Підвищення європейської ідентичності й екосвідомості, інклюзивні практики відповідальних подорожей.
Додаткова	KA183 «DiGE – Digit@lly Together for Gender Equality» (2022-2025)	Перетин гендерних студій та цифрових технологій: інструменти ІКТ накладаються на зміст рівності, формуючи стійку зону тематичного перекриття.	Міжкультурні онлайн-спільноти, розвиток цифрових і “soft skills”, адвокаційні діджитал-інструменти.
Об'єднуюча	«NELS – Next Level Skills for Student Leaders» (2025-2028)	Узгоджені предмет, теор. рівні та методи між педагогікою, комунікаціями, соціологією й політологією; стабільна рамка (віртуальні модулі + ECTS) як інтегрована система підготовки лідерів.	Єдине навчальне поле з мікрокредитами, сталі практики лідерства, мережування зі студентськими спілками й університетами.

Таблиця Л.2.

Види міждисциплінарності проєктів Дії КА1 напрямку «Еразмус Мундус» (за Г. Гекгаузенем)

Вид міждисциплінарності	Назва проєкту	Специфіка	Результат
Об'єднуюча	«InterMaths Erasmus Mundus Joint Master Degree» (2020)	Єдина інтегрована магістерська траєкторія, що узгоджує предмет, методи й теорії математики, біомедичних наук та промислової інженерії.	Формування цілісної галузі прикладної міждисциплінарної математики; спільні дослідження та стажування на підприємствах.
Об'єднуюча	«HumanResponse – Coordinated Humanitarian Response, Health and Displacement» (2024–2030)	Інтегрована платформа гуманітарних студій (соціологія, політика, менеджмент, охорона здоров'я, дизайн, розвиток, соцробота) з узгодженими підходами та мобільністю.	Підготовка стійкої глобальної робочої сили; спільні курикулуми, літні школи, стажування у 25+ організаціях.
Об'єднуюча	Erasmus Mundus Design Measures (EMDM, 2022–)	Проектування високоінтегрованих спільних магістерських програм (єдині структури змісту, управління, мобільності, спільні/мульти-дипломи).	Створення нових освітніх систем: дизайн програм, угоди, політики присудження ступенів, акредитації.
Об'єднуюча	EMILDAI – The European Master in Law, Data and Artificial Intelligence (2022)	Узгоджений синтез права, кібербезпеки, етики та розробки ШІ в єдиному навчальному полі з партнерствами для практик і стажувань.	Підготовка фахівців на перетині AI-права-етики-безпеки; спільні навчальні модулі, стажування, літні школи.
Об'єднуюча	International Masters in Environmental Technology and Engineering – Consolidation phase (2022–2027)	Повноцінне поєднання екології, хімії, інженерії, економіки та менеджменту ресурсів у спільній траєкторії (офлайн+онлайн).	Єдина екологічно-інженерна рамка: спеціалізації, практики, дослідження; підготовка фахівців для циркулярної економіки.

Комплексна	«Share the opportunities» (2018–2019)	Координація педагогіки, міжкультурної комунікації, соціальної роботи й мовної освіти для вирішення локальних завдань молодіжної діяльності.	Розвиток компетентностей молоді, подолання стереотипів, зміцнення міжкультурного діалогу у громаді.
Комплексна	«Youth Magazine VOICES» (2018–2021)	Поєднання журналістики/медіа, мовної освіти, мистецьких практик і неформального навчання задля соціально значущого контенту.	Багатомовний журнал, воркшопи, залучення молоді до висвітлення еко- та соціальних тем, розвиток творчих і комунікаційних навичок.

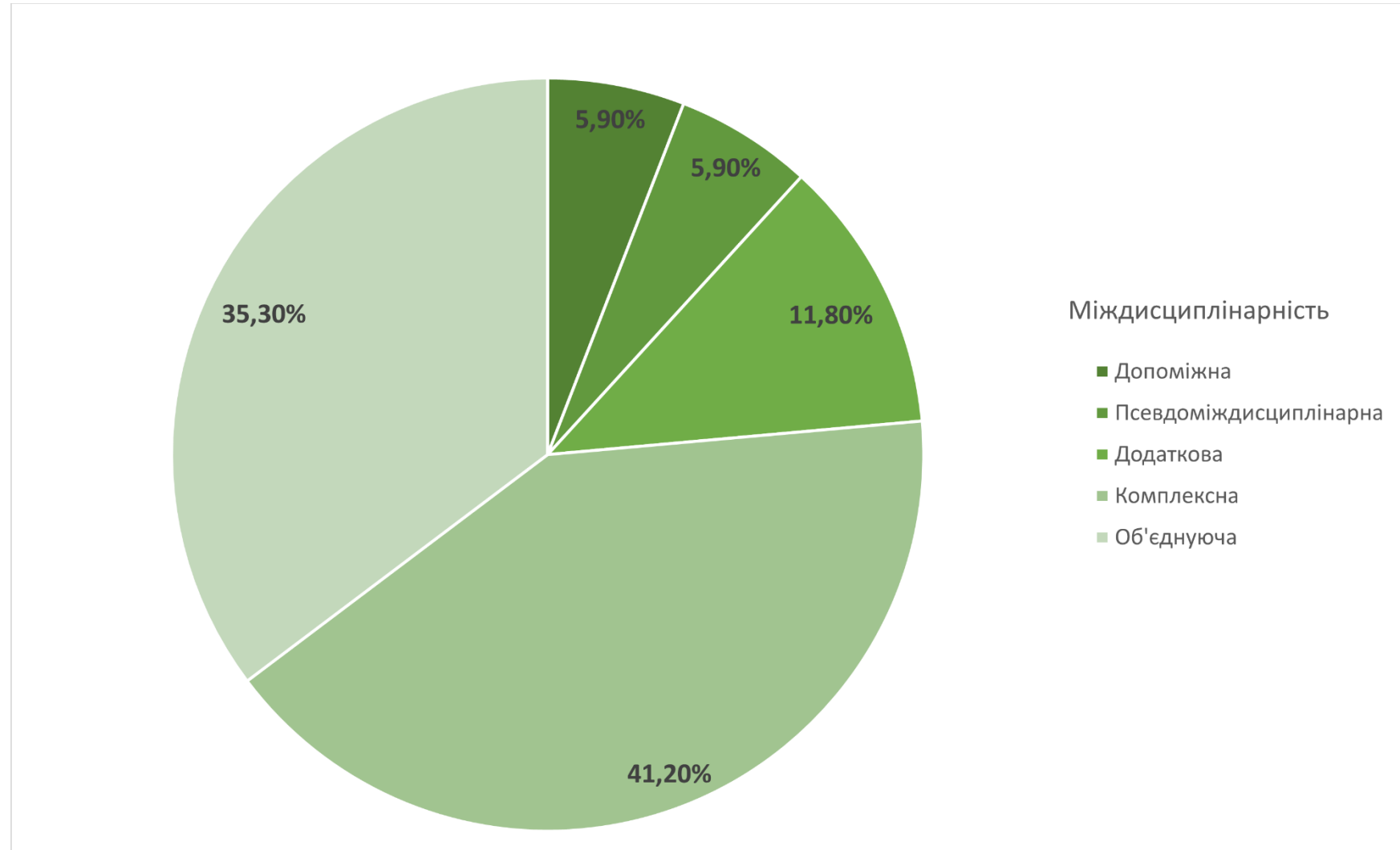
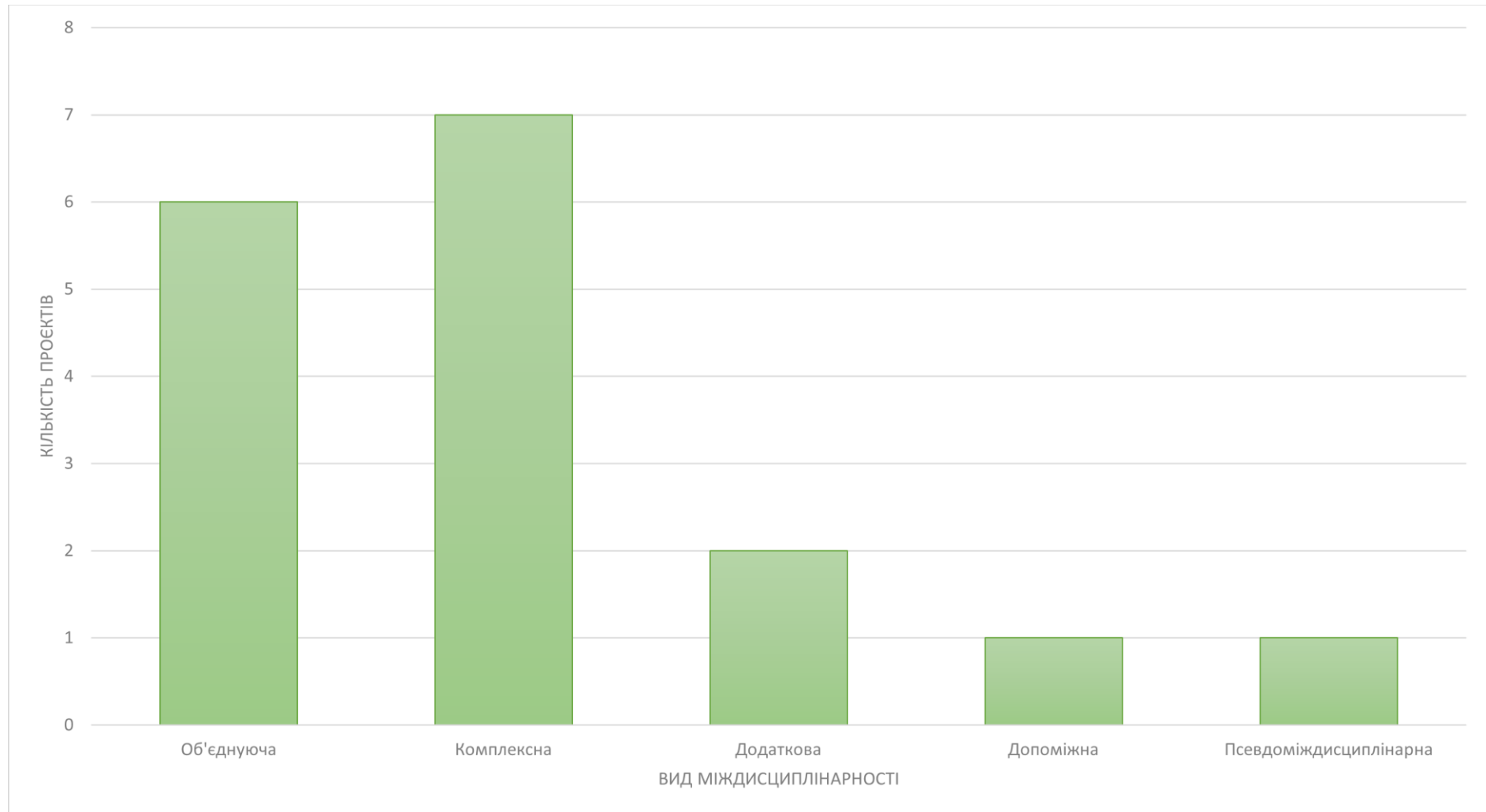
*Рисунок Л.1.***Частка видів міждисциплінарності у проєктах Еразмус+ Дії КА1 (за Г. Гекгаузенем)**

*Рисунок Л.2.***Кількість проєктів Еразмус+ Дії КА1 за видами міждисциплінарності (за Г. Гекгаузенем)**

Додаток М

Таблиця М.1.

Види міждисциплінарності проєктів стратегічного партнерства (за Г. Гекгаузенем)

Вид міждисциплінарності	Назва проєкту	Специфіка	Результат
Трансдисциплінарність	DiMPAN	Поєднання цифрових технологій, культурної спадщини та гуманітарних наук із залученням суспільства	Нові OER, AR-рішення для культурної спадщини, «нові історії для Європи»
Інтердисциплінарність	BRIDGE	Інтеграція академічної, дослідницької, бізнес-етики та етики громадянської науки	Навчальні модулі, контрольні списки, гейміфіковані ігри, вебіари
Інтердисциплінарність	TEAM	Поєднання лінгвістики, когнітивних наук, соціокультурних аспектів та педагогіки	Міждисциплінарна програма з білінгвізму, відкриті навчальні ресурси
Мультидисциплінарність	Міжнародна мобільність (підготовка до навчання за кордоном)	Поєднання педагогіки, культурології, соціології, управління освітою без інтеграції	Посібники для студентів та університетів, навчальні матеріали для адмінперсоналу
Інтердисциплінарність	Spatialonomy 2.0	Поєднання просторової економіки, ігрових досліджень, педагогіки та IT	Симуляційна гра, методологія гейміфікованого навчання, навчальні матеріали
Інтердисциплінарність	IDENTITIES	Інтеграція STEM-дисциплін (математика, фізика, інформатика, хімія) для підготовки вчителів	Інноваційні STEM-модулі, OER, MOOC, рекомендації для політики
Трансдисциплінарність	HERA	Поєднання інженерії та економіки з орієнтацією на глобальні виклики (сталий розвиток, клімат, здоров'я)	Гейміфіковане середовище навчання, нові методології PBL, цифрові освітні сервіси

Інтердисциплінарність	UNINET (культурна спадщина)	Інтеграція архітектури, археології, менеджменту, культурних ландшафтів	Міждисциплінарні модулі з управління спадщиною, портал обміну знаннями
Інтердисциплінарність	DigiLing	Синтез лінгвістики, інформатики, мультимедіа та перекладознавства	Центр е-навчання, онлайн-курси, модельна магістерська програма з цифрової лінгвістики

Рисунок М.1.

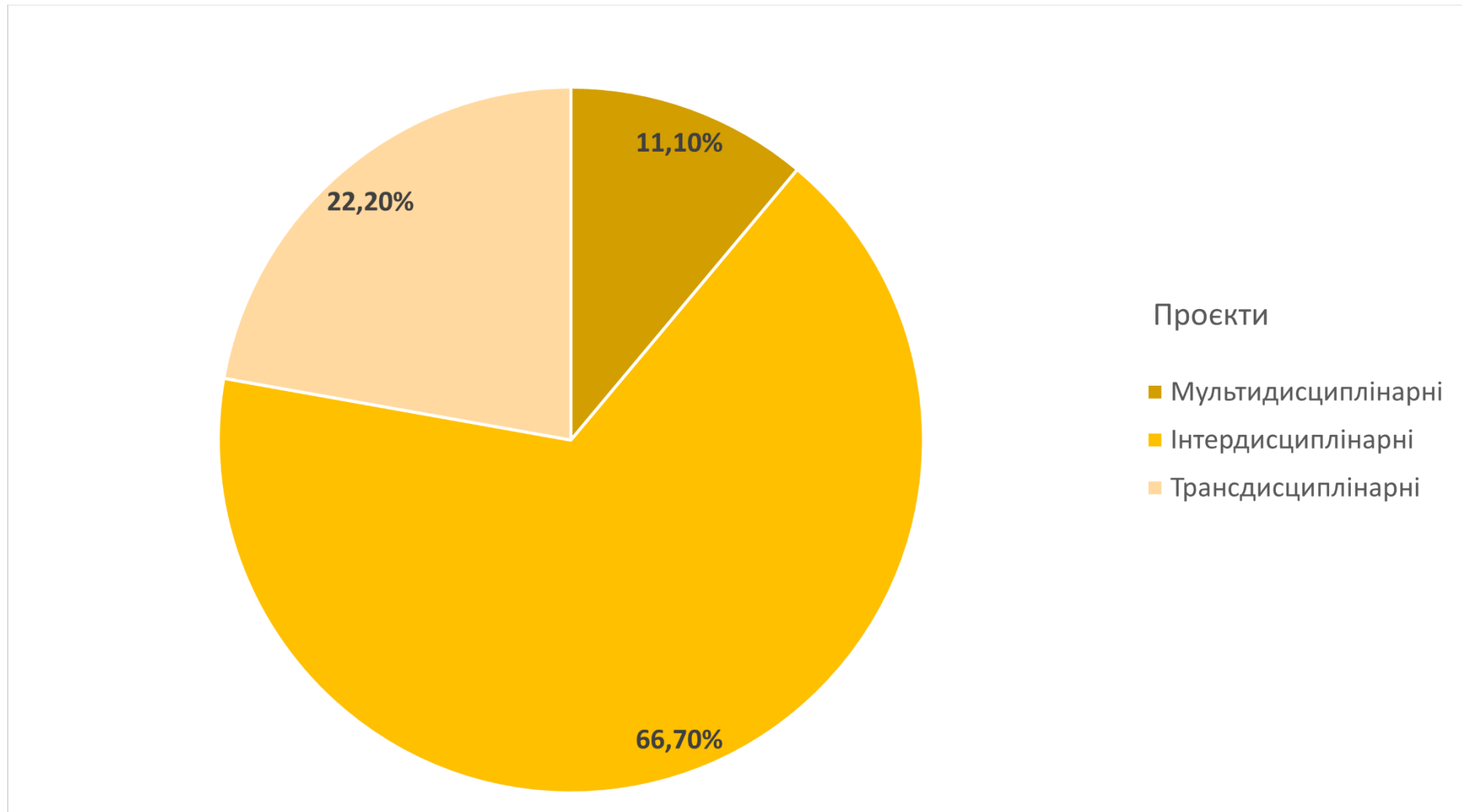
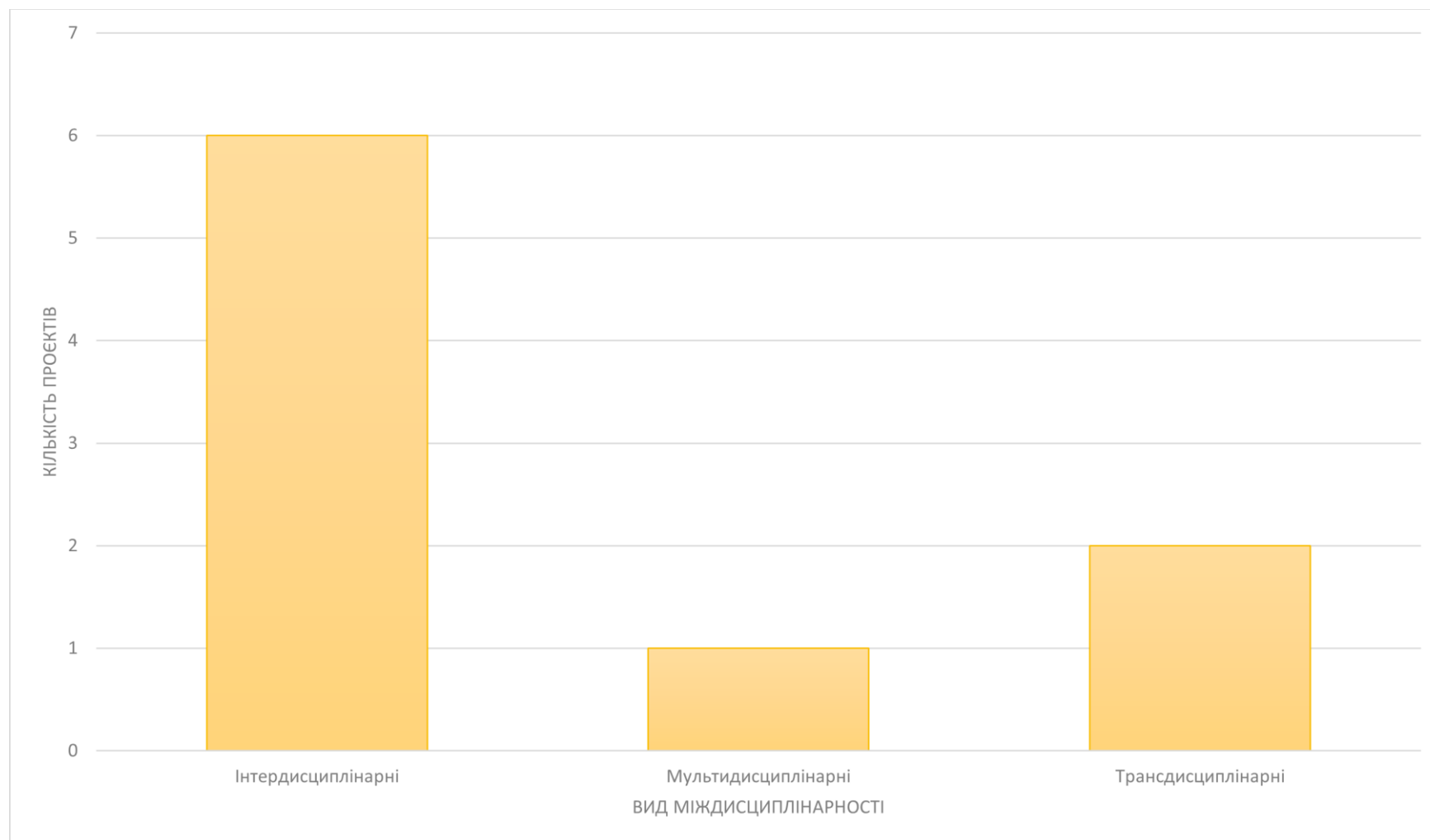
Частка видів міждисциплінарності у проєктах стратегічного партнерства Еразмус+

Рисунок М.2.

Кількість проєктів стратегічного партнерства Еразмус+ за видами міждисциплінарності

Додаток Н

Ключова дія 3: «Підтримка розробки політики та співпраці» спрямована на реалізацію широкого кола завдань:

- підготовку та підтримку реалізації політики ЄС щодо освіти, навчання, молоді та спорту шляхом сприяння управлінню та функціонуванню відкритих методів координації;
- проведення європейських політичних експериментів під керівництвом державних органів високого рівня та мати польових випробувань політичних заходів у кількох країнах на основі надійних методів оцінки;
- зібрання доказів та знань про системи та політику освіти, навчання, молоді та спорту на національному та європейському рівнях з метою сприяння виробленню аргументованої політики;
- сприяння прозорості та визнанню навичок і кваліфікацій, а також передачі кредитів, сприяння забезпеченню якості, цифровій акредитації, підтримці валідації неформального та інформального навчання, управлінню навичками та керівництву;
- заохочення політичного діалогу з зацікавленими сторонами всередині та за межами Європейського Союзу за допомогою конференцій, заходів та інших заходів із залученням політиків, практиків та інших зацікавлених сторін у сферах освіти, навчання, молоді та спорту, щоб підвищити обізнаність щодо відповідних програм європейської політики та популяризувати Європу як чудове місце для навчання та досліджень;
- якісне покращення виконання програми шляхом сприяння обміну знаннями та практикою між національними агенціями, оснащення національних агенцій і Комісії ресурсами «мозкового центру», які дозволяють розробляти діяльність і стратегії для впровадження програми в тіснішому зв'язку з розвитком політики, що забезпечує інструменти для кращого використання потенціалу синергії та взаємодоповнюваності;

- надання можливості людям на будь-якому етапі їхнього життя отримати досвід навчання за кордоном у їхній сфері знань, наприклад державне управління, розвиток сільського господарства та сільських територій, нові технології, підприємництво тощо;
- дозвіл органам-виконавцям Еразмус+ виступати в якості фасилітаторів у розширенні проектів Еразмус+ для подання заявок на отримання грантів або розвитку синергії за рахунок підтримки Європейських структурних та інвестиційних фондів, керованих на національному та регіональному рівнях, Рамкової програми з досліджень та інновацій, а також програм, пов'язаних з міграцією, безпекою, правосуддям і громадянством, охороною здоров'я та культурою;
- підтримка заходів, кампаній та інших заходів, які інформуватимуть громадян та організації про програму Еразмус+ та політику Європейського Союзу у сферах освіти, навчання, молоді та спорту;
- сприяння визначенню та поширенню передового досвіду, а також історій успіху з підтриманих проектів, щоб надати їм більшої видимості та розширити їх масштаб на місцевому, національному та європейському рівнях.

Ключова дія 3: «Підтримка розробки політики та співпраці» першочергово підтримує програму «Європейська молодь разом» (European Youth Together), якою керує Європейське виконавче агентство з освіти та культури (EACEA)². Такі проєкти спрямовані на створення мереж, що сприяють регіональному партнерству, і здійснюватимуться в тісній співпраці з молоддю з усієї Європи (країни-члени ЄС і треті країни, асоційовані з програмою). У межах «Європейська молодь разом» організовуються обміни, які сприяють тренінгам (наприклад, для молодіжних лідерів) і дозволяють самим молоді створювати спільні проєкти в онлайн та офлайн форматі. Проєкти напряду передбачають здійснення принаймні одного з таких завдань:

² Erasmus+. (2025). *Erasmus+ Programme Guide* (Version 2, 20 January 2025). Отримано з <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2025-version-2> - с. 359

- сприяння та розвиток більш транснаціональної структурованої співпраці, онлайн і офлайн, між різними молодіжними організаціями для побудови або зміцнення партнерства, зосередженого на солідарності та інклюзивній демократичній участі всіх на тлі негативних реакцій на соціально-економічні структури та відповідно до Молодіжної стратегії ЄС на 2019-2027 роки, Європейських молодіжних цілей, Молодіжного діалогу ЄС та Європейського року молоді 2022 спадок (наприклад, участь молоді, інтеграція молоді, процеси перевірки молоді);
- просування шести основних цінностей ЄС, які є основою нашого суспільства: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, включно з правами меншин³;
- молодіжні організації, які беруть участь в ініціативах із заохочення молодих людей брати участь у демократичному процесі та суспільстві шляхом організації тренінгів, демонстрації спільного серед молодих європейців та заохочення дискусій та дебатів щодо їхнього зв'язку з ЄС, його цінностями та демократичними основами. Це включає в себе організацію заходів, пов'язаних із сприянням участі недостатньо представлених груп молоді в політиці, молодіжних організаціях та інших організаціях громадянського суспільства шляхом залучення молоді з меншими можливостями, наприклад уразливої та соціально-економічно незахищеної молоді;
- нові способи розширення можливостей молодіжних організацій шляхом підтримки інноваційних шляхів співпраці та створення, розвитку та управління мережею. Орієнтовно, це може включати посилення співпраці між молодіжними організаціями в цифровому контексті за допомогою методів неформального навчання та організаційних моделей, таких як альтернативні способи обміну та взаємодопомоги;

³ Consolidated version of the Treaty on the European Union (2012). Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/uri=CELEX:12012M002&from=EN>

- посилення європейського виміру діяльності низових молодіжних організацій, включаючи заходи щодо того, як краще жити разом і допомагаючи розробити стійкі майбутні способи життя на транснаціональному рівні, відповідно до Європейської зеленої угоди та ініціативи Нового європейського Баухаузу⁴.

⁴ Erasmus+. (2025). *Erasmus+ Programme Guide* (Version 2, 20 January 2025). Отримано з <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2025-version-2> - с.361

Додаток П

Таблиця П.1.

**Види міждисциплінарності проєктів Дії КА3: Підтримка розробки політики та співпраці
(за Г. Гекгаузенем)**

Вид міждисциплінарності	Назва проєкту	Специфіка	Результат
Комплексна	EY-DGF 2.0 – Залучення молоді до цифрового зеленого майбутнього	Залучення молоді до політичних дебатів про Європейську зелену угоду, сталий розвиток та цифрові інструменти	Підвищення обізнаності про кліматичну політику, розвиток цифрових навичок, інклюзивні простори
Комплексна	ESTYD – Виникнення солідарності: транснаціональний молодіжний діалог	Створення мережі молодіжних обмінів, тренінгів та заходів солідарності у Європі	Інструментарій для молодіжних проєктів, мережа амбасадорів, щорічна публікація
Комплексна	EPYC – Європейська політика для молодих громадян	Залучення молоді до політичної участі через дослідження, семінари, SWOT-аналізи	Чотири політичні пропозиції для ЄС (цифрова демократія, розумні міста, периферії, гендерна рівність)
Комплексна	YEP – Розширення можливостей та участь молоді	Активізація громадянської позиції молоді на основі інклюзії, цифровізації, екології та демократії	Мережеві заходи, віртуальний обмін, практики громадянської освіти
Комплексна	VotNGFDMoEVaC – Голоси наступного покоління	Молодіжні обміни, симуляції виборів, медіаграмотність, волонтерство та адвокація	Серія з 6 короткометражних фільмів, розвиток активного громадянства
Об’єднуюча	JEDI – Спільний європейський диплом з інженерії	Розробка критеріїв і прототипу європейського знака для програм з інженерії	Прототип європейського сертифікату, створення інтегрованого простору інженерної освіти
Об’єднуюча	UniGR – Університет Великого регіону	Створення юридичної особи для транскордонного альянсу університетів	Новий правовий статус, інтеграція вищої освіти прикордонного регіону

Вид міждисциплінарності	Назва проєкту	Специфіка	Результат
Доповнювальна	Проекти з QA (Quality Assurance)	Розробка дорожньої карти спільних методологій забезпечення якості	Нові методики оцінювання, інтеграція політики університетських мереж
Доповнювальна	Social and International Dimension of Education	Розвиток соціального виміру, визнання попереднього навчання, гнучкі освітні траєкторії	Методології моніторингу, керівні принципи для RPL, політичні рекомендації
Допоміжна	Eurostudent, Eurostudent VII	Використання соціологічних і статистичних даних для освітньої політики	Узгоджені показники для моніторингу, підтримка реформ у сфері інклюзії
Комплексна	Code4SP	Навчання програмуванню соціально вразливих груп; платформа CodeDoor	Навчальні матеріали, електронна платформа, політичні рекомендації
Комплексна	DiSSI	Інклюзія у викладанні природничих наук; інноваційні методи навчання	Навчальні матеріали, методики інклюзивного викладання, підготовка вчителів

Рисунок П.1.

**Частка видів міждисциплінарності у проєктах Еразмус+ Дії КА3: Підтримка розробки політики та співпраці
(за Г. Гекгаузенем)**

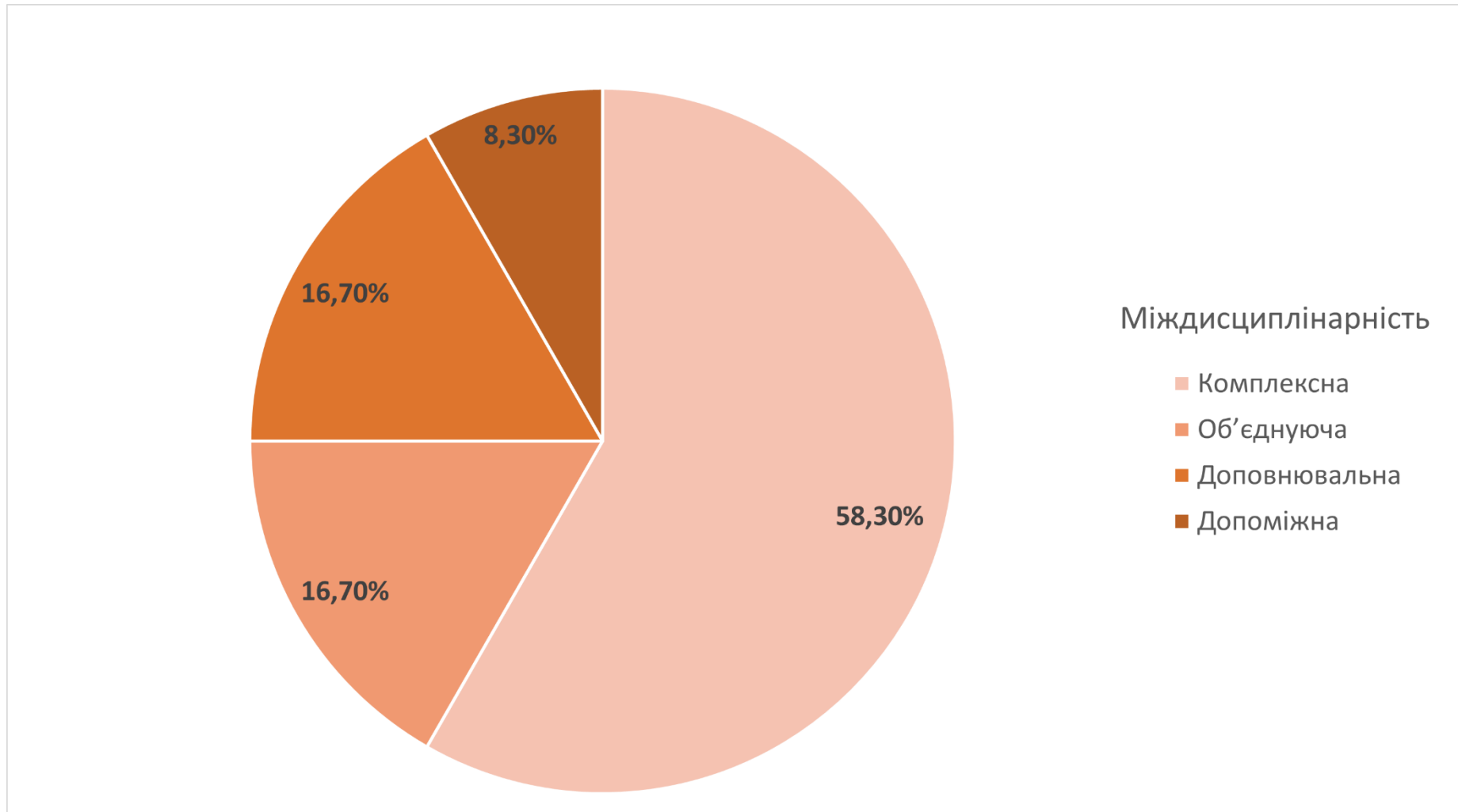
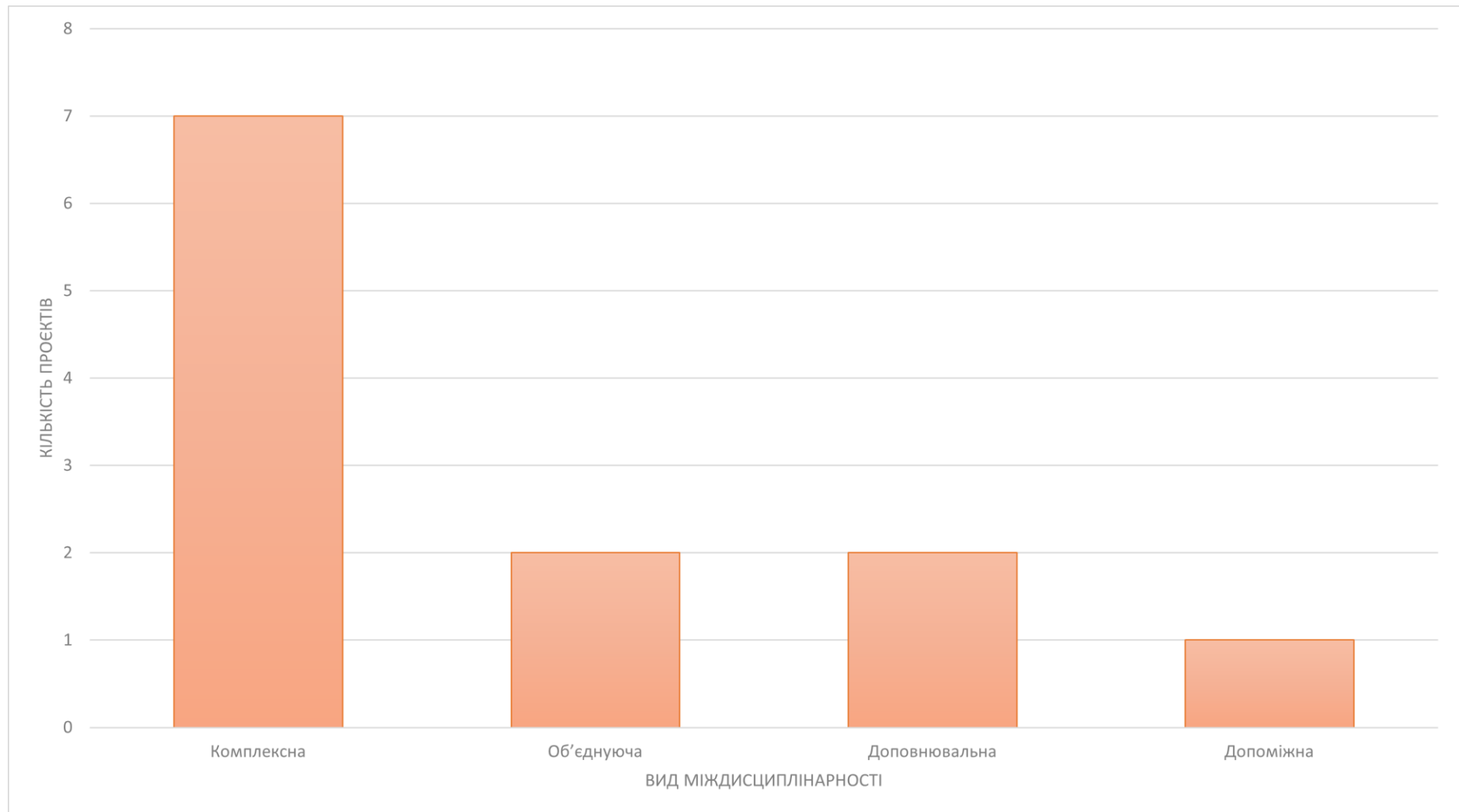

Рисунок П.2.

**Кількість проєктів Еразмус+ Дії КА3: Підтримка розробки політики та співпраці
за видами міждисциплінарності (за Г. Гекгаузенем)**

Додаток Р

Організаційні засади функціонування програм Еразмус+ напряму Жан Моне

Напрямок Жан Моне поділяється на такі дії (actions): 1) у сфері вищої освіти; 2) в інших сферах освіти та навчання; 3) дебати про політику Жана Моне (вища освіта та інші сфери освіти та навчання). Цими діями керує Європейське виконавче агентство з освіти та культури (ЕАСЕА). Зосередимо увагу на першій дії, «Жан Моне у сфері вищої освіти», що має за мету поширення досвіду ЄС в організації освітнього процесу, зокрема викладання й проведення наукових досліджень, надання студентам і молодим фахівцям актуальних знань і навичок для їхньої майбутньої професійної діяльності, сприяння інноваціям у галузі викладання та дослідження (наприклад, міжгалузеві та / або мульти-дисциплінарні дослідження, відкрита освіта, взаємодія з іншими установами), сприяння залученню молодих вчених в галузі викладання та дослідження з європейської тематики тощо⁵.

Дія Жана Моне «Викладання та дослідження» має такі завдання: 1) просувати досконалість у викладанні та дослідницькій діяльності у сфері вивчення Європейського Союзу в усьому світі та сприяти розвитку кар'єри в галузі вивчення ЄС для наступного покоління; 2) сприяти діалогу між академічним світом і суспільством, включаючи місцевих, регіональних, державних і європейських політиків, державних службовців, учасників громадянського суспільства, представників різних рівнів освіти та ЗМІ; 3) генерувати знання та ідеї для підтримки формування політики ЄС та посилення ролі ЄС у Європі та в глобалізованому світі; 4) охопити широку громадськість і поширити знання про ЄС серед широких верств суспільства (за межами академічної та спеціалізованої аудиторії), наблизивши ЄС до громадськості; 5) прагнути функціонувати як вектор для публічної дипломатії щодо третіх країн, не пов'язаних з Програмою, пропагуючи цінності ЄС та

⁵ Еразмус+. Довідник програми українською мовою (2019). Retrieved from: <https://ipd.kpi.ua/documents/materials/Erasmus.pdf>. - с. 180-181

покращуючи видимість того, що Європейський Союз підтримує і чого він має намір досягти.

Основними сферами дослідження та викладання визначаються: 1) ЄС і порівняльні регіональні дослідження; 2) ЄС інформаційні дослідження; 3) ЄС економічні дослідження; 4) ЄС історичні дослідження; 5) ЄС Міжкультурний діалог; 6) міждисциплінарні дослідження ЄС; 7) ЄС міжнародні відносини і дипломатичні дослідження; 8) ЄС Юриспруденція; 9) ЄС політичні та адміністративні дослідження⁶.

Дія Жана Моне «Викладання та дослідження» реалізується у форматах: Модуль, Кафедра, Центр досконалості.

Модуль Жан Моне – це коротка програма навчання (або курс) в галузі досліджень ЄС у ЗВО. Програма має мінімальну тривалість 40 навчальних годин у навчальному році, і це контактні години у виді лекцій, семінарів, навчальних посібників, може включати будь-який з вище наведених занять у форматі дистанційного навчання, але не включає індивідуальне навчання. Модулі можуть зосередитися на викладанні однієї дисципліни в галузі європейських студій або бути міждисциплінарними, що вимагає залучення спеціалістів різних сфер знань. Такі проекти реалізуються з метою: 1) сприяти науковим дослідженням та набуттю першого досвіду викладання для молодих вчених і практиків у питаннях, що стосуються ЄС; 2) сприяти публікації та поширенню результатів наукових досліджень; 3) викликати зацікавлення у ЄС та створити основу для сукупності європейських знань, особливо в країнах-партнерах; 4) сприяти залученню викладання європейських студій до не пов'язаних з тематикою ЄС програм; 6) реалізувати зроблені на замовлення курси за тематикою європейських студій, що мають відношення до випускників в їх професійному житті. Реалізація мети сприяє збагаченню фактами і знаннями про Європейський Союз студентів, викладачів, дослідників та широке коло громадян. Відтак Модуль Жан Моне поширює та

⁶ Еразмус+. Довідник програми українською мовою (2019). Retrieved from: <https://ipd.kpi.ua/documents/materials/Erasmus.pdf>.

використовує результати спеціального навчання та науково-дослідної діяльності, що виходять за межі стандартного навчання у ЗВО.

Програмою передбачено, що для Модуля Жан Моне характерні заходи у таких формах: 1) загальні та вступні курси з питань ЄС (зокрема в установах і на факультетах, які ще не мають високорозвиненого курсу в цій області); 2) розробки спеціалізованого вчення ЄС (зокрема в установах і на факультетах, які вже мають розвинений курс в цій області); 3) літні й інтенсивні курси. Вирішальне значення для реалізації проєктів мають ЗВО, які створюють сприятливі умови для підтримки та заохочення координаторів модуля у реалізації задуму протягом усього терміну реалізації.

Форма Кафедра Жан Моне – це викладацькі посади зі спеціалізацією в галузі вивчення Європейського Союзу для професорів університетів тривалістю три роки. Проєкт очолює один професор, який забезпечує мінімум 90 навчальних годин на навчальний рік. Кафедра також може мати команду для підтримки та посилення діяльності кафедри, включаючи надання додаткових годин викладання. Навчання відбувається у форматі лекцій, семінарів, консультацій онлайн і оффлайн, але без індивідуального навчання. Голова кафедри Жан Моне може виконувати одну або більше з таких видів діяльності: 1) поглиблювати затверджену програму ЗВО тематикою європейських студій; 2) контролювати дослідження за проблематикою ЄС; 3) забезпечувати поглиблене навчання для майбутніх фахівців у сферах, що мають попит на ринку праці; 4) заохочувати, давати поради молодому поколінню викладачів і дослідників для ефективного поширення європейських студій. ЗВО зобов'язані підтримувати діяльність Кафедри Жан Моне протягом усього терміну реалізації проєкту. Такі проєкти створюють для поширення і використання результатів організованого навчання та науково-дослідної діяльності, що виходять за рамки обов'язкової програми. Такий підхід значно збільшує вплив результатів діяльності у межах Кафедри Жан Моне на навчальний процес і сприяє системним змінам.

Центр досконалості Жан Моне є центром компетенції та знань із тематики, пов'язаної із ЄС. Відповідальним за реалізацію проєкту є голова кафедри Жан Моне. Центри досконалості об'єднують досвід та компетенції високого рівня фахівців (також кафедри Жана Моне та / або координаторів Модуля Жана Моне). Вони спрямовані на створення синтезу знань із різних дисциплін (ідея міждисциплінарності) і ресурсами у сфері європейських студій, а також на створення спільної транснаціональної діяльності та структурних зв'язків із навчальними закладами інших країн. Центри досконалості важливі для просування інформації про ЄС серед студентів, які не вивчають цю тематику під час виконання чинних освітніх програм, а також політиків, державних службовців, організованого громадянського суспільства і широкої громадськості.

У межах Центрів досконалості Жан Моне реалізуються такі види діяльності: 1) організація та координація людських і документальних ресурсів, пов'язаних із дослідженнями європейськими студіями; 2) проведення науково-дослідних заходів у конкретних суб'єктів Європейського союзу (функція дослідження); 3) розвиток контенту з питань європейських студій, щоб доповнити існуючі курси та навчальні програми (навчальна функція); 4) активізація дискусій та обмін досвідом про ЄС; 5) систематична публікація результатів науково-дослідної діяльності. ЗВО, що беруть участь в Центрі досконалості Жан Моне повинні підтримувати й просувати ініціативи проєкту та сприяти їхньому розвитку протягом усього терміну реалізації.

Додаток С

Таблиця С.1.

Види міждисциплінарності проєктів напряму Жан Моне (за Г. Гекгаузенем)

Вид міждисциплінарності	Назва проєкту	Специфіка	Результат
Комплексна	RoLETTE – Rule of Law and Mutual Trust in Global and European Governance	Поєднання права ЄС, міжнародного права, політичних наук, соціології; навчання і дебати	Курси, публікації, аналітичні записки, підручник, онлайн-матеріали
Доповнювальна	Європеїзація докторських програм у галузі освіти	Перекриття педагогічних наук, мовознавства та академічного письма	Модифікація програм, впровадження інновацій, досвід міжнародного рівня
Комплексна	The Future of the European Union Post-Brexit	Поєднання історії, культурології, політології, європейських студій, соціології, права	Нові курси, політичні рекомендації, семінари, публікації
Комплексна	FABER – Transmission and creation of a common European culture: the heroes	Поєднання історії, кінознавства, європейських студій, медіа та гендерних досліджень	Публікації, конференції, підручники, кіноцикли, публічні дебати
Об'єднуюча	EUTAXGOV – EU Tax Governance	Інтеграція податкового права, економіки, політичної науки та європейських студій	Робочі документи, статті, підручник, МООС, семінари
Об'єднуюча	PUBFINE – Public Finance Law and European Integration	Синтез права публічних фінансів, економіки, європейських студій і політичної науки	Курси, конференції, публікації, підготовка юристів і політиків
Комплексна	EU-CEP-EM – EU Climate and Energy Policies and the Eastern Mediterranean	Поєднання екології, політології, географії для аналізу енергетичної та кліматичної політики	Курси, дослідження, дебати, воркшопи
Комплексна	FUTURES – European Futures from Local to International	Поєднання політичних наук, права, економіки, соціології, комунікацій	Конференції, семінари, освітні ресурси, публікації

Вид міждисциплінарності	Назва проєкту	Специфіка	Результат
Об'єднуюча	EU Global Leadership in the Rule of Law	Інтеграція правознавства та ІТ у нове дослідницьке поле	Курси, публікації, конференції, розвиток дослідників
Об'єднуюча	LAWESRE – Labour, Welfare and Social Rights in Europe	Синтез економіки, соціології, права, політології, статистики та бізнесу	Нові підходи до соціального забезпечення, публікації, дослідження, інновації
Комплексна	UVic Jean Monnet EU Centre of Excellence	Європейські студії, історія, культурологія, соціологія, міграційні студії, публічна політика	Новий курс, дослідницькі гранти, літня конференція, порівняльні дослідження
Комплексна	CESEC – Center of Excellence on Environment and Climate	Міждисциплінарне об'єднання права, мов, екології, географії, кліматології, економіки, політології	Міжнародні проєкти, мережі, просвітництво, співпраця з університетами та громадськими організаціями

Рисунок С.1.

Частка видів міждисциплінарності у проєктах Еразмус+ напрямку Жан Моне (за Г. Гекгаузенем)

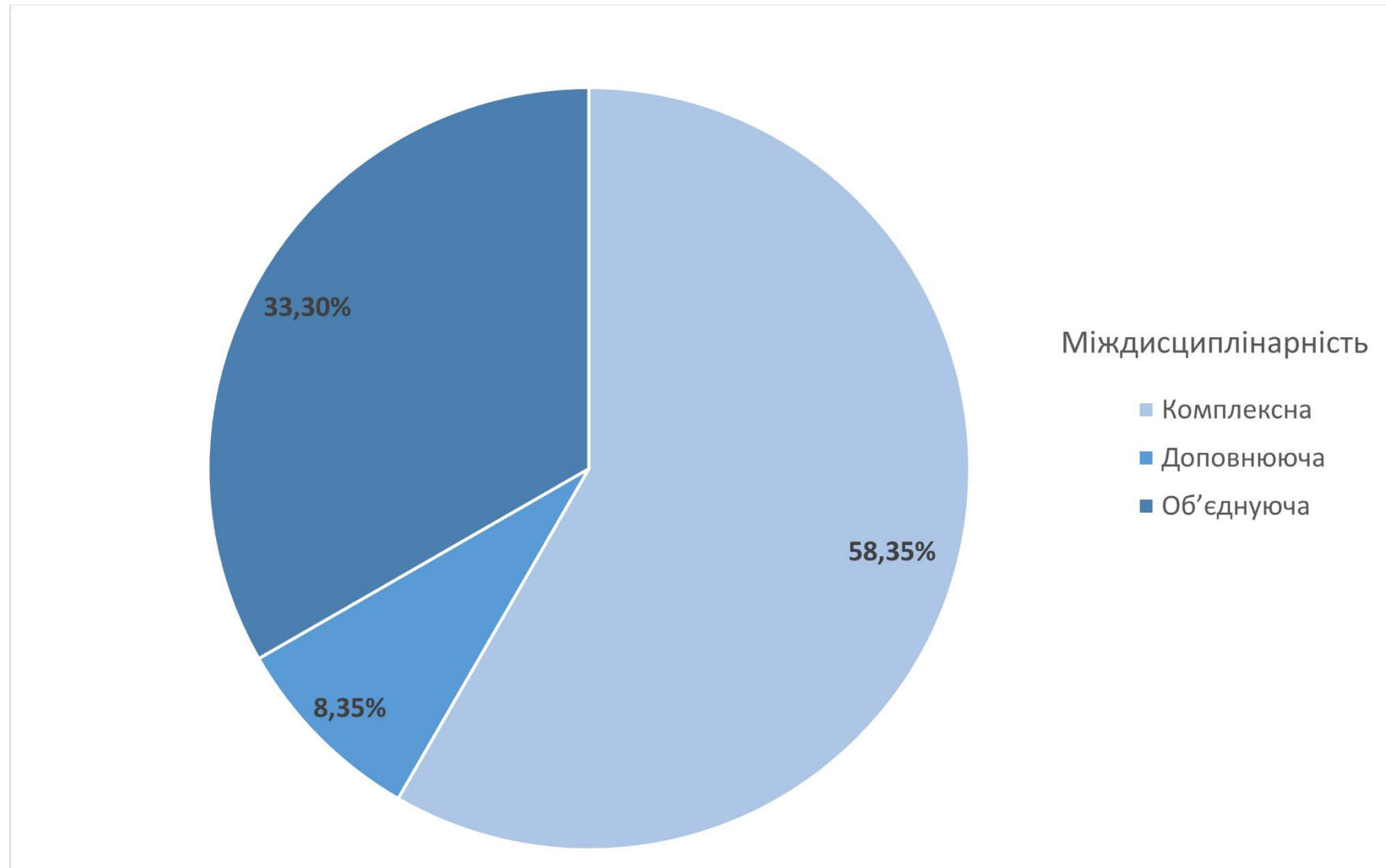
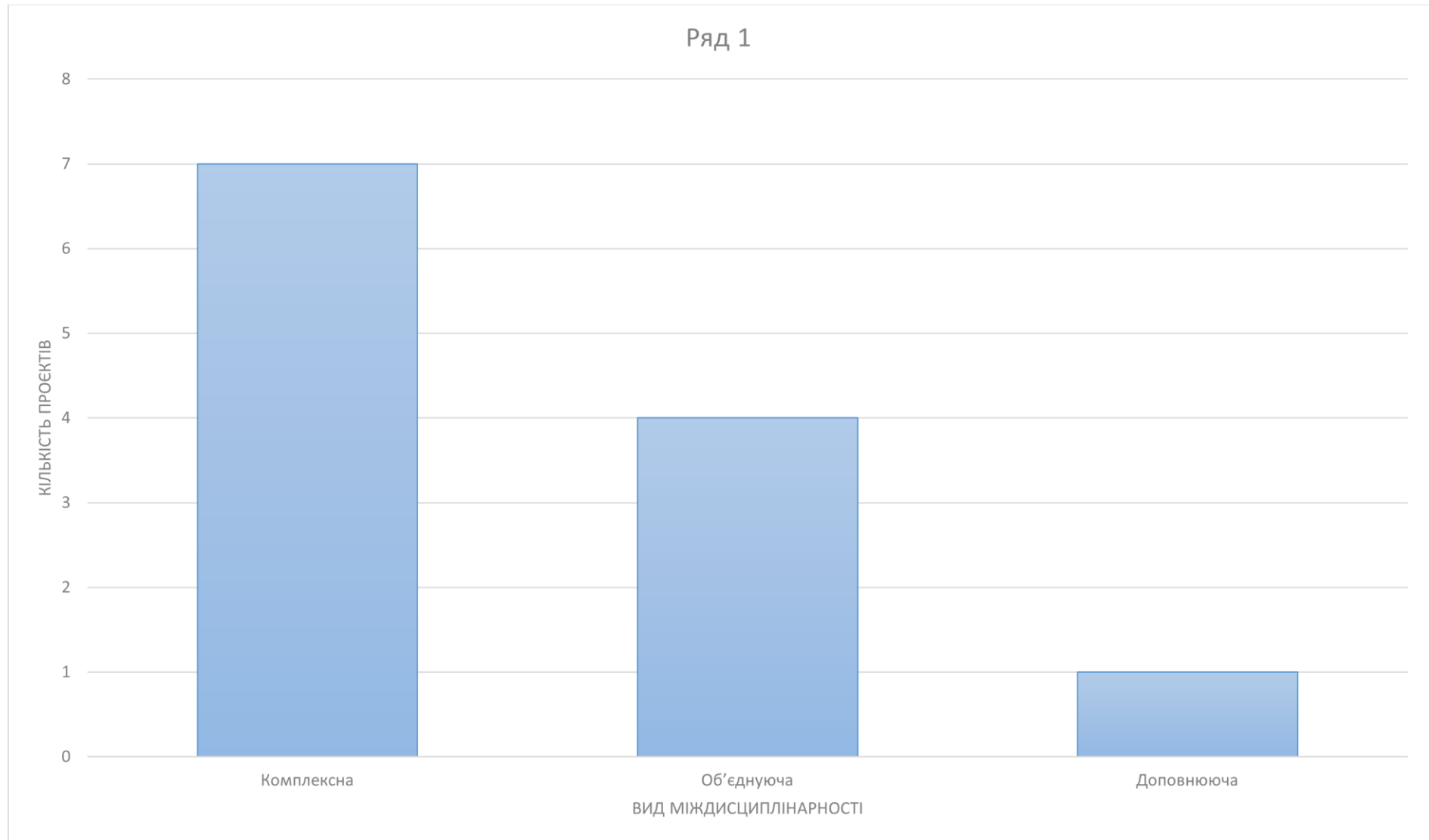

*Рисунок С.2.***Кількість проєктів Еразмус+ напрямку Жан Моне за видами міждисциплінарності (за Г. Гекгаузенем)**

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці,

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Іщенко, А. (2022а). Міждисциплінарний підхід як пріоритетна стратегія розвитку вищої освіти в країнах ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2(116), 265-276. Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/28-1.pdf>.
2. Іщенко, А., & Сбруєва, А. (2022). Міждисциплінарний підхід у підготовці магістрів: досвід проєктів Еразмус+. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3(117), 274-286. Режим доступу: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/Іщенко.pdf>.
3. Іщенко, А. А. (2023). Рецепція міждисциплінарного підходу в науковій думці. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 3(114), 16-28. Режим доступу: [https://doi.org/10.35433/pedagogy.3\(114\).2023.16-28](https://doi.org/10.35433/pedagogy.3(114).2023.16-28).

Публікації у наукових виданнях іноземних держав

4. Ishchenko, A. (2025a). Interdisciplinary projects of the Erasmus+ strategic partnership: the potential for the development of higher education in the EU and Ukraine. *Economics & Education*, 10(1), 54-58. <https://doi.org/10.30525/2500-946X/2025-1-7>.
5. Ishchenko, A. (2025b). Jean Monnet Projects: an interdisciplinary dimension. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 1(69), 9-13. <https://kelmczasopisma.com/ua/jornal/96>.

Наукові праці,

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Іщенко, А. (2022b). Україна та ЄПВО: перспективи співробітництва у сфері вищої освіти. У *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи»* (С.

186–188). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1PjvF6mNtE-KVXEZJQeGt1hc8qhJgNECk/view?usp=sharing>.

7. Ishchenko, A. (2022). *European integration benchmarks of the higher education system of Ukraine: Challenges and achievements*. In O. I. Lokshyna (Ed.), *Comparative and international education – 2022: Challenges and prospects in conditions of the world turbulence: Book of abstracts of the 6th international conference* (pp. 42-46). Kyiv-Ternopil, Ukraine: Krok. Retrieved from https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Comparative_2022.pdf.

8. Іщенко, А. (2024a). Магістерські програми з германської філології: міждисциплінарний вимір. У *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (26 грудня 2023 року, м. Суми) (С. 20-23). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу: https://pedagogika.sspu.edu.ua/images/V_Міжнародна_науково-практична_конференція_Освіта_для_XXI_століття_виклики_проблеми_перспективи/zbirnik_materialiv_konferenciyi_osvita_dlya_21_st_4ee58.pdf#page=20

9. Іщенко, А. (2024b). Міждисциплінарні програми стратегічного партнерства Еразмус+: досвід для України. *Cultural and artistic processes in the context of the European scientific space: Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference* (pp. 215-217). Valencia, Spain: International Science Group. Retrieved from <https://isg-konf.com/uk/cultural-and-artistic-processes-in-the-context-of-the-european-scientific-space/>.

10. Іщенко, А. (2024c). Міждисциплінарні проекти Еразмус+ із філологічною складовою: євроінтеграційний вектор. У *Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної інтернет конференції* (5 грудня 2024 року) (с. 125-128). Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Режим доступу:

https://sspu.edu.ua/images/2024/docs/nauka/konf/zbirnik_konferenciya_5_grudnya_2024_rikdocx_4cac2.pdf.

11. Іщенко, А. (2024d). Міждисциплінарність як методологічний орієнтир проєктів стратегічного партнерства університетів в Європейському Союзі. У С. З. Романюк (наук. ред.), *Актуальні проблеми професійної підготовки педагогів: національний та євроінтеграційний вимір: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (Чернівці, 21 травня 2024 р.) (с. 91-94). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Режим доступу:

<https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10267>.

12. Іщенко, А. (2024e). Проблема європеїзації вищої освіти України в наукових студіях. У М. А. Бойченко (відп. ред.), *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції* (26 квітня 2024 року, м. Суми) (с. 29-30). Суми: Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка. Режим доступу: https://pedagogika.sspu.edu.ua/images/%D0%A5_%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2024/zbirnik_materialiv_konferenciyi_innovrozv_vo_14_fef0d.pdf.

13. Іщенко, А. А. (2024). Осмислення поняття «освіта» у вітчизняних наукових студіях. У *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference* (April 26, 2024) (С. 150–151). Pisa, Italy: International Center of Scientific Research. <https://doi.org/10.36074/scientia-26.04.2024>.

Участь у міжнародних науково-практичних конференціях

1. IV Міжнародна науково-практична конференція «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи». (28 жовтня 2022 року, м. Суми) – дистанційна.
2. The 6th International Conference “Comparative and international education – 2022: challenges and prospects in in conditions of the world turbulence” (4 November, 2022, Kyiv) – дистанційна.
3. VIII Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (20-21 грудня 2022 року, м. Суми) – дистанційна.
4. VII Міжнародна науково-практична конференція для студентів та молодих учених «Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи» (25-26 травня 2023 року, м. Суми) – дистанційна.
5. V Міжнародна науково-практична конференція «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи» (26 грудня 2023 року, м. Суми) – дистанційна.
6. VI International Scientific and Theoretical Conference “Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation” (April 26, 2024. Pisa, Italian Republic) – дистанційна.
7. X Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін» (26 квітня 2024 року, м. Суми) – дистанційна.
8. III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми професійної підготовки педагогів: національний та євроінтеграційний вимір» (21 травня 2024 року, м. Чернівці) – дистанційна.
9. XIII Міжнародна науково-практична конференція «Cultural and artistic processes in the context of the European scientific space» (26-29 листопада 2024 р., Валенсія, Іспанія) – дистанційна.

10. VII Міжнародна науково-практична інтернет конференція «Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі» (05 грудня 2024 року, м. Суми) – дистанційна.

11. V Міжнародна науково-практична конференція «Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи (26 грудня 2024 року, м. Суми) – дистанційна.